

LIMBA *Română*

Nr. 3 (21) 1995 ANUL V CHIȘINĂU

Valentina Brâncoveanu are un simț deosebit al culorii.
Pentru ea interacțiunea dintre lumină și culoare este o întreagă
aventură. Îi simte nuanțele, caută și găsește noi
și neașteptate interferențe.

LIMBA ROMÂNĂ

Revistă
de știință
și cultură filologică

Fondator:
colectivul redacției

Nr. 3 (21) 1995

REDACTOR ȘEF
Alexandru BANTOȘ

SECRETAR DE REDACȚIE
Leo BORDEIANU

COLEGIUL DE REDACȚIE
Eugen BELTECHI (Cluj)
Silviu BEREJAN
Vladimir BEȘLEAGĂ
Augustin BUZURA (București)
Mihai CIMPOI
Anatol CIOBANU
Ion CIOCANU
Gheorghe CHIVU (București)
Eugen COȘERIU (Tubingen)
Nicolae DABIJA
Traian DIACONESCU (Iași)
Boris DRUȚĂ
Stelian DUMISTRĂCEL (Iași)
Ion HADÂRCĂ
Ion IACHIM
Dumitru IRIMIA (Iași)
Dan MĂNUCĂ (Iași)
Ion MĂRII (Cluj)
Nicolae MĂTCAȘ
Vasile MELNIC
Ion MELNICIUC
Vasile TĂRĂȚEANU (Cernăuți)
Vasile ȚĂRA (Timișoara)
Grigore VIERU

SUMAR

CUVÎNT ÎNAINTE

3

"UNIȚI-VĂ, STUDENȚII!"

Ediție specială

5 — 52

Declarație de declanșare a grevei,
17.03.95

6

Grigore VIERU. A fi tânăr

7

Ion MELNICIUC. Neostoita flacăra

10

Revendicările greviștilor

12

Ion HADÂRCĂ. Aplauze pentru cei din
lumină

14

Mesaje, declarații și telegrame de
adeziune

17, 29, 33, 36, 39

Apelul greviștilor către Consiliul
Europei, Federația Internațională
"Helsinki" pentru drepturile omului, alte
organisme internaționale,
29.03.95.

17

Declarația Comitetului Republican de
Coordonare a Grevei Generale,
30.03.95

25

"Cea mai mare victorie este explozia
de românism"

Interviu cu dl Viorel BUZDUGAN

28

Leo BORDEIANU. Livadă-palmetă

32

Protest al Comitetului Coordonator al
Grevei Generale, 30.03.95

35

Dumitru MATCOVSCHI. Lupta cea
mare

37

Nicolae MĂTCAȘ. În limba română

42

Apelul greviștilor către populația
Republicii Moldova, 7.04.95

43

Mircea SNEGUR. Limba română este
numele corect al limbii noastre.
Mesajul Președintelui Republicii
Moldova prezentat Parlamentului în
ziua de 27 aprilie 1995

45

STAREA DE VEGHE

"Denumirea limbii noastre e cea știută de toată lumea — română". Dialog: Alexandru BANTOȘ — Silviu BEREJAN

53

Corneliu FLOREA. Deznaționalizări paralele: hawaienii și moldovenii

61

Ion POPESCU-SIRETEANU. **Moldovenii în istorie** — cartea unui impositor și falsificator agramat

65

ANIVERSĂRI.

NICOLAE CORLĂTEANU:

80 DE ANI

Repere biografice

75

Nicolae MĂTCAȘ. Suflet în sufletul neamului

76

Nicolae CORLĂTEANU. Feci quod potui (Gînduri de octogenar)

80

Anatol CIOBANU. Savant, pedagog și cetățean

84

Ion MELNICIUC. Pasiune de-o viață

91

Vasile MELNIC. Preocupările dialectologice ale academicianului Nicolae Corlăteanu

94

FUZIUNE ȘI REDIMENSIONARE

Dan MĂNUCĂ. O parabolă a condiției umane

98

TANGENTE BASARABENE

Eugenia BOJOGA. Ion Agârbiceanu și Basarabia

101

OBÎRȘII

Ilie DAN. Raportul dintre istorie și toponimie (II)

105

CONTEXTE

Ana TĂTARU. Apărarea specificului limbii române într-o Europă unită

109

CUM VORBIM, CUM SCRIEM

Nicolae MĂTCAȘ. Imperturbabili, leii...

115

Gligor GRUIȚĂ. Gramatică normativă (III)

118

INFERN TERMINOLOGIC

Alexandru GROMOV. Din vremile "ciocălăilor de aur"

122

GRAMATICĂ ȘI ORTOGRAFIE

Petru BUTUC. Predicate verbale angrenate

127

STILISTICĂ

Georgeta RAȚĂ. Observații asupra verbelor de tip refutativ

130

Maria GRAUR. Construcții emfatice în titluri de ziare

133

OMUL DEPLIN

AL CULTURII ROMÂNEȘTI

Klaus HEITMANN. Eminescu în Republica Sovietică Moldovenească (III)

136

COMEMORĂRI

Liviu Damian. 60 de ani

142

Ana BANTOȘ. Drama înstrăinării

143

PRO DIDACTICA

Alexandru CRIȘAN. Limba și literatura română în învățămîntul românesc (II)

149

DIALOGUL ARTELOR

Leo BORDEIANU. Valentina Brâncoveanu

154

Vitalie KONDRATKI. Dați-mi mită! sau La teiul lui Mihai Eminescu

155

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Ion Proca: Pejițor de vînt

156

Vasile Spinei: Scut de zăpadă

157

Petru Țăranu: Lacrima

158

Sclipiri siderale

159

Copertele: Valentina BRÂNCOVEANU I. Teiul din Copou. II. În așteptarea stăpînilor deportați. Palanga. III. "Nervi de toamnă", "Seara pe deal". IV. Panseluțe, Clubul "Junimea", Portretul autoarei de Ana Baranovici.

JOS ANALFABETISMUL!

Necesitatea de a stîrpi această periculoasă plagă a societății — analfabetismul — a fost accentuată în ultimii ani cu o frecvență adesea agasantă, de natură să răscolească orgoliul multora. S-a făcut referință la spinoasa problemă a denumirii limbii, a vorbitorilor ei și a istoriei noastre pe un ton dur, poate prea dur, adesea izvorît însă și din disperarea că glasul rațiunii și a bunei-cuviințe nu este ascultat și luat în seamă.

Cei care trebuiau să dea un semn de speranță revoltaților — elevi, studenți, cadre didactice, oameni de știință, intelectuali, țărani și muncitori — tăceau cu îndărătnicie, mimînd cu fariseism că au de soluționat chestiuni mult mai importante decît cea a limbii. Astfel, tacit, pe furiș, hoștește chiar, manevrat abil de către doi-trei inși cu veleități politice obtuze, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat anul trecut preambulul și scandalosul articol 13, sfidînd opinia publică și onoarea oamenilor de știință de la noi și din străinătate, care s-au pronunțat convingător și cu suficientă diplomație în controversata problemă. Vom remarca aici doar Apelul Congresului al V-lea al filologilor români (lași—Chișinău, iunie 1994) adresat Parlamentului Republicii Moldova în chiar momentul cînd deputații examinau articolul cu număr fatidic, Apel ce sugera politicos: “Fixarea în Constituție a denumirii Limba Română va pune capăt unui capitol rușinos al ideologiei și practicii din fostul regim totalitar, în care Republica Moldova a fost implicată fără voie, va *lichida pentru totdeauna o sursă periculoasă de tensionare a situației politice* (subl. L.R.), excluzînd duplicitatea în interpretarea fenomenului lingvistic românesc, va permite românilor moldoveni să-și recapete siguranța și demnitatea de neam și oamenilor politici de la Chișinău să apară cu demnitate în fața adevărului științific și în fața istoriei”.

Cei care trebuiau să audă acest Apel au neglijat cu cinism argumentul științific...

Era firesc, odată și odată, să irupă mînia celor care au fost tratați cu indiferență și dispreț. Tineretul revoltat de persistența analfabetismului guvernanților de la noi a ieșit în stradă. Urmăriți, stimați cititori, cronică — nici pe departe completă! — pe care am inclus-o în EDIȚIA SPECIALĂ a numărului de față și vă veți convinge că Greva Generală ce a durat patru săptămîni are la temelie dorința nestăvilită a tineretului și a cadrelor didactice de a se descătușa spiritual, de a o rupe pentru totdeauna cu fariseismul și minciuna. Tinerii ne-au dat nouă, celor maturi, o lecție — o instructivă lecție de istorie. Dar și de patriotism.

Indiferent de consecințele finale ale grevei, tinerii au demonstrat deja că sînt o forță, că nu mai vor să tolereze neadevărul,

că vor să pășească în viață plini de demnitate, mîndri că au o istorie milenară și hotărîți să evadeze din perfidele capcane ale umilinței și ignoranței.

Președintele Republicii Moldova dl Mircea Snegur a înțeles că lucrurile nu mai pot fi tolerate pe vechi. Inițierea procesului de revizuire a Constituției este o reacție sănătoasă la convulsiile unei societăți măcinate nu numai de sărăcia materială, ci și de cea spirituală, de o mie de ori mai apăsătoare și mai periculoasă decît prima.

Vine rîndul dlui Petru Lucinschi, Președinte al Parlamentului, care, deocamdată, își camuflează adevărata atitudine, apelînd (mult prea des!) la prevederile actualei Constituții. Dar ea nu e respectată tocmai de aceea că e strîmbă și că include minciuni sfruntate. Dl Lucinschi însă are studii filologice și istorice și deci, la modul teoretic, ar trebui ca nimeni altul să apere adevărul științific și să intuiască efectul de bumerang al fenomenului ignorării lui cu bună știință. Dl Lucinschi mai are și o experiență politică demnă de invidiat. Niciodată această experiență nu i-a fost mai necesară ca acum. Vom vedea în ce mod va îndreptăți cunoscutul om politic așteptările zecilor de mii de greviști, și nu numai ale lor, și cum va reuși să convingă parlamentarii că pe lume există un singur adevăr, care, dacă nu e respectat, devine o sursă permanentă de tensiune.

Minciuna nu mai poate sta în capul mesei.
Jos analfabetismul

“Limba Română”

Dragi cititori!

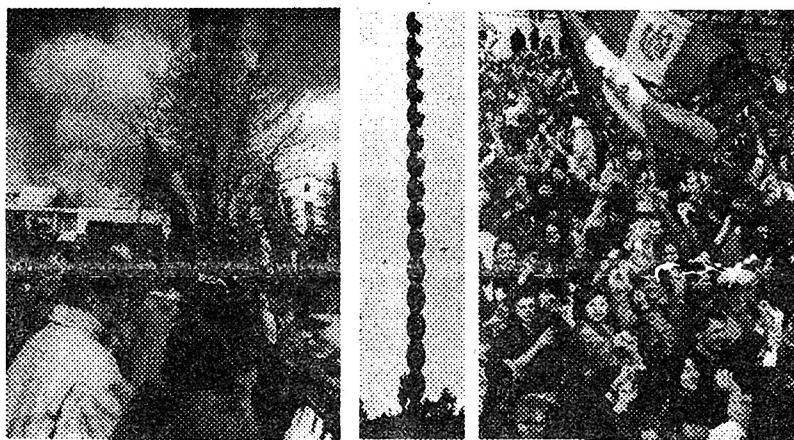
Nu ați uitat să vă abonați la revista
“Limba Română”
pentru a doua jumătate a anului curent?

Vă reamintim: costul unui abonament
este de 3 lei (plus cheltuielile poștale).

Indicele revistei -- 77075.

LIMBA ROMÂNĂ

EDIȚIE SPECIALĂ

**UNIȚI-VĂ,
STUDENȚI!**

DECLARAȚIE

Noi, reprezentanți ai studențimii,
corpului profesoral-didactic din instituțiile
de învățămînt superior, ai colectivelor din liceele
și colegiile din Chișinău, nemaiputînd suporta neadevărul
științific și istoric, condițiile economice
și sociale dezastruoase în care suntem nevoiți
să ne desfășurăm activitatea, neavînd sprijinul eficient și
activ al administrației și sindicatelor
în apărarea drepturilor noastre,

HOTĂRÎM:

1. A declanșa o grevă generală a studenților, profesorilor
și elevilor din Chișinău, începînd cu 18 martie 1995.
2. A constitui un comitet de grevă abilitat să negocieze
revendicările noastre cu autoritățile.
3. A face un apel către toate colectivele studențești,
profesionale, ale elevilor din colegii și licee să adere la
revendicările noastre.

Chișinău, 17.03.95

Grigore VIERU

A FI TÎNĂR

"Curățiți-vă de alúatul cel vechi
ca să fiți frămîntătură nouă."

"Pe cel rău scoateți-l din mijlocul
vostru."

"Fiindcă voi sunteți toți fii ai
luminii și fii ai zilei."

Noul Testament

Ce înseamnă a fi tînăr?

Înseamnă a ști și a crede că nu
ești singur.

Aproape disperat ieri și învinuind
tineretul de pasivitate și indiferență,
mă scald azi în credința izbînzii
împotriva păgînilor. Avem un tineret
extraordinar, iar vremurile în care trăim
încep să capete sens și valoare prin
el. Nu mă amărăște atît îndărătnicia
oarbă a guvernanților chișinăuieni cît
mă bucură hotărîrea tinerilor de a nu
mai suporta nedreptatea. Nicolae
Titulescu spunea că românul poate
îndura suferințele, dar nu și
nedreptățile.

Poți fura un bust din Aleea
Clasicilor, dar nu poți scoate un tineret
întreg din hotărîrea sa de a fi cu
adevărat liber.

Nici un zid, oricît de puternic, nu
poate sta înaintea pașilor însuflețiți ai
tinerilor care vin tot mai năvalnic,
solidari cu timpul, neamul și istoria lor,
și fără subtilități originale și de prisos.

În lupta pe viață și pe moarte
pentru ideea națională nu mai căutăm
originalitate și stil — aici contează
neclintirea din spațiul convingerilor
naționale.

Vine dreptatea! Vine, într-adevăr,
cu capul spart și nu vine singură.
Acțiunile tinerilor din primăvara

aceasta se înscriu, fără îndoială, în
istoria glorioaselor lupte basarabene
pentru drepturile strămoșești, ca una
dintre cele mai strălucite pagini.

În numai cîteva zile tineretul
nostru a trăit mai multă istorie decît
au trăit apostolii minciunii, adică
guvernanții chișinăuieni, în viața
întreagă a lor.

Djncolo de întunericul și
confuziile acestor vremuri, tinerii noștri
răsar înaintea dreptății istorice ca niște
sábii clare și agere ce nu s-au atins
de sînge și care au devenit reazemul
celor vîrstnici. Nietzsche spunea:
"Anumitor păsări li se scot ochii pentru
ca ele să cînte mai frumos. Eu nu cred
că oamenii de azi cîntă mai frumos
decît bunicii lor, dar ceea ce știm este
că sunt orbiți de timpuriu". Sperăm că
tinerele și înflăcăratele inimi vor reuși
să deschidă ochii multor părinți,
rătăciți fără voia lor.

Mă simt tînăr a doua oară prin
"fiii luminii și zilei", această nouă
tinerețe fiind exact ceea ce lipsea
 existenței mele. Ave!

P. S. *Toată stima pentru cadrele
didactice, care prin prezența lor în
Piața Marii Adunări Naționale, alături
de studenți și elevi, au predat cea mai
frumoasă lecție din viața lor:
demnitatea; cadre în care Dumnezeu
și-a arătat îndelungata sa răbdare.
Toată stima în primul rînd pentru
domnul profesor universitar Anatol
PETRENCU, pentru inimosul student
Oleg CERNEI și pentru dna profesoară
Iuliana COSTIN, cărora nu li s-a putut
cumpăra tăcerea. Tineretul va trebui
să stea zid întru apărarea lor împotriva
consecințelor posibile.*

13.04.95

Viorica ISAC,
studentă la Universitatea
de Stat din Chișinău:

"Nu mai putem răbda aceste crime pe care continuați să le comiteți cu exasperare. Voi, cei cuibăriți în fotoliile calde ale Președinției, Guvernului și Parlamentului, ale colhozurilor, primăriilor și executivelor raionale și orășenești, ne-ați provocat să ieșim în stradă."

Anda-Cristina GHIMPU,
elevă la liceul
"Mihai Eminescu"
din Chișinău:

"... noi, viitorul țării, nu vom permite să fie distrus sau schimonosit ceea ce a fost obținut de strămoși prin sînge: istoria, tradițiile, limba."

CE VOR

Adrian CIUBOTARU,
student
la Universitatea
Pedagogică
din Bălți:

"Greva generală a studenților trebuie să ceară numadicît anularea articolului 13 din Constituție."

Veaceslav CERNAT,
student
la Universitatea
Agrară
din Moldova:

*"Pe noi, de-
seori, ne confun-
dă cu agrarienii.
Nu e adevărat.
Sîntem aceiași
studenți și vrem
limbă și istorie
română."*

Odetă GRAMĂ,
studentă la Universitatea
din Tiraspol:

*"E necesar să învățăm a cere
cu tărie și totodată cu mîndrie și
demnitate ceea ce ni se cuvine
legitim. Fiindcă cei de pînă la noi
au fost învățați să cerșească cu
timiditate și să mulțumească
evlavios."*

GREVIȘTII?

Victoria SANDU, studentă la Școala Normală
"Alexei Mateevici" din Chișinău:

*"Sîntem indignați de faptul că instituțiile de
învățămînt sînt conduse de un minister ai cărui
funcționari nu știu în ce limbă vorbesc și fii ai cărui
neam sînt."*

Ion MELNICIUC,
conferențiar universitar,
membru al Comitetului
de grevă

NEOSTOITA FLACĂRĂ

I. A fost de ajuns o singură
scînteie. Și flacăra arde în plinătatea
ei.

Neostoita flacăra. Ea mistuie și
purifică totul ce-i stă în cale. Minciuna,
neghina, mărăcinele, mătrăguna,
fariseismul, trădarea, batjocura,
aroganța, analfabetismul, incultura
cenușă se fac.

Adevărul, Dreptatea, Cinstea,
Demnitatea, Conștiința națională
reînvie purificate.

Neostoita flacăra. Tînăra ge-
nerație — salvatoarea nației.

II. La-nceput a fost ideea: să
apărăm de antihriști ceea ce ne-a mai
rămas sfînt: limba și istoria străbună.
Adică Română. Ideea, atinsă de
scînteia dușmană, a devenit flacăra.
Flacăra-Torță.

Dumnezeiește de frumoasă e
tînăra flacăra. Și infinit de puternică.
Spre ea vine lumea creștină. Cum vin
credincioșii în fața icoanei cu chipul
lui Dumnezeu. Întru pocăință. Întru
acumulare de puteri. La căldura ei
renaște Speranța în ziua de mîine, în
Adevăr, în sfînta Dreptate.

Neostoita flacăra...

III. Cu forța-făclie în mîini mii de
studenți universitari au făcut corp unic
în fața blocului universitar de studii în
ziua de 20 martie curent spre a dialoga
sub cer liber cu rectorul U.S.M.
Gheorghe Rusnac.

O oră de așteptare. O oră de
speranță. O oră de scandare: "Să vină

rectorul la noi!". O oră de eforturi
zadarnice.

Rectorul îi privea cu ură
bolșevică prin geamul cabinetului său
cu duble uși zăvorâte.

Afară era lumină. Lumină divină.
Flacăra-torță ardea.

IV. La studenți au ieșit profesorii
de bună-credință. Creștea coloana.
Din facultăți, catedre, laboratoare. Din
oameni de bună-credință.

În Piața Marii Adunări Naționale
arde tînăra flacăra. Coloana
scandea: "Să vină la noi ministrul
Gaugaș!"

De la etajul patru al Casei
Guvernului ministrul Gaugaș îi privea
cu dispreț prin geamul cabinetului său
pe studenții universitari.

Iar flacăra-torță ardea în putere.

V. În ziua de 21 martie s-a făcut
apel către un alt demnitar de stat —
viceprim-ministrul Gr. Ojog. Acesta, la
rîndu-i, a rămas nepăsător și rece.

Ore de scandări în puștiu.
Lozincile apăreau de la sine: "Jos
rectorul Rusnac!", "Jos ministrul
Gaugaș!", "Jos guvernul Sangheli!",
"Jos minciuna!", "Jos trădătorii!", "Jos
analfabeții!"...

Piața Marii Adunări Naționale
devine neîncăpătoare. Lumea
scandea lozincile zilei. Guvernul se
uită speriat prin geamurile cabinetelor
sale.

Arde tînăra flacără.

VI. Din mila-frica nu știu cui se înfiripează o comisie guvernamentală, dirijată de viceprim-ministrul Gr. Ojög. Încep tratativele. Cu insinuări asuprane: "Nici măcar nu știți ce vreți", "Sînteți dirijați din umbră", "Problemele le-am fi putut rezolva în mod civilizat", "Nu vă dați seama de consecințe" ș.a.m.d.

Nimic deosebit în comportamentul Comisiei guvernamentale. Era de așteptat să ne trateze cu cinism, cu aere de superioritate. Am încercat să rezistăm.

VII. Alarmă la audiovizualul național. Cîrmacii, speriați, se rînduiesc la microfoane. Tună-detună televizorul. Și radioul. Curge, cu nemiluita, spre "iubitul popor", minciuna.

Două părți în conflict. O parte vorbește-răcnește cît îi ticnește. Cealaltă parte se zăvorăște.

— Nu aveți dreptul la microfoane. Ele sînt ale Companiei de Stat Teleradio.

— Mai ieri ni se spunea că statul sîntem noi!

— Aceasta a fost mai ieri. Astăzi e altă socoteală. Și altă rînduială.

La microfoane vorbește minciuna.

În Piața Marii Adunări Naționale

tînăra flacără arde întruna.

VIII. Comisia guvernamentală, goală (în vorbe), a fost înlocuită (de fapt, cîrpită) cu alta — prezidențială. Aceiași miniștri (doar mai puțini la număr), aceeași atitudine (din timp programată). Aceeași transparentă nedorință de a soluționa revendicările greviștilor. Tergiversările constituie unica armă împotriva Adevărului. Minciuna e în capul mesei.

Revolta ia amploare.

Guvernanții mizează pe căderea în pesimism a celor din Piață. Iar Piața e străjuită zi și noapte (s-a trecut la greva nonstop) de tînăra flacără.

Vine lumea spre corturile studenților și liceenilor din Piață în fapt de seară, la oră de noapte tîrzie pentru a-i încălzi cu un ceai, pentru a le potoli foamea cu ceva de-ale gurii...

Curajoșii oșteni au decis: "Noi de-aicea nu plecăm, nu plecăm acasă, pînă ce nu cîștigăm libertatea noastră".

Zi și noapte în Piața Marii Adunări Naționale arde tînăra flacără.

IX. Greva studenților, elevilor, profesorilor universitari și preuniversitari devine GREVĂ GENERALĂ. La ea au aderat muncitorii și țaranii, năpăstuiți de aceeași soartă.

Forță oceanică devine tînăra flacără. E de temut această forță. Undele ei au clătinat, asemeni unui cutremur de pămînt, temelia sediului prezidențial.

Președintele Republicii Moldova dl Mircea Snegur promite greviștilor inițiativa de revizuire a odiosului articol 13 din Constituție.

Piața nu crede promisiunilor. Greva generală nonstop continuă.

Pînă cînd?

În Piață stăruie lozinca: "Ori învingem, ori murim!"

Odată aprinsă, tînăra flacără va arde continuu.

18 martie — 12 aprilie 1995

REVENDICĂRILE

studentilor, elevilor și profesorilor de la instituțiile de învățământ din Republica Moldova, participanți la Greva Generală declanșată la 18 martie 1995 ca reacție de protest față de încercările de a impune în sistemul de învățământ falsul științific și istoric, precum și față de politica socială antipopulară a conducerii republicii

În numele părinților, bunelor, copiilor, fraților și surorilor noastre, în numele sutelor de mii de țărani, muncitori, intelectuali din întreaga republică care s-au solidarizat cu revendicările noastre și continuă să adere la Greva Generală,

CEREM:

1. Pentru a asigura stabilitatea socială și continuitatea instruirii tinerei generații în spiritul adevărului științific și istoric, indiferent de conjunctura politică, pentru a exclude pe viitor

impunerea ideologiei forțelor politice guvernatoare în sistemul de învățământ, **PREȘEDINTELE** Republicii Moldova să inițieze revizuirea Constituției, iar **PARLAMENTUL** să adopte până la 31 martie 1995 următorul proiect de lege:

Proiect

LEGEA cu privire la modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova

În textul Constituției Republicii Moldova se introduc următoarele

modificări:

Articolul 1. Preambulul se omite.

Articolul 2. Articolul 13 se expune în următoarea redacție:

"Articolul 13. Limba oficială

(1) În Republica Moldova limba oficială este limba română.

(2) Modul de funcționare a limbii vorbite pe teritoriul Republicii Moldova se stabilește prin lege organică."

2. PARLAMENTUL Republicii Moldova să adopte, până la 31 martie 1995, modificări la articolele 12 și 13 ale Codului funciar care ar permite înproprietărirea tuturor categoriilor sociale de la sate cu cota de pământ și garantarea dreptului la proprietate individuală asupra pământului.

GUVERNUL Republicii Moldova:

3. Să lichideze, până la 10 aprilie 1995, integral și pentru toate categoriile sociale, restanțele de salarii, pensii, burse și indemnizații.

4. Să indexeze, până la 4 aprilie 1995, în strictă conformitate cu **Legea cu privire la indexarea veniturilor bănești ale populației**:

— salariile, pensiile, bursele, indemnizațiile tuturor categoriilor sociale, în conformitate cu valoarea actuală a coșului minimal de consum;

— depunerile bănești ale tuturor cetățenilor în Banca de Economii.

5. Să acorde autonomie instituțiilor de învățământ superior. În acest scop, să fie anulată Hotărîrea Guvernului privind numirea rectorilor, renunțîndu-se la presiuni și intimidări față de cadrele didactice, studenți și elevi.

6. Să mențină școlile normale ca instituții principale de pregătire a cadrelor didactice pentru școlile primare.

7. Să asigure executarea propriei Hotărîri din noiembrie 1992 privind

facilitățile de transport pentru studenți și elevi.

8. Să interzică reținerea cotizațiilor sindicale din bursele studenților fără consimțămîntul acestora.

9. Să anuleze impozitul asupra imobilului social, introdus de Parlament în 1994, care constituie o povară pe umerii locuitorilor de la orașe și sate.

10. Să întreprindă măsuri imediate pentru asigurarea instituțiilor medicale cu medicamente și utilajul medical necesar.

11. Să ia măsuri urgente în vederea ameliorării situației din domeniul industriei construcțiilor.

**Aprobate la ședința
Comitetului de grevă din 21 martie
1995, revăzute și modificate la 27
martie 1995 în urma eșuării
negocierilor cu Comisia guver-
namentală, votate în unanimitate la
28 martie de către participanții la
manifestația de protest din Piața
Marii Adunări Naționale.**

**În numele
Comitetului Republican
de Coordonare
a Grevei Generale,
Președinte
Anatol PETRENCU,
doctor conferențiar**

Ion HADÂRCĂ

APLAUZE PENTRU CEI DIN LUMINĂ

(Discurs rostit
în cadrul Grevei Generale
la 15 aprilie 1995)

O corolă de stări, un jet luminos
de trăiri juvenile aleargă de-o vreme
pe străzi.

Maraton al protestului, grevă
generală, greviștii în ordinea zilei!...
Grevă dansîndă, rîzîndă, cîntîndă,
plîngîndă...

Trece prima falangă, cu zece
purtători de drapele în față. Niciodată
acești tricolori n-au fluturat mai setoși
de zbor și nu s-au îmbinat mai
armonios cu mulțimea...

Apoi cinci portavoce scandînd-
du-și lozincile...

Apoi treizeci de purtători ai
bandajului alb pe obrazul lui martie:
"GREVĂ GENERALĂ!"...

Apoi sute și mii de manifestanți
— o mare pestriță, vie, care poartă
pe umeri povara unei lumi noi și în
suflete — mugurii altui mileniu.

Acolo, printre ei, sunt și copiii
mei. Unul bățut de bandele asmuțate
de dulăii puterii. Altul, fragil ca un
mugur de april, speră că va răzbate
prin aceste ghețuri duhnind a neant...
Două săptămîni de neodihnă cu
glezne umflate, buze învinețite și
stomacuri goale... Alo, Europă! Unde
ți-s proletarii altădată susținuți de noi
solidar? Unde pescarii, poștarii și
filantropii?...

Mai sus, în dulcea Bucovină, pe
creștetul nostru românesc se înalță

ombilicul Europei și noi încă nu am
intrat în ea? Alo, Europa!

Aici se află periferia sau poate
avanpostul civilizației creștine, aici are
loc întinerirea spiritului protestatar și
Gaudeamus se mai cîntă la noi cu
forța din epoca renașterii!

Nu, n-au trecut în van diminețile
Frontului, Adunările naționale și nici
chiar înfrîngerile noastre. Nu vor trece
în van nici aceste lecții curate de
bărbăție date de copii celor maturi.

Prima și cea mai importantă
lecție este lecția iubirii ca supremă
calitate a aflării în Viață.

Numai prin iubire îi poți nega
aproapelui părțile slabe, carențele,
pentru a le corecta și a-i cere exact
același lucru în vederea urcușului
către perfecțiune...

Or, numai prin adevărata
dragoste de țară îți poți asuma dreptul
de a-i nominaliza defectele și obligația
de a le înlătura.

Căci, numai indiferența și
lehametea închide ochii la toate și-i
flutură totul: "Mă lași să te las". Din
lăsat își cascadează paragina ruina și
plictisul, din lăsat parazitează emulii
unei Puteri corupte, infectate de Vid...

De acolo, din apele indiferenței,
lașul lașității își recrutează adepții...

Altfel, numai cel ce iubește cu
inima lui lecuiește...

Venirea năvalnică, impetuoasă,
a tinereții este integrarea prin elanul
ei într-un timp istoric și într-un spațiu
al devenirii noastre definitive.

Iar adevărata noastră integrare
în istorie nu se poate împlini fără
integrarea adevăratei istorii în Noi...

Istoria românilor, limba română!
Punerea auzului, văzului, mersului
încă din leagăn începe.

Pășind în marș prin cordoanele
de polițiști în fața Parlamentului,
Președinției, Securității, Ministerului
agriculturii și alimentației, acest popor
nealimentat, dar vesel, a izgonit din
sine Frica și s-a scuturat de vrăjile
Trecutului. Cu lozinci, drapele,
aclamații, cîntece și chiar sărutări ei

au adus în oraș primăvara și au aruncat în apele Bîcului Ducă-se pe Pustia:

— “Jos analfabeții!”

— “Jos Parlamentul!”

— “Sînteți aleșii poporului, veniți aici cu poporul!”

— “Trăiască, trăiască, trăiască și-nflorească Moldova, Ardealul și Țara Românească!”

Indiferent de finalul grevei, ei sunt deja învingători!

Unii se întreabă:

— Ce mai vor și ăștia? Care li-s revendicările?

— Emisiuni în direct? — Consiliul TV de administrare și spălare a minților le-a răspuns: — Nu se poate! Vezi Constituția, Articolul 34, pct. 3.

(Adică, fără a cunoaște conținutul emisiunii, au și insinuat că acțiunile greviștilor ar “prejudicia măsurile de protecție și siguranța națională”)

— Dar au ei temei să ceară majorarea burselor? — Nu-u, că serviciile secrete i-au fixat cumpărînd “Snickers” și fumînd “Marlboro”.

— Au temei să ceară autonomie universitară? — Da de unde, zice un demnitar, iată, i-am dat Universității de medicină și ce folos, că tot în piață au ieșit...

— Vrem limba română, istoria românilor!

Prin obiectivele sale de coerență științifică a programelor de învățămînt (școlar, liceal, universitar, academic) greva atinge critica noțiunilor programatice-cheie ale partidelor de la putere: etalarea moldovenismului în detrimentul românismului, perpetuarea lui... sacralizarea gogoasei staliniste.

Este primul șoc subteran de Rihter mînios clătînd stîlpii puterii.

Are loc contestarea valorilor false — a neadevărului, minciunii și împoșturii, a ignoranței și urii față de carte și propriii copii. Are loc descîntecul magic al rațiunii împotriva obscurantismului, diletantismului și

servilismului conjurat credinței filoruse “izbăvitoare” care azi izbăvește Caucazul de o națiune întreagă și nivelează cu tancul demnitatea munților ceceni.

Puterea-i în derută. Se cer “măsuri administrative” mai dure. Care ar fi ele? Anchete și dosare? Eliminări din facultate sau “epurări noționale” ca la Universitatea de Stat? Desenarea svasticilor pe uși sau pogromuri în cămine și apartamente? Poate chiar expulzări din țară? Acțiuni psihotrope? Bătăi? Sau camere de gazare ale conștiinței de neam? Referendum? Mașini de pompieri? Stare de urgență?

Unele au mai fost. Altele le simțim în ceafă. În mod organizat au început calomniile în presă, campanii de condamnare în colective și brigăzi, se ticluiesc listele “proscrișilor”...

Între tragedie și farsă nu-i decît un pas. Un rătăcit din Transnistria vorbește la televizor: “N-am bani, n-am cu ce îmbrăca și hrăni copiii, da nu mă plîng. Am numai o supărare pe Parlament: că nu ia măsuri față de acei care ies în stradă să strige că n-au...”

Un rector își instruește corpul didactic: “În aceste condiții se cere să

acordăm atenție mai ales studenților proști, pentru că din ei vor crește viitori miniștri, deputați și conducători de vîrf...”

Iar un demnitar de vîrf debitează cu toată seriozitatea: “Acțiunile din Piață se răsfrîng negativ asupra psihologiei oamenilor muncii de la orașe și sate, ceea ce sporește gradul de politizare, în loc să sporească producția de lapte, prosoape și covoare...”

Oficialitățile regretă că acești copii n-au suficientă responsabilitate politică, prejudiciază atmosfera continentului european și sunt, în fond, “anticonstituționali”, statul reducînd în consecință alocațiile bugetare pentru învățămînt și sănătate ca să se nască tot mai puțini copii revoluționari printre oamenii muncii de la orașe și sate etc.

În ochii lor mari și senini și tot mai întrebători mă uit ca să mai pot învăța sentimentul rușinii... Al rușinii că am lăsat pe firavii umerii lor și plăpînzi grosolanul pietroi al minciunii... Că i-am atins cu insolența istoriei false și cu păcatul unei politici împinse-n prăpastia falimentului.

Rușine că nu ne-a ajuns curajul să ne asumăm o dublă și triplă răspundere pentru viețile și destinele acestor lăstare aproape orfane...

Rușine că la spatele lor se țeș intrigi de curte, iar pe creștetele lor nevinovate se spîrg buturugile care ar trebui să se spargă pe alte țuguie, din vîrf...

Rușine că am rămas repetenți la anul '39 al împărțirii sferelor de influență și corigenți în materie de ardere internă pentru Țară!...

Rușine că soluția tot ei ne-au servit-o: tratament de extirpare a tracului ancestral: nu pot, nu se poate. De lecuire prin patos cardiac și demolare a friicii.

Și dacă azi le sfîșie ființa doar țipăt de alarmă și revoltă-negație a clipei deochete, din urma-i negreșit va crește o sete disperată de a crea,

a zidi și a asuma în totalitate întreaga sumă a victoriei lui Da:

Da, e-n puterile noastre!

Da, numai îndreptîndu-ne coloana redobîndi-vom integral simțul nobil al Puterii Patriei.

Adică, al Forței tinerești...

Mîndră la față cum ești, de la chipul tău va împrumuta trăsăturile însăși Mîndrețea!

În ajunul Sfintelor Paști voi sunteți curățirea noastră de păcate!

În ajunul Floriilor voi sunteți înflorirea!

Dreptul de a rupe canoanele și de a sfida barierele acestui oraș voi l-ați plătit cu nopțile degerate prin cămine obscure; în genunchi măsurînd cu părinții și frații dealuri colhoznice pinse, cu sfecle-nghețată; în grădini poluate cu zamă bordoleză; în grădinițele infectate de bilingvism.

Voi încă nu ați spus totul!

Tineri costinii și vatamanii, tineri nepoți damiani, ai crihanilor, iată, pe mari bulevarde și piețe trece speranța acestui popor!

Zveltă și dreaptă pășește dreptatea! Lume, păzea! Îi latră buldogii, îi împoașcă mascotele!

Din insomnie și suspinele umilinței, dar și din gustul recîștigat al revoltei, din înlănțuirea de brațe fragile și scuturarea de mreaja uitării — naște-se liber un ev mai înalt pentru o lume mai bună!...

Se naște invers țara de trei ani — din ruga la copiii și pruncii ei. Mîine venind prin astăzi către ieri, întinerind adînc pînă-n străbuni.

Așa sub rugă va pieri Satana.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

LINIȘTEA N-A FOST TULBURATĂ DE STUDENȚI, CI DE VOI, TOVARĂȘI GUVERNANȚI!

Timp de două săptămîni și mai bine de cînd s-a declanșat Greva, noi, studenții, tot mai des suntem învinuiți de Putere că am tulburat liniștea în republică.

Toată lumea știe însă că liniștea au tulburat-o cei care, prin minciuni și vicleșuguri, s-au strecurat în jilțurile guvernamentale și parlamentare.

Au promis acum mai bine de un an că, dacă noi, studenții și părinții, vom vota "spicul" și "hulubul", vom avea o viață mai bogată, ni se vor deschide orizonturi în procesul de învățămînt.

Și am ajuns, în acest scurt răstimp, într-o situație dezastruoasă: economia s-a prăbușit definitiv, populația nu primește de luni de zile pensii și salarii, țărani nu mai sunt împroprietăriți cu pămînt, teritoriul republicii e trunchiat în trei părți, iar tineretului studios i se interzice să vorbească românește, el este lipsit de dreptul de a studia Istoria neamului românesc.

Nu mai putem răbda aceste crime pe care continuați să le comiteți cu exasperare. Voi, cei cuibăriți în fotoliile calde ale Președinției, Guvernului și Parlamentului, ale colhozurilor, primăriilor și executivelor raionale și orășenești, ne-ați provocat să ieșim în stradă. V-am tulburat liniștea și bunăstarea voastră, și nu a populației de la sate și orașe. Ascultați ce se vorbește în Piața Marii Adunări Naționale, în presa care nu vă e aservită. Toată suflarea românească din Basarabia vă condamnă și degrabă vă va cere socoteală.

Viorica ISAC,
studentă la Litere,
Universitatea de Stat din Chișinău

A. PETRENCU: *"Toți știu că limba noastră e română și istoria noastră e istoria românilor. Atunci cînd au încercat să ni le fure studenții și profesorii s-au revoltat..."*

ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎNCĂLCAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR OMULUI A DEVENIT O NORMĂ

Apelul participanților la Greva generală a studenților, profesorilor, elevilor, muncitorilor, țărănilor și funcționarilor din Republica Moldova către Consiliul Europei, Federația Internațională "Helsinki" pentru drepturile omului, alte organisme internaționale

În instituțiile de învățămînt de toate gradele este impusă ideologia forțelor politice guvernatoare, contrară adevărului științific și istoric. Astfel, sunt anulate cursurile de Istorie a Românilor, de Limba și Literatura Română și înlocuite cu istoria Moldovei, cu limba și literatura moldovenească, ceea ce înseamnă în esență o politică de genocid spiritual pentru populația românească ce

constituie circa 65% din totalul populației.

Țăranii, muncitori și funcționarii, lucrând luni în șir pe ogoarele republicii, la fabrici și uzine, în instituții de stat, nu primesc la timp salariile, uneori cu reținere de 3—4 luni și mai mult. Pensionarii și studenții nu sunt asigurați la timp cu pensii și burse.

Sărăcia și mizeria, dezastrul social și moral au cuprins majoritatea covârșitoare a populației. Mortalitatea poate depăși natalitatea.

În acest mod guvernării actuali, supunând populația prin foame la torturi fizice, încalcă dreptul constituțional al cetățenilor statului la viață.

Autoritățile statului au instituit cenzura la Radioteleviziune, neadmițând alte opinii decât cele oficiale. Astfel este încălcat dreptul cetățenilor la libertatea opiniei și a exprimării.

Trei zile în șir — 25, 26 și 27 martie — Republica Moldova, sub pretextul zilelor sanitare, închide, între orele 7 și 14, toate punctele de trecere România — Republica Moldova, încălcându-se flagrant drepturile și libertățile cetățenilor la libera circulație.

Participanții la Greva generală — studenți, profesori, elevi, țărani, muncitori, funcționari și pensionari — fac apel către Consiliul Europei, către Federația Internațională "Helsinki" pentru drepturile omului, alte organisme internaționale, să întreprindă măsuri care ar pune capăt politicii de nerespectare a drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova.

**29 martie 1995,
Chișinău,
Piața Marii Adunări Naționale**

DECLARAȚII ȘI TELEGRAME DE ADEZIUNE

Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan" al Academiei Române se solidarizează cu acțiunile de protest ale elevilor, studenților și cadrelor didactice din Republica Moldova în legătură cu noile încercări oficiale de ascundere a adevăratului caracter al Limbii și al Istoriei Naționale.

Menținerea în școli și universități a denumirilor actuale "Limba Română", respectiv "Literatura Română" și "Istoria Românilor" și tratarea în consecință a conținutului acestor obiecte de învățămînt sunt datorii care decurg în același timp din evidențe științifice și din conștiință de sine și care nu trebuie puse în discuție din motive conjuncturale.

**Director Marius SALA,
membru corespondent
al Academiei Române**

Iu. COSTIN: "E o nouă primăvară a conștiinței naționale dintre Prut și Nistru. Poporul nu mai poate suporta înghețul bolșevic. Vine o nouă generație."

Noi, directorii de biblioteci universitare, susținem integral cerințele participanților la Greva generală a studenților, liceenilor, elevilor și corpului profesoral-didactic.

Considerăm că aceste acțiuni sunt cauzate de condițiile de viață care au trecut de limita sărăciei. Pe parcursul unui an de guvernare au fost neglijate continuu interesele vitale ale majorității populației. Se încalcă în mod grosolan drepturile omului și drepturile copiilor la adevărul științific și istoric.

Pe de o parte, crește vertiginos corupția, criminalitatea, iar pe de altă parte, se distrug instituțiile de învățământ, bibliotecile, astfel studențimea fiind lipsită de dreptul constituțional la studii.

Cerem revizuirea neîntârziată a Constituției și tragerea la răspundere a persoanelor vinovate direct de situația economică dezastruoasă la care ne-au adus.

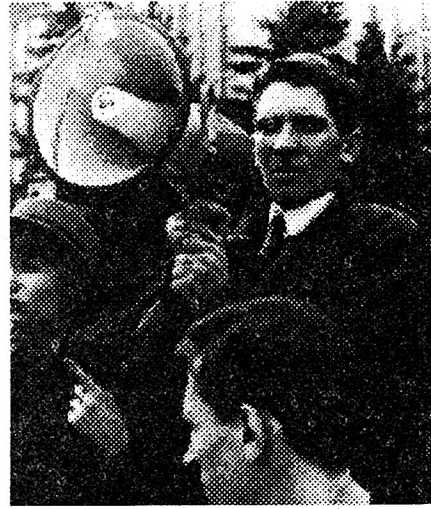
**O. CIOBANU,
A. MADAN;**

în total 10 semnături.

Noi, subsemnații, membri ai organizației primare Radio a Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova, susținem revendicările înaintate de participanții la Greva generală a studenților, profesorilor și elevilor și considerăm modul de reflectare a acestui și a altor evenimente, impus de conducerea Companiei de Stat "Teleradio-Moldova", ca fiind în dezacord cu prevederile constituționale referitor la libertatea cuvântului și dreptul la opinie.

Limitarea difuzării pe post doar a unor păreri nu contribuie la formarea unei opinii publice juste, fapt care aduce prejudicii serioase statului. În condițiile existente jurnaliștii nu-și pot exercita adecvat obligațiunile profesionale, misiunea de mesageri ai adevărului și cronicari ai timpului.

Ținând cont de situația creată, cît și de obligațiunile și drepturile prevăzute de Statutul Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova și de Carta internațională a obligațiunilor și

O. CERNEI: *"Deocamdată nu putem fi convinși că am câștigat ceva. Dacă nu vom obține rezultate concrete, greva va continua..."*

drepturilor jurnaliștilor, **CEREM:**

1. Respectarea dreptului constituțional al cetățenilor Republicii Moldova la informare operativă, obiectivă și multilaterală;

2. Asigurarea dreptului cetățenilor la exprimarea liberă a opiniei, inclusiv la Radio Chișinău;

3. Respectarea dreptului jurnalistului la expunerea liberă a opiniei și poziției sale;

4. Crearea condițiilor normale pentru exercitarea de către radiojurnaliști a funcțiilor profesionale și în conformitate cu normele unanim recunoscute ale jurnalisticii internaționale.

Decizia de a lansa prezenta declarație a fost adoptată unanim la adunarea din 28.03.1995 a membrilor organizației primare a jurnaliștilor de la Radio spre a o adresa:

Președintelui Republicii Moldova
Parlamentului Republicii Moldova
Guvernului Republicii Moldova
Comisiei guvernamentale pentru negocieri cu manifestații
Comitetului republican de grevă
Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova.

**În total 37 de semnături.
Textul acestei "Declarații"
a fost difuzat la microfonul
din Piața Marii Adunări Naționale.**

Noi, subsemnații, membri ai Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova, gazetari de bună-credință de la ziarele și revistele progresiste din Republica Moldova, ne exprimăm deplina solidaritate cu acțiunile de protest ale tineretului studios și susținem întru totul revendicările politice și economice înaintate pe această cale. Manifestația voastră patriotică, plină de curaj este expresia maturității și înaltei responsabilități a tinerei generații față de prezentul și viitorul poporului nostru, față de condițiile de viață inumane impuse părinților și bunelor voștri. Salutăm cu inima deschisă aspirațiile voastre înflăcărâte către adevăr și dragostea de neam.

Totodată dezaprobam tertipurile ideologice de marcă bolșevică profesate de unele publicații, emisiuni televizate și radiofonice, prin care se încearcă a compromite greva.

Chemăm lucrătorii mass-media să fie cronicari fideli ai timpurilor pe care le trăim, să nu se lase atrași în capcana ignoranței, să reflecte obiectiv evoluarea mișcării greviste, esența ei.

**Cu urări de izbândă,
Valeriu SAHARNEANU,
președintele
Uniunii Jurnaliștilor
din Republica Moldova.**

**Urmează 57 de semnături
ale jurnaliștilor de la diferite
publicații periodice din republică.**

Frații noștri,

Suntem cu sufletul alături de voi în înfruntarea pentru apărarea drepturilor legitime ale unei națiuni care a avut atât de mult de suferit în urma comunismului.

Sperăm că mesajul vostru va fi bine înțeles de către cei care se află la cîrma destinului neamului atât la Chișinău, cît și la București.

Cei ce ne doresc departe unii de alții trebuie să știe că istoria îi va uita în scurt timp.

Nimic fără Dumnezeu!

**Liga Studenților
în Medicină, București**

Noi, participanții la Adunarea solemnă consacrată celei de-a 77-a aniversări a reunirii Basarabiei cu România, adresăm mesajul nostru de salut manifestanților din Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău. Admirăm curajul vostru și exprimăm sentimentele noastre de solidaritate și simpatie. Voi, strănepoții eroilor neamului, care în gloriosul an 1918 au făurit România Mare, sunteți viitorul și speranța neamului românesc. Admirăm curajul cu care v-ați ridicat în apărarea Limbii Române și Istoriei Românilor. Voi veți reface Unirea cea Mare. Trăiască România Mare!

**Asociația Culturală
"Pro Basarabia
și Bucovina"
(București)**

Prin decizia sa din 16 martie 1995 Ministerul Învățămîntului din Republica Moldova a substituit cursul de Istorie a românilor prin acel de Istorie a Moldovei. Este un act menit să susțină în continuare denaturarea adevărului științific și istoric în școala de cultură generală și cea superioară. În mod firesc decizia Ministerului a stîrnit o reacție de protest de amploare în rîndurile studenților, pedagogilor, elevilor, ale tuturor oamenilor de bună-credință care țin să cunoască adevărata istorie a poporului nostru.

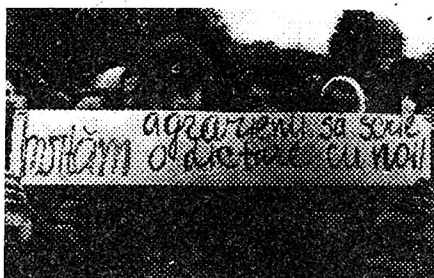
Consiliul U.S.M. susține aceste acțiuni și cere anularea imediată a deciziei monstruoase. Cerem satisfacerea tuturor revendicărilor greviștilor.

**Consiliul Uniunii Scriitorilor
din Republica Moldova**

22 martie 1995

Noi, profesorii de istorie din raionul Leova, avînd ca suport principiile adevărului istoric, declarăm adevăratele noastre la respectarea dreptului de a cunoaște istoria neamului — istoria românilor, drept al tuturor; de a comunica în limba strămoșilor, fundamentată științific drept unica limbă a neamului — limba română. Ne pronunțăm în sprijinul grevei generale a studenților, liceenilor și profesorilor din Chișinău. Susținem revendicările lor, care sunt și revendicările noastre.

În total 370 de semnături.

Noi, profesorii și elevii școlii "M. Eminescu" din orașul Drochia, susținem întru totul revendicările studenților, liceenilor și profesorilor instituțiilor de învățămînt din Chișinău, aflați în grevă. Considerăm că articolul 13 din Constituție, precum și decizia Colegiului Ministerului Învățămîntului din 16 martie despre "noua concepție" de predare a istoriei în instituțiile de învățămînt din republică au un profund caracter antinațional și reacționar. Istoria unui popor nu poate fi predată după anumite "concepții". Istoria noastră este istoria neamului românesc și numai astfel trebuie să fie tratată.

**Alexei BOBEICĂ,
Petru TROFĂILĂ,
Sergiu VRABIE,
Silvia NEDELICIUC;**

în total 50 de semnături.

Noi, învățătorii de la Școala medie nr. 1 din Strășeni, susținem plenar cerințele studenților, elevilor și profesorilor din Chișinău și ne pronunțăm pentru adevăratul glotonim "limba română" și nu pentru invențiile false de tipul "limbă moldovenească" și "popor moldovenesc", pe care ni le vîră pe gît actuala putere agro-interfrontistă. Protestăm împotriva articolului 13 din Constituție și cerem ca acesta să fie revizuit.

**Nina SEVERIN,
Olga SINGUREANU,
Ludmila ISPAS,
Gheorghe ISTRATI;**
în total 44 de semnături.

Prin decizia din 16 martie 1995 a Ministerului Învățămîntului care interzice predarea Istoriei Românilor și înlocuirea ei cu așa-zisa istorie a Moldovei, cit și a Limbii Române cu așa-zisa limbă moldovenească, autoritățile de la Chișinău au călcat în picioare adevărul științific. Acest act antinațional pune în pericol însăși existența neamului. Noi, corpul didactic al Școlii medii Văleni, raionul Vulcănești, suntem profund indignați de aceste aberații antiștiințifice și susținem acțiunile de protest și revendicările Ligii Studenților din Republica Moldova. Fîind în aceeași situație, aducem la cur oștiința tuturor pedagogilor din Basarabia, că începînd cu ziua de 20 martie ne aflăm în grevă, cerîndu-ne drepturile noastre legitime.

**Corpul didactic
al școlii
— 37 de semnături.**

Protestăm categoric împotriva deciziei Ministerului Învățămîntului și cerem revizuirea articolului 13 din Constituție. Susținem acțiunile de protest de la Chișinău și chemăm toate școlile din raionul și orașul Cahul să ne urmeze.

**26 de pedagogi
de la Școala
din Taraclia-de-Salcie,
Cahul.**

M. GODEA: "Dacă nu reușim acum, vom reuși data viitoare. Agrarienii nu vor avea zile de pace, în caz că nu rezolvă problema."

Noi, pedagogii Școlii medii din satul Sireți, raionul Strășeni, protestăm împotriva deciziei Ministerului Învățământului din 16 martie curent prin care se interzice predarea istoriei neamului românesc în școală și se stabilește înlocuirea ei cu istoria Moldovei.

Calificăm această decizie ca o sfidare nerușinată a adevărului științific și cerem anularea ei.

Ne solidarizăm cu participanții la Greva generală din Chișinău întru apărarea istoriei neamului românesc.

**N. OLARU,
E. IONIȚĂ,
P. CIOBANU,
R. GHERCIU;**

în total 40 de semnături.

Chișinău. Piața Marii Adunări Naționale

Fraților! Suntem cu voi! Susținere deplină!

Sus fruntea, români!

**Pedagogii
și elevii Școlii medii
Zăbriceni, Edineț.**

Comitetului de grevă al studenților.
Suntem alături de voi. Vă susținem.
Ne mândrim cu voi.

**Intelectualitatea
din Slobozia-Cremene, Soroca.**

Susținem revendicările studenților și profesorilor din Chișinău privitor la studierea Limbii Române, Istoriei Românilor, cât și cerințele lor de ordin material.

**Colectivul Școlii medii
Șuri, Drochia.**

Scumpi compatrioți din Piață!
Suntem alături de voi. Vă susținem și vom lupta pînă la victorie!

În numele familiilor cu mulți copii, șomerilor, pensionarilor din Căușeni,

Liuba BĂLAN

Elevii claselor superioare de la Liceul "Petre Țefănucă" din Ialoveni susțin revendicările tineretului studios de la Chișinău și aderă la acțiunile de protest împotriva politicii antinaționale a autorităților agrosocialiste.

Ne pronunțăm vehement contra hotărîrii Guvernului de a reveni la predarea în școli a "limbii moldovenești" și a "istoriei Moldovei". Ne alăturăm greviștilor. Susținem toate cerințele lor!

Elevii Școlii Normale Soroca.

Colectivul pedagogic al Școlii medii Gotești, raionul Cantemir, este solidar cu studenții și profesorii din Chișinău și susține toate cerințele înaintate de ei.

În total 86 de semnături.

PROPUNERILE

CORPULUI
PROFESORAL-DIDACTIC
AL FACULTĂȚII DE ISTORIE
ȘI ETNOPEDAGOGIE
AL UNIVERSITĂȚII PEDAGOGICE
DE STAT "ION CREANGĂ"
PRIVITOR LA PROIECTUL HOTĂRÎRII
COLEGIULUI MINISTERULUI
ÎNVĂȚĂMÎNTULUI
DIN 16.03.95 "CU PRIVIRE
LA CONCEPȚIA DE STUDIERE
A ISTORIEI ÎN INSTITUȚIILE
DE ÎNVĂȚĂMÎNT
DIN REPUBLICA MOLDOVA"

Colectivul Facultății de Istorie și Etnopedagogie a Universității Pedagogice de Stat "Ion Creangă", examinînd proiectul de hotărîre a Colegiului Ministerului Învățămîntului din Republica Moldova din 16.03.95 "Cu privire la concepția de studiere a istoriei în instituțiile din Republica Moldova", își exprimă atitudinea față de problema în cauză, făcînd următoarele precizări și propuneri:

1. Trimiterea la decizia Comisiei de Stat pentru elaborarea concepției de studiere a istoriei în instituțiile de învățămînt din republică din preambulul proiectului de hotărîre a colegiului Ministerului Învățămîntului nu corespunde adevărului, deoarece în cadrul comisiei nu s-a adoptat concepția ca atare în problema discutată (vezi "Făclia" din 7.10.94).

2. În instituțiile de învățămînt din Republica Moldova să fie studiate (predate) următoarele cicluri de istorie:

clasa V — Povestiri istorice (curs propedeutic);

clasa VI — Istoria antică universală, Istoria antică a românilor;

clasa VII — Istoria medie universală, Istoria medie a românilor;

clasa VIII — Istoria modernă uni-

versală, Istoria modernă a românilor;
clasa IX — Istoria contemporană universală, Istoria contemporană a românilor;

clasa X — Probleme fundamentale din istoria universală, antică și medievală, probleme fundamentale din istoria antică și medievală a românilor;

clasa IX — Probleme fundamentale din istoria universală, modernă, probleme fundamentale din istoria modernă a românilor;

clasa XII — Probleme fundamentale din istoria universală, contemporană, probleme fundamentale din istoria contemporană a românilor.

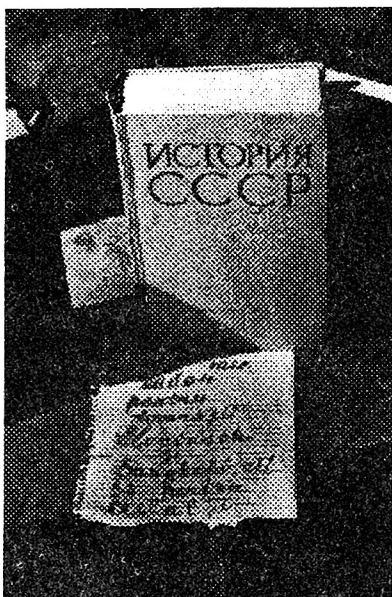
Colectivul facultății consideră necesar transferarea cursului propedeutic din clasa a IV-a în clasa a V-a, deoarece particularitățile de vîrstă nu permit însușirea adecvată a cursului respectiv.

Susținînd eșalonarea separată a cursurilor de istorie la epocile medievală, modernă și contemporană, considerăm că același principiu este oportun să fie aplicat și la studierea istoriei epocii antice, excluzîndu-se cursul integrat.

De asemenea, propunem să fie predate în cadrul unor cursuri separate aprofundate istoria universală și națională și în licee și colegii. Cursul **Istoria românilor** în învățămîntul preuniversitar să fie finalizat prin susținerea unui examen de stat.

Programele de studii pentru toate treptele de învățămînt să fie elaborate de specialiști în materie, să fie examinate și experimentate de către pedagogi-practicieni și numai după aceea aprobate de către Ministerul Învățămîntului.

3. Propunem pentru facultățile neistorice ale instituțiilor de învățămînt superior cursul **Probleme fundamentale ale istoriei românilor**, păstrîndu-se numărul de ore (70) prevăzut în proiectul de hotărîre a Colegiului Ministerului Învățămîntului, iar pentru facultățile socioumane cursul **Istoria românilor** în volum de

STUDENȚII ȘTIU CE VOR!

Din partea guvernanților, în Parlament și în Guvern, se fac niște declarații calomnioase prin care se încearcă a ne umili — o rușine! — declarîndu-se nici mai mult, nici mai puțin că noi, chipurile, adică studenții și profesorii, am fi instigați de către cineva. Nu-i adevărat! Să nu creadă nimeni în aceste insinuări! Pentru că s-a constituit de fapt o Mare Adunare Națională, la care participă reprezentanți ai tuturor categoriilor sociale: muncitori, țărani, intelectuali. Or, oamenii aceștia știu bine ce vor și sînt siguri că greva studenților va dura pînă cînd toate cerințele vor fi satisfăcute.

Timofei MELNIC,
șef al Catedrei
de Literatură Română
de la Universitatea
de Stat din Moldova

120 de ore.

4. Pentru facultățile de istorie ale Universității de Stat din Moldova și ale Universității Pedagogice "Ion Creangă" propunem cursuri de bază și speciale la **Istoria universală** și la **Istoria românilor** aprobate prin decizia Senatelor universitare.

Susținem finalizarea cursului **Istoria românilor** în toate instituțiile de învățămînt superior din Moldova printr-un examen de stat.

5. Propunem cursul de **Istorie a românilor** în calitate de examen de admitere la doctorat la specialitățile socioumane.

În temeiul celor expuse mai sus, pledăm pentru păstrarea denumirii cursului **Istoria Românilor** în toate instituțiile de învățămînt din Republica Moldova.

Propunerile
au fost elaborate și aprobate
la ședința Consiliului
Facultății de Istorie
și Etnopedagogie
a Universității Pedagogice
de Stat "Ion Creangă" din 21.03.95.

DECLARAȚIA COMITETULUI REPUBLICAN DE COORDONARE A GREVEI GENERALE

**Dragi compatrioți,
frați și surori, părinți,
stimați studenți și profesori,
participanți la greva generală!**

Pentru ca eforturile noastre, ale zecilor de mii de studenți, profesori, oameni de bună credință care s-au alăturat la greva generală, să conducă la succesul scontat, pentru ca ceea ce s-a întâmplat cu părinții noștri, cu munca lor de-o viață, cu istoria și limba noastră să nu se mai repete, avem nevoie, mai mult ca niciodată, de două lucruri:

1. A consolida rîndurile noastre, neadmițînd slăbirea acțiunilor atît pe parcursul grevei, cît și pe viitor.

2. A face cunoscute lumii întregi, mai ales de la sate și orașe, mesajele noastre.

Pentru unirea rîndurilor noastre avem nevoie de susținerea tuturor studenților și profesorilor, a oamenilor de știință și de cultură, a muncitorilor și țăranilor, a altor pături ale populației din republică. Pe de altă parte, este evidentă necesitatea consolidării Ligii Studenților din Moldova, care în aceste zile și-a regăsit adevărata sa vocație de apărător al adevărului, echității sociale și democrației.

Se impune în mod imperios constituirea unui **Sindicat de ramură** cu adevărat **liber**, care ar reprezenta pe viitor apărătorul de bază al intereselor noastre social-economice. În acest scop Comitetul de grevă

așteaptă propuneri și sugestii de la colectivele pedagogice, studențești din republică, care, fiind generalizate, ar putea duce la convocarea unei conferințe republicane de realegere a sindicatului de ramură.

În legătură cu rezultatele obținute în cadrul întrevederii cu Președintele Republicii Moldova dl Mircea Snegur, trebuie să menționăm următoarele. Decretarea moratoriului privind punerea în aplicare a Concepției predării istoriei, limbii și literaturii în instituțiile de învățămînt constituie un pas judicios al Președintelui M. Snegur, care s-a arătat mai receptiv și sincer pentru dialog. Promisiunea dumnealui de a iniția modificarea Constituției (anularea preambulului și modificarea art. 13) nu a fost încă onorată. Nu este exclus ca, sub presiunea partidului de guvernămînt, acest pas să nu fie întreprins de Domnia sa. În aceste împrejurări eforturile noastre pot fi reduse la zero, dacă luăm în considerație declarația Guvernului, alocuțiunea din 29 martie a prim-ministrului dlui A. Sangheli în fața Parlamentului, precum și Declarația fracțiunii parlamentare a Partidului Democrat Agrar în legătură cu greva noastră.

Partidul de guvernămînt și executivul acestuia au ales metode dure de abordare a revendicărilor noastre.

Dorind să acopere eșecul total al negocierilor cu liderii separatiștilor de la Tiraspol, care s-au soldat cu preconizarea alegerilor în Transnistria cu mult înaintea grevei noastre, dl Sangheli ne face vinovați pe noi de destabilizarea situației în Transnistria și așa-zisa Găgăuzie. Oare nu decizia Parlamentului, nu ministrul învățămîntului și rectorul Universității de Stat, numiți în funcție de dumnealui, au provocat protestul nostru, protest care trebuia prevăzut de guvernanți? Nu cumva actualului Guvern i-a trebuit încă o calamitate, de astă dată socială, pentru a acoperi incompetența

sa în fața populației, mai ales în preajma alegerilor, găsindu-ne pe noi drept țapi ispășitori?

Partidul Democrat Agrar, care se arată atât de îngăduitor în dialogul cu separatiștii transnistrieni, ce au declanșat un război împotriva independenței Republicii Moldova și au acaparat prin arme o parte din teritoriul țării, manifestă exces de intransigență și duritate față de revendicările noastre, față de protestul nostru exprimat în mod pașnic și civilizat.

Cîteva concluzii se cer trase, urmare a poziției P.D.A.M. și a executivului:

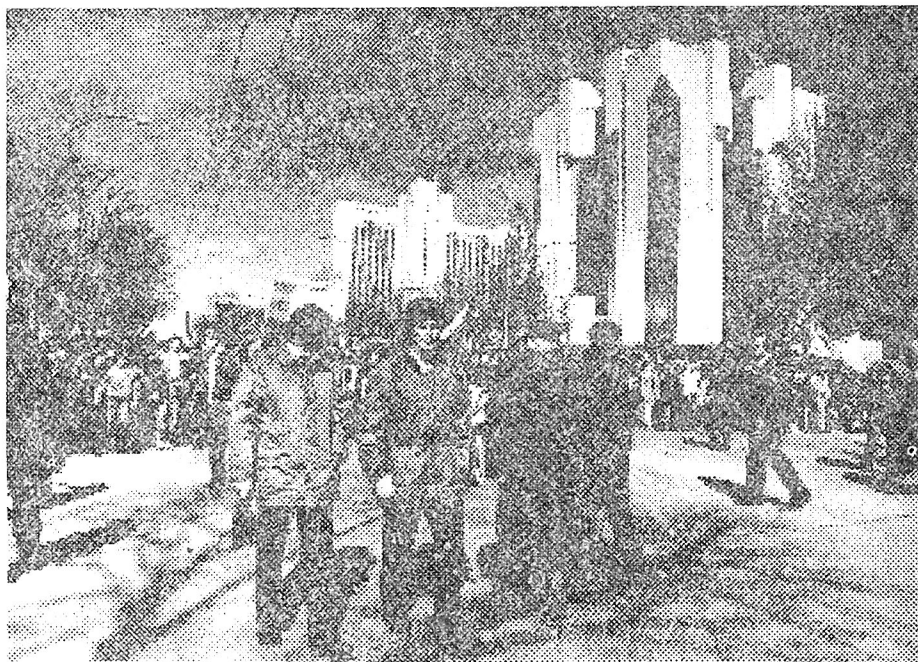
1. Guvernul agrariano-socialist și interfrontist nu vrea să renunțe la ideologia moldovenismului, pe care intenționează să o impună, dacă va fi nevoie, cu mijloace de constrîngere, adică folosind teroarea și forța.

2. Pentru impunerea voinței sale, Guvernul aplică tactica tergiversării satisfacerii revendicărilor noastre, urmărind astfel demoralizarea

greviștilor și reducerea treptată a numărului celor care vor fi alături de noi în Piața Marii Adunări Naționale.

3. Exponenții liniei dure din cadrul P.D.A.M., majoritatea parlamentară care a votat odiosul articol 13, sfidînd opinia științifică din țară și de pe mapamond în numele satisfacerii unor interese de grup, străine intereselor reale ale Republicii Moldova, au provocat această revoltă studențească, care s-a transformat într-o grevă de amploare și care nu va înceta pînă ce nu vor fi satisfăcute toate revendicările și, în primul rînd, legiferarea în Constituția Republicii Moldova a denumirii științifice a limbii de stat, care este limba română, și a purtătorilor ei, care constituie poporul român.

Este evident că trebuie întreprinse acțiuni ce ar contracara încercările guvernanților de a recurge la forță. În acest scop propunem să ne adresăm în numele tuturor participanților la grevă

CĂTRE:

1. Organismele internaționale și naționale studențești și de tineret, solicitând susținerea acestora în atingerea obiectivelor propuse.

2. Centrele științifice din Occident, specializate în domeniul romanisticii și istoriografiei est-europene, către UNESCO, să ia atitudine față de politica de dictat promovată de actualii guvernanți în instituțiile de știință și învățământ.

3. Mijloacele de informare în masă din străinătate, solicitând reflectarea mai amplă și obiectivă a grevei generale a studenților și profesorilor, țăranilor și muncitorilor, altor categorii sociale din Republica Moldova, în condițiile în care accesul nostru la Radio și TV locală este limitat sau totalmente blocat.

În special solicităm concursul mijloacelor de informare în masă care difuzează știri și pentru populația Republicii Moldova (BBC, Europa Liberă, Svobodnaia Evropa, Vocea Americii, Deutsche Welle, Moskovskie Novosti, Radio și TV Română).

4. Ambasadele statelor străine aflate în Republica Moldova — să informeze corect guvernele ce le reprezintă despre motivele declanșării grevei și felul în care este înțeleasă democrația de către guvernanții noștri.

Ședința de mâine a Parlamentului poate deturna procesul soluționării revendicărilor noastre, început ieri cu Președintele Mircea Snegur. Postarea Partidului Democrat Agrar, sub presiunea aripei dure, procomuniste a acestuia, pe pozițiile Partidului Socialist și ale Mișcării "Edinstvo" reprezintă un pericol pentru mișcarea noastră. Tot mâine Parlamentul urmează să examineze desfășurarea procesului de împroprietărire a țăranilor cu pământ. Ce facem noi azi? Sistăm greva pentru a aștepta deciziile Parlamentului care pot fi și negative sau continuăm greva până când ne vom convinge că promisiunile dlui Mircea

Snegur sunt onorate și acceptate și de Parlament, iar procesul negocierii revendicărilor noastre economice într-o fază constructivă?

SE SUPUNE VOTULUI GENERAL OPȚIUNEA A CONTINUA GREVA.

Propunerea este acceptată în unanimitate.

*Compatrioți, uniți-vă!
Vom fi învinși dacă vom da
înapoi!*

Organizatorii grevei vor fi pescuiți cîte unul și puși sub acțiunea unor legi diabolice adoptate de partidul de guvernămînt.

Să nu admitem ca rîndurile noastre să fie slăbite!

Jos spărgătorii de grevă!

Numai în unire e salvarea noastră!

Studenți și profesori uniți-vă, în cadrul sindicatului liber de ramură!

Stimați profesori,
studenți și elevi,
uniți-vă în Piața
Marii Adunări Naționale
pentru realizarea obiectivelor
Grevei Generale!!!

Chișinău,
30.03.95

**"CEA MAI MARE
VICTORIE
ESTE
EXPLOZIA
DE ROMÂNISM"**

Interviu
cu dl Viorel Buzdugan,
profesor la Colegiul
de informatică și
drept.

— Dle Buzdugan, în calitate de membru al Comitetului de Grevă și participant activ la manifestațiile studențești din Chișinău ceai putea să ne spui despre motivele și condițiile de desfășurare a grevei?

— Motivul principal a fost binecunoscutul proiect de decizie a Ministerului Învățământului scoaterea din programele de studiu a istoriei rom'nilor, pe care, din exces de zel, dl. Gh. Rusnac, rector al U.S.M. începuse a-l pune în aplicare. Încercarea de a desființa catedrele de istorie a rom'nilor, de a substitui denumirea firească a limbii rom'ne a generat mai întâi nedumerirea, apoi protestul vehement al studenților și al cadrelor didactice. Deci studenții au fost puși în situația de a recurge la forma extremă de protest — greva.

— Cum s-a ajuns la cea mai importantă revendicare — revizuirea Constituției?

— La început am cerut anularea proiectului de decizie a Ministerului Învățământului. Dar orice hotărîre a Guvernului în favoarea noastră ar fi fost calificată anticonstituțională. Pentru că — bună, rea — Constituția există și ea trebuie respectată. Așa am ajuns la nucleul problemei și am revendicat revizuirea Constituției.

— Vi s-a reproșat că faceți politică și că sunteți prea tineri pentru aceasta...

— Da, am fost învinuți că facem politică atunci cînd revendicăm limba rom'nă și istoria rom'nilor. Nu noi, ci ei, guvernanții, au făcut politică din asta, introducînd un mare neadevăr în Constituția Republicii Moldova. De fapt, elaborînd și adoptînd această Constituție actualul Parlament a "ars toate podurile" în urmă. Termenele foarte lungi prevăzute pentru revizuirea ei fac aproape imposibilă modificarea Articolului 13 și anularea preambulului.

— Dar această Constituție prevede și dreptul la opinie, la cîvînt și chiar la grevă. Care a fost atitudinea Comisiilor guvernamentală și prezidențială în timpul negocierilor purtate

— În afară de indiferența și incompetența Comisiilor, m-a șocat cinismul cu care am fost tratați. Ca și cum nu am fi reprezentat o forță demnă de luat în considerație. Dl Chițan, ministrul finanțelor, de exemplu, după 2 săptămîni de grevă ne-a declarat: "Nu aveți decît să așteptați și o lună că noi tot n-avem bani." Ca mai tîrziu un alt guvernant să ne "încurajeze" astfel: "Puteți sta

în piață pînă v-a crește barbă”.

Au fost și multe încercări de a ne intimida și a discredita tineretul protestator. A fost contestată, ce-i drept la modul cel mai primitiv, lozinca principală a greviștilor: “Salarii, pensii, burse!”, de parcă guvernării nu ar cunoaște restanțele financiare față de populație, de parcă sărăcia și mizeria nu ar fi o trăsătură distinctivă a nivelului actual de viață. În loc să ne examineze revendicările, guvernării ne reproșau că avem bani destui și că venim în piață îmbrăcați în blugi, că purtăm ochelari de o sută de dolari și, culmea, avem bani pentru a cumpăra chiar și Snickers!

— *Mulți dintre studenții d-tale au participat la acțiunile din cadrul grevei?*

— Da. Mă mîndresc cu studenții mei. Au ieșit cu toții la grevă. La demonstrații mergeau cu tricolorul în fruntea coloanelor scandînd: “Nația română — sus!”. Mă bucură că la Chișinău crește o generație de adevărați români. Chiar dacă Articolul 13 nu va fi revizuit, chiar dacă agrarienii vor continua să falsifice adevărul despre noi, un lucru e limpede: românismul în Basarabia nu mai poate fi stăvilit. Consider că cea mai mare victorie a greviștilor este explozia de românism de la Chișinău. Spiritul organizatoric al greviștilor, disciplina tuturoara, patriotismul tinerilor noștri, îndărătnicia lor de a spune lumii întregi că și noi avem istorie, deci mîndrie și demnitate îmi amintesc de spusele unui mare istoric care afirmă: Moldova (deci și Basarabia!) a fost întotdeauna la ea acasă și locuită de români.

— *Consideri că situația se va schimba cînd actualii studenți vor ajunge la conducerea țării?*

— Dacă Noua Generație va insista să se impună, sînt sigur, și în cele din urmă ea va fi acceptată. Peste 10—20 de ani, la putere vor veni neapărat cei care au ieșit acum la grevă. Ei vor schimba radical fața Basarabiei. Oricum, în cele din urmă victoria va fi de partea noastră. Adevărul și viitorul sînt cu noi.

Suntem categoric împotriva tăgăduirii adevărului istoric despre originea noastră ca români și despre limba pe care o vorbim.

Nu putem accepta să renunțăm la limba română în favoarea unor formulări de compromis, cum ar fi: limba noastră, limba maternă, limba de stat, limba constituțională, limba moldovenească. Nu putem, de asemenea, să renunțăm la Istoria Românilor și să acceptăm o istorie de compromis, oricum ar fi ea deghizată: istoria Moldovei, istoria neamului, istoria națională, istoria statului.

Înducerea în eroare a opiniei publice pe orice cale — prin consfințirea unui neadevăr istoric și științific în Constituție, prin dezinformarea pe calea audiovizualului și prin ideologizarea programelor de studii — nu poate fi de durată.

Greva tineretului studios din Chișinău nu este un accident și nici o simplă încălcare a ordinii publice, cum zic unii, sau o încercare de satisfacere a ambițiilor politice, cum le-ar plăcea să creadă altora. Procesul a decurs lent și logic. Criza s-a copt.

Vă amintiți de apelul Congresului al V-lea al Filologilor Români către Parlamentul Republicii Moldova (lași—Chișinău, 6—9 iunie 1994)? Vă amintiți de Conferința din august '94 organizată de Asociația Istoricilor, Societatea “Limba noastră cea Română” și Liga Pedagogilor? A urmat apoi răspunsul Academiei de Științe în ce privește glotonimul “limba română”. A urmat Consfătuirea cadrelor didactice din 20 ianuarie 1995 și, în sfîrșit — Conferința Istoricilor din 12 martie.

La aceste semnale de alarmă și la sute de ecouri de prin școlile republicii, Guvernul și Ministerul Învățămîntului nu găsesc alt răspuns decît să consfințească, pe 16 martie, dreptul la existență a “istoriei Moldovei”.

Suntem alături de manifestanți și nu putem fi de altă parte a baricadei, pentru că aparținem unui singur popor, avem o singură limbă — cea română, și o singură istorie — cea a românilor.

**Consiliul Societății
“Limba noastră cea Română”**

Aureliu CORNESCU
Chişinău

TÎNĂRA GENERAȚIE ÎȘI AFIRMĂ PROPRIA IDENTITATE

Evenimentul principal al acestor săptămâni îl constituie ieșirea studenților în stradă. Tinerii Basarabiei s-au ridicat în apărarea limbii române și a istoriei românilor. Manifestația studențească a surprins pe mai toată lumea. Nimeni nu s-a așteptat la un protest atât de vehement al tineretului studios față de hotărârile aberante ale Ministerului Învățământului. Având drept flamură adevărul științific și istoric, confirmat printr-o declarație specială a Academiei de Științe a Republicii Moldova, studenții au înaintat Guvernului revendicările lor. Reprezentanții Executivului au refuzat însă dialogul și au recurs la intimidări. În timpul desfășurării mitingului, sute de polițiști, vîjîind cu bîtele prin aer, erau în așteptarea ordinului să risipească tinerii adunați în piață. Iar seara, în cadrul unei emisiuni televizate, la care nu a fost invitat nici un mesager al manifestanților, un reprezentant al Guvernului, bucuros să iasă din anonim, a avut tupeul să afirme că studenții-protestatari sunt o gloată care nu știe ce vrea. Acest domn Ojog greșeste. Generația în blugi, hulită la toate colțurile, prin recente acțiuni întreprinse întru apărarea valorilor naționale ale românilor basarabeni, spulberă afirmațiile înaltului demnitar de stat. Refuzul tinerilor de a urma calea generației premergătoare școlită în serele comuniste este un semn al afirmării propriei identități. Noua generație, credem, va susține, în aceste zile, cu brio examenul de maturitate.

E bine să se știe că "mina cu efect întârziat" care a declanșat explozia revoltei populare este noua Constituție a Republicii Moldova, adoptată la 28 iulie 1994 de către monstruoasa coaliție

agrosocialistă din Parlament. Vă reamintim că Legea Fundamentală, avînd un caracter antidemocratic, antinațional și represiv, legalizează teoria stalinistă despre existența unei "limbi moldovenești", alta decît cea română, și a unui "popor moldovenesc", altul decît cel român. Reprezentanți ai conducerii de vîrf a republicii s-au grăbit să liniștească spiritele, afirmînd că nu este interzisă utilizarea glotonimului "limba română" și a etnonimului "popor român". Realitatea însă nu lasă loc dubiilor: disidența intelectuală față de actuala stăpînire nu este tolerată. După epurările operate în aparatul administrației de stat a venit și rîndul cadrelor didactice și universitare. Rostogolirea lentă, dar sigură, a Republicii Moldova în mrejele totalitarismului și obscurantismului de sorginte comunistă este o evidență greu de neglijat.

Lecția acestor zile furtunoase, care trebuie însușită, este că revolta studenților se dorește a fi o replică viguroasă față de tentativele puterii agrariene de a reveni la practicile comuniste.

"GUVERNUL NOSTRU NE VA DUCE DE RÎPĂ..."

Alaltăseară dl Ojog a menționat că noi trăim într-o țară civilizată și ar trebui ca această demonstrație să nu aibă loc. Trebuia, chipurile, să ne adresăm dumnealui și s-ar fi luat măsuri. E o minciună. Încă în luna februarie, cînd apăruseră primele indicații guvernamentale să nu ne mai numim limba drept română, am organizat întrunirea oamenilor de știință și a profesorilor de la instituțiile de învățămînt din Chişinău. Am adoptat o declarație în tema dată, pe care am vrut s-o prezentăm conducătorilor republicii, dar nici unul dintre ei nu a catadicsit să ne primească. De acest lucru dl Ojog nu a vrut să-și amintească. În acea declarație noi menționam că, dacă nu se va respecta adevărul științific referitor la istoria românilor și la limba română, ne

asumăm responsabilitatea de a organiza o grevă generală a tuturor pedagogilor. Actuala ieșire a fost o răbufnire a sufletului nostru, care nu mai poate suporta fărădelegile, deoarece în fiecare zi este călcată în picioare nu numai demnitatea noastră, dar și știința. Neglijând adevărul științific, liderii politici ne neglijează și pe noi, oamenii de știință. În nici o țară oamenii de știință nu au fost atât de mult înjosiți ca în această țărișoară cu numele Republica Moldova, în care democrația este strivită mai ceva ca în fostele colonii din Africa.

Gheorghe COLȚUN,
conferențiar la Catedra
de Limbă Română Aplicată,
doctor în filologie,
21.03.95

"MIȘCAREA STUDENȚILOR AR TREBUI SĂ FIE DIRIJATĂ MAI BINE"

În ultimul timp la noi se insistă asupra glotonimului "limba moldovenească". Eu socot că în acest caz este vorba despre sechestrarea limbii române. Vorbim despre una și aceeași limbă vorbită atât în stînga, cît și în dreapta Prutului. Adevărul este că moldovenii vorbesc limba română. E unicul termen care trebuie acceptat și folosit astăzi, dar și totdeauna de către noi. Le-am spus și le spun studenților că noi vorbim românește, chiar dacă cineva din conducerea republicii încearcă acum să ne demonstreze contrariu. Originea, lexicul și gramatica limbii noastre sunt identice cu originea, lexicul și gramatica limbii românilor de peste Prut.

Ion CIORNÎI,
doctor în filologie,
profesor la Catedra
de Lingvistică Română,
Generală și Romanică
a Universității de Stat din Chișinău.

"N-AȘ VREA SĂ AJUNG SĂ MĂ ARUNC ÎN FAȚA TRENULUI..."

N-am pus niciodată la îndoială faptul că limba noastră este română și că "dulcele grai moldovenesc" este subordonat ei. Predau istoria limbii, gramatica istorică și îmi dau seama, fac diferențiere între grai și limbă literară. Ca să vorbești despre limba noastră română nu trebuie să aduci cine știe ce dovezi. Bunăoară, în ce limbă sunt scrise decretele prezidențiale, în ce limbă e tipărit "Monitorul oficial" — română sau "moldovenească"? Dacă sunt scrise în "moldovenească", cum vor fi ele traduse în limba română?

Chestiile acestea de terminologie aduc prejudicii politicii noastre. Vorbim despre ieșirea noastră în Occident, dar cînd pleacă acolo conducătorii Republicii Moldova se cer traducători de limbă română. Cine știe acum despre "limba moldovenească"? Articolul 13 din Constituție ne-a răsturnat peste cap multe probleme.

Și Vasile Stati, și Valeriu Senic știu adevărul despre limba și istoria noastră, dar fac un joc contra românilor.

Desigur, sunt pentru o mișcare studențească civilizată. Studențimea este totuși o forță...

Deocamdată nu avem nici o indicație din partea Ministerului Învățămîntului, dar eu m-aș arunca în fața trenului dacă glotonimul "limba română" ar fi schimbat cu glotonimul "limba moldovenească".

Vitalie MARIN,
doctor în filologie,
profesor la Catedra
de Lingvistică Română,
Generală și Romanică
a Universității de Stat
din Chișinău.

LIVADĂ— PALMETĂ

Copaci pitici voit piperniciți —
Trăim un veac ori suferim o boală?
Văzind că nu putem fi nimicți,
Ne-ați fracturat coloana vertebrală.

Copaci pitici cu crengile-n pământ —
Din toate liber ne-a rămas doar cerul.
Ne-ați fi scos chiar și sufletul pe gît,
Dar nu puteți ucide adevărul.

Copaci pitici abil schimonosiți —
Plecați de rod, cădem de pe picioare.
Insinuați că sîntem fericiți,
Dar trupul pîn-la os cumplit ne doare.

Copaci pitici, nici tineri, nici bătrîni —
Murim de rod și n-avem de mîncare.
Mai gras e osul ce îl dați la cîini
Decît simbria stoarsă din sudoare.

Copaci pitici și dolidora de rod —
Cădem, murim: cu noi aici se ară.
Voi vreți din noi doar rod și rod, și rod,
Noi — numai dor și dor, și dor, și Țară.

Leo BORDEIANU

PĂRINTELE ION CREANGĂ ÎN PIAȚA MARI ADUNĂRI NAȚIONALE

Aș vrea ca cei ce sînt astăzi surzi și cu mintea întunecată să ia aminte la spusele lui Ion Creangă, strămoșul lor, care, ca și mucalitul său personaj Ion Roată, român moldovean fiind, din Abecedar grăia:

"Eu sunt de națiune română, pentru că și părinții mei sunt români; eu am o țară română mare și frumoasă, care este patria mea. În patria mea trăiesc mulți români; acești români sunt cetățenii țării mele; ei sunt frații mei. Românii sunt datori a se uibi și a se ajuta unul pe altul la toate nevoile lor.

Țara mea se numește România; ea se compune din două țări mari: una se cheamă Muntenia și cealaltă Moldova.

Și, ca exercițiu, scrieți acest text și-l învățați pe de rost!"

Fiodor RAICEV,
profesor la Colegiul de construcții
din Chișinău, bulgar de origine.
25.03.95

Gheorghe VODĂ

CRIMĂ ȘI PEDEAPSĂ

Pămînt al durerii, cu oameni și arbori și blînde animale de tine născuți în dureri!

Tu zici: e o crimă să nu cobori la copilul ce suspină, la cel tînăr care strigă, la măicuța ce oftează, cînd tu te apropii doar de cîinele-ți și îl mîngîii!

Dar cînd această Primăvară-tinerete, cu Limba și Istoria ei de la facerea lumii încoace, pășește azi pe asfaltul sterp și strigă cu lumina miilor de voci, iar tu, voi, acei doșiți în spatele betonului Puterii, beton care nu s-a învățat să moară fiindcă mort s-a născut; tu, voi, acei însărcinați ai Puterii, stați surzi și încăpățînați cînd Primăvara cu durerea incendiată strigă prin miile de voci!

E o crimă să nu cobori pe pămîntul durerii, la oameni și arbori și blînde animale de el născut în dureri!

E o crimă să nu cobori la secolul tău la mal ajuns cerșetor în stradă!

Dar vai și vai, să nu vă pedepsească Primăvara!

**DRAGI STRĂNEPOȚI
AI NEÎNFRICAȚILOR
GETO-DACI!
DRAGI EROI AI NEAMULUI
DACO-ROMANI!**

Lucrez în cadrul Academiei de Științe, de unde, spre marea noastră părere de rău, provin nu numai lucruri bune, dar și tratate antiștiințifice de felul celui numit "Istoria R.S.S.M.". Cu așa fel de istorie ne-a fost întunecată mintea timp de multe decenii, astfel încît unii dintre noi nu mai știu că sunt români, părăindu-le că moldoveanul nu este român, ci e ceva aparte. Greva dumneavoastră arată că tinerei generații nu-i mai trebuiesc asemenea "tratate" de istorie.

Arderea simbolică în Piață a unui exemplar al sus-numitului "opus" a fost calificată răsunător de către actualii ideologi ai regimului bolșevic din Republica Moldova drept o acțiune fascistă, uitîndu-se de cîrdășia cu adevărat fascistă a lui Stalin și Hitler în vederea recotropirii rusești a pămîntului românesc al Basarabiei. Acești ideologi agrarieni și

interfrontiști nu doresc să accepte adevărul că noi suntem români, că vorbim limba română, că ne trebuie adevărata istorie a neamului.

Dragi elevi, studenți și profesori, ca cercetător al folclorului am avut posibilitatea să mă aflu printre mulți oameni simpli din foarte multe sate ale întregii Basarabii și ale Transnistriei, ale Bucovinei și Maramureșului de pe actualul teritoriu al Ucrainei, printre moldovenii satelor de lângă Donețk și din Caucaz — peste tot am cunoscut mîndria de român a oamenilor simpli. Cei din Moldavskoe, de exemplu (o mare localitate din Rusia), cărora numai pentru cîțva timp (în anii treizeci) li s-a permis la școală să facă carte românească în grafie latină, cu drag își amintesc acele frumoase și parcă incredibile clipe istorice, iar într-un sat din regiunea Donețk (Volnovaha) un bărbat de vîrstă înaintată a ținut numaidecît să înregistreze pe bandă nu numai vechi legende, cîntece și balade românești, dar și o mărturisire a sa despre aceea cum s-a întîlnit și a vorbit el însuși, în vremea războiului, cu soldații români (soldați pe care pseudoistoricii îi numesc fasciști). Pseudoistoricii de la noi îi consideră fasciști pe buneii și părinții noștri, foști soldați basarabeni în Armata Națională de la începutul anilor patruzeci, tot așa cum actualii guvernanți îi consideră fasciști pe studenții care au dat foc unei mostre de falsă istorie. Așa-zisa "istorie" care falsifică originea poporului nostru și denumirea științifică a limbii pe care o vorbim este o pseudoștiință. Oamenilor cumsecade nu le trebuie asemenea "teorii".

Jos practicile barbare și antidemocratice!

Jos ideologia neocomunistă!

Trăiască adevărul științific!

Victor CIRIMPEI,
tată a doi studenți greviști.
Piața Marii Adunări Naționale,
3 aprilie 1995

SPERANȚĂ ȘI VICTORIE

Asemenea lecții de maturizare politică fac mai mult decît sute de ore auditoriale. E necesar să învățăm a cere cu tărie și totodată cu mîndrie și demnitate ceea ce ni se cuvine legitim. Fiindcă cei de pînă la noi au fost învățați să cerșească cu timiditate și să mulțumească evlavios. Să izgonim din noi sentimentele fricii, descurajării și lașității. Indiferent de rezultatele grevei, noi ne-am asigurat deja o victorie pentru inimile și sufletele noastre. Victoria e întotdeauna de partea celor care nu-și pierd încrederea în ea. Speranța moare, după cum știm, ultima! Studenții au fost întotdeauna o forță. Să ne amintim de grandioasele manifestații studentești ce au cuprins Europa Occidentală în primăvara anului 1968. Ele s-au soldat cu răsturnări de guverne, reorientări radicale în orientarea politică și, momentul cel mai important, cu spulberarea multor stereotipuri și prejudecăți privitoare la rolul și locul tineretului în viața unei societăți moderne. Într-un anumit sens am putea spune că primăvara lui '68 a ajuns în Moldova. Înainte, spre Victorie!

Odeta GRAMĂ,
studentă la Universitatea
din Tiraspol

PROTEST

Guvernul Republicii Moldova continuă să ne trateze cu cinism, învinuindu-ne de toate păcatele, guvernării considerându-se pe sine niște îngerași. În Declarația primului-ministru Andrei Sangheli, transmisă la radio și televiziune, am fost învinuiți că cerem unire cu România. Asemenea lozincă, știe toată lumea, n-a fost lansată în Piața Marii Adunări Naționale. Prin urmare, primul-ministru Andrei Sangheli tensionează în mod intenționat situația.

Chiar dacă admitem că Domnia sa a confundat lozinca "Uniți-vă, studenți!" cu "Uniți-vă cu România!", totuna lumea care l-a ascultat a fost indusă în eroare. Noi respingem în mod categoric declarația iresponsabilă a primului-ministru și cerem organelor de drept ale Republicii Moldova să ia atitudine față de această grea și neîntemeiată învinuire.

Anatol PETRENCU
Președintele Comitetului
Coordonator al Grevei Generale
30 martie 1995

Iulia DALMOVICI,
profesoară
la Școala medie
din satul Răspopeni,
Șoldănești:

M-am întâlnit aici cu foștii mei elevi. Mi se umple inima de bucurie că ei se află în Piață. L-am văzut pe dl Lucinschi, într-o seară, enervat la televizor: de ce se ard unele cărți. Dacă ele falsifică istoria neamului, trebuie să fie arse! Noi avem o istorie dreaptă și veche de mii de ani și acum ne-au strîmbat-o. Am obținut mari succese și acum ni le iau. Cîț am luptat pentru imn și acum ni l-au luat. Oare s-a mai găsi un alt Mureșanu să scrie "Deșteaptă-te, române"?

Gheorghe CORNEA,
student
la Facultatea de Drept

Studentii din Bucovina de Nord care-și fac studiile la Chișinău sînt alături de voi și vă susțin întru totul. Într-un stat bazat pe drept, statul trebuie să existe pentru cetățeni, dar nu cetățenii pentru stat. De ce oare trebuie să sufere părinții, bunicii, pensiile, bursele? Cu ce-au greșit bătrînii care caută în lăzile cu gunoi cîte o bucată de pîne? Republica Moldova a aderat la Declarația cu privire la drepturile omului, la pactele internaționale cu privire la drepturile politice, sociale, economice, culturale, în care se spune că orice cetățean, odată cu nașterea sa, are dreptul la viață, dreptul la existență, la o remunerare normală.

Anatol ȚURCANU,
țăran liber
din satul Răscăleții Noi,
Ștefan Vodă:

Am format și noi un comitet de inițiativă și am venit la Guvern, fiindcă vrem să ni se întoarcă pămîntul părinților și strămoșilor noștri. Altă cale nu avem. Degrabă o să plătim și aerul pe care-l respirăm. Toată avuția se fură. Ajutoarele umanitare se împart șărlătănește, hoțește. Am rămas flămînzi și goi. Puterea actuală e comunistă, ateistă. Dar se dau drept creștini, se duc la biserică și-și fac cruce, deși sînt niște dușmani ai lui Hristos. Vă chem pe toți la luptă pentru ultima oară.

Nicolae UNCUTĂ,
profesor
la Școala medie
din Hlina, Briceni:

Marele cărturar și om politic M. Kogălniceanu, care, spre deosebire de guvernanții de la Chișinău, știa că în Țara Moldovei trăiesc români, spunea în secolul trecut că "nimic nu oprește pe om de la împlinirea datoriilor sale decât când sărăcia bate la ușă". La noi, în Republica federalizată Moldova, sfirtecă din toate părțile, sărăcia nu numai că bate la ușă, dar a și intrat deja în mai toate casele, iar minciuna și ignoranța din nou au luat loc în capul mesei. Sîntem intimidați cu Constituția, cu statul bazat, chipurile, pe drept, dar de ce agrarienii, "socialiștii" și interfrontiștii au întocmit o Constituție strîmbă, unde românii din Basarabia sînt înjosiți, nu li se spune pe nume, li s-a falsificat denumirea limbii, li se impune să învețe istoria Moldovei, li s-a interzis Imnul de Stat "Deșteaptă-te, române"? Guvernării de la Chișinău se tem să nu ne deșteptăm, iar de numele nostru de români se tem ca dracul de tămîie. Dar iată că ne-am deșteptat. Vă mulțumesc că n-ați uitat că sîntem români.

Virginia MALCOCI,
profesoară
de limba română,
or. Chișinău:

Deasupra manifestanților filfilie tricolorul și o mulțime de lozinci. Dar o lozincă se evidențiază: "Jos analfabeții!" Cuvintele de pe această lozincă sînt adresate guvernanților care de un amar de vreme se străduiesc să îngenuncheze și să umilească un popor, demnitatea lui națională.

Aceste zile de mare tensiune socială sînt un semn: cupa răbdării poporului nostru s-a umplut pînă la refuz.

Tinerii studioși cer cu insistență să fie scoasă minciuna din birourile luxoase. Greva studenților este o repetiție generală pentru o altă Mare Adunare Națională, care trebuie să urmeze neapărat, tot în Piața Marii Adunări Naționale, poate chiar la 9 mai, cînd conducerea are de gînd să serbeze sfîrșitul unui război pus la cale de Stalin și Hitler, iar pînă atunci să ne facă de rușine schimbînd denumirea Pieții, cîștigată de întreg poporul nostru în 1989.

Dumitru MATCOVSCHI

LUPTA CEA MARE

(Discurs rostit în cadrul
Grevel Generale
a studenților pe data
de 22 martie)

Am așteptat, domnii mei, șase ani de zile am așteptat această zi: deșteptarea tineretului studios. M-a durut, m-a supărat lungă voastră tăcere, tăcuta voastră indiferență. Recî la toate erau studenții. N-am știut să facem front comun și am pierdut precedentele alegeri. Și iarăși sîntem obligați să reluăm lupta cu regimul totalitar comunist de la început. Sîntem obligați! Și mult mă bucur că tot voi, studenții chișinăuieni, clopotul de alarmă ați bătut primii.

Adevărul e cu noi; minciuna, nimicnicia, trufia, analfabetismul suveran tremură. Cîrmacii și ciracii lor apelează la constituție. Ca și cum nu ei ar fi adoptat această constituție antinațională.

Ca și cum nu ei ar fi statalizat

această limbă nelimbă născută la Tîrîșpolea odată cu fosta republică autonomă.

Ca și cum nu ei ar fi negat dreptul nostru la nume. Or, cu ce drept ne interzic optzeci de parlamentari mai mult necărturari decît cărturari să fim cei care sîntem, români de naționalitate, și să vorbim limba literară a moldovenilor de dincolo de Prut?! Hitler și Stalin au creat "țărișoara", alipind Basarabia la Transnistria și nu invers, Transnistria este osul care ne-a fost aruncat întru a ne trezi cu ștreangul la gît.

Constituția "țărișoarei" este aceeași constituție stalinistă cu o ușoară, de formă, și nu de conținut, modificare.

Constituția "țărișoarei" luptă cu populația de bază a Basarabiei.

Constituția "țărișoarei" ne strîmbă, ca să ne-o scoată la mezat, istoria. Or, lăsîndu-ne fără istorie și fără limbă, noi nu mai putem fi națiune. Este o crimă, pentru care vînzătorii de mamă trebuie să-și ispășească pedeapsa.

Prezidiul Academiei de Științe a numit limba moldovenilor din Basarabia limbă română.

Sîntem pentru adevărul științific! Elevii și studenții basarabeni limba română vor studia-o în școli și instituții de învățămînt. Limba română și nu limba păsărească a grămăticilor grosuleni.

Parlamentarii vorbească orice limbă poftesc, basarabenii limba română vorbesc. Parlamentarii studieze istoria imperiului sovietic în continuare. Basarabenii vor studia Istoria Românilor!

Sîntem pentru adevărul științific!

Sîntem contra separatismului moldoivanescl!

Culoarea luminii nu este neagră, ei, daltoniștii suverani, cum zic. Inimile noastre românește bat, la unison cu inimile moșilor și strămoșilor.

Enescu este poet român și nu moldovenesc. Alecsandri și Creangă

sînt scriitori români și nu moldovenesci. Russo-basarabeianul e scriitor român și nu moldovenesc. De la Nistru pînă la Tisa, Patria-mamă România se numește. Tinerețea nu va bate plocoane în fața nimicniciei suverane. Tinerețea acuză politica antinațională promovată de cei fără mamă. Tinerețea în luptă va pieri, dar mîndră, destoinică, neîngenuncheată.

În vecii vecilor să fie blestemat monstrul vorbăreț independent.

Matahala neromână să fie blestemată, pretinsa democrație agrariană!

Începe Lupta cea Mare!

Vom continua greva

pînă la victorie.

Eu sînt cu voi, cu fiecare.

Și voi, și voi sînteți cu mine toți.

Izbînda a noastră va fi.

Limba română vom vorbi.

Istoria Românilor vom studia.

Română-Română-Română va rămînea Basarabia, fiica mezină a vechilor Basarabi!

O Mamă avem!

O Limbă avem!

O Istorie avem!

O Țară avem,

Una pentru toți românii:

ROMÂNIA!

DECLARAȚII ȘI TELEGRAME DE ADEZIUNE

Lucrătorii medicali din raionul Ialoveni, întruniți într-o ședință, și-au declarat adeziunea totală la manifestările de protest care au început la Chișinău. Nu putem permite ca minciuna, falsul și ignoranța să pătrundă în sufletele tinerilor, cum am pățit-o noi, părinții lor. Lucrătorii medicali, în marea majoritate având salarii mizere, achitate cu întârziere de 2—3 luni, nu pot să-și întrețină familiile.

Nu putem rămâne indiferenți față de revendicările înaintate de copiii noștri, îi susținem și cerem:

1. Să fie revizuit articolul 13 din Constituția Republicii Moldova, în care să fie scris că limba de stat este limba română;

2. Majorarea salariilor, pensiilor, burselor în conformitate cu coșul minim de consum și achitarea lor la timp;

3. Informarea populației prin mijloacele mass-media despre folosirea creditelor acordate Republicii Moldova până în prezent de către statele străine și organisme internaționale.

Facem apel către toți lucrătorii medicali din Republica Moldova să ne susțină.

Dacă în termen de 10 zile revendicările nu vor fi soluționate, ne rezervăm dreptul de a ne încadra în Greva generală.

Consiliul de Conducere al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova își exprimă solidaritatea cu acțiunile și revendicările studenției, corpului profesoral-didactic din instituțiile de învățământ superior și preuniversitar din orașele Chișinău și Bălți.

Lică SAINCIUC,
președintele Uniunii Artiștilor
Plastici din Republica Moldova

Partidul Alianței Civice își exprimă întreaga solidaritate cu studenții, elevii și cadrele didactice de la instituțiile de învățământ superior și școlile din Chișinău, care cer menținerea studiului Istoriei Românilor în învățământul din Republica Moldova.

Existența statală de sine stătătoare a Republicii Moldova nu implică în nici un caz ștergerea unei istorii comune și revenirea la defăimările caracteristice perioadei sovietice.

**Comitetul Național
al Partidului Alianței Civice
București**

Pentru a-i intimida pe greviști și alte pături sociale, autoritățile au declarat că vor lua măsuri drastice contra organizatorilor grevei, aceștia fiind învinuiți că au înaintat revendicări politice. Guvernării actuali încurcă știința cu politica, vor să subordoneze știința intereselor politice. Ei uită că numai în statele dictatoriale sunt interzise grevele politice.

Luând în considerație cele expuse mai sus, subsemnații, angajați ai A.R. "Moldovafarm", susținem întru totul greva studenților, a elevilor și a profesorilor din instituțiile de învățământ ale capitalei.

Cerem restabilirea adevărului științific și introducerea în Constituție a noțiunilor de "limbă română" și "popor român".

**E. SOTIANU,
R. BULGARU,
F. OSOIANU;**

în total 53 de semnături.

Noi, colaboratorii Institutului de Istorie și Teorie Literară al Academiei de Științe a Republicii Moldova, considerăm întemeiate și oportune revendicările colectivelor de studenți, profesori și elevi ai instituțiilor de învățământ din Chișinău, revendicări înaintate în cadrul grevei generale, declanșate la 18 martie a.c. Cerem satisfacerea urgentă și necondiționată a tuturor acestor revendicări (vitale pentru

întreg poporul suferind și supus unui genocid lent, prin înfometare și lipsuri de ordin material-spiritual), revendicări formulate nu față de o "comisie" intermediară, pretins "guvernamentală", ci față de conducerea de vîrf a unui stat ce se vrea suveran și independent.

Ne exprimăm dezacordul în legătură cu impunerea, prin directive, în sistemul de învățămînt, implicit în domeniul științei, a neadevărurilor despre "limba moldovenească", "poporul moldovenesc" și alte noțiuni de speță comunist-socialistă, r.s.s.m.-istă.

Cerem stringenta revizuire (reformulare) a articolului 13 al Constituției Republicii Moldova, precum și anularea hotărîrii Colegiului Ministerului Învățămîntului privind substituirea-sistarea cursului de Limba Română și a celui de Istorie a Românilor.

Respingem categoric și condamnăm "princiipiile" pseudo-științifice, totalitare ale unor guvernanți și parlamentari care incită la românofobie, principii ce-și propun resovietizarea vieții social-politice de la noi, ducînd la mutilarea spirituală a urmașilor noștri.

Suntem profund indignați de atitudinea iresponsabilă și răuvoitoare a conducerii Republicii Moldova față de intelectualitate în general, față de oamenii de știință și de creație în special, starea materială și morală a cărora e mai mult decît deplorabilă.

Chișinău,
23 martie 1995

Cercetătorii științifici ai Muzeului Național de Istorie din Chișinău susțin întru totul revendicările elevilor, studenților și cadrelor didactice și adresează tuturor părinților apelul să fie alături de copiii lor aflați în grevă. E o rușine să ceară copiii salarii și pentru traiul decent al părinților, iar aceștia din urmă să stea pe la casele lor. Suntem siguri că nu va pieri românismul în Basarabia. Vor pieri doar acei care nu s-au arătat vrednici de acest nume.

Semnează 60
de colaboratori ai Muzeului.

Noi, subsemnații, acționari și lucrători ai Societății pe Acțiuni "Monolit", aderăm la Greva generală din Chișinău, ne exprimăm solidaritatea cu oamenii de bună-credință, colectivele de muncă, forurile științifice, care și-au spus cuvîntul în problemele vitale ale neamului.

Susținem poziția Prezidiului Academiei de Științe din Moldova, privind istoria și folosirea glotonimului "limba moldovenească" în care se spune:

"Articolul 13 din Constituția Republicii Moldova trebuie să fie revizuit în conformitate cu adevărul științific, urmînd a fi formulat în felul următor: Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este Limba Română." Nu învățămîntul, știința, cultura, istoria trebuie să se conformeze articolului 13, ci articolul respectiv este necesar de a fi redactat și revotat în Parlament în conformitate cu adevărul științific.

Protestăm vehement împotriva federalizării Republicii Moldova. Unde este integritatea teritorială declarată în Constituție? Căci orice copil știe că avem de facto 3 republici, 3 președinți, 3 parlamente, 3 guverne, 4 armate (plus armata a 14-a a Rusiei). Mîine sau poimîine vom avea un oraș independent Bălți, o republică ucraineană la nord, un baronat țigănesc la Soroca și tot așa pînă cînd nu te vei mai putea cunoaște de atîta străinătate, vorba lui Eminescu.

Susținem apelul profesorilor de la Liceul academic român-englez "Mircea Eliade" în această problemă. Protestăm împreună cu ei împotriva acordării a 11% de pămînt strămoșesc celor ce se numesc găgăuzi, aduși la noi de țarul rus la 1812 după ocuparea Basarabiei, care constituie doar 2,5% din populația republicii. Unui locuitor din satele găgăuzești îi va reveni de 4 ori mai mult pămînt decît locuitorilor din restul republicii, iar pămînt arabil de 10 ori mai mult. Cerem anularea Legii "Despre statutul special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)" care legalizează de facto dezmembrarea teritoriului Republicii Moldova.

Cerem înregistrarea cît mai urgentă de către Guvern a Mitropoliei Basarabiei, ce ține de Biserica Neamului, conform art. 31 al Constituției Republicii Moldova cu privire la libertatea conștiinței

și cultelor, care sunt separate de stat.

Cerem eliberarea necondiționată a deputatului Ilie Ilașcu și a celorlalți patrioți din temnițele Tiraspolului.

Cerem revenirea la Imnul de Stat "Deșteaptă-te, Române!", care este și Imnul tuturor românilor de pretutindeni.

**Președinte al adunării generale
a acționarilor "Monolit"
S.A., Dumitru STĂVILĂ,**

**Secretar,
Valentina RIPO**

Subsemnații, membri ai colectivului Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Republicii Moldova, protestăm contra deciziei adoptate de Colegiul Ministerului Învățământului la 16 martie 1995 cu privire la suprimarea cursului de Istorie a Românilor în instituțiile de învățământ și introducerea unui curs de istorie antiștiințific. Considerăm acest pas drept o nouă încercare de trunchiere și falsificare a istoriei naționale, care vine să continue politica de deznaționalizare promovată de imperiul țarist și cel sovietic.

Actuala tentativă de suprimare a cursului de istorie națională poate avea consecințe dintre cele mai grave pentru românii din stînga Prutului. Noile generații vor fi impuse, precum am fost forțați altădată și noi, cei mai în vîrstă, să plătească tribut vechii concepții staliniste a istoriei R.S.S. Moldovenești.

Prin actuala decizie se curmă speranța în revenirea la origini, la adevărul științific, se afectează însăși ființa noastră națională, demnitatea noastră de neam, cultivîndu-se, în același timp, ura față de strămoși și de frați. Un popor lipsit de conștiința istorică și națională e sortit să lîncezească mereu în supușenie și umilință, or, tocmai acest scop îl urmărește decizia Colegiului Ministerului Învățământului. Actualii guvernanți, prin recursul la minciună, ne vor iarăși o gloată debusolată, degradată și ușor influențabilă, pentru a-și menține intacte

interesele înguste de grup.

Nu vom accepta ca știința istorică să fie manipulată în scopuri politice dubioase și vom promova și pe viitor insistent adevărul istoric. Apelăm la conștiința tuturor oamenilor de bunăcredință din Republica Moldova să se pronunțe hotărît și fără echivoc în apărarea istoriei noastre naționale.

Cerem autorităților anularea deciziei Colegiului Ministerului Învățământului și repunerea în drepturile firești a cursului de Istorie a Românilor. Ne declarăm solidari cu acțiunile și revendicările tineretului studios și ale profesorilor din capitală, fiind siguri că adevărul în cele din urmă va triumfa.

**Ion ȘIȘCANU, doctor în istorie,
cercetător științific coordonator;
Mîtru GHIȚIU, doctor în istorie,
cercetător științific coordonator;
Alexei AGACHI, doctor în istorie,
cercetător științific coordonator;
Vitalie VĂRATEC, doctor în istorie,
cercetător științific coordonator;
Ion CHIRTOAGĂ, doctor în istorie,
cercetător științific coordonator;
Ion VARTA, doctor în istorie, cercetător
științific superior; Eugenia ISTRATI,
doctor în istorie, cercetător științific
superior; Veaceslav STĂVILĂ, doctor în
istorie, cercetător științific; Alexei
GĂINĂ, doctor în fizică și matematică,
cercetător științific superior;
Valeriu POPOVSCHI, cercetător științific;
Gheorghe NICOLAEV, doctor în istorie,
cercetător științific superior;
Gheorghe NEGRU, cercetător științific;
Nicolae ENCIU, doctor în istorie,
cercetător științific;
Vladimir TCACI, cercetător științific;
Vladimir MISCEVCA, cercetător
științific; Valeriu MUTRUC,
cercetător științific inferior;
Nicolae FUȘTEI, cercetător științific
inferior; Dinu POȘTARENCU,
cercetător științific; Larisa
SVETLICINAIA, cercetător științific;
Gheorghe COJOCARU, cercetător
științific; Lilla ZABOLOTNII,
cercetător științific; Angela NEAMȚU,
doctorand; Ștefan PURICE, doctorand;
Tamara MARDARI, laborant
superior; Vera MACOVENCO, contabil
șef; Eugenia COTELEA, contabil
coordonator; Sergiu LANCIU, intentent**

Notă: Doar un mic grup de cercetători din Institut (V. Țaranov, C. Stratievski ș.a.) nu susține punctul de vedere expus în prezenta declarație.

ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Lui Ion Dumeniuk

De m-a prinde vreun dor de-al cocorilor zbor,
Îmbrăcat ca ascetu-n tîrsînă,
Îmi voi pune-n boccea o baladă și-un nai
Să m-aline în limba română.

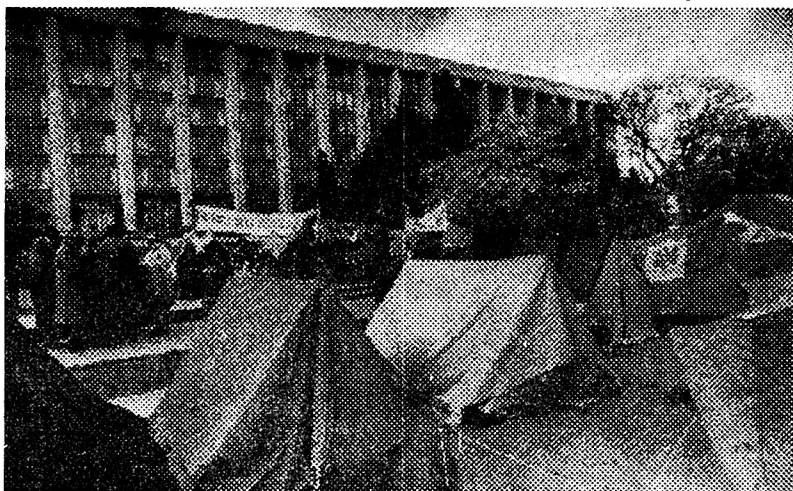
Lîngă mare de-o fi să mă fure-ntr-o zi
Din genunile apei vreo zîină,
Pizmuiți-mă, frați, sau destinu-mi deplîngeți
În duioasa mea limbă română.

Cînd s-a da la hotare bătălia cea mare
Și-oi sta scut pentru-a Țării țărînă,
Voi urați-mi să vin nu pe scut, ci cu scutul
Și gornind tot în limba română.

De va fi să trădez al strămoșilor crez,
Nici o urmă de-a mea nu rămînă.
Dați-mi ochii la corbi, leșul dați-l la cîini,
Blestemați-mă-n limba română.

Iar de fi-va să cad lîngă cetini de brad
În vreo luptă cu lifta păgînă,
Prohodiți-mă, frați, după legea lui Crist
Cu-aleluia în limba română.

Nicolae MĂTCAȘ

A P E L
al participanților
la Greva Generală
a studenților și profesorilor
din sistemul universitar
și preuniversitar către populația
Republicii Moldova

Stimați concetățeni,
dragi părinți, frați și surori!

De trei săptămîni continuă Greva Generală a studenților și profesorilor din sistemul universitar și preuniversitar, grevă care între timp s-a transformat într-o acțiune de protest de mare amploare. Zecile de mii de studenți, elevi și profesori, susținuți de muncitori, țărani și reprezentanți ai intelectualității, pledează pentru:

1. Drepturile studenților și elevilor de a studia limba și istoria națională în baza unor cursuri și manuale, elaborate în conformitate cu adevărul științific, și nu cu programul politic al partidului de guvernămînt;

2. Respectarea Legii Fundamentale a Republicii Moldova cu privire la autonomia universităților și — respectiv — alegerea rectorilor;

3. Majorarea burselor de studii;

4. Drepturile părinților noștri la salarii și pensii echitabile, la indexarea depunerilor bănești din Banca de Economii, la împroprietărirea cu pămînt.

Toate revendicările noastre nu contravin Constituției Republicii Moldova, ele urmăresc ridicarea nivelului de instruire al studenților și elevilor, precum și îmbunătățirea condițiilor de trai pentru majoritatea populației, ale cărei interese nu sunt apărate astăzi nici de majoritatea parlamentară, nici de Guvern, nici de sindicate.

Conducerea Republicii Moldova a fost avertizată despre dreptul nostru de a începe greva în Declarația reprezentanților instituțiilor de învățămînt de toate gradele din 20 ianuarie 1995. Încercarea Ministerului Învățămîntului de

a modifica, după placul partidului de guvernămînt, cursurile de istoria românilor și limba și literatura română a făcut să izbucnească nemulțumirea acumulată pe parcursul ultimului an de către studenți și profesori față de încălcările fățișe și sistematice ale legislației în vigoare comise de actualul Guvern.

Sindicatul de ramură care trebuie să apere interesele noastre, preferînd bunele relații cu Puterea, s-a detașat de cei pe care crede că-i mai reprezintă. Astfel, ignorat de autorități, conflictul a generat o grevă spontană.

De ce totuși acest conflict nu a fost soluționat pînă acum?

Participanții la Grevă consideră că satisfacerea revendicărilor înaintate este posibilă și poate asigura consolidarea societății noastre. Divizarea artificială prin prevederi constituționale a populației băștinașe în moldoveni și români, nefiind în interesul stabilității sociale — una din revendicările noastre de bază poate fi satisfăcută pe cale parlamentară fără folosirea resurselor financiare. Tot așa, respectarea Constituției cu privire la autonomia universităților, inclusiv renunțarea la politica de impunere de către Guvern a rectorilor nu necesită cheltuieli financiare. Soluționarea celorlalte revendicări cu caracter social-economic nu poate fi evitată decît în cazul în care Guvernul refuză public să respecte legislația în vigoare și programul său de activitate, aprobat de actualul Parlament.

Dragi părinți, frați și surori! Noi reprezentăm prima generație de tineri care am putut studia și prima generație de profesori care am putut preda, nestîngerii și neconstrînși de nimeni, istoria românilor, limba și literatura românilor, lăsate nouă moștenire de către înaintașii noștri.

Recunoscînd Republica Moldova ca stat independent și suveran, subiect al dreptului internațional, noi sîntem împotriva separatismului etnic și lingvistic est-moldovenesc, promovat astăzi de partidele de guvernămînt. Considerăm că această opțiune a noastră este bine înțeleasă și de reprezentanții comunităților bulgare, ucrainene și ruse, care, conviețuind cu noi de mai multă vreme, nu renunță și nici nu sînt îndemnați să renunțe la numele lor etnic

de bulgari, ucraineni, ruși sau la denumirea limbii lor. Sîntem siguri că dumnealor își dau bine seama că studierea istoriei românilor în instituțiile de învățămînt nu exclude studierea paginilor de istorie a conviețuirii noastre în comun.

Concetățeni! Nu credem că astăzi în Transnistria sînt mai mulți simpatizanți ai separatismului decît susținători activi ai grevei noastre. În spatele nostru n-avem armată, cazaci sau OSTK, de aceea, probabil, revendicările greviștilor sînt disconsiderate de către guvernanți. Noi, totuși, sîntem convinși că vom fi pînă la urmă auziți, fiindcă în spatele nostru este adevărul și dreptatea.

Luînd în considerare prevederile legale existente privind modul de revizuire a Constituției, precum și Declarația Președintelui Mircea Snegur de a-și așuma dreptul de a înainta Parlamentului pe parcursul acestei luni Proiectul de lege privind revizuirea Constituției, dorind să excludem folosirea Grevei în interes de partid în

cadrul campaniei electorale pentru alegerile locale din 16 aprilie și să asigurăm desfășurarea normală a procesului de învățămînt, participanții la Grevă au adoptat o rezoluție privind condițiile de sistare temporară pînă la 4 mai 1995 a Grevei Generale.

Concetățeni! Tineretul studios, profesorii s-au încadrat în luptă pentru bunăstarea tuturor, pentru adevăr și dreptate. Demonstrînd principialitate, curaj și dăruire în apărarea interesului public, ei au ales calea dialogului, însoțită de compromisuri rezonabile. O lună de zile este un termen suficient pentru a întoarce datoriile, a da oamenilor ceea ce li se cuvine prin lege, a te ține de cuvîntul dat în fața întregii lumi. Participanții la Greva Generală, conținînd pe sprijinul și înțelegerea dumneavoastră, speră că dreptatea și adevărul vor triumfa și astfel vom avea posibilitatea de a ne orienta eforturile nu la continuarea Grevei, ci la pregătirea noastră profesională pentru ziua de mîine.

**Mircea SNEGUR:
"Limba română
este numele corect
al limbii noastre"**

**Mesajul Președintelui
Republicii Moldova
prezentat Parlamentului
în ziua de 27 aprilie 1995**

Domnule Președinte al
Parlamentului,

Doamnelor și domnilor deputați,

Onorată asistență,

Stimați compatrioți,

Sîntem martorii unor transformări
fundamentale ale vieții noastre,
evoluție firească care, începînd cu 27
august anul trecut, este reglementată
de către Legea Supremă a Societății
și a Statului — Constituția Republicii
Moldova.

Acest răstimp, deși încărcat de
greutățile și încercările bine
cunoscute, a demonstrat, o dată în
plus, că opțiunea fermă și clară a
poporului țării noastre este năzuința
lui de a edifica un stat de drept, în
care pacea civică, democrația,
demnitatea omului, drepturile și
libertățile lui, libera dezvoltare a
personalității, dreptatea, pluralismul
politic sînt considerate valori su-
preme. Voința comună de a realiza
acest sacru deziderat se bucură de
sprijinul comunităților europene și
mondială. Faptul ca atare ne însuflă
încredere și optimism, dar ne și
obligă, totodată, ca în această

perioadă dificilă să dăm, dovadă de
corectitudine și răbdare, de cumpătare,
calm și rațiune.

Un astfel de comportament este
necesar permanent, dar mai ales
acum, în preajma examinării de către
Adunarea Parlamentară a Consiliului
Europei a cererii Republicii Moldova
de admitere în acest organism, acum,
cînd avem șansa reală de a ne include
cît mai curînd și mai activ în circuitul
valorilor umane și materiale ale țărilor
conținutului european, în vastul lor
proces de colaborare și integrare.

Fără doar și poate, frumoasa și
dorita perspectivă ne îndeamnă să
privim evoluția de pînă acum a
reformelor democratice la noi prin
prisma exigențelor și scării de valori
ale democrației. Utilizînd aceste
principii vizavi de recente
evenimente de la Chișinău, am a
spune următoarele.

**Greva, declanșată în luna
martie curent de către tineretul stu-
dios și corpul didactic ca formă de
apărare a intereselor profesionale,
este o acțiune prevăzută de articolul**

45 al Constituției cu titlul "Dreptul la grevă".

De fapt, prin această manifestare pașnică în viața noastră cotidiană și-a anunțat prezența încă un element propriu societății democratice. Cu regret, însă, greva dată nu poate servi drept exemplu, drept dovadă concludentă că în Republica Moldova segmentele vieții democratice se statornicesc prin respectarea strictă a legii. Fiind organizată de una dintre cele mai dotate părți a societății (profesori și studenți), dar cu încălcarea legislației în vigoare, ea s-a transformat de la bun început mai mult într-o acțiune politică, astfel încât mitingurile greviștilor au servit drept tribună preelectorală unor cunoscute personalități politice.

După cum se știe, aceste deformări au fost constatate și comentate în zilele cu pricina și de către dl Miguel Angel Martinez, Președintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, care se afla în vizită la Chișinău.

Domnilor deputați,

Sînt bine cunoscute discuțiile, polemica, dar și diversele speculații, ce au loc de mai bine de un an în jurul denumirii limbii oficiale de stat, mai exact — pe marginea articolului 13 al Constituției țării.

Evident, grevele studenților, liceenilor și profesorilor doar au atras atenția, o dată în plus, asupra existenței problemei legate de denumirea limbii în articolul 13. Pînă la aceasta a fost hotărîrea Parlamentului din 28 iulie 1994, prin care, cu o zi înainte de adoptarea Constituției, s-a solicitat opinia Academiei de Științe a Moldovei privind folosirea glotonimului "limba moldovenească". Apoi a urmat decizia Prezidiului Academiei de Științe, din 9 septembrie 1994, prin care s-a

propus modificarea alineatului întâi din articolul 13 al Constituției în redacția "Limba de stat (oficială) este limba română". În perioada dată s-au desfășurat simpozioane, conferințe științifice, în cadrul cărora au fost adoptate decizii similare unanime referitoare la denumirea limbii oficiale în Constituția țării. Mai mult ca atît, în virtutea bine cunoscutei premise, **problema denumirii limbii de stat în Republica Moldova se internaționalizează.**

Se naște, deci, fireasca întrebare: cînd și de ce a apărut această problemă în societate?

Este bine știut faptul că doar **cîțiva ani în urmă noțiunea de limbă română era folosită drept singura ce denumea limba noastră în circuitul cotidian:** acte oficiale ale Parlamentului, Președinției, Guvernului, documente și formulare ale ministerelor, departamentelor, organizațiilor și întreprinderilor, fără a mai pomeni de învățămînt, literatură, presă, audiovizual. **Aceeași formulă a figurat drept denumire a limbii de stat în primul proiect de Constituție a republicii,** elaborat de o comisie autoritară, în fruntea căreia am avut ocazia și onoarea să mă aflu. Nu-mi amintesc să fi fost cineva care a pus la îndoială sau a contestat acest lucru...

Cum să nu ne mire, să nu ne pună în gardă faptul că atunci, poate **în perioada cea mai complicată din viața social-politică a republicii, cînd conștiința majorității populației mai era dominată masiv de ideologia vechiului regim, se manifesta totuși înțelegere și chiar unitate în problema dată, iar astăzi, în al patrulea an de afirmare a țării noastre ca stat independent, ne-am pomenit că denumirea limbii de stat (oficială) în Constituție este**

mărul discordiei în societate?

De unde a apărut acest rău al confruntării încrîncenate între grupuri, partide și chiar pături sociale, care s-au situat pe pozițiile separării și contradicțiilor caracteristice fracțiunilor Parlamentului precedent?

Cînd s-a produs această îndepărtare între oamenii care și în '89, și în '90, și în '91 erau frămîntați de aceleași probleme majore ale societății, erau solidari în apărarea intereselor supreme ale poporului?

Din diversele răspunsuri cunoscute, care s-au dat la aceste întrebări aș alege unul care mi se pare mai aproape de adevăr. El aparține domnului deputat Alexandru Moșanu și este formulat într-un amplu interviu publicat în cotidianul "Adevărul" din 17 februarie 1993. Iată conținutul acestui răspuns (citez): "Cei care au spus "Unirea — acum!" ne-au făcut rău, pentru că, dimpotrivă, acest lucru a avut un efect invers... A radicalizat și a îndepărtat o parte din oameni".

Dacă acesta este un adevăr, atunci de ce ne-am teme să spunem lucrurilor pe nume și să răspundem la întrebările ce apar imediat după această afirmație:

Cine sînt cei care ne-au făcut rău?

Care este efectul invers?

Cine de cine a fost îndepărtat, cine și din ce cauză s-a radicalizat?

Un evident efect invers l-a constituit scindarea categorică a fostului Parlament în legătură cu lansarea lozincii unirii, care în decembrie 1991 a avut drept urmare constituirea "Consiliului Național al Unirii" cu participarea mai multor deputați de la Chișinău, scindare care a stopat procesul de elaborare și adoptare a cadrului legislativ și, pînă la urmă, a condus la alegerile antici-

pate ale noului Parlament.

Pe de altă parte, a fost format grupul celor 136 de deputați din fracțiunile parlamentare "Viața Satului", "Conciliere" și "Deputații independenți", care a cerut confirmarea prin votul întregului popor a independenței declarate doar de Parlament.

Timpul a arătat că, atunci, cei 136 de deputați au avut perfectă dreptate, dar, fiind blocați de Preziulul fostului Parlament, n-au reușit să-și vadă realizată inițiativa. Sondajul sociologic "La sfat cu poporul", din 6 martie anul trecut, a demonstrat cu prisosință că un referendum pentru confirmarea actului de declarare a independenței i-ar fi lipsit pe liderii separatismului din estul țării de principala lor armă ideologică sperietoare, ar fi condus la evitarea escaladării conflictului armat impus în primăvara—vara anului 1992, ar fi exclus, bineînțeles, și amplificarea celorlalte efecte inverse ale sus-pomenitei lozinci.

Aceasta, însă, nu a avut să se întîmple. S-a scindat nu numai fostul Parlament. S-a divizat însăși societatea. Lozinka unirii, care, de fapt, nu a fost altceva decît o provocare politică, i-a făcut, din păcate, să alunece pe poziții extreme chiar și pe renumiți savanți și oameni de creație, unii dintre ei fiind aduși pînă la situația de a se dezice public de o parte din teritoriul republicii — raioanele din stînga Nistrului.

A urmat apoi o puternică campanie propagandistică de intimidare, discreditare și batjocorire a ceea ce-i este propriu moldoveanului: numele pe care îl poartă, țara în care astăzi trăiește, felul în care vorbește. Cum numai n-au fost numiți moldovenii, cu cine

numai nu au fost comparați! "Moldoban", "moldoivan", "animal care nu poate ieși din cușcă", "turmă", "bobor moldovenesc", care trăiește în "țarc de 4 milioane", în "două stîni și trei județe", "Moldoivania", "aberație istorică", "țară a bîlbîiților", a "alcoolicilor", a "spînilor", "stătuleț independento-suverano-moldovano-moldovenesc", "copil mort" — acestea sînt doar cîteva "perle" din vocabularul cunoscuților preinși părinți ai națiunii. Oare nu tocmai acestea sînt semnele nu numai ale pericolului, ci ale însăși autonimicirii noastre, despre care ne avertiza maestrul Ion Druță?

Iată în ce constau rădăcinile revoltei firești a moldovenilor, revoltă care nu s-a lăsat așteptată mult atunci cînd li s-a lezat demnitatea de om, cînd au fost jigniți fără nici un temei. Ea, revolta firească, s-a amplificat zi cu zi, căpătînd amploare deosebită în campania preelectorală pentru desemnarea noului Parlament, astfel ca, pînă la urmă, prin intermediul deputaților, să-și găsească expresie în articolul 13 al Constituției.

Este lesne de înțeles că **noțiunea de "limbă moldovenească" din acest articol ține nu atît de un temei științific cît de unul politic**, fiind, dacă vreți, o replică hotărîită la campania de înjosire și discreditare a moldovenilor.

Aș dori să închei acest capitol cu ceea ce am spus și un an în urmă: multe, prea multe sînt jertfele aduse de strămoșii noștri pe altarul firavei noastre libertăți, ca să nu însușim și de această dată lecțiile istoriei. Să ne lăsăm, oare, atît de ușor striviți de roata istoriei numai pentru faptul că unii vor s-o învîrte mai repede, iar alții — s-o oprească? Sau poate e timpul să ne suflecăm mînele ca să așezăm cu grijă și sîrguință piatră cu

piatră la temelia casei Binelui și Prosperității noastre, lăsîndu-i în plata Domnului pe cei care nu au altă meserie decît să dea năvală de a-și scrie numele pe ele?

Domnilor deputați,

Seria de consultări pe care am inițiat-o cu reprezentanții învățămîntului public și Academiei de Științe (pedagogi, șefii direcțiilor de învățămînt din raioane, orașe și municipii, profesori universitari, specialiști ai Ministerului Învățămîntului, academicieni) a demonstrat clar că **realizarea practică a prevederilor articolului 13 al Constituției ce ține de denumirea limbii oficiale de stat nu poate avea loc fără modificările de rigoare, pe care le propune știința lingvistică.**

Este limpede că cei aproape 80 de mii de pedagogi și profesori, care activează în întregul sistem de învățămînt din țară, au cunoștințele și convingerile lor privitoare la denumirea limbii și, firește, pozițiile date nu sînt și nu pot fi altele decît cele exprimate în cadrul numeroaselor simpozioane, conferințe științifice ce au avut loc în ultimul an la această temă. Mai mult ca atît, în susținerea actualei formulări a denumirii limbii de stat în articolul 13 al Constituției în ultimii ani nu a avut loc nici o conferință, nici un simpozion științific al specialiștilor în materie.

Felul nostru de a vorbi, de a scrie, ca și orice altă activitate umană, este obiectul cercetărilor științifice, mai precis — al științei lingvistice. Aceste cercetări se fac nu numai în Moldova, nu numai pe continentul nostru.

Știința lingvistică a demonstrat demult că **noi, moldovenii, avem felul nostru de a vorbi, avem propria vorbire populară, care este grai moldovenesc. El reprezintă**

secțiunea acelulași sistem de graluri din stînga și din dreapta Prutului și face parte din subdialectul moldovenesc al dialectului dacoromân.

Știința lingvistică dovedește că vorbirea noastră, **gralul nostru moldovenesc constituie doar una din varietățile întregului glotic care are un singur nume generic — "limba română".** Limba română este numele corect al limbii noastre istorice, literare, de cultură și scrise. Acestea sînt noțiuni binecunoscute în întreaga lume și ar fi o mare eroare dacă nu ar fi și la noi însușite în școli, licee, instituții, universități, academii.

Deci, păstrîndu-ne coloritul, originalitatea, specificul, accentul și frumusețea, **graiului nostru moldovenesc, purificîndu-l și îmbogățindu-l, noi, folosind imeșul tezaur al vocabularului limbii și literaturii române, nu avem decît să învățăm a vorbi și a scrie o limbă cultă, literară care se numește limba română.**

Oare această tendință firească a oricărui neam și popor de a vorbi și a scrie o limbă cultă poate fi străină voinței neamului și poporului nostru, cum încearcă unii să prezinte lucrurile? Oare părinte să fie acela care-și dorește ca fiul său să nu cunoască mai multe ca el? Oare, făcînd atîtea, din puținul pe care ni-l putem permite în condițiile de astăzi, pentru dezvoltarea și funcționarea altor limbi vorbite pe teritoriul țării, avem dreptul să ferecăm în formule greșite, să sărăcim propriul grai, propria limbă?

Vă invit, domnilor deputați, să răsfoiți textele stenogramelor cu alocuțiunile dumneavoastră de acum patru—cinci ani. Vă asigur, veți descoperi cu plăcere că noi toți, cu greu, dar totuși, din an în an, învățăm

a vorbi și a scrie mai corect. Aceasta s-a putut întîmpla doar datorită evoluției spre bine a mediului lingvistic în viața noastră cotidiană și nu fără însușirea și respectarea normelor limbii române, inclusiv cu ajutorul dicționarelor de limbă română pentru diverse domenii, care sînt prezente astăzi pe masa fiecărui elev, student, profesor, specialist.

Putem noi, oare, să ne imaginăm că multitudinea de lucrări, miile de dicționare pot fi retipărite și numite așa cum prevede articolul 13 din Constituție? Ce ne facem cu miile de manuale de limbă română tipărite deja, a căror utilizare este stopată de același articol 13? Cum vom edita manualele avînd pe copertă titlul "Limba moldovenească", dacă cunoșcîți autori ai acestora nu doresc să le semneze?

Se vehiculează ideea cum că schimbînd denumirea limbii de stat în actuala Constituție pierdem statul, pierdem republica, independența... Nu este adevărat. **Denumirea limbii oficiale, se știe, nu este obligatorie și pentru numele statului, poporului.** În peste 50 de țări ale lumii limba oficială, limba vorbită este engleza, în peste 20 — spaniola, în circa 30 — franceza.

Domnilor deputați,

Acestea fiind spuse, înaintez Parlamentului republicii următoarele propuneri:

P r i m a. În conformitate cu articolele 73 și 141 ale Constituției Republicii Moldova, Vă prezint spre examinare și aprobare următorul proiect de lege:

LEGE

privind modificarea articolelor 13

și 118 din Constituția Republicii Moldova

Parlamentul adoptă prezenta Lege.

Art. 1. — Alineatul (1) al art. 13 din Constituția Republicii Moldova se modifică și va avea următorul conținut:

“(1) Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română”.

Art. 2. — Alineatele (1) și (2) din articolul 118 se vor da într-o nouă redacție:

“(1) Procedura juridică se desfășoară în limba română.

(2) Persoanele care nu posedă sau nu vorbesc limba română au dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanță prin interpret”.

Art. 3. — Prezenta Lege intră în vigoare la data publicării.

**Președintele Parlamentului
Republicii Moldova**

În conformitate cu articolul 141 al Constituției Republicii Moldova, vă prezint concomitent avizul pozitiv al Curții Constituționale din Republica Moldova referitor la prima mea propunere.

A doua propunere. Întrucât se preconizează ca **Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite** să fie perfecționată, consider rațional ca proiectul de lege ce se elaborează în acest scop să includă definițiile și reglementările respective despre noțiunea, folosirea și ocrotirea graiului moldovenesc ca parte indispensabilă a limbii române.

Anume despre ocrotirea graiului moldovenesc, și nu despre existența a două limbi am vorbit mai bine de un an în urmă în cadrul Congresului “Casa noastră — Republica Moldova”, dar, din păcate, n-am fost auzit și

n-am fost înțeles. Iată de ce îmi permit să citez din acel discurs:

“Poporul nostru vrea să trăim cu frații români în bună înțelegere, așa cum le șade bine neamurilor. El vrea cu farmecul graiului său să vorbim aceeași limbă, cu propria voce și melodie a fluierului său să cântăm aceeași doină, cu frumusețea hainei sale să dansăm aceeași horă, cu învățătura istoriei drepte a neamului său de moldovean să citim aceeași carte. Astfel să ne păstrăm reciproc originalitatea și nu cu sfială, dar cu demnitate, fără a risipi nimic din ce-i este propriu, din ce este etern moldovenesc să fim și de acum înainte ca frații și la bine, și la rău, astfel ca să putem munci cu spor ogorul său, să putem îngriji cu sîrguință casa sa”.

Domnilor deputați,

Dacă recunoaștem că Academia de Științe a Moldovei este cel mai prestigios for științific al țării, care realizează și coordonează politica științifică în domeniul cercetărilor fundamentale, dacă ne-am angajat să respectăm drepturile și libertățile omului consfințite și apărute prin Legea Supremă a Societății și a Statului — Constituția, care prin alineatul (1) al articolului 33 stabilește că libertatea creației artistice și științifice este garantată și creația nu este supusă cenzurii;

dacă tindem spre o participare activă la procesul de integrare și colaborare europeană și dorim, prin aceasta, să fim recunoscuți și înțeleși de către forurile științifice internaționale de pe continent și din întreaga lume;

dacă vrem să demonstrăm lumii că posedăm maturitatea civică și politică necesară pentru a ne soluționa pașnic una dintre cele mai sensibile și delicate probleme ale societății,

Vă îndemn să susțineți și să

votați proiectul de lege prezentat. Prin acest vot să trecem împreună răscrucea blestemată, vorba lui Ion Druță, spre care am fost împinși pînă acum, să o trecem cu bărbăție și demnitate pentru ca, după cum mai spunea maestrul, energia umană a întregului neam să nu se mai ducă pe vînt.

Vă invit să ascultăm și sfatul unui alt copămîntean al nostru, unul dintre cei mai iluștri savanți lingviști contemporani din lume, profesorul Eugen Coșeriu, originar din Mihăileni, Rîșcani, cunoscător în profunzime al principalelor limbi moderne și clasice, profesor de Limba română, Lingvistică generală, indoeuropeană, romanică, spaniolă în mai mult de 30 de universități, membru de prestigiu, președinte al diverselor societăți lingvistice, membru al diferitelor academii (inclusiv din Chișinău) și instituții academice din Europa, Asia și America, "Doctor Honoris causa" a 17 universități din lume, inclusiv al Universității de Stat din Moldova.

Referindu-se la problema legată de denumirea limbii în Constituția țării noastre în cadrul celui de-al cincilea Congres al Filologilor Români, ce a avut loc în iunie trecut la Iași și Chișinău, domnul Eugen Coșeriu a spus: "Totmai, dacă respectăm acest Parlament, sîntem datori să-l considerăm de bună credință, doritor de a stabili și a promova adevărul și doritor de a respecta identitatea etnică și culturală a poporului băștinaș și majoritar din republică, cel puțin în măsura în care respectă identitatea etnică și culturală a populațiilor minoritare conlocuitoare; și avem datoria să-l ferim de riscul de a se acoperi de ridicol și ocară în fața istoriei".

Este nu numai un sfat pentru Parlamentul nostru. E și o lecție de comportament, de respect a unui sa-

vant față de parlamentari. Sînt sigur că, dacă ultrapatrioții de pe la noi însușeau și urmau această lecție, nu avea loc nici confuzia legată de articolul 13.

Domnilor deputați,
Onorată asistență,
Stimați concetățeni,

Am convingerea că, la fel ca și mine, Dumneavoastră, întreaga societate dorim ca astăzi, odată cu prezentarea proiectului de lege pentru operarea unor modificări în Constituție, să punem capăt confruntărilor fără nici un sens pe marginea temei date, să întoarcem această regretabilă filă din istoria noastră și să o facem onest, fără alai și manifestări zgomotoase.

În situația noastră concretă nu vor exista nici învingători, nici învinși. Adevărul este că noi toți, în loc să facem cel mai simplu și important lucru — să învățăm a vorbi și a scrie corect, am pierdut amar de vreme pentru ca să dovedim unul altuia ceea ce, de fapt, nu are nevoie de dovadă.

Sîntem în frumoasele și înălțătoarele Sărbători ale Învierii, ale Sfintelor Paști. Domnul să ne ajute să fim la înălțimea exigențelor ce ni le dictează viața pentru prosperarea țării și a noastră a tuturor.

Dorindu-vă sărbători fericite, Vă mulțumesc pentru atenție și înmînez Președintelui Parlamentului mesajul și documentele respective în problema abordată.

LIMBA ROMÂNĂ

EDIȚIE SPECIALĂ

Mircea SNEGUR:

*"Greva, declanșată în luna martie
curent de către tineretul studios și
corpul didactic ca formă de apărare
a intereselor profesionale,
este o acțiune prevăzută de articolul
45 al Constituției cu titlul Dreptul la
grevă."*

(Din mesajul Președintelui Republicii
Moldova "Limba română este numele
corect al limbii noastre", prezentat
Parlamentului în ziua de 27 aprilie 1995)

Dragi cititori!

Nu ați uitat să vă abonați la revista
"Limba Română"
pentru a doua jumătate a anului curent?

Vă reamintim: costul unui abonament
este de 3 lei (plus cheltuielile poștale).

Indicele revistei – 77075.

**"DENUMIREA LIMBII
NOASTRE E CEA ȘTIUTĂ
DE TOATĂ LUMEA —
ROMÂNĂ"**

Dialog:

Alexandru BANTOȘ —

Silviu BEREJAN

A.B.: — Stimate domnule academician Silviu Berejan, învingînd conjuncturismul politic, riscînd să intre în impact cu puterea, Institutul de Lingvistică, al cărui director sunteți, apoi un grup temerar de oameni de știință, urmați în fine de întreaga Academie a Republicii Moldova, a afirmat adevărul științific despre denumirea limbii noastre. Firește era ca Parlamentul, dînd dovadă de respect față de cea mai reputată instituție științifică a statului, să ia operativ în dezbatere răspunsul formulat și să facă modificările de rigoare în Constituție. Or, lucrurile nu s-au întîmplat astfel. Parlamentul neglijează opțiunea academică, unica valabilă, posibilă și acceptabilă, sfidînd astfel onoarea instituției ce are mandatul să se pronunțe în problema respectivă. Cum ar trebui să procedeze în această penibilă situație Institutul, Academia, în sfîrșit, oamenii de știință, care — vede o lume — sînt împinși în cursa oportunismului, a minciunii și a trădării sacrei misiuni hărăzite de însuși Dumnezeu?

S.B.: — O instituție cum este Institutul de Lingvistică, ca și Academia în ansamblu, nu are căderea decît să spună care e adevărul. Aceasta e misiunea, sacra misiune, pe care i-a hărăzit-o însuși Dumnezeu, cum spuneți Dvs., domnule Bantoș. Mai mult știința nu poate face; altă

armă decît argumentul științific ea nu are. Să constrîngă, deci, să forțeze pe cineva să accepte adevărul demonstrat știința nu e în stare. Cei ce iau hotărîri și decizii, cei ce au nevoie de acest adevăr, dacă ei înșiși nu-l cunosc, trebuie doar să-l pună în aplicare. Dar dacă pe ei adevărul nu-i interesează, dacă ei nu au încredere în știință și consideră că știu totul, **deciziile și hotărîrile luate rămîn pe conștiința lor și îl va judeca Istoria.** Deci, unicul lucru pe care îl poate face știința în această cu adevărat penibilă situație este să nu accepte minciuna. Altceva nu este în puterile ei.

A.B.: — Care este misiunea unei Academii în procesul de consolidare a independenței și suveranității unui stat tînăr? Ce rol ar trebui să i se atribuie acestui templu al științei?

S.B.: — Am menționat deja mai sus că misiunea Academiei în orice stat, mai tînăr sau mai vechi, în proces de consolidare a independenței și suveranității sau în orice altă perioadă, este aceeași: de a furniza fapte și argumente ce țin de adevărul științific și istoric. Iar statul, vechi sau tînăr, să se bazeze numai pe adevăr, dacă vrea să fie respectat de comunitatea internațională.

Rolul Academiei este cel pe care îl au toate academiile și centrele de cercetări din țările civilizate în toate timpurile: **să stabilească adevărul și să-l pună în serviciul statului și al omenirii.**

A.B.: — Care este astăzi resortul obștesc al Academiei, al oamenilor de știință în general, în situația cînd puterea legislativă, executivă, partidul de guvernămînt pun la îndemîna oportunitatea, probitatea și, în ultimă instanță, importanța argumentului științific?

S.B.: — Oamenii de știință, iar în cazul nostru istoricii, care au fundamentat unitatea neamului românesc, și lingviștii, care au demonstrat unitatea limbii române, nu mai au, după cum am spus deja, nici

un resort în situația penibilă care s-a creat. Presupun chiar că ei vor fi puși la un moment dat în imposibilitate practică de a se ocupa de istoria neamului și de lingvistica națională. Vă închipuiți, probabil, că la noi azi nu se mai poate face, de exemplu, nici un manual, nici o gramatică, nici un dicționar, nici un studiu care **după materie** să nu fie de limbă română. Or, dacă limbii nu-i putem spune pe nume, cum să faci lingvistică?

Dar cine ar putea să alcătuiască astăzi manuale și alte materiale didactice de "limbă moldovenească"? Nespecialiști? Pentru că specialiștii-lingviști nu pot alcătui decât manuale de limbă română în situația când toți scriitorii din trecut sînt români, iar scriitorii actuali scriu românește.

Că doar numai pe material din operele lui I. Canna, L. Corneanu și ale altor cîtorva nu poți face manuale de limbă și, cu atît mai mult, de literatură națională!

A.B.: — Se știe, teoria "limbii moldovenești" este harnic promovată de cîțiva "ideologi", care adesea nici nu au curajul să-și semneze opurile, împînzind presa, aservită puterii, cu o sumedenie de pseudonime. Este oare în firea lucrurilor, domnule academician, ca într-un stat ce purcede pe calea democrației, care jinduiește a intra în rîndul țărilor civilizate, să fie pusă la îndoială opțiunea unei instituții științifice cum este Academia, care, spre onoarea ei, după o lungă și neagră perioadă de lașitate și conjuncturism, a întreprins o acțiune cu adevărat istorică? Cum poate fi oprit tăvălugul minciunii împins peste Academie la îndemnul cîtorva amărîți politicieni?

S.B.: — Aveți dreptate, domnule Bantoș, nu sînt mulți "ideologi" (și, din fericire, deocamdată cel puțin, nimeni dintre specialiștii onești nu li se alătură!), și publică ei variații pe aceeași temă sub diferite pseudonime

(toate "arhimoldovenești", tip: Herghelegiu sau Băjenaru!), și e pusă la îndoială opțiunea academicienilor și a Academiei ca instituție științifică supremă, dar tăvălugul minciunii nu poate fi oprit prin demersuri științifice. Acest lucru ne-a fost demonstrat deja foarte ilustrativ: demersurile respective ale Institutului nostru, ale Prezidiului Academiei au fost, pur și simplu, ignorate. Ca să nu mai vorbesc despre apelurile, declarațiile, moțiunile altor instituții, foruri și personalități repute din lume.

A.B.: — Unii afirmă că dacă Institutul de Lingvistică ar fi luat atitudine "promptă, activă" în preajma adoptării Constituției și în special a votării nefastului articol 13, dacă unitatea și coeziunea oamenilor de știință s-ar fi manifestat pînă la aprobarea Constituției, consecințele ar fi fost altele... Ce credeți Dvs. în această privință?

S.B.: — Eu cred că o atitudine "mai activă" și "mai promptă", decât a luat Institutul de Lingvistică, n-a putut fi luată. Iar cine afirmă altceva, fie că nu cunoaște, fie că ignorează lucruri general cunoscute.

Altă chestiune este că nu s-a ținut seama, cum ați subliniat tot Dvs. în prima întrebare, nu numai de atitudinea Institutului de Lingvistică, ci nici de cea a lingviștilor din România, care și-au exprimat în cîteva rînduri opinia mult mai hotărît decît oricînd înainte, și nici de cea a specialiștilor din alte țări europene (și nu numai), care s-au adresat direct parlamentarilor Moldovei. Dar, dacă oamenii nu vor să țină cont de nimic, ce poți să mai faci?

Că doar Congresul al V-lea al Filologilor Români, la care problema s-a discutat larg, a avut loc anume în preajma adoptării Constituției și hotărîrile lui au fost aduse la cunoștința forurilor de decizie din Republica Moldova, după cum o știți prea bine, însoțite de o adresă pe care stătea și semnătura directorului

Institutului de Lingvistică.

Și ce folos?

A.B.: — Ce ar trebui să întreprindă Institutul de Lingvistică, Academia pentru a obține câștig de cauză în problema limbii?

S.B.: — Institutul de Lingvistică a obținut câștig de cauză atunci când a putut spune, în sfârșit, că obiectul lui de cercetare este limba română. Dar dacă acest câștig de cauză îi este contestat, atunci nu se mai poate întreprinde nimic. Toate mijloacele adecvate științei au fost epuizate.

S-a scris atât de mult în problema dată, încât numai bibliografia ei ar cuprinde zeci, dacă nu chiar sute de pagini.

Dar cine citește cele scrise? Asta-i întrebarea.

Cine, dintre intelectualii noștri, dintre factorii de decizie din republică — parlamentari, lucrători la guvern sau președinție — citește, de exemplu, ce e scris în revista Institutului de Lingvistică și a celui de Istorie și Teorie Literară (dar sînt scrise acolo multe lucruri foarte utile pentru cei care nu cunosc bine situația)?

Dar care e efectul celor publicate în revista "Limba Română"?

Ce ar trebui să întreprindă în situația aceasta "Revista de Lingvistică și Știință Literară" (pe care o conduc eu) și revista "Limba Română" (pe care o conduceți Dvs.) pentru ca argumentele științifice oferite în ultimii ani de publicațiile noastre — argumente mult prea suficiente, convingătoare și pe înțelesul tuturor — să răzbată și la cei care, din false criterii politice, continuă să rămînă surzi, orbi și muți în fața adevărului știut și recunoscut de o lume?

Este o întrebare la care nu e deloc ușor să răspunzi. Cel puțin revista noastră nu poate face altceva, decît să popularizeze în continuare studiile de limba română și să contribuie la cercetarea cît mai

profundă a tuturor formelor ei de manifestare.

A.B.: — Descrieți, vă rog, chipul, situația socială, economică a unui cercetător științific în domeniul limbii. Care este starea lui morală în contextul actual?

S.B.: — Portretul social și economic al cercetătorului-lingvist este la fel ca al tuturor celorlalți oameni de știință și, probabil, ca al tuturor intelectualilor de la noi.

Cît privește starea lui morală, ea nu poate fi calificată în contextul actual altfel decît ca deprimantă și lipsită de orice perspectivă. Căci la noi și atitudinea față de limbă (română sau moldovenească) este cam aceeași ca atitudinea față de stilul calendaristic (nou sau vechi) în zona de influență a bisericii ruse: deși știința a demonstrat cu argumente categorice adevărul obiectiv, elementele conservatoare îl ignorează totalmente și apără orbește atitudinea demult perimată. Ele nu vor să țină cont de faptul evident, la îndemîna oricui, că echinocliul de primăvară, de exemplu, vine la 22 martie după stilul nou (meteorologia demonstrează acest lucru pe bază de date temporale absolute), nu la 22 martie după stilul vechi (cînd ziua a crescut de acum în comparație cu noaptea cu aproape jumătate de oră), și continuă să mențină în biserică stilul vechi (cu toate contradicțiile apar la tot pasul), după cum în parlamentare și guvernamentele din Moldova se menține denumirea "Republica moldovenească".

Numai că problema este și mai gravă: în vechi nu este impus de națiunile naționale, denumirea se încearcă a fi impusă de presiune administrativă.

A.B.: — Cum vedeți la modul ideal un lingvist al unui stat tînăr, dependent, decis să se

RÂNCOVEANU.
rechi. Oloinița.

"moștenire lingvistică" rămasă de la regimul comunisto-sovietic totalitar, care a distrus programatic limbile naționale? Care ar trebui să fie problemele majore, la soluționarea cărora ar urma să fie antrenat un atare institut?

S.B.: — Am spus că Institutul de Lingvistică al oricărui stat trebuie să studieze sub toate aspectele limba statului, să propage forma ei exemplară, să ceară respectarea normelor ei. Lucru pe care îl și face Institutul de Lingvistică din Chișinău în colaborare cu instituțiile de profil din România, scriind și publicând studii de limbă română, participând la manifestări consacrate limbii române, vorbind corect limba română și solicitând același lucru de la cei din jur.

A.B.: — Dle academician, ce destin "așteaptă" institutul pe care cu onoare îl conduceți în cazul perpetuării aberantei idei a "limbii moldovenești"?

S.B.: — Un institut de profil științific cum este Institutul de Lingvistică nu poate accepta, am spus deja acest lucru, idei aberante; or, ideea "limbii moldovenești" este anume o astfel de idee. De aceea consider că, atâta timp cât se va putea, lingviștii onești se vor ocupa de limba română și vor numi limba studiată cu ^{pus}ele ei adevărat. Nu altfel.

Știința, înă cînd, se înțelege, se va spre aplicare forța, nu numai cea neagră, adică timorarea, conjunctiv, băgarea în spaimă, dar cu adevărat — lipsirea de pîinea cea oprit tăvălug. Academie la în va fi "destinul" politicieni?

S.B.: — A se va aplica forța. Bantou, nu sînt n ate cadre calificate fericire, deocam (științifice), care să dintre specialiș (colectivul destituit al alătură!), și public istică? Sau poate aceeași temă sub științe a Moldovei limba (deoarece

e română prin materie și grafie)?

A.B.: — Sînt oare capabili colectivul pe care îl conduceți, filologii să organizeze, să participe la o grevă de protest, revendicînd dreptul la opțiunea științifică în privința denumirii corecte a limbii?

S.B.: — Nu cred că greva unui colectiv de 35—40 de oameni ar putea avea un efect mai mare decît lucrările despre limba română elaborate de el pe baza cercetărilor efectuate. Pe lîngă faptul că asemenea acțiuni într-un stat civilizat sînt incompatibile cu activitatea științifică. Noi trebuie să s t u d i e m limba română și s-o numim așa cum ne dictează materia studiată.

A.B.: — Trasați succiņt cîteva acțiuni care ar impune cu adevărat, la rang de politică de stat, autoritatea Institutului de Lingvistică și care ar restabili și ar fixa pentru totdeauna prestigiul științific al acestei instituții.

S.B. — Institutul de Lingvistică nu trebuie să întreprindă nici un fel de acțiuni speciale că să se impună și să-și asigure prestigiul. El trebuie, pur și simplu, să realizeze lucrări de certă valoare științifică și de mare pondere națională, prin care s-ar afirma în sfera lingvisticii din țară și din alte țări.

A.B.: — Poate fi găsit un "consens" în problema denumirii limbii noastre?

S.B.: — Ce "consens" mai vrem? Adevărul privind limba noastră e unul singur. Și Institutul de Lingvistică, Academia de Științe a Moldovei în cunoscutele luări de atitudine au afirmat, în temeiul unor argumente științifice incontestabile, că denumirea limbii noastre (cel puțin a formei ei literare, exemplare) e cea pe care o știe toată lumea — *română* (vorbirea moldovenească din Republica Moldova, ca și cea din

Bucovina, Sudul Basarabiei, Transcarpatia, Federația Rusă ș.a., este doar o formă dialectală a limbii române ca noțiune generică, unul din graiurile acesteia).

A.B.: — Cum trebuie să procedeze pedagogii, ziariștii, toți cei care sînt obligați la locul lor de serviciu să se conformeze articolului 13 din Constituție?

S.B.: — Tot așa cum procedază oamenii de știință. Să nu accepte neadevărul! **În Constituție a fost promovat un neadevăr. Deci trebuie revizuită Constituția, nu adevărul!**

A.B.: — O întrebare adresată Dvs. în calitate de director al Institutului, dar și de om de știință, care urmărește de cîteva decenii evoluția limbii române în Republica Moldova: în ce stare se află limba vorbită și scrisă la noi? Cum apreciați evoluția ei de la 1989 încoace? Cum s-au îndreptățit pronosticurile făcute acum cîteva ani privind ameliorarea situației lingvistice?

S.B.: — Limba română vorbită la noi continuă să fie prost știută, continuă să funcționeze doar în unele sfere ale societății zise moldovenești (deși ea e amestecată), societate în care se perpetuează bilingvismul, ce rămîne practic cel ce a fost: național-rus; limba română continuă să rămîină, după gradul de cunoaștere de către vorbitori (fără șansa de a schimba cîndva ceva), sub nivelul limbilor din toate statele mononaționale. În limba scrisă s-au înregistrat, e adevărat, anumite progrese, dar acest lucru nu poate duce la ameliorarea globală a situației într-un viitor previzibil. Mai ales că prin desființarea Departamentului de Stat al Limbilor a fost paralizat și controlul asupra utilizării limbii oficiale în instituțiile de stat din Republică.

A.B.: — Numiți cîteva oameni de știință din Moldova care întrunesc

calități de veritabili promotori ai adevărului științific și concretizați prin ce s-au manifestat calitățile evidențiate?

S.B.: — În fond, oamenii de știință nu pot să nu întrunească calități de promotori ai adevărului științific (aceste calități fiind inerente tuturor celor prinși în activitatea de cercetare). Numai că în majoritatea domeniilor nu se face caz de acest lucru: e ceva obișnuit.

Problema capătă proporții de caracter social și chiar moral în științele umanistice, care sînt strîns legate cu politica și cu ideologia promovată de factorii de decizie. Aici interesul politic, de partid duce la exercitarea unor presiuni asupra oamenilor de știință în scopul "fundamentării științifice" a unor falsuri. Sînt bine cunoscute acțiunile forurilor diriguitoare din regimul totalitar comunist în privința istoriei, limbii,

Valentina BRÂNCOVEANU.
Chișinăul vechi. Oloinița.

culturii, etnologiei, economiei, sociologiei ș.a.m.d.

În aceste domenii puțini oameni au putut rezista presiunilor regimului. Putea-vor ei rezista în condițiile presingului de astăzi?

A.B.: — În unul din interviurile acordate subsemnatului Dvs. cu ani în urmă afirmați că numai suveranitatea reală a Republicii Moldova va soluționa problema funcționării optime a limbii de stat. Ce credeți despre această problemă astăzi?

S.B.: — Am mai răspuns în două rânduri la această întrebare a Dvs. și acum, a treia oară, vreau să spun același lucru: **s u v e r a n i t a t e a** soluționează problema funcționării limbii de stat (în cazul nostru — al limbii române), dacă însă ea nu e numai declarată, ci și **r e a l ă**, și dacă se instaurează un mediu de limbă adecvat pentru o țară cu adevărat suverană și independentă (ca în România, de exemplu, sau în Franța).

A.B.: — Presa oficială a partidului de guvernământ, prin gura unor persoane cu vederi nedisimulat antiromânești, afirmă că Dvs. ați spus una pe vremea regimului comunist (că limba e "moldovenească") și alta acum, în perioada democrației (că ea e română). Când ați avut dreptate, întreabă ei?

S.B.: — Atunci "au avut dreptate" ei, pentru că dețineau puterea, iar acum — eu, pentru că pot spune adevărul fără a mă teme că aș putea fi pus la zid. Atunci însă nu numai eu numeam limba în singurul fel admis, ci toți (fără excepție) lingviștii, toți cercetătorii-filologi în general, toți scriitorii, toți ziariștii și publiciștii de aici. Cine e temerarul luptător pentru dreptate care atunci, înainte de 1988—1989, ar fi îndrăznit să spună **public** că limba pe care o vorbim este română? Numiți-mi-l!

Și atunci pe ce bază mi se incriminează mie că n-am făcut acest lucru?

Oare nu tot cei ce-mi incriminează acum că numeam pe vremea lor limba română "moldovenească" ne impuneau această aberație, insuflându-ne frica de a fi considerați în caz contrar dușmani ai puterii și ai poporului?

Iar acum tot acești inși cu mină de mielusei inocenți fac pe fariseii! Ei, care în luările de cuvânt din 1990—1993, numeau, ca și mine, limba noastră limbă română! Recitiți presa timpului și-i veți găsi numaidecât.

Adevărul este cel pe care l-am știut dintotdeauna: n-am avut și nu avem altă limbă aici decât limba română, și ei sînt conștienți de acest lucru, dar îi manipulează **acum** pe cei neinițiați, după cum îi intimidau **atunci** pe cei inițiați. Sperîndu-i cu năluca "românizării".

A.B.: — Mișcarea pentru renașterea națională în Basarabia... Care sînt dimensiunile ei reale?

S.B.: — Mișcare de renaștere națională **în adevăratul înțeles al cuvîntului**, după părerea mea, de fapt nici n-a fost, căci masele largi ale populației nu erau pregătite pentru așa ceva, nu aveau cunoștințele necesare și erau impregnate de ideologia comunistă antinațională, cultivată cu mult succes de conducerea de partid. Masele de oameni simpli s-au alăturat unei mîini de intelectuali, căci le-a părut la un moment dat că aceștia îi vor elibera de jugul sovietic de pînă atunci, iar cînd unii "intelectuali", promovați la posturi de conducere, s-au compromis prin acțiuni ilicite și prin dezbinarea dintre ei, s-au lăsat manipulați din nou de aceiași slujitori și partizani ai regimului vechi.

A.B.: — Ce datorii neachitate are academicianul Silviu Berejan?

S.B.: — Rog cititorii să nu considere drept lipsă de modestie din

partea-mi afirmația că cercetătorul științific Berejan și-a făcut datoria civică pînă la capăt. Dar să se ia la harță meschină cu oameni neștiutori, rău intenționați sau, pur și simplu, necinstiți în acțiuni nu are nici un rost. A spus-o și Ion Druță (apropo, de Ion Druță: Domnia sa în decurs de mulți ani și în mai multe scrieri a luat în țeapă Academia și, în mod special, fostul Institut de Limbă și Literatură tocmai pentru faptul că denatura adevărul științific în privința limbii).

Dacă cei de care vorbeam mai sus au plăcerea să debiteze parascovenii și bizarerii, făcînd, prin bulversarea realităților obiective, politică din știință, și capătă satisfacție de pe urma acestei îndeletniciri, lingvistul Berejan a avut și continuă să aibă satisfacții de altă natură, satisfacții de creație, satisfacția, în parte, că rezultatele muncii și meritele sale de om de știință, de cercetător al fenomenului "limbă" sînt cunoscute și recunoscute în cercurile științifice. Iar aceste satisfacții nu pot fi comparate în nici un caz cu cele în care se complac activiștii politici de moment.

Tocmai de aceea nu consider că Berejan ar avea vreo datorie neachitată ca om de știință (în afară, poate, de faptul că n-a scris încă vreo 2—3 cărți serioase de lingvistică teoretică, cum ar fi dorit-o; și asta din cauză că și-a consumat timpul cu activități de alt ordin, mult mai puțin plăcute, care, pe deasupra, nici apreciate nu sînt).

A.B.: — Care este cea mai luminoasă zi din anii de la urmă pentru academicianul Silviu Berejan?

S.B.: — Mă văd nevoit din nou să previn cititorul a nu lua drept lipsă de modestie răspunsul meu la această întrebare. Au fost mai multe asemenea zile. Voi numi doar trei dintre ele.

Prima. Ziua cînd am realizat că sînt recunoscut ca om de știință și acceptat ca egal în comunitatea

lingvistică internațională (prin citarea studiilor mele serioase, prin recenzarea lor în presa de specialitate, prin invitări la diverse întruniri internaționale, prin aprecieri ale vederilor și ideilor mele în opere de referință).

A doua. Ziua cînd am primit aici, la Chișinău, avizul de susținere a candidaturii mele la alegerile pentru titlul de membru plin al Academiei din partea lingvistului de talie mondială profesorul dr. Eugen Coșeriu (Germania), în care se menționa: (citez!): "... În calitatea mea de profesor emerit de Filologie romanică și Lingvistică generală la Universitatea din Tübingen, de fost președinte al Societății Europene de Lingvistică Romanică, al Societății Europene de Lingvistică (Societas Linguistica Europaea), al Asociației de Cercetări Umanistice (Modern Humanities Research Association) etc. și de bun cunoscător al întregii opere a candidatului propus, îmi permit să susțin în modul cel mai călduros această candidatură. Meritele dlui Berejan în domeniul lingvisticii sînt incontestabile și unanim recunoscute în știința națională și internațională. Dl Berejan este astăzi savantul cel mai de seamă din Republica Moldova în acest domeniu, și, anume, atît în ce privește lingvistica generală (mai ales semantica), cît și în ce privește lingvistica românească, atît sincronică, cît și diacronică. În afară de aceasta, e de remarcat atitudinea luată și consecvent menținută de dl Berejan în chestiunea limbii naționale. Interviu acordat de curînd de D-sa în această privință revistei "Limba Română" e un model de rectitudine și de etică științifică" (D—7400 Tübingen 1, 22.XII.1992, Fax.).

E una din cele 13 aprecieri sosite în ajun de alegeri de la diverse personalități și instituții din Est și din Vest, apreciere care m-a mișcat însă

cel mai mult.

Și a treia — ziua concretă din anul trecut, când a văzut lumina tiparului cartea **Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii de E. Coșeriu**, pe care am avut onoarea să o prefătez și, împreună cu lingvistul ieșean Stelian Dumistrăcel, am reușit totuși s-o edităm (depășind toate dificultățile).

A.B.: — Cum suportă povara "comediei minciunii" omul Silviu Berejan?

S.B.: — Omul Berejan o suportă foarte greu, dar s-a resemnat total de când a înțeles că de "comedia minciunii", impusă pe bucata de pământ românesc pe care a avut a se naște, nu va putea scăpa pînă la sfîrșitul vieții sale.

A.B.: — Ce proiect, din anii tineri, ce vis neîmplinit aveți?

S.B.: — De fapt, pot spune că toate proiectele majore de la începuturile existenței mele conștiente au rămas neîmplinite, au rămas o "nirvană interioară" mereu sperată. Se vede că am fost un visător iremediabil!

A.B.: — Cum ați proceda dacă printr-o minune ați fi pus în situația de a relua de la capăt viața...

S.B.: — Dacă într-adevăr ar fi posibilă o atare minune, aș prefera să fac matematică, cum începusem de fapt. Și aș fi fost fericit, cred.

Lingvistica de la noi, cea care se încadra în "Frontul ideologic", m-a ținut mereu în tagma celor neagreați de puterea oficială și m-a obligat să accept în tăcere mulți ani la rînd că româna din Moldova Sovietică este altceva decît româna din celelalte regiuni românești (strecurînd numai în subsidiar ideea că ea e tot română), iar acum, cînd lingvistica parcă nu mai este ideologizată, în loc să poți spune deja deschis adevărul elementar, interzis atîta amar de timp, conducerea, prin poziția pe care o

ocupă, te silește să demonstrezi axiome evidente (că româna e română, ca laptele e alb, adică) și iarăși nu-i ești pe plac.

Așadar, cu toate că și conducerea, și regimul s-au schimbat, atitudinea față de limbă și lingviști a rămas la noi absolut aceeași. Situație de neînviat, precum vedeți.

Și încă ceva: dacă aș lua-o tot în lingvistică de la început, aș prefera să fiu apreciat exclusiv de specialiști, nu de șefi (prin prismă politico-ideologică).

Dar dacă n-a fost să fie așa cum aș fi vrut, nu regret totuși viața trăită, căci, la urma urmei, am studiat și mi-am apărât, cît și cum am putut, limba neamului. Și asta vreau s-o afirm acum, înspre apusul vieții, deschis: am iubit dintotdeauna limba și neamul și anume aceste sentimente mi-au insuflat energie și putere de rezistență. Le voi iubi și în continuare cu aceeași intensitate și le voi apăra cu aceeași perseverență în orice situație.

Cu convingerea fermă și cu credința nestrămutată că numai așa e bine, îmi voi duce crucea pînă la capăt.

Corneliu FLOREA
Winnipeg (Canada)

DEZNAȚIONALIZĂRI PARALELE: HAWAIENII ȘI MOLDOVENII*

În acest început de primăvară, când m-am întors din Hawai — Oahu — Honolulu, am citit cu înfrigurare veștile din Republica Moldova, unde tocmai se încheiase Congresul "Casa noastră — Republica Moldova", ce a avut loc la Chișinău în februarie 1994.

Cum venisem încărcat de imagini și impresii din Hawai, cum noile știri din Moldova mi se par a fi preludiul întoarcerii sub dominația rusească, ceea ce înseamnă continuarea deznaționalizării autohtonilor, am făcut o legătură între soarta hawaienilor și cea a românilor moldoveni. Din această relație de moment, din imagini și idei, în baza datelor istorice urmărite în paralel, am cristalizat o comparație între cele două națiuni, diferite din multe puncte de vedere, dar avînd și ceva comun: bunătatea și frumusețea sufletească, ospitalitatea și dăruirea, omenia și înclinarea spre înțelegere pașnică pînă la renunțarea la drepturile lor. Și tocmai de aceste nobile însușiri au profitat forțele străine, care astăzi deja au ajuns să le domine, înglobîndu-le și deznaționalizîndu-le continuu, uneori pe ascuns, alteori direct și brutal.

Vreau să le prezint tuturor românilor, indiferent dacă se numesc ardeleni, moldoveni sau munteni, o oglindă istorică reală, din care vor

vedea ce s-a întîmplat cu hawaienii în ultimele două sute de ani. Și dacă vor privi cu atenție imaginile, moldovenii vor înțelege că și ei, de fapt, se oglindesc în același cadru istoric, iar în spatele lor, în imediata vecinătate, sunt ceilalți români și alte mici națiuni ce urmează să dispară, dacă se vor lăsa hipnotizate de "bunătatea" și "democrația" celor puternici.

În vremea cînd turcii și rușii puteau fi convinși mai ușor cu daruri decît cu argumente și războaie, habsburgii au dăruit mareșalului Rumianțev o tabacheră de aur și 5.000 de galbeni, iar lui Tahir-Aga 4.000 de florini și bijuterii, primind în schimb "colțul de Moldovă" (Moldova de Sus, Bucovina), pe care împăratul habsburg îl dorea așa de mult ca pe un "coridor" între Galiția și Transilvania. Era anul 1777, iar turcii cu habsburgii își dau mîna în asasinarea lui Grigore Ghica, care s-a opus sfîrtecării Moldovei lui Ștefan cel Mare și Sfînt!

Tot în vremea aceea, capitanul James Cook, "one of the greatest Englishmen of his day", colindă apele Pacificului, pentru a treia oară, în căutare de tot felul de "descoperiri" pentru curtea imperiului său. Și în ianuarie 1778 "descoperă" paradisul lumii, arhipelagul Hawai, unde hawaienii îl primesc și îl tratează. La început ca pe un zeu, pe urmă, cînd a vrut să le dea, cu aroganță de stăpînitor, o "lecție de justiție englezească", l-au ucis.

Atunci hawaienii trăiau liberi în paradisul lor, îndestulați și fericiți, în jur de 350.000. Azi mai sunt doar vreo 10.000 (zece mii!!), trăind minoritar în paradisul economic al americanilor și japonezilor. Se sting, dispar, glumind trist în engleză, fără să mai fie luați în considerare...

Nu știe nimeni cu precizie cînd au sosit pentru prima dată acești polinezieni în Hawai: acum o mie, o

* După "Jurnal Liber", nr. 13, Winnipeg, 1994 (expediat redacției de către autor).

mie cinci sute de ani, mai devreme sau mai târziu ... Oricum, cînd au traversat cu mult curaj distanța de peste patru mii de kilometri în plin Pacific, din Tahiti în Hawai, pe fragilele platforme instalate pe cîte două canoe nu mai lungi de zece metri, "navigatorii europeni" aveau rău de Mediterana și coșmare cînd nu-și vedeau țarmurile mai mult de două, trei zile.

Cînd hawaienii s-au întîlnit pentru prima dată cu omul alb și au comparat minusculele lor ambarcațiuni cu "insulele plutitoare" ale lui James Cook, au fost șocați, și-au închipuit că zeul lor Lono a venit cu adevărat să-i viziteze. Au fost bucuroși, darnici și au acceptat ceremonios "echitabilele" schimburi economice, dînd un purcel pentru un cui. Esențial din "această vizită zeiască" pentru hawaieni și o adevărată "descoperire" pentru europeni este că primii își vor pierde definitiv liniștea, apoi credința, limba și la urmă paradisul, pe care "descoperitorii europeni" îl pretindeau, iar "democrații americani" și l-au adjudecat.

Exact în același timp (în jurul anului 1792) cînd expansioniștii țariști mutau, cu de la sine putere, frontiera cu Moldova de pe Bug pe Nistru, Hawai devenea cea mai mare stație maritimă între Statele Unite și China, unde toate corăbiile opreau să se aprovizioneze, iar marinarii să se odihnească, să se îmbete și să iubească, aducînd cu ei toate relele și înșelătoriile lumii lor "de descoperitori și stăpînitori", pe care hawaienii nu le cunoșteau și le acceptau cu naivitate. Le-au adus de asemenea boli infecțioase care i-au secerat cu miile, fiindcă nu aveau imunitate la ele. Acești corăbieri "descoperitori" sunt englezi, francezi, americani, toți punînd ochii pe arhipelagul Hawai ("locul casei, paradis"), cu poftele lor nepotolite de a-l stăpîni.

În acest timp, s-a ridicat cel mai

mare rege al hawaienilor, Kamehameha cel Mare, care i-a unificat și a reușit să țină regatul independent în fața nenumăratelor corăbii ce soseau tot mai zgomotos și amenințător în portul Honolulu ("port ferit") din insula Oahu ("locul de adunare"). Kamehameha ("singuraticul") a fost ultimul rege care și-a mai păstrat vechea credință polineziană și care, printre altele, avea multe lucruri kapus ("tabu"), ce se pedepseau cu moartea în caz de nerespectare. Oamenii albi încălcau toate aceste "tabuuri", fără să li se întîmple ceva, ceea ce era uluitor și tulburător pentru ascultătorii și pașnicii hawaieni.

La începutul secolului al XIX-lea Imperiul țarist se extinde prin forța brută a imensei sale armate, nesocotind drepturile legitime ale vecinilor săi, călcînd vechile frontiere și popoare fără rușine sau milă creștină, și mută din nđu frontiera Moldovei — de astă dată de pe Nistru pe Prut — prin dreptul brutei (adică al pumnului cel mai greu și mare!). În același timp el pune ochii și pe Hawai!

Prima corabie rusească ce acostează în Honolulu în anul 1804 era una dintre acelea ce cotrobăiau prin Pacific după niscaiva colonii. Dar ea pleacă tot așa cum a venit! Peste cinci ani vine o alta care voia să aibă o "bază" în Hawai, în traversarea Pacificului spre Alaska. Din nou fără succes. Pleacă, dar duce o informație prețioasă, aceea a neînțelegerilor dintre Kamehameha cel Mare și regele insulei Kauai. (Aveau și hawaienii "președinții" lor! Acum, după ce nu au mai rămas mulți hawaieni, nu mai e nevoie de președinți acolo.) Nu trece multă vreme și, cum eforturile țarismului de-a se "așeza" în California eşuează, se reîntorc spre Hawai, unde trimit "un doctor în urzele" ce iucra pentru țarism (Anton Scheffer, neamț sadea) la regele din Insula Kauai, care se temea de Kamehameha cel Mare, promiîndu-i protecția țarului,

dacă îi dă și lui o parte din insulă pe care să-și instaleze tunurile și steagul cu vulturul bicefal! "Președintele" hawaian a semnat hîrtia și Anton Scheffer a declarat stăpînitor: "lau în posesie această insulă", uitînd că ceruse numai o bucățică, și astfel steagul rusesc a fluturat mai bine de un an pe Insula Kauai ("grădina"), pînă ce "sfaturile" americanilor și englezilor au prins la Kamehameha cel Mare, care l-a trimis pe Anton Scheffer la plimbare cu steag cu tot! Din vremea "protectoratului" țarist au rămas consemnate multe fapte ce demonstrează repulsia hawaienilor față de comportamentul necioplît, brutal și hoțesc al rușilor. La fel cum se comportă peste tot în lume, la fel ca în Moldova.

Dacă hawaienii au avut fericita șansă de-a scăpa de ruși, nu au fost la fel de norocoși să scape și de ceilalți, care, de bine de rău, s-au comportat mai "civilizat la suprafață" cu ei, urmărindu-și cu abilitate scopul de acaparare.

Din Boston, înconjurînd Americile pe la Capul Horn, vin misionarii americani, care vor schimba definitiv cursul istoriei hawaienilor în următoarea sută de ani. Anul sosirii primului val de misionari în Hawai este 1820. În același timp, în Moldova și apoi în Muntenia stăteau, mai bine ca la ele acasă, trupele rusești ale generalului rus dezavuat de țar, Ipsilante, ce se considera eliberatorul Balcanilor. "Ne-au făgăduit că vin numai în trecere pe la noi și acum se întăresc pe pămîntul țării noastre, disprețuind guvernul legitim, distrugînd orînduirile și cerînd lucruri cu neputință de la un popor lipsit", spunea despre ei Tudor Vladimirescu numai cu o lună înainte de-a fi omorît de oamenii lui Ipsilante, trădat de propriii săi compatrioți. Cam cum e trădat astăzi Ilie Ilașcu.

Misionarii americani au "lucrat" cu mînuși. Întîi le-au adus Biblia, apoi i-au învățat englezește. Prima

propoziție scrisă a fost: "Tu nu-l vezi pe Dumnezeu, dar El te vede pe tine". Ca avertisment! Restul deznaționalizării a venit ușor după expulzarea din uz a limbii materne, contribuind din plin și imigrarea masivă de forțe de muncă pe plantațiile foștilor misionari sau ale descendenților lor! De asemenea au fost exploatare din plin și cele mai frumoase trăsături umane ale hawaienilor: recunoscuta lor omenie și ospitalitate. Regii și reginele ce au urmat, după Kamehameha cel Mare nu au mai avut impunătoarea lui personalitate. Au avut domnii scurte, au fost slabi și dominați.

Un descendent de misionar, îmbogățit din plantațiile de trestie de zahăr, Sanford B. Dole, înființează în 1892 la Honolulu *Anexation Club*, prin care se urzesc planuri de înlăturare a prea bunei regine Liliuokalani și de anexare a arhipelagului la Statele Unite. Poate mai sunt unii naivi ce cred că americanii nu recurg la murdării politice precum sunt cele balcanice sau rusești; citind, însă, și cea mai sumară istorie a celui care azi se numește al cincizecelea stat american, Hawai, vor fi dezamăgiți aflînd cum a fost răsturnată monarhia hawaiană. Mr. Sanford B. Dole a chemat vasul de război american "U.S.S. Boston" să vină cu marinarii și tunurile lui, să asalteze Palatul Iolani din Honolulu al reginei Liliuokalani, pretextînd că regina ar atenta la viața cetățenilor americani. Minciuni sfruntate! Reginei Liliuokalani nici prin cap nu-i trecea asemenea lucruri și a preferat să renunțe la tron și putere decît să se verse un strop de sînge al supușilor ei. Iată deci de la cine a învățat Hitler să strige că "germanii din Sudet sunt amenințați de cehi" și a invadat Cehoslovacia! Iar acum, Boris Elțin cu lebedevii lui strigă în lume același lucru, pregătind invazii în fostele republici sovietice. Și cine să le apere? Americanii de azi, descendenții lui Sanford B. Dole? ONU??! Iluzii...

A urmat "protectoratul american", prin care Hawaii a devenit republică și, bineînțeles, Sanford B. Dole — președinte al republicii. Au fost câteva zvîrcoliri de națiune înfrîntă de nemernicia "democrației americane" atît de trîmbiată, pînă cînd descendenții curajoșilor navigatori polinezieni, ce au stăpînit în pace și bunăstare arhipelagul peste o mie de ani, au intrat în cavoul istoriei. Anexarea a venit un pic mai tîrziu, iar ca procesul de deznaționalizare să fie total și definitiv, America i-a ținut ca "teritoriu american" pînă cînd nu au mai rămas decît o mîină de hawaieni!

I-am văzut pe unii dintre ei: dădeau spectacole de cultură hawaiană pentru turiștii americani și japonezi, veniți să-i vadă ca pe o curiozitate și să-i fotografieze. Am mai văzut, într-un golf din paradis, un mic grup protestatar în corturi sărăcăcioase și cu lozinci în jur, cerîndu-și drepturile de primă națiune!

E prea tîrziu acum! E trist și jalnic!

Cînd am sosit acasă, am citit în cotidianul "Sfatul Țării" din Chișinău discursul lui Mircea Snegur "Republica Moldova este țara tuturor cetățenilor săi". Ridicol ca titlu (care republică din lume nu este țara cetățenilor săi?!), cu un conținut istoric torsionat în detrimentul majorității cetățenilor republicii, dînd imaginea clară de marionetă manipulată de interesele Federației Ruse, care-i împinge autoritar și amenințător pe toți românii moldoveni să se suie în transsiberian, pretinzînd că le facilitează un voiaj plăcut cu minoritățile, cînd, în fapt, urmărește deznaționalizarea lor finală!

Urcați, moldoveni! Aceia dintre voi care nu mai aveți curajul să vă impuneți drepturile legitime de primă națiune, cei care nu știți că, în orice țară democratică din lume, guvernarea și limba oficială este a majorității populației, urcați și drum bun! Dar nu uitați că v-ați născut demult, v-a apărut demnitatea Ștefan cel Mare

și Sfînt și v-a încredințat un mare ideal.

Îmi pare rău că suntem ardeleni, moldoveni și munteni și că nu vrem să fim buni români! Îmi pare rău că nu suntem uniți! Neuniți ne vom duce mai repede, pe rînd, unii după alții...

Am citit în "Literatura și Arta" articolul lui Nicolae Dabija intitulat **Un congres al rușinii** și m-a impresionat replica d-lui demnă. Nicolae Dabija nu poate fi acuzat că nu are dreptate, fiindcă trăiește și simte acolo, pe cînd eu aș putea fi considerat un neinformant din fundul preriei canadiene care o face pe "indianul înțelept din fața teepeului lui". Dar, dacă Ion Druță o face pe "înțeleptul" moș Onache al satului moldovenesc tocmai de la Moscova, de ce nu le-aș spune și eu de aici că "asocierea" cu Federația Rusă va fi mult mai dezastruoasă pentru românii moldoveni decît unirea cu România? Argumentul? Românii din România niciodată n-au să le schimbe românilor din Republica Moldova vatra și obîrșia, limba și personalitatea — trăsături esențiale ale independenței și ale dăinuirii în timp ca națiune!

Nu pot înțelege nicidecum ce se întîmplă cu moldovenii. Nu am întîlnit vreun precedent în istorie în care o națiune liberă să fi pretins că devine independentă despărțindu-se de Țară și aruncîndu-se din nou la picioarele celor care au sfîrtecat-o și au decimat-o timp de aproape două secole.

Dragi frați moldoveni, nu uitați că hawaienii mai sunt azi doar zece mii!!

Aprilie 1994

Ion POPESCU-SIRETEANU
Iași

**MOLDOVENII
ÎN ISTORIE — CARTEA
UNUI IMPOSTOR
ȘI FALSIFICATOR
AGRAMAT**

La Chișinău, într-o editură obscură, a apărut cartea unui autor obscur — Petre P. Moldovan —, cu un titlu care atrage oarecum atenția cititorului: **Moldovenii în istorie**. S-ar părea la început că este vorba de prezența moldovenilor în marile lupte pentru libertate și pentru independență, împotriva suzeranității turcești și apoi împotriva ocupației austriece și a celei rusești. Credeam că autorul, obscur, ascuns după un pseudonim, furat și acesta de la istoricul Giurescu, se va opri, între altele, și la fluturarea mincinoasă, de către ruși, a steagului creștinismului, prin care au dobândit, pe vremuri, credit în fața popoarelor supuse Porții Otomane. Dar Anonimul — căci așa îl vom numi în continuare — urmărește un alt scop, mult mai actual, de discreditare a numelui român în Basarabia. Când un impostor aruncă pe piață o carte plină de insulte și jigniri adresate multor cărturari și întregului neam românesc, se anunță vremuri de grea cumpănă, în orice caz, vremuri în care minciuna și insulta țin locul argumentului științific.

Întîi de toate, vom menționa că e o carte plină de agramatii, de la *în loc de prefață* pînă la "Bibliografele" (sic!). Se vede cît de mare a fost graba de a o pune în mîna participanților la Congresul "Casa

noastră — Republica Moldova", dacă nu s-a făcut nici o corectură ordinară. Agramatii de tot felul, pe care nu avem posibilitatea, din lipsă de spațiu, să le analizăm aici. Dar ele pălesc pe lîngă denaturările cu bună știință ale adevărului, prin procedeele josnice de trunchiere de citate, de atribuire de gînduri care nu le aparțin autorilor la care face trimiteri etc. etc. Parțial despre aceste mijloace mîrșave au vorbit deja în mass-media specialiști și oameni de cultură ca Z. Ornea, G. Mihăilă, A. Mare, I. Dron, A. Hîncu, I. Ciocanu, N. Mătcaș, Octavian Ghibu, P. Cărare ș.a.

Nu ne surprinde faptul că un român scrie o carte împotriva românilor (și împotriva moldovenilor din România). Orice națiune își are secăturile sale. Dar secătura aceasta este de cea mai joasă factură, întrucît se unește cu vrăjmașii statului unitar român și cutează să lovească în temelii acestuia. Acest impostor într-ale scrisului ar vrea să creeze un curent de opinie împotriva unității statului român, cu intenția de a desprinde Moldova de România. Acest Anonim este un fel de Jirînovski care vorbește românește, un buzdugan străin care ar vrea să lovească în unitatea românilor.

Argumentarea lui este penibilă, ticăloșia evidentă, ignoranța se simte de la distanță. Cartea este scrisă cu rea-credință și autorul va rămîne, dacă va rămîne, un Herostrat de care ne vom aminti cu oroare.

În rîndurile ce urmează am vrea să-i demonstrăm cititorului nepărtinitor cum procedează acest falsificator al științei, care îl induce în eroare chiar începînd cu titlul opusculului său, căci nu vorbește despre nici un fel de istorie și nici de moldoveni, ci doar de cuvintele "moldovan", "moldoveni", "limbă moldovenească", "Moldova". Nu vom supune analizei toate denaturările, pentru aceasta fiind nevoie de o carte de zece ori mai

voluminoasă decât a impostorului. Dacă cel puțin sursa citatelor era indicată corect, lucrul acesta l-ar fi putut demonstra orice cititor. Cum Anonimul nu întotdeauna indică sursa ori n-o indică exact, verificarea și demonstrarea devine anevoioasă. Sperăm totuși ca probele pe care le aducem să fie concludente și irecuzabile.

Anonimul are curajul să folosească în textul său cuvintele lui Miron Costin "Eu voi da seama de ale mele câte scriu" (p. 10), știind prea bine că au fost scrise la adresa lui Simion Dascălul și Misail Călugărul, falsificatorii cronicii lui Gr. Ureche, care au scris ocări la adresa neamului. Iată un context ceva mai larg, ca cititorul să nu fie indus în eroare: "De aceste basne să dea seama ei și de această ocară. Nici ieste șagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vecinicu. Când ocărăsc într-o zi pre cinevă, ieste greu a răbda; dară în veci?" Și urmează citatul de mai sus (M. Costin, **Opere**, ediția Panaitescu, 1958, p. 242, 243). Prin urmare, am crede că Anonimul își asumă responsabilitatea celor preluate de la alții și a celor formulate de el.

Pentru Anonim lista bibliografică este "foarte selectivă", unii autori citați în text fiind și în listă, iar alții nu, după criterii absolut secrete. Indicațiile din **Bibliografie** sînt supărătoare prin erori. De pildă, în loc de *Bălcescu* este scris *Bălescu*; Caprariu A. este citat cu un **Cuvînt înainte la "Miorița"**, Cluj-Napoca, 1975, creîndu-se impresia că ar exista o carte cu un asemenea titlu; în loc de *Asachi* este scris *Așachi*; în loc de *Hristea Th.* este scris *Hristea D.*; cartea lui P.P. Panaitescu din 1969 se numește **Introducere la istoria culturii românești**, nu *Introducere în...* Același autor, prezent în listă cu 3 cărți, este citat la p. 91 fără a se indica lucrarea și pagina. Din bibliografie lipsesc Gh. Duzinchevici, citat la p. 80; A. Fochi,

citat la p. 14; Gh. Platon, citat la p. 91. E. Petrovici este citat la p. 129, dar în **Bibliografie** este prezent cu altă lucrare, pe care Anonimul n-o folosește; îl citează pe basarabeanul V. Harea, fost profesor la Facultatea de Litere din Iași, cu o broșură apărută la Iași în 1940, după ocupația sovietică, dar nu spune cu ce prilej apare broșura și nu-i dă titlul în **Bibliografie**. Tot așa, la p. 38 se reproduce un amplu citat, din I. Todorașcu, fără ca în lista bibliografică să fie menționate numele acestui autor și titlul lucrării. Lipsesc încă o mulțime de nume și titluri.

Constatăm o permanentă jonglerie cu textele reproduse din diverși autori. Falsificînd texte și contexte, Anonimul se bizuia, probabil, pe faptul că în Republica Moldova Suverană și Independentă nimeni nu-l va prinde cu aceste hoții de o gravitate care să-l compromită definitiv și să-l cheme în fața unei instanțe de judecată pentru înșelăciune și fals. Nu am avut la dispoziție nici timpul și nici toate cărțile din care a fost denaturat, cu rea-credință, punctul de vedere al autorilor, dar facem referință la destule exemple din care reiese că avem a face cu un impostor notoriu, cu un escroc murdar și prost, care dă cu bățul în baltă și calcă dintr-o groapă în alta. Unei națiuni nu-i trebuie rușine mai mare decât astfel de alcătuitori de cărți mincinoase. Falsificînd conștient datele, textele și contextele, Anonimul a semnat cartea cu un pseudonim, furat și acesta. El declară că slujește partidul agrarienilor, dar i-a compromis iremediabil.

Reaua credință, care însoțește pagină cu pagină întreaga carte, reiese și din faptul că, citîndu-l pe Nicolae Olahus (1497—1568) (Nicolae Românul), spune că a fost umanist medieval, dar nu spune că a fost român, originar din Țara Românească, avînd importante înrudiri cu familia lui Iancu de Hunedoara, că a ajuns

cancelar și regent al Ungariei. Olahus spunea (traducere din latină): "*Moldovenii se folosesc de aceeași limbă* (subl. n. — I. P. -S.), rit și aceeași religie ca și locuitorii din Transalpina (Valahia), dar la îmbrăcăminte se deosebesc în oarecare măsură..." (p. 54; citat după **Călători străini în țările române**, I, p. 448); în altă traducere: "*Moldovenii au aceeași limbă*, aceleași obiceiuri și aceeași religie ca și cei din Țara Românească (subl. n. — I. P. -S.), se deosebesc puțin doar la îmbrăcăminte". Și mai departe (text necitat de Anonim): "Limba lor și a celorlalți români a fost odinioară romană..." (Umanistul Nicolaus Olahus (Nicolae Românul), **Texte alese**, București, Ed. Șt., 1968, p. 120). Citatul, așa cum îl prezentăm noi, vine clar în sprijinul ideii de unitate a tuturor românilor, inclusiv a celor din Moldova.

Anonimul suferă de mania persecuției. El afirmă că <<nu trebuie lăsate fără răspuns lucrările în care se scrie (și acum citează din Miron Costin) "vecinică ocară unui neam">>, dar nu este în măsură să ne dea corect un citat, pentru că Miron Costin scria: "ocară vecinică unui neam" (ediția Panaitescu, p. 243). Curajul "luptătorului" stă în pseudonim, iar metoda în fals și inducere în eroare. Iată ce scrie Anonimul, citându-l pe Miron Costin: "... Să scoț lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sunt lacuitorii țării noastre Moldovei... și de când s-au osăbit și au luat numele cest de acum, moldovan..." (p. 3). Și iată ce scrie Miron Costin: "...să scoț lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sîntu lacuitorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenesti și românii din țările ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și o dată discălecați sîntu, de unde sîntu veniți strămoșii lor pre aceste locuri, supt ce nume au fostu întâi la discălecatul lor și de cîndu s-au osebit și au luat numele

cest de acum, moldovan și muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarăle ei pîn unde au fostu întii, ce limbă țin ei pîn acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pe acestu pămîntu și supt ce nume, să scoț la știrea tuturor, carii voru vrea să știe neamul țarilor acestora" (ed. Panaitescu, p. 241). Oricine va vedea din ce cauză a fost trunchiat textul: este vorba de concepția lui Miron Costin *despre originea tuturor românilor, toți numindu-se români din vechime*. Pe de altă parte, chiar cuvintele reproduse de Anonim nu sînt așa cum le-a redat editorul pe baza manuscriselor. Astfel, Costin spune: *vedere*, nu *videre*; *sîntu*, nu *suntu*; *țării*, nu *țarii*; înainte de *Moldovei* este o virgulă. Din faptul că Miron Costin a scris în **Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei capitoul Despre limba moldovenească sau românească**, Anonimul subliniază, pentru a doua oară, că "moldovenească" este pe primul loc, față de "română", preluînd un citat din M. Gabinschi (p. 80, 146), ca și cum această constatare ar întări ideea că *moldoveneasca* este o limbă chiar și în concepția cronicarului, dar se vede clar că *moldovenească* este termen mai nou, întrucît *moldovan*, precum spune M. Costin, este nume mai nou decît *român*, nume generic al autohtonilor din Moldova, Țara Românească și Transilvania. Referindu-se la etimologia *Roma* — *român*, Miron Costin scrie: "și cît au trăit în munți, în Maramoroș și pe Olt tot acest nume au ținut și țin pînă astăzi și încă mai bine muntenii decît moldovenii, că ei și acum zic și scriu țara sa "rumânească", ca și românii cei din Ardeal". Spre a-și deruta cititorul, Anonimul scrie în textul lui Costin "romanii cei din Ardeal" (p. 146). Și tot în aceeași lucrare M. Costin scrie: "Măcar că ne răspundem moldoveni, iară nu întrebăm <<știi moldovenește?>>, ce <<știi românește?>>, adică rîmlenește" (p.

146). Așadar, însuși Anonimul prezintă citatul din Miron Costin în care se spune că moldovenii între ei nu se întreabă „știi moldovenește?”, ci „știi românește?”. Prin urmare, *moldovenii se considerau români ca și muntenii, ca și ardelenii*. Și iată cum acest impostor răstălmăcește textul clar al marelui cronicar: „Pentru M. Costin <<rumân>> înseamnă <<adică rîmlean, de la Roma>>, adică romanic” (p. 146). Îndrăzneala impostorului este atît de mare, că se crede îndreptățit să-l corecteze pe Miron Costin, care știa prea bine ce înseamnă *rumân, român*. *Român* nu înseamnă „rîmlean de la Roma”, ci „locuitor al țărilor românești, adică al Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei”. Anonimul extrage din Miron Costin citatul: „Mare dovadă neamurilor din ce rădăcină și izvor sîntu numile care au și în de sine și de la alte țări streine” și spune că „Această concluzie vizionară, formulată cu trei secole în urmă, a devenit un concept general acceptat” (p. 146). Cu toate acestea, numele *români*, pe care *românii* și-l dădeau *în de sine*, deci între ei, este considerat de „savantul” impostor ca fiind nou, nesemnificativ, deși cuvintele lui Miron Costin sînt clare și nu pot fi răstălmăcite.

Anonimul îl citează și pe stolnicul Constantin Cantacuzino. Acesta, în **Istoria Țării Românești**, spune că *Vlahia* este nume și pentru Moldova și pentru Țara Românească: „Încă vlahii, acești gheografi și mai toți istoricii cîți scriu de aceste țări, zicea și Moldovei și ceștia; apoi o împarte în doao, una de sus; alta de jos, îi zic. Le zic și mai mare și mai mică; cea de sus, adecâte și mai mare, Moldova; cea de jos și mai mică, țara această Muntenească numeind, cum îi zic mai mulți așa; că Rumânească numai lăcuitorii ei o chiamă, și doar unii den ardeleni[i] rumâni, pentru că și aceia și ceștea numai cînd să întreabă, ce iaste? Ei răspund:

rumâni; iar moldovenii să osebesc de să răspund: moldovani, săvai că și ei sînt de un neam și de un rod cu ceștea” (p. 24). Prin urmare, vlahii, deci „țări românești” erau și Moldova și Țara Românească; Moldova era mai mare, iar Muntenia mai mică; în legătură cu Țara Românească, stolnicul precizează foarte clar că „Rumânească numai lăcuitorii ei o chiamă, și doar unii den ardeleni[i] rumâni”; moldovenii își spun *moldovani*, deși „sînt de un neam și de un rod cu ceștea”. Ce iese în cartea Anonimului din partea finală a acestui text? Iată ce citim la p. 62: „Stolnicul C. Cantacuzino din Muntenia constata în a sa **Istorie a Țării Românești** că muntenii și o parte din ardeleni numai cînd se întreabă, ce iaste? Ei răspund: rumâni; iar moldovenii să osebesc de să răspund: moldoveni”. Trecem ușor peste fonetismele *Românești* și *moldoveni*, care în textul stolnicului sînt *Rumânești* și *moldovani*, și atragem atenția asupra unei grave deformări a textului cu scopul de a deturba sensul dat de autor și de a-i da cititorului altă informație decît cea urmărită de autor. Ne cerem scuze că insistăm, dar o facem din respect pentru adevăr și pentru cititorul care nu poate avea la îndemîină textul autentic. Stolnicul spune, prin urmare: „Rumânească numai lăcuitorii ei o chiamă, și doar unii den ardelenii rumâni” (pentru claritate, am eliminat paranteza pătrată în care a fost adăugat al doilea *i* la cuvîntul *ardelenii*) și nu cum combină, în chip ticălos, Anonimul: „muntenii și o parte din ardeleni” numai cînd se întreabă, ce iaste? Ei răspund: <<rumâni>>”. Stolnicul ne spune că numai muntenii și o parte dintre ardelenii români numesc teritoriul de la sud de Carpați Țara Rumânească, iar Anonimul ne vinde înțelesul că numai o parte dintre ardeleni s-ar numi ei înșiși români. Atragem atenția și asupra faptului că

din formularea stolnicului "ardelenii rumâni" a fost eliminat cuvîntul *rumâni*. Falsul intenționat este făcut din dorința de a arăta că nici ardelenii toți nu se numesc români. Dacă ar fi fost un cercetător cinstit, ar fi precizat în lista bibliografică volumul din care citează, în loc să scrie doar **Cronicari munteni**, p. 24; este vorba de **Cronicari munteni**, ediție de M. Gregorian și E. Stănescu, București, Ed. pentru Literatură, 1961, vol. I, p. 24. Pe baza indicației Anonimului, cititorul nu va putea verifica el însuși corectitudinea citării. Rugăm cititorul să observe că stolnicul Constantin Cantacuzino vorbește cu respect despre Moldova și despre *moldoveni*, el numindu-i moldoveni, așa cum se numeau ei înșiși, ca parte a poporului român.

Defăimarea moldovenilor de către "un Simion dascal, și un Misail călugărul, și un Evstratie logofătul", care îl revoltă pe Ion Neculce, constă în faptul că cei trei au spus că moldovenii "sînt din tîlhari" (Ion Neculce, **Opere**, ediție de Gabriel Ștrempel, București, Ed. Minerva, 1982, p. 157), nu în alte cauze, cum lasă Anonimul a se înțelege.

Într-un document papal de la 1234, se spune: "In Cumanorum episcopatu, sicut accepimus, quidam populi [,] qui Walati vocantur...". Gh. Șincai, în **Chronica** sa, la 1811, traduce textul astfel: "După cum am aflat, în episcopatul cumanilor sînt niște oameni care se numesc români..." (citată după Anonim, dar corectată după **Documenta Romaniae Historica**. D, vol. I, București, Ed. Academiei, 1977, p. 29). Această traducere l-a nemulțumit pe impostor. Iată ce scrie el: "Astfel, prin dorința arzătoare a lui Gh. Șincai [,] valahii de la începutul secolului al XIII-lea au fost făcuți români. Pe această cale —subiectivă, inadmisibilă în știință — denumirea etnică "român" s-a adîncit în istorie cu mai mult de trei sute de ani!" (p. 114).

Și: "Astfel [,] traducerea samovolnică [cu o nu cu a ca în limba literară] inspirată de anumite idei, a lui Gh. Șincai a nimerit în prestigioasa colecție de documente "Documenta Romaniae Historica" DRH. D), devenind model aprobat de foruri academice, buche de lege" (p. 115). Notă: parantezele pătrate ne aparțin; paranteza închisă de după DRH. D îi aparține Anonimului, care n-a pus și o paranteză de deschidere.

Anonimul polemizează cu Șincai, îl blamează și-l ironizează, dorința marelui istoric de a traduce *Walati* prin *români* este "arzătoare", iar traducerea aceasta a fost "inspirată de anumite idei", ca și cum a avea idei ar fi un păcat și o rușine. Forma verbală "a nimerit", folosită de Anonim, are o întrebuintare cu totul nefericită, să nu spunem proastă, pentru că verbul *a nimeri* are sensurile "a găsi, a afla, a descoperi (din întîmplare); a da peste", "a o brodi, a o potrivi", "a se găsi prezent, a fi de față (în mod incidentă)", "a se întîmpla (în mod incidentă)", "a sosi undeva sau de undeva (pe negîndite, pe neașteptate, din întîmplare)", "a atinge, a lovi (țintind cu o armă, cu un obiect)", "a izbuti să atingă scopul urmărit; a izbuti în munca întreprinsă; a reuși", pe cînd Anonimul vrea să spună că traducerea *a fost admisă*, ceea ce este altceva.

Din nou îi spunem cititorului că nici ungurii, vechii noștri dușmani, nu au contestat faptul că *valah* înseamnă "român", ceea ce face acum acest autor improvizat în apărător al unor fotolii împotriva neamului său românesc. Dorința lui de a demola tot ce înseamnă *român* este atît de mare, încît nefericitul combatant își taie creanga. Cartea lui este toată numai erori, iar el se supără pe cap pentru că nu-i stă bine căciula!!! Ca să-l compromită (el, Anonimul, impostorul prins cu nenumărate *găinării științifice*) pe istoricul-martir Gh. Șincai, Anonimul scrie: "Nu toți istoricii și

filologii români au acceptat operația lui Gh. Șincai de a preface, din propriul hațîr, pe valahi în români, adică de a folosi la nominalizarea unei realități etnice de la începutul secolului al XIII-lea termenii care au apărut abia în veacul al XVI-lea” (p. 115). Îl informăm pe acest autor că, în toate documentele străine, românii (inclusiv moldovenii!) sînt numiți *vlahi* (sau variante de la acest termen). Prin urmare, spusele lui reprezintă un fals care urmărește să discrediteze un istoric de valoare ardeleanului Gh. Șincai, despre a cărui operă cenzura maghiară a consemnat: *Opus igne, autor patibulo dignus* (“Opera e vrednică de foc; autorul, de spînzurătoare”), din care cauză **Chronica** s-a publicat pentru prima dată la Iași, în capitala Moldovei, la 1853.

“Datinile, poveștile, muzica și poezia sînt arhivele popoarelor”, scria Alecu Russo, iar Anonimul “colaborează” cu scriitorul, schimbînd finalul celebrei propoziții în “... sînt arhivele poporului” (p. 13).

Cu multa lui “învățătură” și cu “discernămîntul” pe care i-l remarcăm, Anonimul constată, cu regret, că B. P. Hasdeu (el scrie *Hașdeu*!) “a evoluat prin cîteva faze de conștiință lingvistico-națională” (p. 76). Îl informăm iar pe acest sinistru autor că, la 1867, cu jumătate de secol înaintea Marii Uniri, B. P. Hasdeu, basarabeanul și românul, scria în “Românul”: “...Moldova, Transilvania, Muntenia nu există pe fața pămîntului; există o singură Românie, cu un picior în Dunăre și cu altul pe ramificațiunile cele mai îndepărtate ale Carpaților, există un singur corp și un singur suflet...” (apud Mihai Iacobescu, **Din istoria Bucovinei**, București, Ed. Academiei, 1993, p. 9). Aceasta este convingerea lui Hasdeu despre România și despre români, “un singur corp și un singur suflet”! Vrînd să verifice citatul prezentat la p. 50,

“differencias... inter Bassarabitas (Valahi, munteni) et Moldwanos”, am mers la sursa indicată: B. P. Hașdeu, **Etimologicum Magnum Romaniae**, București, 1970, vol. II, p. 282. Mare ne-a fost mirarea cînd nu am găsit nici urmă de citat. După oarecare căutare, am găsit cuvintele citate în **Etimologicum**... (cu *y*, nu cu *i*, cum scrie Anonimul), vol. III, anul 1976, p. 221. Reproducem citatul corect: “differencias pro quibus inter *Bessarabitas* et *Moldwanos*”, fără paranteza (Valahi, munteni), cu *e* în *Bessarabitas* și numele scris spațiat. Citatul este reprodus și la p. 165, cu erori și mai grave: “diferencias inter *Basarabitas* et *Moldawanos*” (diferende între basarabi și moldoveni; în traducerea preluată numele *basarabi* trebuia scris cu literă mare). Cititorul vede și de această dată că Anonimul se joacă mereu cu textul citat, fără nici un respect pentru adevărul științific și pentru scrisesele unui autor. Dar venim cu încă un exemplu de citare și de indicație bibliografică: “Mai tîrziu B. P. Hașdeu va scrie, referindu-se la M. Costin, despre “acea parte a Moldovei căreia din timpul stăpînirii Muntenesti acolo în secolele XIV și XV (notele lui M. Costin nu îndreptățesc o astfel de concluzie — n.n.), de pe atunci, cînd Mircea cel Mare și Vlad Dracul erau domni *pînă la gurile Dunării* (deci nu și dincolo — subl. n), îi rămăsese numele de Basarabia”. Și aici se citează **Etimologicum**... (cu *i*, nu cu *y*, cum a scris Hasdeu) și nu se specifică volumul, dar se indică p. 317—318. Căutînd în toate trei volumele scrierii lui Hasdeu, la paginile 317—318 nu sînt aceste cuvinte, prin urmare indicația este greșită. Constatăm cu surprindere comentarea unui text prin paranteze în interiorul citatelor, ceea ce este nepermis de normele elementare ale cercetării. Pentru cititor, facem precizarea că despre *Basarabia* Hasdeu vorbește în

Etymologicum..., vol. III, 1976, p. 248.

Spre a-și deruta cititorii, Anonimul spune că Alexei Mateevici "afirma cu toată convingerea *romanitatea moldovenilor*" (p.107). Adevărul este că poetul afirma *românitatea moldovenilor*, ceea ce înseamnă apartenență la poporul român, nu doar la lumea romanică. Iată cuvintele lui Mateevici: "Da, sîntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă *facem parte din marele trup al românismului* (subl. n. — I. P. -S.), așezat prin România, Bucovina și Transilvania. Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia nu se numesc după locurile unde trăiesc, ci-și *zic români*. *Așa trebuie să facem și noi*" (subl.n. — I. P. -S.). Mateevici afirmă, deci, *românitatea moldovenilor* și susține că termenii *român* și *moldovean* nu se exclud, ci se completează, *moldovean* însemnînd "român din Moldova", așa cum *bănățean* înseamnă "român din Banat" și cum *macedonean* înseamnă "român din Macedonia", adică *aromân* sau *amân*.

Anonimul citează din Ștefan Ciobanu: "Dacă cea mai înaltă instituție a Basarabiei întrebuințează într- așa măsură limba românească, de autoritățile județene nici nu poate fi vorba: limba românească era singura limbă (așa vrea să creadă Șt. Ciobanu, n.n.) care se întrebuința în afacerile locale" (p. 91). Deși basarabean, deși mare cărturar, nici Ștefan Ciobanu nu scapă de corectarea acestui impostor; el se amestecă, prin paranteze proprii, în textul citat și-și exprimă punctul său de vedere agrarian, socialist, interfrontist și antiunionist, neconvenindu-i că în context apare formularea *limba românească*! Și mai jos, Șt. Ciobanu scrie: "Într-adevăr, s-au păstrat o mulțime de acte care dovedesc că primii ani ai stăpînirii rusești, sau mai bine zis primele decenii, limba românească (adică

MOLDOVENEASCĂ, potrivit realității lingvistice obiective și articolului de lege din regulament — n.n.) a fost LIMBĂ OFICIALĂ a instituțiilor din Basarabia, care se întrebuința în rînd cu cealaltă limbă oficială, cu cea rusă" (Ștefan Ciobanu, **Cultura românească în Basarabia sub stăpînirea rusă**, Chișinău, 1992, p. 117; nu am la îndemîină acest volum să verific citatul, dar deja știm metoda "științifică" a Anonimului). Curios că în titlul cărții nu a intervenit, să pună *moldovenească* sau *moldavenească* în loc de *românească*. Și în al doilea citat el intervine cu o paranteză "explicativă", ca nu cumva textul să nu fie înțeles cum se cuvine. Dar iată că impostorul se dă din nou în stambă, falsificînd textul de mai sus, cînd reproduce cuvintele lui Ștefan Ciobanu: "o mulțime de acte care dovedesc că limba moldovenească a fost limbă oficială" (p. 92) și adaugă cuvintele sale înțelepte: "pe ambele maluri ale Prutului", ca și cum cititorul nu știe că pe ambele maluri ale acestui rîu se vorbește aceeași limbă! Deci, și-a permis să înlocuiască termenul *românească* cu *moldovenească*, astfel corectîndu-l pe marele cărturar basarabean. Ce încredere mai poate avea cititorul în acuratețea textului, cînd, chiar în fața sa, este înlocuit un cuvînt cu altul, după legi proprii cunoscute sub numele general de *impostură*! Ștefan Ciobanu scrie: "<< Această simplă statistică dovedește că poporul românesc din Basarabia simțea nevoia de cărți "moldovenești", de școală "moldovenească">> (p. 101). Anonimul intervine și aici, adăugînd cuvîntul *sic*, în paranteză, după *românesc*, voind să pună în evidență "eroarea" autorului, că acesta folosește cuvîntul *românesc* în loc de *moldovenesc*. Mai jos, între ghilimele, pune cuvinte care nu-i aparțin lui Ștefan Ciobanu, dar Anonimul le pune pe seama acestuia: "<< poporul

moldovenesc "simțea nevoia de limbă moldovenească">>. Mai sus, în textul lui Ștefan Ciobanu, *moldovenească* este între ghilimele, ceea ce înseamnă "așa-zisă moldovenească", termenul nefiind luat în serios nici de Ștefan Ciobanu, după cum se și vede. Din această cauză, Anonimul îl acuză pe cărturar că a avut "o contribuție evidentă" la înlăturarea termenului *limbă moldovenească*. Mai mult decât atât, Șt. Ciobanu este acuzat că a folosit numele românesc, *Hîncu*, al filologului moldovean cu nume rusificat, Ghinculov (p. 118).

În **Bibliografie** se menționează două lucrări ale lui Adolf Armbruster, dar în interiorul cărții nu precizează din care lucrare este excerptat un anume citat. Distingul istoric este criticat, după cum se va vedea. La p. 44, spune că A. Armbruster "este bine informat despre existența unor date documentare precise privind naționalitatea moldovenilor chiar înaintea formării statului lor. Însă nu se știe din ce motive le trece sub tăcere, le împinge în anonim. Sau poate se știe?". Prin urmare, istoricul ar fi în posesia unor date importante care privesc numele *moldoveni*, vechimea acestuia, dar nu le comunică spre a nu le da cercetătorilor informațiile de care el, Anonimul, are atâtă nevoie! Dacă Moldova nu ar avea istorici și dacă Anonimul ar scrie o carte de istorie a Moldovei, s-ar realiza singura mare catastrofă în domeniu. Avem noroc, însă, de mari istorici, cercetători de o probitate exemplară. Pe Anonim îl deranjează cuvintele "Lipsește termenul *moldoveni*..." (p. 46), pe care A. Armbruster le scrie: "Lipsește termenul de *moldoveni*", continuate de cuvintele "apar în schimb *Olachi transalpini*, respectiv *transilvani*. O mențiune specială se cuvine acelor *Olachi Romani* din anul 1345, termenul exprimînd atât unitatea de neam, cît și conștiința originii romane a românilor" (în vol.

Constituirea statelor feudale românești, București, Ed. Academiei, 1980, p. 253), pe care nu le mai citează, pentru că se vorbește de unitatea de neam și de conștiința românilor că au origine romană. Trunchierea textului o face pentru că așa îi convine. Alt citat preluat eronat din același istoric este următorul: "Terminologia etnică se prezintă destul de unitară..." (p. 46); în aceeași lucrare a lui A. Armbruster, intitulată **Terminologia politico-geografică și etnică a țărilor române în epoca constituirii statelor**, din vol. citat, p. 253, continuă cu cuvintele: "...realitatea românească fiind ea însăși unitară". Se înțelege că aceste cuvinte l-au deranjat pe falsificator și el le-a eliminat, după cum procedează ori de cîte ori nu-i convine un adevăr.

A doua dintre concluziile cuprinse în p. 48 este următoarea: <<Documentele de mai sus confirmă și completează concluziile savanților români, că în secolul XIV se încheie "aflarea unor granițe etnice și politico-geografice, care acoperea întreaga realitate etnică... Terminologia etnică și politico-socială... a intrat în formele ei esențiale în conștiința europeană odată cu întemeierea statelor feudale Țara Românească și Moldova">> (A. Armbruster)". Nu se dau indicații de lucrare și de pagină, cum procedează cercetătorii serioși, de unde se vede încă o dată caracterul propagandistic al cărții **Moldovenii în istorie**, conțindu-se pe ignoranța cititorului. Dar acest citat este constituit din părți distincte în scrierea citată. Astfel, cuvintele "aflarea unor granițe etnice și politico-geografice care să acopere întreaga realitate etnică", continuate cu cuvîntul "românească", este din vol. citat, p. 253, iar celelalte, începînd cu "Terminologia..." sînt de la p. 259, cu precizarea că în lucrarea lui Adolf Armbruster se spune literalmente următoarele: "Terminologia etnică și politico-geografică pentru realitățile

spațiului românesc a intrat — în formele ei esențiale — în conștiința europeană odată cu întemeierea statelor feudale Țara Românească și Moldova”. Cum se vede, textul lui A. Armbruster a fost supus unei cenzurări severe, pe care Anonimul o practică, probabil, de multă vreme. Apoi, metoda textelor dispartate, puse cap la cap să dea o frază și să dea aspectul unei fraze unitare, ține, de asemenea, de o practică serioasă anterioară. Aș vrea să-l întreb pe acest individ total necinstit dacă nu s-a gândit că cineva îl va prinde cu ocaua mică și-l va face de rîsul lumii. Oricum, din două una: ori acest “autor” este absolut iresponsabil, ori a crezut că nimeni nu va merge la surse. Astfel de lucrători și tăietori de panglici ar trebui să știe că nu dorm toți cîți au ochii închiși, cum se spune în popor. Dar nu am terminat. După ce istoricii au cercetat cu minuțiozitate și au ajuns la concluzia că în secolul al XIV-lea nu apare termenul *moldoveni* în forma aceasta, Anonimul vine și afirmă: “Într-adevăr, realitatea politico-geografică — *Moldova* și cea etnică — *moldoveni*, după cum ne demonstrează, fără urmă de îndoială, mărturiile documentare scrise, erau atît de larg cunoscute și răspîndite, atît de adînc înrădăcinate în conștiința băștinașilor, încît s-au impus și popoarelor vecine, ba chiar cancelariilor statelor vecine, cronicarilor străini” (p. 48). Ce să înțelegem din această mascaradă la care Anonimul ne face să-l asistăm? Iată altă probă de felul cum citează. A. Armbruster scrie: “Întregul spațiu românesc este acoperit cu o terminologie adecvată: Valachi, Olachi (Alachi), Vlachi, Blaci, Walachen (Wolochen, Walochen). Lipsește termenul de *moldoveni*, apare în schimb *Olachi transalpini* respectiv *transilvani*” (p. 253). Anonimul preia în comentariul său astfel acest text: <<Izvoarele străine scrise pînă la 1400

ne spun, că zonele dintre Carpați, Dunăre și Nistru în sec. XIV erau “acoperite cu o terminologie adecvată: Valahi, Olachi transalpini (viitorii munteni) respectiv: transilvani (viitori ardeleni)...”>> (p. 49). Falsificarea textului scris de Adolf Armbruster este dovedită și de data aceasta cu claritate.

La p. 11, Anonimul se folosește de un citat din Nicolae Cojocaru, indicînd greșit sursa; facem aici cuvenita rectificare: este din articolul **Sub semnul tradiției**, prefață la nr. 1 al revistei “Tradiția românească”, Cîmpulung Moldovenesc, 1992, p. 1, nu din articolul **Ștefan cel Mare în legende populare**, cum se spune; mai mult: se inversează ordinea a două cuvinte: “dar ne și individualizează” se schimbă în “dar și ne individualizează”.

Aflînd de la G. Călinescu și A. Fochi că **Miorița** (variantea Alecsandri) este o capodoperă (p. 14), Anonimul se umflă în pene (iată, oameni buni, cine sîntem noi!!!): “Deci moldovenii au încă un prilej de legitimă mîndrie”. Și continuă: “Doar prima și cea mai cunoscută variantă a baladei “Miorița”, care, invocînd destinul ciobanului moldovan, exprimă “la modul mitic ideea veche și scumpă a continuității neamului... explică și în plan estetic acea exemplară rezistență a neamului (moldovenesc, evident, n.n) încă în primul său mileniu de rezistență” (E. Agrigoroaiei), a fost descoperită de un moldovan într-o regiune istorică a Moldovei” (p. 15). Regretatul Eugen Agrigoroaiei, cu care am discutat adeseori probleme de străveche cultură populară, nici nu s-a gândit ca prin neam să-i înțeleagă numai pe moldoveni, cum își permite impostorul Anonim să deturneze textul clar al autorului: este vorba de neamul românesc în ansamblul său, paranteza introdusă în textul folcloristului ieșean (de origine basarabeană) este o impietate. Anonimul deformează textul citat, folîsind în final cuvîntul

rezistență în loc de existență. Dar impietatea nu se oprește aici. Vom reproduce întregul pasaj din care Anonimul a scos cuvintele citate. Iată ce scrie Eugen Agrigoroaiei: "Pentru că mai toate baladele mitologice au și un substrat social de mare adâncime, iar "Miorița" în speță și un context funerar (cît ne apropiem de schema tragediei!), acestea exprimînd *la modul mitic* ideea veche și scumpă a *continuității neamului*. Dar nu una abstractă, pură prezență în spațiu, nici una a alegoriei cosmice, ci una a efortului pilduitor și concret de dăinuire prin înălțare, săpat în efigia mitului eroic. Dezlegările tragice urcă pînă la limita sacrificiului suprem. Acest mit este și unul al îndatoririlor funerare strămoșești, tragicul urmînd, firește, un model de factură populară, cel mai evident în variantele propuse dezbaterii noastre. Propensiunea de depășire a efortului condiției umane și a perisabilului destin personal urcă de la fiul supus probei morții la mama ce caută a da un sens neapărat transcendent (din perspectiva obștei) acestei morți, sens echivalent unei reînvieri sau unei dreptăți a neamului în eternitate. În aceasta și constă starea de "sfîșiere lăuntrică", tragică, poate mai greu de înțeles în epoca noastră tehnică, dar care explică și în plan estetic *acea exemplară rezistență a neamului încă în primul mileniu al său de existență*" (Eugen Agrigoroaiei, **Miorița, orizont etnografic, folcloric și estetic. De la ritual și mit la colindă și baladă**, în vol. **Imagini și permanente, în etnologia românească**, Chișinău, Ed. Știința, 1992, p. 15—16). Acesta este contextul din care Anonimul a extras, exact cum am citat, cuvintele lui E. Agrigoroaiei, pe care noi le-am subliniat, spre a se vedea și mai bine ce înseamnă a fi impostor în domeniul muncii intelectuale. Ca cititorul să nu poată controla citatele, Anonimul nu consemnează pagina, ceea ce

reprezintă o altă față a imposturii.

Această carte este o infamie!

De cînd este cunoscut în istorie neamul românesc, nici un român — și nici un străin — n-a scris o carte mai mincinoasă și mai jignitoare la adresa noastră. Folosind cele mai josnice procedee, învățate la fabrica de minciuni a comunismului "biruitor", autorul acestei murdării a răspuns unei comenzi precise, venită de la persoane precise, din interese precise.

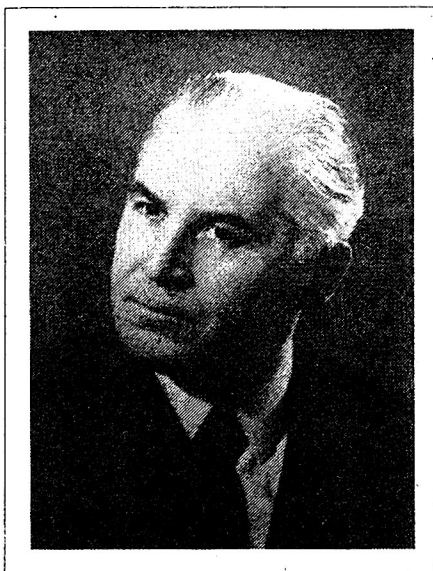
Antiunionismul celor care stau în umbră este cunoscut, dar nu credeam că se pot coborî pînă la nivelul unor falsificatori ordinari.

Nasc și-n Moldova oameni, dar nasc și monștri din cînd în cînd. Un astfel de tip monstruos este cel care se ascunde sub numele fals Petre P. Moldovan. Și acest specimen degradat pînă la monstruos, care falsifică texte, idei și atitudini ale unor cărturari de seamă, are curajul să vorbească despre "respectul față de spiritul izvoarelor" și "față de principiile general acceptate în știința universală în munca de valorificare a documentelor istorice"! (p. 117).

Alegîndu-și un astfel de apărător, cei care l-au angajat pe acest impostor au căzut într-o capcană din care nu pot ieși decît compromiși pentru prezent și de ocară pentru viitor. Cartea **Moldovenii în istorie** este un bumerang care se întoarce împotriva celor care vor să-i îndepărteze pe moldoveni de vatra lor spirituală, de limba lor națională și de istoria lor.

REPERE BIOGRAFICE

Nicolae Corlăteanu s-a născut la 14 mai 1915 într-o familie de țărani din satul Caracui, Leova. În 1934 absolvеște liceul "Al. Donici" din Chișinău, iar în 1939 — facultățile de litere și de drept de la Universitatea din Cernăuți. Între 1940 și 1941 funcționează ca învățător într-o școală medie din orașelul Ocnița. În timpul războiului muncește la o uzină militară din Rusia, iar cu începere din 1943 e angajat la Institutul Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul istoriei, economiei, limbii și literaturii, evacuat la Buguruslan (regiunea Orenburg). După război revine la Chișinău, susține în 1949 la Kiev teza de doctor în științe filologice, devine șef de secție, apoi director adjunct (1958) și director (1961—1969) al Institutului de Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a A.Ș. din U.S., iar din 1963 — al A.Ș.M. În 1965 își susține la Moscova a doua teză de doctor în științe filologice. Din 1961 este membru corespondent, iar din 1965 — academician al A.Ș.M. Din 1946 și până în 1988 a muncit fără întrerupere, prin cumul, și la Universitatea de Stat din Chișinău în calitate de lector, lector superior, conferențiar, profesor universitar și șef de catedră.

NICOLAE CORLĂTEANU 80

*...Aș vrea să cred
că generațiile viitoare
vor ști
să mențină nestinsă
torța limbii române
chiar și în împrejurările
cele mai neașteptate,
vitrege și dificile, pentzu
că — mens aequa in arduis
— se cere
judecată cumpănită
și înțelepciune
în tot cursul vieții
și mai ales
în clipele
cele mai grele.*

SUFLET ÎN SUFLETUL NEAMULUI

Am deplina convingere că la est de Prut nu există român care să nu fi învățat — la figurat, dar și la propriu — la școala profesorului universitar, a academicianului Nicolae Corlăteanu. De la **Abecedarul pentru vîrstnici** (1946), prin etapa manualelor și materialelor didactice pentru învățămîntul preuniversitar și a dicționarelor de tot felul, și pînă la fundamentalele cursuri universitare (tipărite) de fonetică, lexicologie, istorie a limbii literare profesorul Corlăteanu s-a aflat dintotdeauna la catedra creșterii spirituale a neamului românesc oropsit, pe care l-a vrut dezrobît înfrînt de toate prin lumina cărții. Chiar prima teză de doctorat, consacrată cursului integral de limbă contemporană și susținută în 1949 la Kiev, viza același obiectiv practic — elaborarea unui vademecum prin labirinturile limbii materne pentru cei împătimiți de setea cunoașterii. Și cele două lucrări științifice capitale — **Studiu asupra sistemii lexicale moldovenești** (1870—1890) (Chișinău, 1964, a doua teză de doctorat), **Исследование народной латыни и ее отношений с романскими языками** (Moscova, 1974), cunună a celor peste 600 de studii și articole semnate de slujitorul verbului matern, — sînt în definitiv aceeași carte unică mereu deschisă pentru toți, pe care a ținut s-o definitiveze acest nobil cavaler al graiului întru "creșterea limbii românești și-a Patriei mîrire".

Este puțin a-l considera cap de școală lingvistică atunci cînd se știe că atare școli pot exista mai multe, în

timp ce școala academicianului octogenar le-a întruchipat, dar și le-a subsumat pe toate cele existente. Nicolae Corlăteanu este patriarh al lingvisticii românești din această margine de Țară nu numai în sensul venerabilei vîrste pe care o rotunjește zilele acestea, ci și în acela de domn unanim și meritoriu recunoscut al limbii române din Basarabia. Cu tot orgoliul, cu toată rînza, cu toată invidia și ranchiuna ce ne caracterizează, nu putem să nu recunoaștem că Nicolae Corlăteanu este, la ora actuală, în Basarabia, cel mai mare lingvist, unus et leo.

Generații la rînd de elevi, studenți, doctoranzi, profesori, colegi de breaslă îl admiră, îl iubesc, îl venerază. În preajma acestui Mont Blanc al lingvisticii și didacticii românești moderne din Republica Moldova nu poți să nu-ți mai retezi din piscurile pe care credeai că le-ai atins. Înfruptîndu-te din cunoștințele D-sale enciclopedice, pe care nu știu de ce ai senzația că ți le servește cu lingurița, ca la împărțășanie, nu te mai poți lenevi să nu găsești timp pentru a te îndrepta spre taina pe care o ascund tomurile din bibliotecă. În fața bonomiei D-sale nu poți să nu-ți înăbuși instinctul atavic de bestie. Grijă D-sale creștinească pentru aproapele ne-a insuflat tărie și încredere în anii grei de spionare totală că nu s-au călătorit toți oamenii buni. Știind de umbra omniprezentă a KGB-ului, fostul director al Institutului de Limbă și Literatură își ocrotea cum putea colaboratorii: "Măi băieți, măi, fiți mai atenți, căci și ușile și pereții au ochi și urechi..."

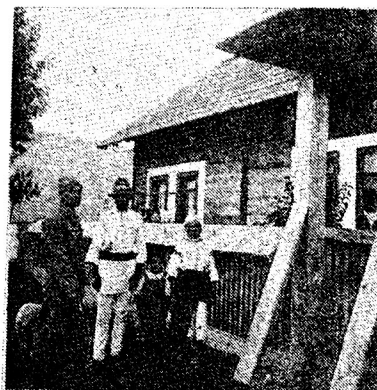
În ascensiunea sa aparent lipsită de sinuozități Nicolae Corlăteanu a avut de înfruntat multe praguri și recife. În interiorul acestui om blajin și tihnit, parcă mulțumit de viață și măgulit de nimbul de savant totalmente realizat, se ascunde, totuși, un mare tragic. Ca și în mulți

○ Anul 1933. Între colegii de liceu. N. Corlăteanu — primul din dreapta, rîndul doi de sus.

○ Anul 1939. Cu o familie țărănească în cadrul Serviciului social. Comuna Copilul Codrului, Bucovina.

○ Anul 1971. Împreună cu Silviu Berejan și Ion Osadcenco în comisia de examinare, facultatea de biblioteconomie.

dintre noi, de altfel. Zbuciumul lăuntric al savantului Corlăteanu nu reflectă decât drama intelectualului și în genere a românului basarabean, sortit să treacă prin Golgota infernului bolșevic rusesc numai de aceea că s-a născut român și pentru că se află pe pământul său și că, Doamne ferește, ar putea fi furat de gândul că ar mai fi și stăpînul acestui pământ. "Inflexibilul Felix" poate dormi liniștit: umilirea și teroarea roșie au avut efectul scontat: frica a intrat în măduva oaselor, chiar în genele românilor bucovineni și basarabeni. Fostul student al Universității cernăuțene nu se poate să nu fi cunoscut tragedia românilor de la Fîntîna Albă, mitraliați de bravi grăniceri sovietici cînd cutezaseră să treacă rîul despărțirii noastre la frații din Țară. Proaspătul absolvent al facultății va fi fost zguduit la descoperirea gropilor cu var sau a beciurilor securității sovietice pline de rămășițele pămîntești ale martirilor neamului, exterminați, ori la durerea celor strămutați în Siberii numai de aceea că erau români și că voiau să trăiască liberi în țara lor. Iar un Mihail Curecheru sau un Petre Ștefănuță, a căror urmă fu zătrîtată de pe fața pămîntului pînă acum cîțiva ani, îi erau chiar colegi de breaslă.

Unica modalitate de a supraviețui în acele condiții a fost resemnarea dintotdeauna a românului în fața destinului. Generația patruzecistă a lui Corlăteanu își duce resemnată, împreună cu întreg neamul, crucea care i-a fost hărăzită de Mîntuitor. Îngenunchată, robită, umilită, ea își dăuce crucea conștiincios, unica, poate, consolare găsindu-și-o în munca prestată. Cine îl cunoaște îndeaproape pe academicianul Corlăteanu știe cît de onorabil s-a achitat D-sa de datoriile ce-i reveneau, fie că era vorba de uzina militară N din fundul Rusiei în timpul războiului sau de Institutul

Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul istoriei, economiei, limbii și literaturii evacuat în Buguruslan, fie că ne-am referi la Institutul de Lingvistică de astăzi, în care activează pe o jumătate de normă.

Potentății vremurilor de tristă pomină i-au cerut savantului Corlăteanu nu numai executarea cu strictețe a comenzilor de sus, ci și sufletul. Deși n-au putut să nu-i aprecieze acuratețea și punctualitatea, meritele incontestabile față de știință și cultură, erau conștienți de puternicul simț de patriot al acestui om, simț pe care ei îl identificau în mod intenționat cu naționalismul și pe care îl contrapuneau voit internaționalismului (pe cînd se știe că ele coexistă, internaționalismul fiind imposibil în afara dragostei față de poporul în sînul căruia te-ai născut), și s-au străduit în fel și chip să-l țină în ghearele lor. Pe unde cu măguleli, pe unde cu sesizări. Însă totuna pînă la urmă l-au destituit din postul de director de institut pentru că nu le-a cerut colaboratorilor să-și vîndă și sufletul.

Ca mai toată lumea în situații identice, a plătit și academicianul Corlăteanu tribut greu timpului. Lucrări ca **Egală între egale** (1971), **În constelația de limbi înfrățite** (1982), **Молдавский язык сегодня** (1983), **Etape ale dezvoltării limbii moldovenești** (1988) ș.a. sînt mărturia conlucrării diavolului cu sufletul răvășit al unui om onest aflat între Scila și Caribda. Prin articolul **Etape...**, scris, la comanda fostului C.C. al P.C.M., în plin avînt spre publicitate și restructurare, academicianul Nicolae Corlăteanu s-a condamnat singur la izolare de Marea Mișcare pentru Eliberare Națională din anii 1988—1989. Combatanții nu i-au iertat greșeala care, după "dezghețul" gorbaciovist, nu mai putea fi concepută. În persoana neînfricatului Valentin Mîndîcanu i-au ripostat hotărît,

respingînd tentativele de poleire a realităților sau de trecere sub tăcere a marilor adevăruri despre noi și limba noastră cea română. D-sa a suferit mult și greu pactizarea cu forțele stagnării. Spre onoarea lui, scriitorul Valentin Mîndîcanu a găsit curaj să-și ceară scuze public în fața dlui Corlăteanu pentru tonul cam ofensator al articolului **Veșmîntul ființei noastre** ("Nistru", nr. 4, 1988). Spre onoarea academicianului Corlăteanu, pe care îl compătimeam sincer cu toții și căruia îi simțeam dureros de acut lipsa în marele frămînt de la 1988—'89, Domnia sa a găsit de asemenea curaj să încerce a izgoni sclavul din sine, să recunoască și în acest mod să se pocăiască, într-un fel, în fața celor care-l venerau, dar mai cu seamă în fața poporului, că l-a mințit, de nevoie, în alte timpuri, spunîndu-i, pînă la urmă, adevărul în toată puritatea lui că moldovenii sînt și ei români și că vorbesc o limbă care se numește română, faptul acesta nelezînd autoritatea și nici demnitatea nimănui (a se vedea în L.R., nr. 4, 1994 răspunsul din partea Academiei la solicitarea Parlamentului Republicii Moldova privind istoria și folosirea glotonimului "limba moldovenească", răspuns la pregătirea căruia a participat și D-sa, precum și interviul D-sale acordat revistei L.R., nr. 1, 1995). Prin actul acesta de curaj civic, pe care îl admirăm, domnul academician s-a detașat — am vrea să sperăm, definitiv — de toți renegații care speculau cu numele Domniei sale și a revenit curat, "ca aurul strecurat", înaintea poporului pe care îl slujește cu credință și devotament mai bine de 60 de ani și în fața istoriei, care va ști să păstreze neîntinate numele semănătorilor de lumină și adevăr și să măture la groapa de gunoi numele

herostraților. Gestul e temerar mai ales acum, cînd puterea de la Chișinău iarăși încearcă să-i impună Academiei ideologia sa și cînd conducerea Academiei e intimidată. Cu academicieni ca Vasile Anestiadi, Vsevolod Moscalenco, Silviu Berejan, Mihai Cimpoi, Anatol Ciobanu, Boris Matienko, Petru Soltan, Ilie Untilă, Gheorghe Ghidirim, Nicolae Corlăteanu, Nicolae Bilețchi ș.a. minciuna și lașitatea nu vor mai trece.
i La mentira y la cobardia no pasaran!

Cu precizarea de care vorbeam cred că mult stimatul nostru octogenar este în drept să subsemneze la spusele inimosului nostru înaintaș născădean:

"Sînt suflet în sufletul neamului meu..."

Sîntem bucuroși să-l avem între noi sănătos și descătușat, inspirat și cu noi proiecte de creație, așa cum am fi vrut să-l avem astăzi între noi și pe maestrul Ion Druță. La mulți ani, onorate dle academician, multă sănătate, verticalitate și tărie, căci ne trebuîți din gros acum cînd ni s-au subțiat atît de simțitor rîndurile! Domnul să vă înzilească și să vă întărească.

Nicolae MĂTCAȘ

Nicolae CORLĂTEANU
Chișinău

FECI QUOD POTUI

Gînduri de octogenar

Trebuie să recunosc din capul locului că am trecut prin multe și mari emoții și clipe de ezitare pînă m-am decis să scriu cele ce urmează: e vorba nu numai de mine personal, ci în realitate de întreaga generație pe care eu o numesc patruzecistă. Au fost multe și grele încercări, suferințe și îndoieli, legate de însăși ființarea foarte precară uneori a conaționalilor mei, în această continuă schimbare de situații politice, sociale, economice, etnice, fapt care explică adesea ezitarea în atitudini, acțiuni, sentimente. Generația noastră de basarabeni, care a trecut de 80 de ani sau e în preajma acestei venerabile vîrste, și-a trăit jumătate de veac într-un anume regim politic, cultural, național și altă jumătate — într-unul cu totul diferit, aș putea spune cu toată siguranța, diametral opus față de cel precedent din toate punctele de vedere. Iar viața omului, după cum se știe, e ca pînza de păianjen: dacă o atingi într-un loc, vibrațiile ei se vor resimți pe toată țesătura.

Mă întorc cu gîndul îndărăt ca să descopăr generațiilor mai noi adîncurile sufletului celor de vîrsta a treia, pentru ca tinerii de astăzi să poată chiar trage unele învățăminte aici din erorile noastre, cît și, mai ales, din faptele demne de urmat, evitînd pe cît se poate greșelile pe care le-am săvîrșit.

Se știe că omul își amintește mai bine de lumina soarelui decît de ploaia, vîntul sau vremea friguroasă.

Anul 1938. Student la Cernăuți.

El reține în memorie mai ales lucrurile bune și uită prea lesne slăbiciunile sale și ale semenilor săi. Sigur că aș vrea — în măsura posibilului — să fiu obiectiv, adică să nu uit nici de deficiențe, așa cum ni se prezintă ele astăzi, cînd putem judeca oarecum la rece. Tinerii știu prea puțin sau deloc despre toate cele ce le-am trecut și petrecut noi. Bineînțeles, lumea se schimbă mereu și ei vor afla și vor trăi altele decît cele îndurate de noi, dar din ale noastre ar trebui să tragă unele concluzii, pentru că fiecare dintre noi e o oglindă a oamenilor din jur și, dacă vrei să te înțelegi pe tine însuși, trebuie să-i înțelegi pe ei. Și mai e ceva. Înțelepciunea devine a ta cînd o dai altora: copiilor, urmașilor. E un principiu de înaltă răspundere de care am ținut seama în activitatea noastră de învățători de toate gradele, ingineri, agronomi, juriști, jurnaliști etc. — maeștri ai generațiilor tinere, pe care le-am dorit cu sufletul curat. Căci ce este sufletul uman? Este un instrument muzical ce trebuie ținut totdeauna în tonalitate majoră, armonică, corectă, pentru că, dacă a cîntat fals o dată, va cînta fals și mai departe. Să ținem cont de preceptul

eminescian că sufletul omului este ca un val, iar sufletul națiunii este ca un ocean, când liniștit, în acalmie, când agitat, furtunos, năvalnic. Odată format, psihicul omului nu poate fi schimbat ușor și la cheremul cuiva. El devine constant, constituindu-se nu numai din cele trăite de propria persoană, ci și din cele văzute și auzite de la alții, toate fiind trecute prin prisma experienței părinților, moșilor și strămoșilor.

În ceea ce mă privește, mă străduiesc să apar ca o voce a generației mele. Din fragedă tinerețe și adolescență nutream gânduri mărețe, conștient de continuitatea neamului meu a cărui cale nu mi-a fost rușine să o urmez și să vorbesc în româneasca lui suculentă, bogată în expresii originale, firești și adecvate, nu standardizate ca în "limba de lemn" a omului școlit de azi. Omul simplu de la țară, dar și cel plecat de curînd de acolo, chiar dacă trăiește o viață nouă, cu alte preocupări în epoca tehnicismului, nu trebuie să uite totuși de cele ce i s-au imprimat în suflet de la moși-strămoși:

*Eu n-am ucis țărănul din mine,
Și dacă-n vârtejul de timp nou
A fost să-mi schimb eu plugul
pe stîlou,
Tot asudînd îmi capăt drept la
pîine.*

(P. Cărare)

Limbajul scris leagă între ele persoane umane la diverse distanțe spațiale și temporale, rămînînd în același timp o modalitate de corelare a gândurilor acestora cu existența, viața concretă la care se referă, iar forma de redare a gândurilor, propozițiile, așa cum se încheagă ele în mintea noastră și în concretețea lor grafică, nu comunică pur și simplu, ci mai exprimă și caractere, conturează un anumit mod de a înțelege firea altora, lumea cu toate ale ei. Și nu e vorba de o fotografie neretușată a realității, ci de o povestire, poate chiar

de o poveste a propriilor deveniri ale personajelor într-un anumit context social, economic, cultural, evidențierea cazurilor dramatice în scurgerea generațiilor plasate la încrucișarea diverselor și întortocheatelor căi ale istoriei. Se cere a găsi interesantul în lucruri și situații ce pot părea banale, neînsemnate. Interesant nu atît pentru propria persoană, cît, mai cu seamă, pentru alții, care vor ști că au trăit nu numai oameni ideali, lipsiți de orice cusur, ci oameni ca toți oamenii, cu tot ce-i caracterizează. "Nu e om fără un dinte de lup" — glăsuiește un proverb german. Mulți, iar în veacul nostru chiar foarte mulți, sînt ipocriți, mincinoși, iar cel mincinos și rău e, cum s-ar spune, ca tăciunele: dacă nu te arde, te ponegrește. Îi poți găsi orice nume, orice motivație. El va rămîne totdeauna la fel de oribil și irațional în faptele și acțiunile sale. Va purta mai multe măști, dar chipul lui va rămîne același: recunoaște numai teroarea și dorința de a înspăimînta, de a ține mereu în înspăimîntare, chiar și pe prietenul său cel mai apropiat.

Anul 1928. Tatăl lui N. Corlăteanu.

Anul 1957. Pe dealul Feleacului (Cluj).
De la stînga la dreapta: C. Maneca,
acad. Em. Petrovici, P. Neiescu,
N. Corlăteanu, A. Borșci.

Și totuși sînt convinși că "marele brit",
cum îl numea Eminescu, exagera în
sonetul 66, cînd reda jurămîntul unui
geniu al răului:

*Chem moartea, vreau s-o văd
venind,*

*Vreau să văd demnitatea
cerșind,*

*Să văd adevărul de minciună
învins,*

*Să văd nimicnicia de auriu
aprîns,*

*Să văd perfecțiunea
condamnată*

Și fecioria profanată.

Onoarea s-o întreacă umilința,

Puterea s-o înfrîngă neputința,

*Din bunătate vreau să iasă
urîciune.*

*Prostia — în mască
de-nțelepciune*

Puterea inspirației să fie siluită,

Iar puritatea viciului s-o înghită.

(trad. Mihnea Gheorghiu)

Acest sonet W. Shakespeare
l-a conceput, probabil, spre apusul
vieții. La bătrînețe neputința,
dereglarea sănătății și multe alte
infirmități pot să-l înrăiască pe om,

făcîndu-l să vadă totul în negru.
Oamenii mai în etate — aproape fără
excepție — socot că ceea ce a fost
cîndva, mai înainte — pe timpul
copilăriei și adolescenței lor — era
mult mai bine, mai organizat, mai la
cale. Omul în etate își deapănă
amintirile și isprăvile din timpul
copilăriei și crede cu toată ființa lui că
mai sinceri și mai nevinovați decît
copiii nu există. Și are într-un fel
dreptate, căci anume la acea vîrstă
oamenii își arată fața, și nu masca,
iar cînd zîmbesc o fac pentru că sînt
fericiți, și toate le îndeplinesc cu
tragere de inimă. Mai apoi acea vîrstă
a nevinovăției infantile trece în cea a
maturității și, pe neprins de veste,
copilul de odinioară, acum om în toată
legea, își schimbă fața într-o mască,
odată cu intrarea în lumea relațiilor
interumane. Omul e una din puținele
specii de ființe din univers care poate
fi modelată la infinit de mediul
ambiant. Omul caută să se adapteze,
să-și potrivească firea și
comportamentul în corespundere cu
împrejurările. Vine timpul cînd masca
lui devine ceea ce este și cum este:
nesinceră. Iese la iveală Tartuffe-ul,
ipocrizia din om — ca să-și atingă un
anumit scop, invidia îl mîină la fapte
josnice, necorecte. Alteori răutatea îl
face pe om să-și exprime într-un fel
sau altul nemulțumirea: fie că
bodogănește ca și cum pentru sine,
fie că dă în vileag protestul mai reținut
sau chiar deschis la adresa
prezentului, a societății, a tineretului
etc., din cauză că nu mai vede nici un
fel de perspective pentru viitor. Mai
mult decît atît: chiar și relațiile dintre
natură și om azi par să se fi schimbat.
Înainte, cînd poposeai pe locurile
natale, ele parcă ar fi existat într-o
formă prestabilită, statică. Casa
părintească dănuia zeci, poate și sute
de ani. Natura și toate împrejurimile
purtau un aer de eternitate. Așa era
pe vremea copilăriei mele, a părinților,
bunelor, strămoșilor. Astăzi, cînd
pășești pe acele locuri, îți pare — și

probabil că așa și este — totul schimbat și în sat, și în mahalaua ta, și în ograda ta. Schimbările s-au produs din cale afară de brusc. Oare natura, mediul înconjurător se schimbă mai repede decât omul?

* * *

Ochii minții — care mi-au arătat calea spre cele ce am înfăptuit și care mă vor sluji cât mă va mai ține sănătatea și vigoarea vieții ca să mai realizez ceva — mi-au fost deschiși în satul Caracui mai întâi de bunii și înțelepții mei părinți. Apoi m-au îndrumat dascălii din școala primară din satul natal: Gh. Irinevici și Ion Leșeanu.

Mai târziu profesorii de la școala medie din Cărpineni (Șt. Caraghiaur — directorul școlii, părintele Andrei Grosu, profesorii I. Iordăchescu, N. Svetlakov ș.a.) și — mai ales — de la Liceul "Al. Donici" din Chișinău (I. I. Macovei, directorul liceului, preotul V. Doncilă, profesorii N. Popovschi, L. T. Boga, A. Smolenschi, M. Ilica, V. Repca (Repeanu), Gr. Dobîndă, Th. Lujanschi, Gr. Gîdei, C. Nemțeanu, E. Maleșevschi, N. Ivanov ș.a.) — m-au asigurat cu tot bagajul de cunoștințe în cele mai diverse domenii, cunoștințe atât de necesare în viață.

Profesorii de la Universitatea cernăuțeană (Gr. Nandriș, Al. Procopovici, L. Morariu, Chr. Geagea, I. I. Nistor) m-au învățat să privesc cu dragoste și devotament și să pătrund mai adânc în tainele dintotdeauna ale graiului nostru strămoșesc, să studiez profund operele marilor noștri scriitori — îndeosebi ale dioscurilor literari — Mihai Eminescu și Ion Creangă —, formându-mi orientarea intelectuală în specialitatea aleasă. Nu voi uita nici prietenia și sfaturile bune ale colegilor lingvisticii românești Sextil Pușcariu, Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Emil Petrovici, ale oamenilor de știință ruși (Vi. F. Șişmariov, V. V. Vinogradov, R. A. Budagov, F. P. Filin, D. E. Mihalci, N. A. Baskakov), ucraineni (I. K. Beloded, I. V. Șarovolski),

de alte naționalități (Iu. D. Deșeriev, P. A. Azimov).

M-am străduit toată viața să transmit învățăceilor mei (peste cinci mii din învățământul preuniversitar și — mai ales de la Universitatea și Institutul Pedagogic din Chișinău) nu numai cunoștințele necesare în specialitatea noastră, ci și modul de comportare în societate, față de prieteni și colegi de breaslă, față de toată lumea civilizată.

Docendo discimus ("Învățându-i pe alții, învățăm noi înșine"), spuneau romanii. Predînd ani în șir diverse discipline lingvistice (mai mult de jumătate de secol), am învățat multe lucruri folositoare și eu de la discipolii mei. Sînt mîndru și pe deplin satisfăcut moralicește că mulți dintre ei s-au înălțat deasupra noastră prin cunoștințele lor, aplicîndu-le adecvat și în mod original în specialitățile alese. Ei își îndeplinesc cu demnitate obligațiile față de cei apropiați, față de învățătorii și profesorii care i-au instruit și i-au orientat pe calea științei, călăuziți de un înalt sentiment de patriotism, de iubire nețărmurită pentru pămîntul moșilor și strămoșilor, pentru neprețuita noastră limbă și literatură română.

Fēci quod potui, faciānt meliōra potēntes ("Am făcut tot ce-am putut, cine poate — facă mai bine"), mai ziceau romanii. Am făcut cît ne-au permis condițiile în care am activat. Dacă putem rămîne cu conștiința împăcată că n-am dăunat cauzei neamului — înseamnă că tot am reușit ceva. Facă cei ce vin mai mult și în condiții mult mai favorabile pentru libera exprimare de idei și convingeri — ceea ce le-o doresc din tot sufletul.

Aș vrea să cred că generațiile viitoare vor ști să mențină nestinsă torța limbii române chiar și în împrejurările cele mai neașteptate, vitrege și dificile, pentru că — *mens aequa in arduis* — se cere judecată cumpănită și înțelepciune în tot cursul vieții și mai ales în clipele cele mai grele.

Anatol CIOBANU
Chişinău

**SAVANT.
PEDAGOG
ŞI CETĂŢEAN**

Pe parcursul lungii sale cariere ştiinţifice şi pedagogice, academicianul Nicolae Corlăteanu a publicat peste 600 de lucrări (monografii, studii, manuale, programe, creştomatiji, articole, recenzii, tablete, rezumate, note etc.). Direcţiile de investigaţie şi tematica abordată de prestigiosul savant sînt extrem de vaste. Vom enumera doar unele din aceste direcţii şi cele mai cunoscute publicaţii ale autorului.

1. *Limba latină vulgară ca bază a limbilor neoromâne*. Ei îi consacră capitala monografie *Issledovanie narodnoj latini i ego otnoşenij s romanskimi jazıkami* (editată la Moscova în 1974 şi recunoscută în fosta Uniune Sovietică şi în străinătate ca una din cele mai reuşite sinteze în domeniul romanisticii).

2. *Istoria limbii române: Începuturile scrisului în limba moldovenească* (1947), *Originea fondului lexical de bază* (1955); *În jurul unei controversă filologice. Raporturile dintre Codicele voroneţean şi Lucrul apostolesc al lui Coresi* (1960, 1963) ş.a.

3. *Istoria limbii literare: Capitele din istoria limbii literare* (1971) şi *Schiţe de istorie a limbii moldoveneşti literare* (1980), ambele scrise în colaborare.

4. *Probleme de fonetică şi fonologie: Fonetica limbii moldoveneşti literare contemporane* (1978) şi *Fonetica* (1993), ultima în

colaborare cu V. Zagaevski.

5. *Probleme de lexicologie şi lexicografie*. Acestea constituie pasiunea dintotdeauna a maestrului. N-o să exagerez spunînd că mai mult de jumătate din publicaţiile semnate de dumnealui se referă la cercetarea lexicului şi frazeologiei sub diverse aspecte. Pe lîngă cele cîteva cursuri universitare — **Curs de limbă moldovenească literară contemporană** (1956), în care lexicul cuprinde cca 150 de pagini, şi volumele **Lexicologia** (1969, 1982, 1992), ultima variantă scrisă în colaborare cu I. Melniciuc, Nicolae Corlăteanu a inserat în diferite reviste şi culegeri zeci de articole privind sinonimia, omonimia, frazeologia, neologismele, lexicul sub aspect etimologic, lexicul terminologic etc. Un ecou deosebit de larg (10 recenzii) l-a avut cartea **Cuvîntul în vîltoarea vieţii** (1980).

Cît priveşte lexicografia, N. Corlăteanu a scris nu numai cea mai completă schiţă de istorie a lexicografiei româneşti, inclusiv a celei din Basarabia secolului al XIX-lea, ci şi, în colaborare cu mult regretatul său coleg şi prieten Eugeniu Russev, a alcătuit un foarte apreciat dicţionar rus-român (circa 60.000 de cuvinte), publicat la Moscova în 1967.

6. *Probleme de gramatică (în special de morfologie): Categoria gramaticală a cazului la substantive* (1955), *Problema studierii substantivelor din "Poveştile" lui I. Creangă* (1959), *Perfectul simplu la Ion Creangă* (1965), *Valoarea morfologică a alternanţei fonetice* (1978) etc.

7. *Contribuţia scriitorilor clasici şi contemporani la dezvoltarea limbii literare*. N. Corlăteanu a propagat opera clasicilor Al. Russo, V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, ultimul rămînînd o adevărată pasiune a cercetătorului şi un etalon al măiestriei scriitoriceşti. Academicianul Nicolae Corlăteanu i-a consacrat zeci

de articole, inclusiv monografia de rezistență devenită și teză de doctor **Studiu asupra sistemii lexicale moldovenești din anii 1870—1890 (Contribuția lui Ion Creangă și a altor scriitori la valorificarea stilistică a vocabularului contemporan**, 1964). În cele 500 de pagini ale cercetării autorul abordează cu lux de amănunte probleme generale de metodologie, cum ar fi: conceptul de limbă literară; formarea limbii literare române; principalele ei etape de dezvoltare; căile de îmbogățire a lexicului, problema dezvoltării stilurilor limbii literare; coraportul dintre limba comună națională, limba literară, limba literaturii artistice și limba scriitorului; contribuția unor scriitori ca I. Creangă, M. Eminescu, C. Negruzzi, Al. Russo, V. Alecsandri ș.a. la dezvoltarea limbii literare; particularitățile lexicofrazeologice și stilistice ale părților de vorbire (substantivele, adjectivele, verbele, articolele, conjuncțiile, particulele, interjecțiile și onomatopeele) în opera lui I. Creangă.

A scris cu aceeași dragoste și despre preclasiți și contemporani: **D. Cantemir și limba literară** (1981); **Despre limba operelor lui Andrei Lupan** (1982), **Scriitorul în fața limbii literare** (1985), **Creația scriitorilor moldoveni în școală** (1985); **Poeta Magda Isanos** (1991).

8. Probleme de cultivare a limbii. Încă pe la începutul anilor 60, când poluarea limbii noastre era în toi, funcțiile ei sociale fiind reduse la minimum (ele fiind preluate de limba "fratelui mai mare"), apar concomitent 2 articole: **Cultivarea limbii și problemele ei actuale și Ce este cultivarea limbii?** N. Corlăteanu, pe de o parte, a bătut alarma, arătând că am ajuns pe malul prăpastiei, iar pe de altă parte, i-a îndemnat pe tinerii cercetători (savanți, pedagogi, ziariști, artiști, crainici, editori etc., etc.) să se încadreze în marea bătălie de

salvgardare a graiului nostru. D-lui însuși publică articole de cultivare a limbii în presă, la radio și televiziune, abordând aceleași probleme, fondează seria de broșuri "Cultivarea limbii" (care a suportat peste 10 ediții), susține în mod sistematic și permanent în revista "Femeia Moldovei" rubrica "Limba noastră" (1975—1982) și "Ca o vatră — limba noastră" (1982—1995), organizează câteva conferințe teoretico-practice în orașele Chișinău, Bălți, Cahul, Soroca, Orhei, Călărași ș.a. Corectitudinea limbii sub variatele ei aspecte a fost tratată în lucrările: **Norme literare și chestiunile de cultivare a limbii** (1962), **Cultivarea limbii la etapa actuală** (1963), **Să cultivăm limba literară** (1963), **O problemă arzătoare — cultivarea limbii** (1963), **Cultivarea limbii și școala** (1966), **Și vorbirea orală trebuie cultivată** (1970), **Limba presei periodice** (1971) etc.

9. Probleme de sociolingvistică și de interferență a limbilor. Trăind și activând în fosta Uniune Sovietică, într-un mediu lingvistic extrem de complicat, în care majoritatea limbilor naționale (130 la număr) erau împinse de pe scena uzului oficial, unde factorii sociali și extralingvistici erau considerați ca forță motrice în "dezvoltarea" limbilor naționale sub influența limbii ruse, nici un lingvist de bună-credință nu putea rămâne impasibil față de unele momente principiale privind bilingvismul național-rus, interferența lingvistică la diferite nivele ale limbii, soarta limbilor cu un număr mic de vorbitori, limba de comunicare interetnică etc.

Deși constrâns de regimul totalitar să exprime punctul de vedere oficial asupra acestui cerc de probleme, academicianul Corlăteanu strecura sistematic în lucrările de sociolingvistică și gânduri sănătoase cu referire la importanța limbii materne

în dezvoltarea individului și a culturii naționale, la necesitatea de a cultiva simțul limbii, de a însuși norma literară, de a se feri de influențe nefaste ce veneau în urma invaziei fizice și spirituale rusești, de a păstra și dezvolta tradiția lingvistică, deoarece, sublinia savantul, nu sîntem o limbă neografă. Erau condamnate vehement mostrele de tipul "S-a prostudit și cășleiește", "La povestka dnea sînt trii voprosuri". rezultate în urma copierii oarbe a modelelor rusești.

Iată cîteva din publicațiile autorului pe teme sociolingvistice: **Rolul factorilor sociali în dezvoltarea limbii** (1968), **Sur l'interaction linguistique romano-slave** (1968), **Naționalul și internaționalul în literatură, limbă și folclor** (1969), **Dezvoltarea diferențială a nivelelor limbii și raportarea lor la condiționarea socială** (1970); **Bilingvismul și polilingvismul** (1972); **Problema interacțiunii limbilor** (1974), **Rolul tradițiilor culturale în procesul corelației și dezvoltării limbilor** (1976) ș.a.

10. Istoria filologiei.

Cunoscînd bine savanții lingviști din trecut și pe cei contemporani cu Domnia sa, academicianul Corlăteanu a găsit timp și bunăvoință să scrie despre unii din ei, să le analizeze opera, arătînd contribuția concretă pe care au adus-o la dezvoltarea științei despre limbă. De sub pana maestrului au ieșit aprecieri obiective despre savantul enciclopedist și gramaticul rus din sec. al XVIII-lea Mihail Lomonosov (1961), despre neîntrecuta lexicografă, elevă a academicianului Lev Șcerba, C. Martîșevskaia, excelentă cunoscătoare a limbilor romanice (1987), despre teoreticianul și slavistul moscovit cu renume mondial Filip Filin (1982), despre talentatul lingvist

ucrainean Ivan Belodid (1976), despre academicianul rus Victor Vinogradov ș.a.

A întreținut relații de lucru cu mulți romaniști din fosta Uniune, dintre care ar fi cazul să-l menționăm pe distinsul savant din Sankt-Peterburg, autorul cunoscutului studiu **Limbile romanice din sud-estul Europei și limba națională a R.S.S. Moldovenești** (trad. din rus., Ch., 1960), Vladimir Șîsmariov (1973), pe moscovitul de origine românească Dimitrie Mihalcea, devenit Mihalci — profesor de romanistică și bun prieten al moldovenilor (1980), etc.

Deosebit de dragi și apropiați sufletului îi sînt înaintașii neamului românesc, filologii care "au cîrpicit la haină" limbii noastre, dezvoltînd-o, normînd-o, aliniînd-o la celelalte limbi-surori ale gîntei latine. Profesorul N. Corlăteanu s-a aplecat cu pietate asupra moștenirii lăsate de eminentul nostru înaintaș, părintele și promotorul limbii și literaturii române moderne, întemeietorul presei românești, fondatorul teatrului național etc., Ion Heliade Rădulescu (1992), de merituoșii și iubiții săi profesori de la Universitatea din Cernăuți, Grigore Nandriș (1992) și Leca Morariu (1993), de la ambii dascăli împrumutînd nu numai cunoștințe bogate, ci și metodele de cercetare. A mai scris cu multă inspirație despre talentatul și valorosul istoric Eugeniu Russev, colegul său de liceu, devenit apoi și coleg de Academie și coautor (1986), despre rapsodul plaiurilor basarabene, folcloristul Gheorghe V. Madan (1993), despre marele patriot al neamului și strălucitul medic Nicolae Testemițeanu (1992); despre astronomul basarabean de rezonanță europeană Nicolae Donici (1994); despre unul dintre cei mai fideli discipoli ai săi, în prezent profesor universitar și șef de catedră, Vasile Melnic (1994).

1983. Nicolae Corlăteanu la Conferința științifică a profesorilor de la Universitatea de Stat.

Abia în anii de Renaștere Națională pe meleagurile moldave a putut să-și revadă Patria venerabilul savant-lingvist de talie mondială (actualmente profesor la Tübingen), academician al mai multor Academii din lume, *doctor honoris causa* a 17 universități de pe cele 5 continente, inclusiv al Universității de Stat din Chișinău, fecior de țaran din satul Mihăileni, Rîșcani, Eugen Coșeriu. Vasta-i operă lingvistică editată în peste 10 limbi de circulație, printre care în japoneză și în chineză, se traduce în prezent, parțial, și în limba română. Mînat de dorința de a populariza concepția științifică a marelui nostru pămîntean, prof. N. Corlăteanu a scris și a publicat un prețios material referitor la principiile fundamentale ale doctrinei filozofico-lingvistice coșeriene (1993).

Deși foarte ocupat cu cercetările proprii, academicianul N. Corlăteanu găsește timp să recenzeze lucrările de mare valoare ale confrăților. Vom aminti unele din ele: **Dicționarul**

român -rus de B. Adrianova și D. Mihalci (1953), **Dicționarul limbii române literare contemporane** în 4 volume (1958), **Recueil d'études romanes publié à l'occasion du IX congrés international de linguistique romane. Paris, 1959** (1961); **Bor'ba idei i napravlenii v iazicoznanii našego vremeni** de R. Budagov (1979) — în col. cu A. Ciobanu; **Filologhia i kul'tura** de R. Budagov (1982) — în col. cu Ion Ețcu etc., etc.

Săritor la nevoie, gata să-i ajute cu vorba și fapta pe toți solicitanții, dar mai ales pe foștii săi studenți, dintre care mulți lucrează în cercetare, academicianul N. Corlăteanu a redactat zeci de lucrări colective și individuale ale acestora.

Academicianul octogenar face parte din acea cohortă de savanți care știu și reușesc să cumuleze, în mod fericit, activitatea de cercetare cu cea de instruire a tinerilor setoși de carte. Din anul 1946 — data fondării Universității de Stat din Moldova — și

pînă în anul 1988 N. Corlăteanu a funcționat constant la Catedră, urcînd încet, dar sigur, toate treptele ierarhiei universitare: lector — lector superior — conferențiar — profesor. A ținut permanent două din cele mai prestigioase cursuri: "Limba română contemporană" (cu toate nivelele ei) și "Limba latină populară".

Prelegerile celui mai onorat și mai iubit profesor al studenților-filologi se deosebeau printr-o înaltă ținută profesională, îi captivau pe cei prezenți prin profunzimea gîndurilor expuse, abundența și varietatea materialului faptic prezentat, prin logica impecabilă a demonstrațiilor, spiritul inovator al interpretărilor, prin atitudinea personală, deseori cu totul originală față de multe probleme dificile și spinoase și, desigur, prin expresivitatea și accesibilitatea formei de expunere.

Omul de știință N. Corlăteanu nu și-a imaginat viața făcînd cercetări *in vitro*, izolat de cei din jur, mai ales de mințile iscoditoare, inovatoare și mereu curioase ale tinerilor. În jurul prof. N. Corlăteanu s-au adunat, începînd cu anii 50, mulți tineri talentați, pe care maestrul i-a îndrumat și i-a călăuzit în cercetare. Sub conducerea prof. N. Corlăteanu și-au scris și și-au susținut tezele de doctorat Anatol Ciobanu, Maria Cosniceanu, Vasile Melnic, Anatol Eremia, Maria Bîrcă, Gheorghe Colțun, Elena Pînzaru-Belinschi, Irina Condrea, Maria Graur. Dar nu numai atît. Totdeauna gata a promova vîrstarele tinere — pe oamenii harnici, muncitori și cinstiți —, academicianul N. Corlăteanu a fost recenzenț (oponent) oficial la susținerea publică a mai mult de 40 de teze de doctor în filologie: Haralambie Corbu (academician), Silviu Berejan (academician), Nicolae Bilețchi (membru corespondent al A.Ș.M.), Alexandru Dîrul, Vasile Soloviov, Vitalie Marin, Victor Gațac, Mihail Dolgan, Nicolae Raevschi,

Vasile Pojoga, doctori în filologie, ș.a.

Ca savant de mare prestigiu, Nicolae Corlăteanu participă la diferite congrese, simpozioane, conferințe științifice de lingvistică organizate pe parcursul ultimilor 45 de ani în diferite centre universitare din Republica Moldova, Ucraina, Rusia, Uzbekistan, Kazahstan, Tagikistan, România, Bulgaria, fosta Cehoslovacie, Italia, Georgia, Armenia, Lituania, Estonia, Letonia ș.a.

Savantul și profesorul Nicolae Corlăteanu și-a desfășurat activitatea în perioada totalitarismului, cînd pe meleagurile noastre bîntuia așa-zisa teorie despre cele 2 limbi est-romanice diferite: româna și moldoveneasca. Fiind o comandă socială venită direct de la tătucu Stalin, "teoria" în cauză apare în R.A.S.S.M. (1924). Se urmăreau scopuri bine determinate de "eliberare", mai precis, recucerire a Basarabiei "subjugate" de români.

Astăzi sînt deja bine cunoscute rezultatele politicii lingvistice (și ale celei naționale) din ex-Uniunea Sovietică, în general, și din fosta R.S.S.M., în particular. La 28 iunie 1940 noi, basarabenii, ne-am trezit peste noapte cu o nouă limbă — moldovenească — ce ne-a venit pe nepusă masă cu *șinșianși, malostînjiiniși, iscustvă, esli pîntru copchii, zădășile truditorilor, burjuii români, poezie copchilărească...*

Cine îndrăznea să se împotrivescă unei asemenea *linghi* sau, doamne ferește, să pună la îndoială existența ei în Moldova Sovietică era declarat "dușman al norodului" și ostracizat pe veci. Ignoranța e nu numai agresivă, ci și feroce.

În asemenea ambianțe concrete, trăind sub un regim totalitarist, profascist și antinațional, ce ar fi putut face un savant de talia profesorului N. Corlăteanu, care a absolvit două

facultăți "pe timpul românilor", care posedă pe dinafară moștenirea noastră literară începând cu cele mai vechi cronici și terminând cu scrierile lui I. L. Caragiale, M. Sadoveanu, C. Petrescu, L. Rebreanu, O. Goga și alții? Răspunsul stă la suprafață: trebuia să se acomodeze la absurda situație politico-socială. Dar ce însemna atunci "a te acomoda"? Aceasta însemna a fi duplicitar, ipocrit, fățarnic, a vorbi oficial una, dar a crede, a fi convins, personal, de alta, a te arăta în lume altfel de cum ești în viață etc. Foarte mulți oameni de bună-credință, cinstiți, specialiști în domeniul istoriei, filologiei, filozofiei etc., au procedat anume așa doar din dorința de a supraviețui, de a nu îngroșa lungul șir de osîndiți în "pohodul na Sibir". Omagiatul nostru a fost printre acei care stătea fixat în capul listei de proscriși. Asupra lui se îndreptau ochii ageri și necruțători ai partidului și ai securității, iscodind ce scrie, ce spune, cum tratează problemele alfabetului, ortografiei, limbii, literaturii, istoriei ș.a.

În aceste condiții vitrege savantul și pedagogul Corlăteanu s-a văzut constrâns a face uneori tîrg de conștiință, a susține unele idei inconsistente, impuse de "cursul politic al partidului". Cele spuse se referă la afirmațiile deplasate și exagerate cu privire la bilingvismul moldo-rus, "înflorirea" limbii "moldovenești", îmbogățirea continuă a vocabularului și sintaxei în urma calchierilor și împrumuturilor din limba lui Pușkin ș.a.m.d. Și cu toate acestea, meritul academicianului nostru ca savant și ca cetățean constă în faptul că D-sa n-a elogiat, în public, pseudoteoria despre așa-zisa limbă moldovenească. N. Corlăteanu utiliza glotonimul "limba moldovenească" (pentru că altfel nici nu se putea pe timpurile acelea), dar conținutul acestui termen era "umplut", *de facto*,

cu toată istoria limbii române literare unice, arătîndu-se mereu rolul cărturarilor (G. Ureche, I. Neculce, M. Costin, N. Costin, N. Milescu-Spătaru, D. Cantemir ș.a.) și al scriitorilor clasici (Al. Russo, I. Creangă, M. Eminescu, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, Al. Mateevici ș.a.).

Apelînd deseori la un limbaj esopic, ambiguu și chiar sibilic, N. Corlăteanu reușea să-i satisfacă pe toți: și pe reprezentanții puterii de stat, care urmăreau să nu fie lezată teoria despre limba "moldovenească", și pe oamenii de bună-credință (învățători, ziaști, istorici, medici, artiști, etc., etc.), care își dădeau prea bine seama că e vorba de o trișare delicată și bine mascată.

Că cele spuse reflectă adevărul pur, ne convingem citind lucrările academicianului N. Corlăteanu publicate recent, după 1990, cînd, în sfîrșit, în Republica Moldova s-a instaurat libertatea cugetului și a cuvîntului, cînd toți oamenii, inclusiv cei de științe umanistice, pot să spună adevărul fără a se teme de repercusiuni de ordin administrativ și disciplinar. Din mai multe studii, articole și interviuri ale savantului apărute în Republica Moldova și în România reiese cît se poate de clar că în Estul Europei există o singură limbă romanică — limba română, că această limbă e a românilor de pretutindeni: din Basarabia și Muntenia, din Moldova și Oltenia, din Bucovina și Dobrogea, din Maramureș și Crișana, precum și din diasporele românești din Iugoslavia, Albania, Canada, Austria ș.a.

Pentru o mai amplă documentare trimitem cititorul la interviul profesorului Corlăteanu dat revistei "Limba Română" (nr. 1, 1995), din care se poate vedea poziția dumnealui asupra disputei sterile ce mai continuă în republica noastră referitor la așa-zisa limbă moldovenească.

Anume pe timpul regimului totalitar (1924—1989) în republica noastră se făceau tentative disperate de "a fonda" teoretic existența unei limbi "moldovenești". După cum bine se știe, ele s-au terminat cu un total eșec. De acest joc pueril de-a știința s-au dezis pînă la urmă lingviști de prestigiu ca academicienii români Al. Graur și Ion Coteanu, membrul corespondent al A.Ș. din Rusia Ruben Budagov, profesorul universitar moscovit Samuel Bernștein, profesorul universitar din Sankt-Peterburg Raimund Piotrowski ș.a., induși în eroare la timpul lor de politica oficială moscovită și promoscovită. Spre marea noastră regret, această evoluție firească, această deschidere spre adevărul științific privind istoria neamului și a limbii, fapte petrecute în anii de Renaștere Națională 1988—1994, i-au lăsat indiferenți pe unii reprezentanți ai intelectualității, care continuă a promova (și chiar a impune prin noile legi adoptate) dogmele vechi, răsuflăte și respinse de argumentul științific. Politica nu ar trebui să se amestece în știință, căci deseori îi face servicii proaste și în consecință nu au câștig de cauză durabil nici politicienii.

Activitatea științifică și pedagogică a profesorului N. Corlăteanu a fost în mod perpetuu supusă imixtiunilor, ingerințelor și presiunilor din partea regimului totalitarist, fapt care îi amăra sufletul, îl deruta, îl sustrăgea de la problemele mari de știință, pe care era chemat a le rezolva, și în ultimă instanță îl împingea la marginea prăpastiei, transformîndu-l, prin șantaj și spaimă, în *homo duplex*. Iată ce mărturisește savantul: "... încă fiind director adjunct al Institutului de Limbă și Literatură unii "habatnici" au căutat să-mi însceneze procese de naționalism în legătură cu faptul că spusese unde va, că amestecul de limbi... poate duce la înghițirea treptată și dispariția totală a

unei limbi, care din diverse motive de natură economică, politică și culturală se află pe poziții mai slabe față de o limbă vorbită de un colos. Devenit director, am fost mereu șicanat și chiar urmărit în toate acțiunile mele, mai ales în timpul participării la congrese internaționale... De aceea am și renunțat apoi să mai particip la asemenea întruniri" ("Revistă de Lingvistică și Știință Literară", 1993, nr. 4, p. 70).

Cu toate inconvenientele de ordin extralingvistic, N. Corlăteanu muncea în sudoarea frunții, de sub pana lui ieșeau și se derulau tot noi și noi lucrări, unele dintre ele devenind opere de referință. Cine își dă osteneala să citească aceste scrieri cu limbaj uneori ezoteric, plasîndu-le în timp și spațiu, în anturajele concrete istorico-politico-administrative, poate alege ușor grîul de neghină și poate înțelege gîndurile voalate, presuposițiile autorului, ele fiind conjugate cu cea magistrală — unitatea lingvistică, istorică și de neam a moldovenilor, muntenilor, ardelenilor, bucovinenilor, bănățenilor etc., într-un cuvînt — a românilor de pretutindeni și dintotdeauna. Sîntem fericiți că d-sa e cu noi, ne închinăm în fața maestrului și îi urăm multă sănătate și noi forțe de creație.

Ion MELNICIUC
Chișinău

PASIUNE DE-O VIAȚĂ

Asemenea unui arbore viguros, care-și împlîntă adînc rădăcinile în pămînt, academicianul Nicolae Corlăteanu și-a lăsat amprentele investigațiilor sale teoretice în aproape toate compartimentele limbii: fonetică, lexicologie, lexicografie, stilistică, istorie a limbii literare, gramatică, sociolingvistică, interferențe lingvistice etc. Este cu totul firesc ca o personalitate complexă, cum e Domnia sa, să fi întrevăzut chiar la începuturi legătura organică între constituenții unui tot întreg care se numește limbă. Nu poți pretinde a pătrunde esența unei probleme, dacă nu studiezi și fenomenele lingvistice adiacente, cu care se află în relații intrinseci. Or, diapazonul extins al investigațiilor ce-i aparțin dovedește un potențial științific enorm, cu care a fost dotat de la natură (dar și datorită unei munci asidue, cu jertfire de sine pe ogorul științei pe parcursul celor aproape 50 de ani) acest savant notoriu de la noi, Nicolae Corlăteanu.

În prodigioasa-i activitate de pasionat cercetător al limbii române literare un loc aparte revine problemelor de lexicologie și lexicografie. Ar fi greșit să înțelegem pasiunea savantului ca o simplă preferință personală, adică pur subiectivă. La mijloc e o înțelegere justă a realității: limba e, înfii de toate, vocabular. Iar aceasta înseamnă că

cel care și-a propus studiul limbii în multitudinea ei aspectuală (așa cum a și procedat savantul N. Corlăteanu) este obligat să parcurgă universul ei lexical — vocabularul.

Important este a menționa că Domnia sa nu a selectat subiecte de investigație în mod arbitrar, adică de preferință personală, de actualitate, originale, de perspectivă, de prestigiu, ci s-a orientat întotdeauna la necesitățile stringente ale timpului. Iar la începuturi (prin 1945 și după), cînd trebuia s-o luăm de la zero, totul era stringent. Și energicul, pasionatul (tînărul pe atunci) filolog Nicolae Corlăteanu, dotat cu spirit de observație și cu un rafinat simț al limbii materne, pornește pe îndelungatul drum al căutărilor. Zilnic coboară după ciștig în minele de aur ale limbii, vorba poetului Grigore Vieru, ca să adune bob cu bob rodul muncii sale în hambarele științei lingvistice care abia se înfiripa la noi. Dar nu și-a pus scopul să facă știință de dragul științei. Realitatea de atunci îi dicta cu totul altceva: să pună știința în serviciul școlii de toate rangurile. Se cerea anunțat război analfabetismului. De aceea s-a decis să se consacre activității științifico-pedagogice: alcătuiește primul adevădat pentru vîrstnici (1946, în colaborare), primele programe pentru școala medie, culegeri de lucrări la ortografie, sintaxă și punctuație, o crestomație la literatura veche, programa cursului de limbă moldovenească (cum se spunea atunci) contemporană (1948, în colaborare). Și responsabilitatea majoră de întocmire a primelor manuale autohtone de limbă în perioada postbelică tot D-sale i-a revenit ceva mai tîrziu.

Se cereau eforturi extraordinare pentru a acoperi multele și adîncile goluri de atunci atît în domeniul

învăţămîntului, cît şi în cel al ştiinţei. Conştient de sacra-i datorie, tînărul cercetător N. Corlăteanu lucrează cu succes asupra tezei de doctor în ştiinţe, pe care o susţine cu brio la Kiev. În acelaşi an (1949) îi apare studiul (sub formă de rezumat) **Limba moldovenească literară contemporană**.

Debutul în lexicologie de asemenea aparţine anului 1949, cînd în Analele ştiinţifice ale Institutului de Istorie, Limbă şi Literatură al Bazei de Cercetări Ştiinţifice din Moldova a A.Ş. a U.R.S.S., v. 2, 1949 îi apare articolul **Cu privire la expresiile idiomatice din limba moldovenească** (citiţi: română — I. M.)

Anul 1949 s-a dovedit a fi destul de favorabil pentru activitatea sa de cercetător în mai multe domenii. În colaborare cu E. Russev elaborează un **Dicţionar rus-moldovenesc**¹. Un dicţionar bilingv rus-moldovenesc în acea perioadă echivala, după importanţă, cu un manual de limbă maternă şi de limbă rusă în activitatea unui intelectual (scriitor, ziarist, traducător, cercetător ştiinţific, pedagog). Aria de interese se extinde considerabil. Printre principalele subiecte de cercetare în acea perioadă pot fi enumerate: fondul lexical de bază al limbii române, dezvoltarea vocabularului în așa-zisa perioadă sovietică, probleme privind sinonimia, omonimia, stilurile funcţionale, neologismele şi arhaismele în operele scriitorilor români, contribuţia scriitorilor clasici la formarea şi dezvoltarea limbii literare etc.

În mod deosebit este pasionat de studierea operei lui Ion Creangă sub aspect lingvo-stilistic. Eforturile depuse în această direcţie au avut efectul scontat: în anul 1964 susţine a doua teză de doctor în filologie în baza unei solide lucrări monografice

intitulate **Studiu asupra sistemelor lexicale modloveneşti din anii 1870—1890 (Contribuţia lui Ion Creangă şi a altor scriitori la valorificarea stilistică a vocabularului contemporan)**. E opera care l-a scos în lume şi i-a servit mult timp drept carte de vizită celui care din momentul dat avea să se numească doctorul, iar mai apoi academicianul profesor Nicolae Corlăteanu. Lucrarea e un studiu de referinţă în lingvistica română, constituind o importantă contribuţie teoretică la cunoaşterea evoluţiei limbii literare, a rolului pe care l-au jucat scriitorii clasici la valorificarea potenţialului stilistic al vocabularului contemporan.

Angajat plenar în marea ştiinţă lingvistică, academicianul N. Corlăteanu manifestă un deosebit interes faţă de problemele de stilistică, de interferenţe lingvistice, de îmbogăţire reciprocă a limbilor contactante, de cultivare a limbii. Oricum, problemele de lexicologie au tangenţe cu fiecare dintre acestea, așa încît avem deplin temei să credem că savantul rămîne şi în continuare fidel unei pasiuni permanente faţă de lexicologie. Dovadă grăitoare în acest sens e şi faptul că în anul 1956 apare un **Curs de limbă moldovenească literară contemporană**, vol. 1, manual pentru facultăţile de filologie din Republica Moldova, în care e inclus şi compartimentul **Lexica**, aparţinînd academicianului N. Corlăteanu. Iar în anul 1957, în colaborare cu alţi autori, editează un manual de limbă maternă pentru clasele VIII—IX, partea întâi avînd trei compartimente: lexicologia, fonetica, morfologia. Cercetările de profunzime în domeniul lexicologiei culminează prin editarea manualului de lexicologie pentru şcoala superioară² — parte

componentă a unui curs integral de limbă română literară contemporană în trei volume.

Dacă luăm în considerare faptul că pînă în 1969 instituțiile de învățămînt superior nu beneficiau de un manual aparte de lexicologie, importanța acestuia este în afara oricăror discuții. Pe parcursul a 23 de ani, fiind editat și a doua oară — 1982, cu unele schimbări, manualul a servit drept carte de căpătîi pentru multe generații de studenți filologi de la noi și chiar din afara republicii (Cernăuți). Multe din tezele fundamentale ale manualului și-au găsit reflectare și în noul manual **Lexicologia** (1992, în colaborare).

Eliberat de ideologia regimului totalitar, infiltrată în alte lucrări, manualul în cauză apare ca cea mai rezistentă operă științifică a lui Nicolae Corlăteanu, savant care a găsit în sine putere de voință de a se debarasa de tot ce n-a constituit adevăr științific și s-a manifestat ca un cercetător profund și original al multor probleme dificile și controversate cum ar fi: omonimia, sinonimia, sistem în limbă, calcurile și împrumuturile lexicale, frazeologismele, etimologia vocabularului românesc etc.

Meritul savantului-pedagog rezidă și în curajul de a-și revedea unele opinii în problemele controversate: pe nou este tratată clasificarea frazeologismelor, tipurile polisemiei (metafora, metonimia, sinecdoca). Însăși concepția manualului e revizuită. Or, într-un manual contează, în primul rînd, viziunea științifică asupra problemelor abordate. Aname **Lexicologia** îi caracterizează plenar opțiunile sale științifice.

Lexicologia este opera de vîrf a savantului N. Corlăteanu, care, întors totalmente cu fața spre adevărul

științific, e gata să înfrunte cele mai năprasnice furturi întru a perpetua cu demnitate prin viață.

Pentru asta îl și venerăm. Pentru tot ce a făcut în vederea prosperării științei și culturii noastre românești îi aducem lauri recunoștinței noastre omenești.

NOTE:

¹ În 1954, la Moscova, apare **Dicționar rus-român**, autori: N. Corlăteanu, E. Russev; ediția a 2-a, 1967.

² **Limba moldovenească literară contemporană**, vol. 1. **Lexicologia**, Chișinău, 1969.

Vasile MELNIC
Chişinău

PREOCUPĂRILE DIALECTOLOGICE ALE ACADEMICIANULUI NICOLAE CORLĂTEANU

Sper să nu greşesc afirmând că a fost şi este un noroc pentru limba noastră că academicianul Nicolae Corlăteanu, specialist de mîna întîii şi Om de omenie, şi-a desfăşurat activitatea în principalul for universitar din Republica Moldova — Universitatea de Stat — şi în forul ştiinţific suprem al Moldovei — Academia de Ştiinţe, în special în Institutul de Lingvistică.

Multiplele calităţi de lingvist autentic ale academicianului Corlăteanu, subtilul său spirit de observaţie cu privire la faptele de limbă şi mai ales la semnificaţia lor teoretică se vădesc din belşug în toate studiile Domniei sale.

Decenii la rînd lucrările academicianului Nicolae Corlăteanu sînt cărţile de căpătîi ale filologului romanist de la noi.

Nicolae Corlăteanu şi-a început biografia ştiinţifică încă din tinereţe, pe cînd era student la Universitatea din Cernăuţi, la Facultatea de Litere şi Filozofie. În 1935 (la anul I) scrie lucrarea de curs **Despre viaţa şi opera lui Alexei Mateevici**, iar în 1936 (anul II) — **Publicaţiile periodice din Basarabia în timpul ocupaţiei ruseşti**. În 1936—1937 e luat la cîtanie, în 1937 reia studiile la anul IV. În 1939 ia licenţa în drept, iar în 1940 cea în litere. Comisia de licenţă (1940) în componenţa profesorilor L. Morariu, Gr. Nandriş şi Ion Nistor apreciază teza de licenţă a studentului N. Corlăteanu "Raporturile lingvistice dintre **Codicele Voroneţean** şi **Lucrul**

apostolesc (1563) al lui Coresi" cu nota maximă şi o recomandă pentru a fi publicată. Cu părere de rău, însă, lucrarea a văzut lumina tiparului abia în 1960, în revista "Studii şi cercetări lingvistice" nr. 3 şi în 1963, în revista "Limba Română", nr. 2 (Bucureşti).

Aşadar, începînd cu primele sale lucrări, N. Corlăteanu se dovedeşte a fi stăpîn pe complexul istoric al limbii române şi al dialectelor ei.

Pasiunea pentru graiul viu, pentru folclor, pentru datinile şi obiceiurile noastre strămoşeşti l-a îndemnat pe studentul Corlăteanu la drum în căutarea adevărului. Şi iată-l în prima excursie pe jos, ascultînd şi înregistrînd vorbirea vie românească. O începe de la Şcheia de lîngă Suceava, pînă la Cîmpulung Moldovenesc, prin Vatra Dornei — la Cîrlibaba.

În iulie—august 1939, în cadrul Serviciului social (condus de profesorul Dimitrie Gusti), N. Corlăteanu participă la expediţiile complexe, în care erau incluşi nu numai filologi, ci şi istorici, printre care şi viitorul academician Vl. Trebici, jurişti, filologi, botanişti, zoologi ş.a. Conducătorul grupului era doctorul în filozofie Emil Țopa. Expediţiile au avut loc în Bucovina, în plasa Gura-Humorului, mai întîii la reşedinţa de plasă, situată pe rîul Moldova; după aceea — la Voroneţ, cam la 3 km de Gura-Humorului, apoi la Capul Codrului, cam la 7 km de plasă şi ultimul punct de investigaţii — Mănăstirea Humorului. Ele au fost însă întrerupte în anul 1939, odată cu declanşarea războiului. Important este că în aceste expediţii studentul N. Corlăteanu a făcut anchetă dialectologică pe teren după chestionarul Muzeului Limbii Române din Cluj ("Calul", "Părţile corpului", "Mîncărurile"), chestionar alcătuit de prestigiosul lingvist român Sextil Puşcariu, sub conducerea căruia s-a elaborat şi **Atlasul Lingvistic Român (ALR)**. Materialele colectate de N. Corlăteanu au fost predate profesorului Emil Țopa, care le-a expedit Muzeului de la Cluj. Materialele dialectale adunate de N. Corlăteanu vor fi servit,

Anul 1968. În fruntea colectivului de colaboratori
ai Institutului de Limbă și Literatură al Academiei.

credem, la alcătuirea unor hărți din ALR.

Necesitățile culturale l-au determinat pe Nicolae Corlăteanu să conceapă lucrări variate ca profil și caracter pentru a umple golurile pe care le avea filologia română din Republica Moldova în anii imediat postbelici. Și în acest sens studierea graiurilor moldovenești devine o problemă de prim ordin în cercetările științifice din republică. N. Corlăteanu desfășoară o largă activitate pe tărîmul lingvisticii românești de la noi, inclusiv și în domeniul dialectologiei. În calitate de șef al sectorului de limbă și literatură al Institutului de Istorie, Limbă, Literatură al Bazei moldovenești de cercetări științifice a A.Ș. a Uniunii R.S.S., N. Corlăteanu organizează, în anii 1946—1947, expediții dialectologice, anchetînd după un chestionar propriu, bazat pe cel clujean, satele: Bardar, Ialoveni, Ișnovăț, Peresecina, Ustia, Costești ș.a. La expediții au participat: Gh. Bogaci, F. Cojuhari, N. Caramanuța ș.a. Scopul expedițiilor a fost precizarea normelor literare ale "limbii moldovenești", a ortografiei și

ortoepiei, studierea lexicului dialectal și alcătuirea, în temeiul acestor materiale, a unei gramatici științifice și a unor dicționare. Dar, după cum se știe, s-au editat **Gramatica** lui I. D. Ciobanu, unele dicționare, "opusuri" rămase în "jalnica tragedie" a Moldovei, în analele istoriei de tristă amintire. La sesiunea științifică a Institutului din 12—13 decembrie 1947 N. Corlăteanu prezintă un amplu referat despre totalurile expedițiilor dialectologice din 1947. Între anii 1946 și 1948 au fost anchetați 247 de informatori din 54 de sate, iar materialele adunate au fost utilizate în articole și comunicări științifice*.

N. Corlăteanu nu are lucrări speciale în domeniul dialectologiei, dar o serie de fapte de limbă, materiale dialectale adunate, mai ales cele lexicale și morfologice, au fost analizate în studii publicate mai târziu, cum ar fi: **Lexicologia**, **Capitole din istoria limbii literare moldovenești** (coautor I. Ețcu), **Studiu asupra sistemii lexicale moldovenești** (1870—1890), **Fonetica**, **Gramatica istorică** și multe altele. Astfel, în cartea **Lexicologia**, sînt examinate

* *Ucionije zapiski*, tom. II, Khișiniov, 1949, p. 268—269.

dialectismele de tipul: *mîneștergură-prosop-ștergar, șervet; față de masă-strecătoare; iorgan-dușeg-oghial; anină-arină-nisip* ș.a. Se indică aria de răspîndire, originea lor, se stabilește raportul sinonimic dintre cuvîntul literar și cel dialectal etc. N. Corlăteanu subliniază că, deși sinonimele se referă, în general, la aceeași noțiune și aparțin aceleiași părți de vorbire, totuși, de cele mai multe ori, aceste sinonime nu se identifică din punct de vedere semantic, au anumite particularități stilistice, au o întrebuințare specifică, adică se diferențiază într-un fel sau altul. Această teză este argumentată și prin analiza într-un articol separat a unor așa sinonime ca: *drac-michiduță-scaraoțchi-ghiavol*.

În studiul său despre sistemul lexical sînt explicate sinonimele *rachiu-holercă-țuică-basamac; racă-sicriu* ș.a. Aceste și alte sinonime pot fi numite "teritoriale" și academicianul Corlăteanu a recomandat ca ele să fie colectate și anchetate pentru **Atlasul Lingvistic Moldovenesc (ALM)**. Nu e secret că academicianul Corlăteanu s-a găsit în permanență în miezul problemelor lingvisticii și filologiei române din Republica Moldova, participînd la organizarea procesului de investigație, inclusiv în domeniul dialectologiei. Domnia sa a manifestat un interes deosebit față de elaborarea **ALM** și a altor lucrări dialectologice, precum ar fi: manualul de dialectologie, **Dicționarul dialectal** (în 5 volume), morfologia dialectală ș.a. Astfel, în *Prefață* la cartea **Elemente de morfologie dialectală** (1977) academicianul Corlăteanu scrie că materialele morfologice ale **ALM**, ca, de altfel, și cele fonetice și lexicale, confirmă caracterul unitar al limbii române, iar structura gramaticală a graiurilor moldovenești se încadrează în această unitate. Formele și variantele dialectale morfologice nu se opresc la Prut, ele formează arii compacte cu graiurile munteneste, bănățene, olteneste, bucovinene, maramureșene, adică sînt comune pentru întreg teritoriul românesc,

precum comună e și limba literară.

O altă teză susținută de academicianul Corlăteanu și confirmată de materialele lexicale din cartea **Lexicologia** se referă la raportul dintre limba literară și limba vorbită. Aici savantul își spune cuvîntul decisiv, subliniind că dialectismele, cuvintele dialectale trebuie să fie folosite cu mare discernămînt, cu măsură, cu o atenție deosebită.

Spiritul organizatoric al academicianului Corlăteanu s-a manifestat în faza de pregătire, precum și în cea de realizare a **ALM**. A fost iarăși norocul geografiei lingvistice, al filologiei din Republica Moldova, că au avut în persoana academicianului Corlăteanu un om de știință cumpătat și înțelegător. Anume Nicolae Corlăteanu a fost omul de care avea nevoie în acea vreme Institutul de Limbă și Literatură al Academiei, deoarece atunci o acțiune negîndită, o interpretare cît de cît ambiguă, o răspuns cu echivocuri și întîrziat puteau să afecteze totalmente activitatea acestui institut, iar colaboratorii riscau să fie învinuiți de "naționalism" sau calificați drept "dușmani ai poporului".

Grație domnului N. Corlăteanu Institutul de Limbă și Literatură, Facultatea de Filologie a Universității au preluat inițiativa într-o serie de probleme legate de știința limbii și literaturii, probleme cerute de timpul și regimul totalitar de atunci. În aceste condiții academicianul Corlăteanu a fost unul din inițiatorii elaborării **Atlasului Lingvistic Moldovenesc**. El a susținut structura atlasului: fonetică, lexic, morfologie și elemente de sintaxă.

Ținînd seama de importanța **ALR**, fiind la curent cu cercetările colaboratorilor lui Sextil Pușcariu—Sever Pop și Emil Petrovici—asupra **Atlasului Român**, N. Corlăteanu a știut să argumenteze pentru forurile diriguitoare din Republica Moldova importanța editării unei astfel de lucrări cum e **ALM**, datorită căruia geografia lingvistică din Moldova va urma să

suscite atenția specialiștilor de peste hotare. În această ordine de idei N. Corlăteanu a avut susținerea lui Dimitrie Cornovan, secretar pe atunci al Comitetului Central, și Anatol Corobceanu, viceprim-ministru. S-a purces la realizarea acestei "comoare fără preț", cum a numit **ALM** savantul american Solano.

Firește, în vederea elaborării **ALM**, alcătuitoarii, împreună cu directorul Institutului, au ținut cont și de opiniile savanților ruși: Serghievsij, Șișmariov, Bernștein, Mihailci, Stepanov, Filin ș.a. Profesorul D. Mihailci, de exemplu, și-a expus părerea în vederea alcătuirii **ALM** încă în anul 1951 la renumita Sesiune Științifică de la Chișinău.

În scopul elaborării **Atlasului**, în 1956 a fost creat sectorul de dialectologie în frunte cu Raimund Piotrowski și astfel a început lucrul asupra **Chestionarului ALM**. Nicolae Corlăteanu, directorul Institutului, a contribuit și la definitivarea ariei de preocupări ale sectorului, propunând includerea în chestionar a mai multor întrebări vizînd varietățile morfologice și conjugarea verbului (*a vrea, a avea, a fi, a lua*), timpurile trecute — mai mult ca perfectul și perfectul simplu, unele forme de plural ale substantivului (*mîini-mînuri; capete-capi-capuri; ficat-ficaturi-maiuri; talpe-tâlpi*) și, desigur, întrebări din domeniul lexicului. Cu sprijinul și susținerea academicianului Corlăteanu, **Chestionarul** a fost editat în 1960.

Atlasul Lingvistic Moldovenesc, atlas regional, a fost publicat între anii 1968 și 1973 și a atras atenția lingviștilor dialectologi din multe țări. Dovadă sînt cele peste 30 de recenzii publicate în România, Rusia, S.U.A., Franța, Italia ș.a.

Apariția **ALM**, a altor lucrări de dialectologie se datorește și Omului de suflet, plin de răbdare și înțelepciune, de credință și dragoste față de oameni, patriarhului lingvisticii din Republica Moldova, academicianului N. Corlăteanu.

Pasiunea pentru detaliu, pentru amănunt nu înseamnă o renunțare la

sinteze. Aceste "amănunte" sînt grupate în capitole mari ale lucrărilor Domniei sale, referitoare la liniile principale și firești de dezvoltare a limbii române din epoca latină pînă în zilele noastre. Prin tot ce a scris, academicianul Corlăteanu a avut în inimă și în crezul său științific Țara în integritatea ei și unitatea limbii române, iar graiurile moldovenești au fost considerate ca o parte componentă a graiurilor dacoromâne, avînd și ele același caracter unitar. Deși trecut prin cumplite vremuri, pedepsit și marginalizat pe nedrept, Nicolae Corlăteanu a fost și a rămas conștient de faptul că "politica, așa cum consemnează academicianul Eugen Simion, stă sub vreme, știința stă în adevărul ei. Politica se schimbă și, dimpreună cu ea, se schimbă și cei care o servesc, știința rămîne mereu și trebuie să rămîină... în marginile adevărului" (*"Academica"* nr. 1 (49), 1994).

Nicolae Corlăteanu a rămas fidel adevărului științific și cred că poate fi satisfăcut de activitatea sa, deoarece D-sa, chiar dacă a avut unele greșeli și lacune în tratarea anumitor probleme și fenomene de limbă, a îndrumat elevii săi să caute adevărul științific, deși uneori acest adevăr nu putea fi rostit cu glas tare.

Să-i mulțumim pentru aceasta, să-i mulțumim pentru tot ce a făcut d-lui pentru lingvistica și limba noastră în acele vremuri de tristă pomină, stînd neconținut la straja limbii străbune, cultivînd dragostea față de limba "vechilor cazanii", urmînd postulatul ilustrului lingvist Sextil Pușcariu "Sîngele se moștenește, iar limba se învață". El a învățat mereu limba română și ne-a învățat și pe noi, miile de discipoli, să păstrăm acea sfîntă legătură intimă ce există între limbă și Țară, pentru că, cine nu are țara în inimă, zadarnic o caută pe hartă.

Academicianul Corlăteanu a avut și are în inima sa și Țara, și limba, și istoria neamului românesc.

Dan MĂNUCĂ
Iași

O PARABOLĂ A CONDIȚIEI UMANE

La sfârșitul lui ianuarie 1990 mă aflam pentru întâia oară la Chișinău și încercam, cu entuziasmul clipelor din trecutul decembrie 1989, să realizez o colaborare literară între Iași și Chișinău. Aveam de gând să-l invit la Iași pe Marin Sorescu, pentru un dialog în cadrul unui ciclu de conferințe intitulat "Tradiție și europenism în cultura românească", organizat de Institutul de Filologie Română "Alexandru Philippide" și Studioul Teritorial de Radioteleviziune. La aceste conferințe participau înalt preasfințitul Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, academicianul Eugen Simion, profesorul Eugen Coșeriu și numeroși alții, de aceeași altitudine intelectuală. Cum nu-i prea cunoșteam pe scriitorii din stînga Prutului, un om de bine mi l-a recomandat pe Serafim Saka. Mărturisesc că nu-i auzisem pomenit numele pînă atunci. L-am invitat totuși la Iași, unde într-o frumoasă seară de mai 1990 s-a produs întâlnirea lui Marin Sorescu și Serafim Saka, moderată de mine, cu o sală arhiplină, formată din elita intelectuală a Iașului. Serafim Saka a fost o revelație. Răspundea nu numai cu promptitudine și la obiect, dar lua discuția pe cont propriu, arunca replici scilpitoare, stîrnea aplauze la scenă deschisă. Așa m-am apropiat de un scriitor cu o deschidere intelectuală remarcabilă, cu o inteligență pătrunzătoare și un spirit ascuțit. Nu după mult timp, aceste calități mi-au fost confirmate de romanul **Vămile**, despre care am și scris, în "Luceafărul". De curînd, am recitat **Linia de plutire**, ultimul roman al lui Serafim Saka, pentru care

Serafim SAKA la 60 de ani.

autorul a și fost premiat.

Din roman, transpare un moralist apropiat de cinici, care îl divinizau pe Diogene. Fiind însă un contemporan al nostru, care s-a lovit de avantajele și dezavantajele științei, Serafim Saka pare a fi ales scepticismul, apăsător de nesiguranta credințelor curente, general admise. Începutul romanului tocmai o asemenea convingere unanimă o pune la îndoială, anume prezentul. Adică timpul în care trăiește fiecare om și, mai ales, pe care îl trăiește fiecare om. De aici, contrazicerea și parodiarea proverbului, ca reprezentant al înțelepciunii curente ("nerăbdarea cu care niciodată n-ai să treci marea").

Obsesia timpului, graba de a trăi intens reprezintă caracteristici ale personajelor lui Serafim Saka dezabuzate de epoca lor și totuși trăind intens în ea. Costin se grăbește, deși nu-l așteaptă nimeni și nimic. O grabă gratuită, cu un subtext grav: teribila, nemiloasa curgere a secundelor. Personajul înghite secunde precum un bolnav pilulele. El este, scrie autorul, "omul timpului", adică robul acestuia. Personajul trece prin lume ca un somnambul, însingurat, debusolat. Este relevantă imaginea mîinii bătătorite de valizele pe care le

poartă neconținut, precum "chiriașul grăbit" al lui Topîrceanu. Costin al lui Saka este tot atât de nerăbdător precum personajul lui Topîrceanu, dar mult mai iritat de propria lui nerăbdare decât acesta. S-a întors în ținuturile natale dintr-un loc incert, poate din deportare. Dar deportarea pare a fi ipotetică, întrucît viața însăși este o deportare, o Siberie nebuloasă, care îl învață pe om să trăiască singur.

Lumea care îl înconjoară pe Costin este una meschină, chiar inumană. O altă imagine obsedantă este a taximetriștilor care nu iau decât pe acei care nu au bagaje: omul — este sensul ascuns — nu mai sare în ajutorul semenului. Totul s-a degradat ori e în curs de degradare. Cei pe care Costin i-a cunoscut odinioară sînt acum un fel de vagabonzi, artiști ai decăderii, precum paznicul de la magazin și tenorul ratat.

Personajul Costin este construit din similitudini, povestirea lui este anticipată de povestirile altor personaje. Boază și Leo Cavalul sînt niște nefericiți ale căror vieți sînt descrise pe larg, înainte ca noi să cunoaștem cine e, de fapt, Costin însuși.

Serafim Saka procedează, în ultimul lui roman, cu totul altfel decât în *Vămile*. Dacă acolo era vorba despre o construcție dramaturgică, aici ne întîlnim cu ceea ce aș numi silogism narativ. Cum se știe, silogismul este alcătuit din trei afirmații: propoziția majoră, propoziția minoră și concluzia. La fel și-a construit romanul și Serafim Saka; el îl lasă pe cititor să-l deducă pe Costin (în chip de concluzie) din propozițiile afirmative anterioare, care sînt, de pildă, Boază și Cavalul.

În acest fel, romanul este o succesiune de tautologii, de repetare a unor identități epice, de pe urma cărora rezultă un univers în descompunere sau, cum a scris cîndva Lucian Blaga, un "paradis în destrămare". De fapt, Serafim Saka nici nu afirmă că ar fi existat cîndva un paradis, ca și cum lumea ar fi fost alcătuită dintotdeauna în același fel. El propune un model opus aceluia dantesc: nu există nici paradis, nici

purgatoriu, ci numai infern. Oamenii se prăbușesc dintr-un infern în altul, din rău în mai rău.

Nu în zadar optica romanului este a lui Costin. Pe retina acestuia se derulează o sumedenie de fapte care nu-l privesc direct, dar din a căror însumare rezultă un film desfășurat cînd mai lent, cînd mai rapid, după cum o reclamă necesitățile demonstrației. Cititorul asistă la un spectacol, unele persoane fiind chiar actori. Alegerea profesiei nu este întîmplătoare, nu decurge din realism pedestru, ci din parabola pe care o construiește romancierul. Oamenii-actori suferă de un fel de "mal du siècle", de o boală a veacului, cum ar fi zis romanticii: "boala mea nu se vindecă. Ea nu doare în-tr-un loc anume, ea-i difuză, te doare toată ființa" — se afirmă undeva.

Personajele își părăsesc lumea, într-o tentativă de evadare din universul ostil și sumbru. Eșuează însă, pentru că și acolo unde ajung află aceeași lume din care au fugit. Altfel spus, dintr-o închisoare în alta, pentru a se întoarce, în cele din urmă, acasă. Adică la cea dintîi închisoare. Romancierul se ferește de a da un nume acestui spațiu, iar cînd o face procedează evaziv, încît numele de "Chișinău" poate fi o simplă coincidență, cel mult o simplă aluzie. Oricum, procedeul ține de tehnica parabolei, pe care se sprijină romanul lui Serafim Saka.

În acest univers, oamenii dialoghează frenetic, parcă fără a se auzi unii pe alții, puși evident pe harțag. Adesea, replicile sînt asemănătoare acelor teatrale și seamănă cu un dialog al surzilor. Singura replică adecvată unei asemenea condiții este îngrînarea, imitarea. Dovadă că personajele nu pot să comunice cu adevărat și că, în realitate, sînt închise în sine, monologînd. Spre a supraviețui, spre a se menține la linia de plutire, ele recurg la emisiuni vocale fără sens, încercînd să se elibereze de tensiunea interioară și să-și înghebe o lume proprie. Mai curînd, un fel de decor, adică o lume de mucava, părelnică și dezmembrîndu-se la prima boare.

Personajele lui Serafim Saka nu

numai că vorbesc haotic, dar se și comportă asemănător. Gesturile lor sînt absurde, dictate de rătăcirii perpetue. Umblă fără rost, pe străzi întunecate și prin parcuri pustii, deambulează prin restaurante mizere, se izbesc cu mașina de tot ce le iese în cale, părăsesc drumul drept și o iau peste cîmpuri. Nici în sat, adică acolo unde se presupune că ar trebui să existe puritate, situația nu este alta. Amintirile lui Costin se opresc într-un moment semnificativ: sărbătorirea Anului Nou. Ar fi trebuit să rezulte scene frumoase, pitorești. Însă romancierul acoperă totul cu fardul oboselii și din povestire rezultă un carnavalesc apropiat de ridicol.

Asemenea universuri nu pot fi judecate. Mai exact, pentru asemenea universuri nu există criterii de apreciere. De aceea personajul Costin, care studia dreptul, spre a ajunge judecător, renunță la facultate. Este un semn că lumea închipuită de romancier este în afara oricărei axiologii, valoarea fiind aici, de fapt, non-valoare. Sau, dimpotrivă, non-valoarea fiind considerată unica valoare.

La început cititorul este tentat să creadă că personajul Costin este un fel de *raisonneur*, un purtător de cuvînt al romancierului. Spre această bănuială îl îndreaptă anumite particularități ale tehnicii epice. În primul rînd, caracterul de monolog interior deprins la școala romanului modern. Costin vorbește cu sine însuși, construindu-se prin discursul despre sine. Ar fi firesc, prin urmare, să depună mărturie asupra a ceea ce se întîmplă în roman, prin luciditate cinică. Dar nu este așa. În al doilea rînd, caracterul de martor, pe care, tot la început, îl are personajul principal. Costin se mișcă în medii sociale diverse, asistă la numeroase scene, în care nu este implicat, ci doar privitor. Dar nici de data aceasta nu este așa. Pentru că romancierul se face a uita rolul destinat lui Costin și, treptat, îi preia funcțiile de *raisonneur* și de martor, pentru a demonstra că nu poate exista cineva care să-și păstreze puritatea. De aceea, deseori, romanul are turnură de pamflet ori de

satiră. Contribuie la aceasta și vivacitatea exprimării, jocurile de cuvinte, calambururile, paradoxurile, rimele interioare. Și schimbul replicilor este relevant în acest scop, deoarece sprijină înclinația autorului pentru destructurarea universului romanului: avalanșele de replici rup firul epic și introduc o puternică relativizare a existenței.

Este o lume de solitari, ființe care își refuză adeziunea altor ființe, într-un exercițiu de însingurare. Este o "lume de Solo", cum susține un personaj. O lume în care un cuplu familial dorește să se despartă pentru că nu are absolut nici un motiv de divorț. O lume în care alt personaj își face și reface la nesfîrșit casa, pentru că nimeni nu trebuie să aibă o casă, ori, mai exact, un loc unde să se simtă "acasă". Din acest punct de vedere, romanul lui Serafim Saka se înscrie într-o tradiție românească veche, inaugurată de Nicolae Filimon și dusă la perfecțiune de Mateiu I. Caragiale. Deoarece Costin Alec, Jelea, Jorj seamănă mult "crailor de la Curtea Veche".

Moralist puritan, Serafim Saka își încheie romanul printr-o furtună purificatoare. Va avea aceasta darul de a curăți universul mizer creat de romancier? Răspunsul acestuia pare ambiguu. "Mîna imploratoare a lui Alec ajunsese pînă dincoace de prag — în lumina becurilor — unde Costin ezita să întindă și el mîna și să-și primească fructul.

Unul dintre cele două."

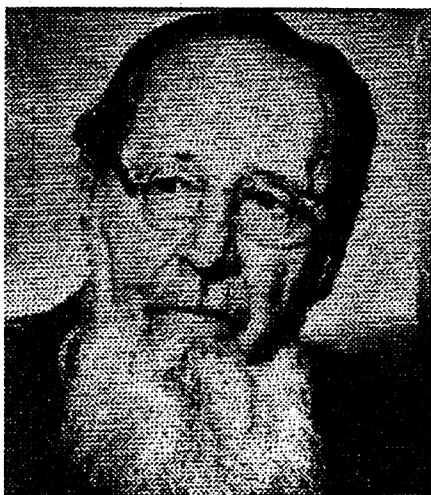
Așa se încheie **Linia de plutire**, nu însă și sensul adevărat. Pentru că, așa cum a fost concepută, lumea romanului nu-i poate oferi lui Costin decît un singur fruct — cel otrăvit. Parabola nu lasă loc nici unui dubiu. Cei care scapă din naufragiul moral al existenței cotidiane vor supraviețui asemenea unor mari invalizi, amputați sufletește. Morți vii într-o lume mortifiantă.

Eugenia BOJOGA
Chișinău

ION AGÂRBICEANU ȘI BASARABIA

Prozatorul ardelean Ion Agârbiceanu (1882—1963) face parte din generația de scriitori al cărei ideal major l-a constituit Unirea politică de la 1918. Cultivînd o literatură cu vădită tentă etică și națională, "fecundul preot ardelean"¹ vedea rostul cărturarilor în "a lucra pentru nație", în "a ține mereu urechile și inima trează la durerile și aspirațiile maselor mari și a le îndrepta pe căările redeșteptării naționale"². Anume din această convingere despre menirea scriitorului, dar și din afinitățile social-istorice între cele două provincii românești pornește adeviziunea sa la cauza Basarabiei.

Primul contact cu provincia dintre Prut și Nistru îl prilejuiește refugiu din timpul războiului, cînd, împreună cu mulți alți intelectuali ardeleni, se stabilește, între 1917 și 1918, la Chișinău. Urbea basarabeană la acea dată, după cum scrie Onisifor Ghibu, devenise un bun adăpost pentru transilvăneni, căci, pe lîngă intelectuali, veniseră voluntari de pe fronturile războiului și foști prizonieri în Rusia Țaristă³. Dacă în tranșeele războiului avusese loc deja înfrățirea ostașilor ardeleni cu cei basarabeni, venirea intelectualilor în Basarabia, pe atunci încă rusească, avea să semnifice o a doua descălecăre, de data aceasta de emancipare culturală și națională. Vegetînd pînă atunci într-o stare de obscurantism și asuprire țaristă, lipsiți de școli și instituții în limba română, basarabenii se văd dintr-o dată sprijiniți și stimulați

prin cuvînt și faptă de frații ardeleni. Avînd experiența luptei pentru păstrarea identității naționale, experiență ce venea dintr-o tradiție seculară, dar și școliți la universități europene, ardelenii au știut să catalizeze energiile românilor basarabeni — Pan Halippa, Ion Pelivan, Inculeț și m.a. — și să le risipească frica față de Imperiul de la răsărit. Astfel, într-o vreme cînd nu mai puteau lucra la ei acasă, găsesc un imens front de activitate la Chișinău. Țin conferințe publice despre limba și istoria românilor, se angajează în predarea limbii române pentru toți doritorii de a o studia, iar pentru învățătorii de la sate, care pînă atunci au predat numai în rusește, organizează cursuri de reciclare.

Deși nu s-au păstrat declarații directe (tema Basarabiei lipsind cu desăvîrșire în amintirile scriitorului), analiza publicațiilor timpului ne demonstrează că în opera de renaștere națională se implică și autorul **Arhanghelilor**. Căci, scriind ani de-a rîndul la "Luceafăru" și "Românul" (tema favorită fiindu-i rolul intelectualului în culturalizarea poporului) și însușindu-și aît de bine lecția dată de N. Iorga la

"Semănătorul", Agârbiceanu nu a putut să stea în expectativă. Oricum, articolele pe care le publică în ziarul "Ardealul" (începe să apară la Chișinău de la 1 octombrie 1917) sînt scrise în spiritul "Semănătorului". Colaborarea la publicația lui Onisifor Ghibu, inițial o "gazetă săptămînală pentru românii transilvăneni aflați în Rusia", iar de la numărul 8 "organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor", se menține pe tot parcursul apariției acestui ziar. Chiar cu primul articol intitulat **Basarabia**, în care s-ar părea că își consemnează impresiile asupra peisajului geografic basarabean, atît de diferit de cel ardelenesc, Agârbiceanu punctează obiective majore: "Desigur că Basarabia, liberă de acum în acțiunile ei, va lua hotărîrea, singura adevărată spre care o mîină trecutul și porunca prezentului. Pentru a ajunge aici, două lucruri sunt necesare: democrația ei să rămîină biruitoare și să se intensifice propaganda naționalistă"⁴.

Cu toate că peste cîteva numere publică nuvela **La o gară**, nu acesta este genul literar pe care îl va aborda. Articolul politic este cel căruia îi acordă predilecție, scriitorul expunîndu-și scopul în mod explicit. În **Umanitarism și naționalism** pledează în favoarea naționalismului (în sensul bun al cuvîntului), deoarece "naționalismul voadese libertatea deplină a omului, a întregii lui conștiințe și, în consecință, libertatea deplină a tuturor popoarelor mari sau mici". Spirit vizionar, Agârbiceanu pune problema naționalizării, adică a revenirii la conștiința națională românească în toate instituțiile și în viața publică din Basarabia, rusificate pe parcurs de mai bine de o sută de ani. În alt articol, **Între Rusia și România**, autorul este tranșant chiar în titlu, insistînd asupra faptului ca intelectualii basarabeni să se decidă, căci opțiune de mijloc nu există: "În studențimea dintre Prut și Nistru rezidă desigur o mare energie, o mare forță

morală, care, absorbînd cultura noastră națională, va deveni un factor însemnat în regenerarea neamului românesc"⁵.

Drept corolar al acestei activități de redeșteptare a conștiinței de neam va fi **Chemarea scriitorilor români către neamul moldovenesc din Basarabia**, de fapt un călduros apel pentru unirea tuturor românilor, semnat și de I. Agârbiceanu, publicat în "România nouă", nr. 11 din 1 februarie 1918.

Astfel, primul contact cu Basarabia încă rusească îi prilejuiește scriitorului nostru descoperirea peisajului geografic și uman, precum și o implicare directă în "organizarea" conștiințelor basarabene în vederea emancipării naționale. Dacă pînă atunci Agârbiceanu a susținut cauza românismului în "Luceafărul", "Românul", "Neamul românesc" și în alte publicații ce apăreau în Imperiul Austro-Ungar, prin intervenții ce vizau realitatea din Transilvania, acum orizontul său de investigație se lărgeste, incorporînd și Basarabia.

Și după revenirea la 1 decembrie 1918 în Ardeal Agârbiceanu rămîne atașat de provincia dintre Prut și Nistru. Interesul său pentru această provincie devine o preocupare aproape constantă. Astfel, în "Patria", ziar care apărea la Cluj și al cărui director era el însuși, prozatorul meditează adesea asupra stării de lucruri din Basarabia. Iar la 10 martie 1920, cînd la congresul de la Londra este recunoscută reunirea Basarabiei cu Patria-mamă România, faptul îi suscită cuvinte de un vibrant patriotism.

Etapa următoare și cea mai fructuoasă în ceea ce privește contactul cu Basarabia este reprezentată prin colaborarea lui Agârbiceanu la ziarul "Cuvînt Moldovenesc". Din multitudinea de probleme apărute după cucerirea drepturilor politice și naționale, cele mai imperioase erau răspîndirea culturii românești autentice și

redeşteptarea conştiinţei naţionale.

Cînd începe să publice la "Cuvînt moldovenesc" ("gazetă săptămînală cu tot felul de învăţături şi ştiri din toată lumea, tipărită pentru trebuinţele norodului moldovenesc din Basarabia de către Asociaţiunea "Astra"), numele scriitorului de la Cenada era destul de cunoscut cititorilor basarabeni, deoarece citim în nota redacţiei: "secţia culturală a **Astrel** ardeleni a început să ajute cu scrisul gazeta noastră. În numărul de azi, ca şi în numărul trecut, publicăm în această gazetă rîndurile plăcute şi inimoase ale părintelui Ion Agârbiceanu, vestit şi cinstit scriitor ardelean. Prin această ajutorare a gazetei cu scrisul, sufletul ardelenesc se îmbrăţişează cu cel moldovenesc al nostru pentru ca să putem ajunge la ţinta scumpă nouă ce o înţelegem sub numele de "Unificare sufletească"⁵.

Din 1929 şi pînă în 1934 — perioadă cît durează colaborarea sa la "Cuvînt moldovenesc", Agârbiceanu meditează în zeci de rînduri de ziar asupra eticii şi moralei creştine, asupra respectării ordinii în stat, asupra pericolului comunismului sovietic.

Adaptîndu-se necesităţilor stringente din Basarabia, se angajează în explicarea noţiunilor de "stat", "vot universal", "democraţie", aceste articole constituind un fel de A.B.C. al famializării cu noua stare de lucruri, noţiuni extrem de utile publicului cititor dintre Prut şi Nistru. Temele majore care au fost abia punctate în etapa colaborării la ziarul "Ardealul", ca: unitatea naţională, consolidarea unei culturi a tuturor românilor, legătura între cărturari şi popor, sînt aprofundate la "Cuvîntul Moldovenesc". Astfel, problema consolidării culturii autohtone în Basarabia conţine mai multe componente, cum ar fi: apărarea şi difuzarea limbii române, propagarea literaturii şi istoriei românilor, păstrarea şi perpetuarea datinilor şi obiceiurilor

strămoşeşti.

Tema cea mai des abordată în aceşti ani este problema limbii române. În editorialul **Acelaşi grai, acelaşi suflet**, bunăoară, autorul semnalează, în spirit humboldtian, interdependenţa dintre limbă şi spirit: "Faptul că avem acelaşi grai, aceeaşi limbă dovedeşte că avem de la o graniţă la alta şi acelaşi suflet, acelaşi fel de gîndire şi judecată, acelaşi fel de simţire. Pentru că vorba vie, graiul nu este decît haina, vestmîntul cu care ne îmbrăcăm gîndul şi simţirea lăuntrică"⁷.

În alt articol lansează apelul către cititori chiar prin titlu: **Să ne curăţim limba** — o pledoarie pentru vorbirea îngrijită şi corectă, căci "e o datorie pentru fiecare român să vorbească o limbă curată şi frumoasă azi, cînd uşor se poate obişnui cu ea şi are de unde o învăţa"⁸. Agârbiceanu cunoaşte foarte bine realitatea lingvistică din Basarabia şi optează pentru eliminarea cuvintelor străine, în special a rusismelor, din limba română vorbită în provincia dintre Prut şi Nistru. Aceste "barbarisme" sînt o "povară grea şi urîtă", consideră Agârbiceanu, pentru "frumuseţea graiului românesc". "Oricine vede că uşor va putea spune în viitor *tren* în loc de *zug* sau *poiezd*, *soldat* în loc de *cătană* sau *muscal*, *chibrit* în loc de *ţîmic*, *santinela* în loc de *vardă* sau *postovoi*"⁹.

În viziunea prozatorului ardelean, cultura românească se va întemeia în Basarabia numai odată cu intrarea în drepturi depline a limbii române şi, dimpotrivă, odată cu pierderea graiului străbun ne pîndeşte şi pericolul deznaţionalizării. De aceea el subliniază că răspîndirea limbii române e o datorie a tuturor, adresîndu-se totodată către toţi ştiutorii de carte să propage şi să cultive limba maternă, deoarece "răspîndirea limbii române e o datorie a tuturor, domni sau ţărani. Răspîndirea ei însemnează creşterea puterii românismului"¹⁰.

În scopul cultivării conștiinței de neam era indispensabil ca basarabienii să-și cunoască originile, adică istoria. Efortul lui Agârbiceanu și în acest context este substanțial. El publică sub formă de foiletoane fragmente de sinteză despre "binefăcătorii nației" — domnitori și eroi ai neamului. Pilda trecutului, socoate Agârbiceanu, este o lecție ireproșabilă, pe care fiecare popor trebuie să și-o însușească.

În suita de articole comemorative despre literatura română, atenția prozatorului nostru este reținută de numele lui Kogălniceanu, Alecsandri, Eminescu, ultimul eclipsându-i pe toți prin geniul său: "Între poeții români Mihai Eminescu ține locul cel mai de frunte. Fără el nu am vorbi și am scrie azi așa de adânc și arzător. De aceea se cuvine să-i ținem cartea lui de versuri între cărțile noastre cele mai scumpe și s-o citim mereu".

Prin susținerea rubricii **Ce să citim?**, Agârbiceanu dirijează lecturile cititorilor, recomandând mai întâi cărțile sfinte, viețile sfinților, **Psaltirea**, apoi romanele populare, creația folclorică și opera clasicilor.

Chiar dacă timbrul acestor articole pendulează între etnic și etic, impresionează diversitatea problematicii abordate de prozatorul ardelean, cu atât mai mult cu cât în această perioadă el colabora și la alte publicații din țară, la unele fiind chiar director. Nu întâmplător, ulterior va vorbi despre această perioadă ca despre "anii de obositoare ziaristică"¹¹.

Scrisul militant al lui Agârbiceanu a însemnat enorm pentru Basarabia, autorul contribuind în felul acesta la crearea unui climat de emulație spirituală în provincia noastră.

Impunându-se ca unul din cei mai atenți croniciari ai realităților basarabene din perioada interbelică, avea să consemneze la 1940 în editorialul "Durerea Românismului": "Retragerea din Basarabia — Moldova străveche dintre Prut și Nistru — ne

pune din nou în fața dezmembrării neamului românesc. [...] Doliul de azi și de mâine nu e numai al fraților din provincia părăsită, ci al întregii națiuni. Parte covârșitoare din aceeași generație care a făcut Unirea și alta nouă care a crescut în sfânta ei lumină, stăm azi din toate provinciile, solidari în drumul sorții rele și gata să o înfruntăm pentru dreptatea noastră. Nici o jertfă adusă pentru ea în trecut n-a fost zadarnică. Nu va fi nici cea de azi, nici cea de mâine"¹². Să reflectăm asupra acestor cuvinte, deoarece mesajul lor este actual chiar și după trecerea unei jumătăți de secol.

NOTE:

¹ G. Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, București, 1986, p. 636.

² I. Agârbiceanu, **Meditație în septembrie**, Cluj, 1971, p. 90.

³ O. Ghibu, **Ardealul în Basarabia, o pagină de istorie contemporană**, Cluj, 1928, p. 4—5.

⁴ "Ardealul", nr. 5, 1917.

⁵ "România Nouă", nr. 32, 1918.

⁶ "Cuvînt Moldovenesc", nr. 47, 1929.

⁷ "Cuvînt Moldovenesc", nr. 47, 1929.

⁸ "Cuvînt Moldovenesc", nr. 21, 1930.

⁹ "Cuvînt Moldovenesc", nr. 33, 1931.

¹⁰ "Cuvînt Moldovenesc", nr. 7, 1930.

¹¹ I. Agârbiceanu, **Meditație în septembrie**, p. 242.

¹² "Tribuna", nr. 115, 1940.

Ilie DAN
Iași

RAPORTUL DINTRE ISTORIE ȘI TOPONIMIE (II)

Pentru istoria unor sate românești, se cuvine să precizăm că cea dintâi mențiune documentară a lor nu înseamnă și data la care au luat ființă localitățile respective. Ele existau, cu siguranță, cu mult înaintea acestor mențiuni¹. În legătură cu stabilitatea unor nume topice (multe dintre acestea pot avea o vechime de câteva secole) se pot trage interesante concluzii din compararea numelor de loc actuale cu cele consemnate în documentele istorice. Numeroase schimbări se constată de la o epocă la alta, mai ales în *microtoponimie* sau în *toponimia minoră*. E vorba de o mișcare în interiorul microsistemului topic, ea însăși determinată concret și istoric de venirea unei populații noi, de creșterea numărului de locuințe sau de sate, de stabilirea unor noi raporturi de proprietate.

Treptat, și tot condiționat, are loc și dispariția unor toponime, când noile condiții social-istorice fac ca vechile nume să dispară sau să fie înlocuite cu altele noi.

Chiar și din punctul de vedere al istoriei limbii, schimbările istorice din microtoponimie pot fi de un real folos toponomastului, deoarece în documentele istorice sînt înregistrați adesea termeni dialectali azi dispăruți, cei mai mulți dintre aceștia referindu-se la instituțiile vieții feudale, la împărțirea pămîntului, la taxele fiscale. Mulți dintre acești termeni

reprezintă vechi apelative care au circulat altădată în graiul comun.

Cercetarea documentelor istorice permite cercetătorilor să cunoască forma inițială și sensul unui nume topic, dar și *tipurile formative* specifice pentru toponimia românească, păstrate în mare parte (mai ales, în ceea ce privește derivarea) pînă astăzi.

Documentele istorice mai vechi sînt un ajutor prețios și în stabilirea etimologiei unui termen topic. Pe bună dreptate, Nicolae Drăganu afirma că "deseori forma cea mai veche este o cheie sigură pentru explicarea etimologică a numelui și ne ferește de greșeli"². De asemenea, cercetările istorice pot să interpreteze o serie toponimică, adică *acea masă de nume de locuri în care unul condiționează și explică apariția și evoluția altor toponime din seria respectivă*.

Așadar, perspectiva istorică în studiul toponimiei românești contribuie la elucidarea unor aspecte de prim ordin ale toponimiei din țara noastră: sensul și forma inițială a unui toponim, epoca în care au luat naștere sau au dispărut denumirile geografice, paralelismul, suprapunerile și traducerile unor termeni, precum și structura specifică a numelor de locuri din limba română. Cercetările istorice și de toponimie din ultima vreme au subliniat în mod convingător rolul documentelor istorice pentru localizarea unor sate menționate sau a localităților care au dispărut în anumite împrejurări istorice³.

Toponomastul, cum e și firesc, nu trebuie să se limiteze însă numai la utilizarea surselor documentare. Pe lîngă cunoașterea amănunțită a materialului topic viu, cules pe teren⁴, el trebuie să utilizeze informațiile locuitorilor cu privire la originea sau istoria unor nume de locuri. Trebuie luate în considerație chiar și unele legende referitoare la anumite toponime, care circulă de secole prin viu grai⁵. Ele trebuie însă

Valentina BRÂNCOVEANU.
Iași. Strada N. Gane

supuse unui sever examen critic, pentru a vedea în ce măsură corespund adevărului istoric și sînt confirmate de istorie și lingvistică. Cînd îndeplinesc această din urmă condiție, ele pot fi utile pentru stabilirea etimologiei. Cînd se bazează pe fapte presupuse sau pe simple coincidențe de nume, ele trebuie privite cu rezerva necesară, ca și documentele istorice îndoielnice, neclare sau chiar false (numeroase erori, mai ales de localizare, se întîlnesc și în indicii de nume care însoțesc unele documente publicate).

În studiul toponimiei dintr-o regiune oarecare o importanță anumită are și arheologia, în special cînd e vorba de termeni legați de așezări, vechi cetăți, întărituri, valuri de pămînt ⁸. Referindu-se la epocile pentru care nu avem documente, Marius Sala făcea o judicioasă observație: "În astfel de cazuri, faptele de toponimie pot fi puse, din punctul de vedere al importanței lor, alături de rezultatele obținute prin cercetările

arheologice, pentru că, așa cum s-a spus, toponimia reprezintă istoria nescrisă a unui popor... Diferitele urme de fortificații, șanțuri, care au rămas pînă astăzi și care au nume, sînt amintirea materială a acestor întîmplări din trecut" ⁷.

Rezultatele cercetărilor arheologice pot fi folosite în mod deosebit pentru explicarea unor toponime legate de unele așezări din Moldova ⁸, în cazul cărora constatăm, pe plan istoric, o serie de goluri documentare.

Cercetările mai recente, datorate istoricilor, arheologilor și lingviștilor, confirmă o mai veche afirmație, potrivit căreia *toponimia* reprezintă în timp *istoria* și *geografia*, exprimate prin legile limbii. O concluzie similară întîlnim și în studiul **Contribuții la istoria colonizărilor din Transilvania** de Ion Moga: "Prin varietatea formelor sub care această toponimie este păstrată în documente și prin analogie cu cea care trăiește pe teren, ea este adeseori mai în măsură să lămurească originea satului sau a regiunii respective și caracterul etnic al mediului în care s-a format noua așezare umană" ⁹.

În legătură cu *stratificarea toponimică* ¹⁰, toate cercetările converg în susținerea ideii că cel mai vechi și mai important strat aparține populației băștinașe peste care s-au suprapus alte straturi, ca urmare a contactului românilor cu alte grupuri etnice (slavi, pecenegi, cumani, tătari, maghiari, sași, bulgari, sîrbi, ucraineni).

Studiul toponimiei istorice dintr-o arie geografică dată trebuie să aibă în vedere și faptul că numele referitoare la formele reliefului se modifică destul de greu, sînt, deci, mai stabile (chiar și în cazul unui amestec al populației locale cu cele alogene ¹¹, pe cîtă vreme toponimicele *istorice* și *sociale* ¹² se schimbă mult mai ușor. Pe de altă parte, pentru istorie toponimia minoră sau microtoponimia are o importanță mult mai mică decît

toponimia majoră.

Folosindu-se datele istorice și arheologice, toponimia unei regiuni poate fi interpretată nu numai ca o imagine descriptivă, ci și ca istoria unei regiuni, lucru dovedit între altele de condiționarea istorică a nomenclaturii topice.

Pe baza unor serioase cunoștințe istorice și geografice, prin cunoașterea cronologiei atestărilor documentare și a particularităților graiului, cercetătorul poate grupa materialul topic înregistrat în următoarele categorii de toponime: *nume vechi, creații recente, formații românești, împrumuturi, etimologii populare, metafore toponimice*. Cu ajutorul documentelor istorice și al dialectologiei, se pot stabili și așa-numitele *arii toponimice* care, de multe ori, nu concordă cu cele dialectale, ele trasându-și arii proprii, diferite ale apelativelor corespunzătoare din acea regiune ¹³.

Cunoașterea *istoriei locale* este de asemenea importantă în studierea numelor de locuri din limba română care au apărut în epoca feudală. Aspectele caracteristice acestei etape istorice au lăsat nu de puține ori urme și în nomenclatura topică, situație care nu caracterizează numai toponimia românească, ci și cea franceză, germană, italiană.

Substituirea unui nume de loc cu altul sau evoluția formală a altora poate fi explicată argumentat numai pe baza cercetărilor istorice, arheologice și dialectale.

O particularitate interesantă în această direcție constă în raportul *toponime oficiale — toponime populare*. Nu puține nume de localități prezintă adesea un nume hibrid, impus pe cale oficială, prin administrație (acest proces, în care lingviștii și istoricii nu sînt consultați deloc, s-a petrecut și cu ocazia reformelor administrative). După cum a arătat I. Pătruț ¹⁴, prin raportarea formelor dialectale ale toponimelor la cele consemnate în documentele scrise, se

constată diferența "între numirile oficiale ale unor localități și numele lor din limba locală vorbită".

În această privință, pot fi semnalate mai multe cazuri:

a) forma literară este identică cu cea dialectală;

b) înlocuiește forma dialectală;

c) este impusă pe cale administrativă;

d) corectează forma populară.

Unele dublete însă se datoresc mișcărilor de populații, împrejurare în care are loc un transfer de nume topice dintr-o zonă în alta, ca și în cazul numeroaselor deplasări de populații din Transilvania în Moldova și Țara Românească ¹⁵. În asemenea situații, deși e destul de dificil, e interesant de stabilit un centru de iradiere a unor nume de locuri sau numai a unui procedeu specific de formare a toponimelor. Acest fapt obligă la colaborarea datelor istorice, ale geografiei economice, ale dialectologiei și ale onomasticii (în această privință, numele de familie și prenumele au o importanță adesea hotărîtoare).

Dezvoltarea economică și social-culturală a unei regiuni a lăsat urme și în toponimia ariei geografice respective.

Analizînd un bogat material topic, legat de numele așezărilor umane din Țara Românească, Ion Donat ¹⁶ a grupat aceste nume de locuri în trei categorii importante:

1) formate de la *nume de popoare* (li se mai spune și *etnonime*);

2) care indică *mișcări de populație și colonizări*;

3) provenite din *calificări peiorative*.

Numele de sate din grupele de mai sus au fost date fie pe baza unui nume etnic (*Cumani, Ruși, Sîrbi*), fie pe baza unor termeni care se referă la mișcările de populație (*Băjenari, Pribegi, Slobozia*), fie pe baza unor calificări peiorative (*Afurisiți, Blegi, Flămînzi, Spurcați*) ¹⁷. Toate însă se referă la "caracterul, direcția și

intensitatea regională a mișcărilor de populație și a fenomenelor de colonizare, petrecute în spațiul dintre Carpați și Dunăre într-un răstimp de aproximativ șase veacuri”¹⁸. După cum lesne se observă, în studiul unor astfel de numiri referirile la izvoarele istorice¹⁹ sînt nu numai necesare, ci și obligatorii.

NOTE:

¹ Ion Donat, *op. cit.*, LR, nr. 2, 1965, p. 174.

² Cf. Răspîndirea și vechimea românilor pe baza toponimiei și onomasticii, 1924, p. 4.

³ Vezi: Teodor Balan, *Satele dispărute din Bucovina*, 1937; Marius Sala, *Probleme de toponimie*, LR nr. 2, 1964, p. 169—173; Vasile Ioniță, *Identificarea pe baza toponimiei actuale a unor așezări dispărute*, "Banatica", nr. 4, 1977, p. 463—470.

⁴ M. Homorodean, *Cu privire la metoda culegerii pe teren a numelor topice*, CL, nr. 1, 1965, p. 157—165; Dragoș Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*, Anuar de lingvistică și istorie literară, XXIII, 1972, p. 73—100.

⁵ Simion Hîrnea a publicat un volum de legende vrîncene în 1979.

⁶ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 300—312.

⁷ Marius Sala, LR, nr. 2, 1964, p. 170—171.

⁸ Vezi V. Costăchel, P. P. Panaiteșcu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova*, 1957; Radu Rosetti, *Pămîntul, sătenii și stăpîinii în Moldova*, 1907; N. Zaharia, M. Petrescu Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova*, 1970; N. Grigoraș, *Instituții feudale în Moldova*, 1971; Constantin C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene*, 1967.

⁹ *Contribuții la istoria colonizărilor din Transilvania*, Anuarul Institutului de istorie națională, IX, 1943—1944, p. 448—476.

¹⁰ Vezi: I. Pătruț, *Despre stratificare în toponimie*, CL, nr. 2, 1977 p. 209—211 și Gh. Bolocan, *Stratificare în toponimie*, LR, nr. 6, 1975, p. 448—476.

¹¹ Cf. Petar Skok, *Des lois toponomastiques*, Quatrième Congrès international de sciences onomastiques, Uppsala, 1952.

¹² Vezi *Toponimia românească*, p. 17.

¹³ Viorica Florea, *Raportul dintre înțelesul numelor de locuri și cel al numelor comune corespunzătoare*, LR, nr. 3, 1975, p. 215—220.

¹⁴ *Studii și materiale de onomastică*, 1969, p. 80—85.

¹⁵ Vezi: Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, 1977; I. I. Nistor, *Emigrările de peste munți*, 1915; C. Racovița, *Migrațiuni din Ardeal peste Carpați în lumina toponimiei*, "Geopolitica și geoistoria", II, nr. 1, 1942, p. 69—73.

¹⁶ FD, IV, 1962, p. 103.

¹⁷ *Toponimia românească*, p. 313—334.

¹⁸ Ion Donat, *Cîteva aspecte geografice ale toponimiei din Țara Românească*, FD, IV, 1962, p. 130.

¹⁹ Cele mai importante pentru discuția noastră sînt colecțiile: *Documente privind istoria României* și *Documenta Romaniae historica*.

Ana TĂTARU
Heidelberg

APĂRAREA SPECIFICULUI LIMBII ROMÂNE ÎNTR-O EUROPĂ UNITĂ

1. Introducere

Prezentarea lucrării de față în cadrul sesiunii științifice în cinstea marelui lingvist și om de cultură român, Sextil Pușcariu, nu e întâmplătoare. Lucrarea cuprinde continuarea ideilor sale, luînd în considerare faptul că el a fost primul care a atras atenția în lingvistica românească asupra specificului limbilor.

Nu am avut norocul să-i fiu elevă la modul direct. Indirect însă i-am fost dintotdeauna. Am avut fericirea să constat influența vestitei sale probități științifice asupra elevului său, profesorul Emil Petrovici. E necesară o explicație în câteva cuvinte: lucram la teza de doctorat la Universitatea din Cluj, intitulată: **Probleme de fonetică română și engleză**. Era prima încercare de studiu detaliat contrastiv în acest domeniu în România (1957—1962). Sistemul fonetico-fonologic al limbii române utilizat în lucrare nu era sistemul academicianului Petrovici. Ci — în afara adaosului personal original, al rezultatelor cercetărilor mele — era al marelui Pușcariu, din unele articole de ale sale fundamentale și din **Limba română**, vol. I. (vol. II, fiind retras imediat după apariție, nu-l putusem utiliza). Căutînd sfatul competent al academicianului Petrovici și prezentîndu-i lucrarea în devenire, i-am mărturisit, nă fără jenă, că nu am adoptat sistemul său fonologic, preluat

de discipolii săi. Reacția lui n-a fost nici de mînie și nici nu a avut urmări negative asupra mea. Dimpotrivă: m-a încurajat să continui pe drumul urmat și mi-a susținut cercetările. După ani și ani, am putut și mai mult aprecia, în mod comparativ, probitatea lui științifică și omenia de care a dat dovadă. Port o profundă recunoștință celor doi mari lingviști români.

2. Influența limbilor mari asupra celor mici pe drumul Europei unite

2.1. Schimbări naturale și schimbări nenaturale în limbă

Se știe că orice limbă vie suferă schimbări continue, dar ele devin perceptibile numai după un timp mai îndelungat. Fiind trecute prin "sita" legilor interne ale limbii, ele sînt preluate doar în concordanță cu specificul ei. Așa s-a putut păstra peste veacuri diversitatea limbilor lumii.

Se știe de asemenea că limbile în contact se influențează reciproc, schimbările producîndu-se în ambele limbi, de cele mai multe ori sub formă îmbogățirii vocabularului. Și schimbările acestea pot fi considerate schimbări naturale, pentru că vorbitorii nativi le acceptă numai în cazul în care acestea corespund simțului lor înăscut al limbii materne. De exemplu, un țăran fără multe cunoștințe teoretice, dar cu simțul înăscut al limbii române, nu va accepta punerea verbului la sfîrșit, după model străin, într-o propoziție ca: "Dumneata două case ai". Și nici nu va accepta mutarea accentelor pe prima silabă ca în: "Dumneata ai multă putere!".

În zilele noastre simțul natural al limbii materne se deteriorează adesea: uneori în familie se vorbesc două limbi, alteori vorbitorii sînt doar cu numele românesc membri ai comunității lingvistice respective. Astfel, prin influențe străine, fie din lipsa simțului înăscut al corectitudinii limbii, fie din snobism, ei introduc

schimbări în vorbire, schimbări care pot fi numite nenaturale. Nu rareori apoi, le transmit maselor de ascultători prin mass-media.

2.2. Deteriorarea trăsăturilor specifice ale limbii române prin acțiuni organizate

De cca 15 ani studiez cu îngrijorare și revoltă lezarea specificului limbii române prin influențe străine. Astfel am notat cu date exacte caiete întregi de greșeli de limbă română din emisiunile la radio ce se pot auzi la Heidelberg și am scris și protestat împotriva acelor care stălesc limba română. Vezi scrisorile, articolele, lucrările științifice la congrese internaționale de lingvistică¹ și critica adusă lor în cartea mea: **Româna: Pronunțarea. Teorie și practică**, Heidelberg, 1983, p. 129 și urm.

În ultimii ani în România, ca și în țările vecine, au loc nu numai schimbări radicale economice și social-politice, ci și serioase schimbări culturale. Ele, petrecându-se într-un ritm neobișnuit de accelerat, aduc și modificări nedorite, ba chiar dăunătoare. Din păcate, mai ales limba suferă deteriorarea trăsăturilor sale specifice prin modificările străine introduse în mod intenționat de așa-ziișii "europeni", adepții unei topiri culturale și teritoriale în masa Europei occidentale. Adepții dispariției trăsăturilor naționale nici nu apreciază, nici nu respectă specificul limbii sau, ceea ce e mult mai grav, îl deteriorează cu bună știință și în mod organizat (poate și sub influența traducerilor automate). Supoziția poate fi luată în seamă, dacă ținem cont de faptul că le-am semnalat greșelile în cursul anilor, dovedindu-le cu argumente științifice cât de nocive sînt, deși rezultatul a fost nul. Atît respectivii speakeri de la radio din străinătate (München), care au lansat cu mulți ani în urmă o limbă română departe de a fi corectă, cît și mai recent unii speakeri și reporteri din România se fac a nu auzi alarma

specialiștilor. Iar neghina se răspîndește cu iuțeala fulgerului.

2.3. E oare nou fenomenul deteriorării specificului limbii române?

Evident, nu este nou. El s-a exercitat asupra comunităților românești cu multe secole în urmă. Nu mă voi referi aici la acțiunile de deznaționalizare a populației românești sub dominație străină. Mă întorc doar cu un secol în urmă, cînd pătrundeau influențe străine în limba română chiar în timpul cristalizării limbii literare. Atunci însă, din fericire, greșelile nu puteau fi transmise zilnic milioanele de ascultători prin radio și televiziune. În lipsa mijloacelor moderne de comunicare în masă, scriitorii și chiar vorbitorii de rînd puteau ușor izola și combate fenomenele dăunătoare limbii. Cît de tăios i-a ironizat, de exemplu, Vasile Alecsandri în piesele sale pe "frantuziți" și ce exemplu valoros de limbă curată și sănătoasă ne-a dat el în poeziile sale! Iar urmașii, în frunte cu Mihai Eminescu, au apărut continuu specificul limbii române atît prin literatura ce au scris-o, cît și prin gramaticile normative răspîndite în mase, dîndu-le românilor modele de îmbogățire a limbii și de respectare a normelor ei gramaticale și ortoepice.

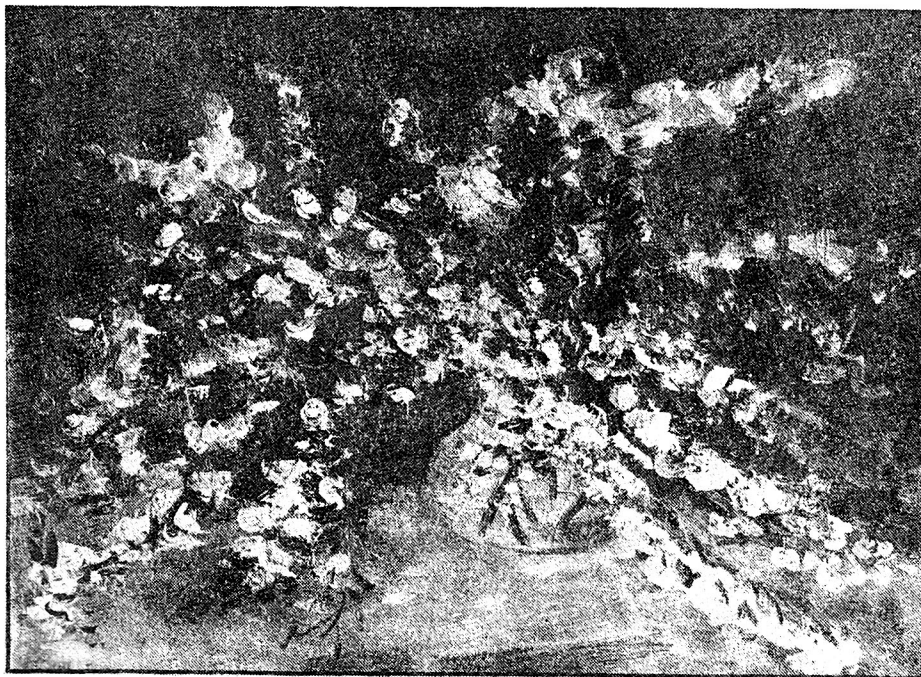
2.4. Sînt limbile popoarelor mici sortite pierderii identității lor?

În prezent situația e foarte complicată. Pe de o parte, este evident că o Europă unită nu poate îngădui topirea și asimilarea limbilor popoarelor mici de către cele ale popoarelor mari. Căci egalitatea democratică în drepturi presupune apărarea specificului fiecărei limbi, chiar dacă se vorbește de obligativitatea învățării a cca două limbi de înțelegere europeană și de scăderea importanței limbilor așa-zise "regionale". Pe de altă parte, nu e întîmplător faptul că tocmai puterile mari își apără și își consolidează limbile, luînd măsuri de protecție și de răspîndire a lor. De exemplu, în Franța, de curînd, Academia Franceză a luat măsuri

drastice de oprire a pătrunderii necontrolate a neologismelor americane în limbă. Un exemplu demn de urmat și de popoarele mici. Alte puteri mari caută să-și impună specificul asupra limbilor țărilor mai mici. Iar în interiorul lor, unele puteri mari, de exemplu, Anglia, Franța, Germania, au desființat diferența între cetățenie și naționalitate, probabil, pentru a-i unifica pe toți cetățenii țării în vorbirea uneia și aceleiași limbi. O altă dovadă: de curând, la Congresul oamenilor de știință români ținut la Sinaia, profesorul basarabean Alexei Palii dovedea, cu date concludente², acțiunea de rusificare a gramaticii și a pronunțării limbii române (așa-zise moldovenești), acțiune care s-a intensificat în ultimul timp. Era un strigăt de ajutor adresat fraților din Țară. Dar îi susțin ei pe frații din Basarabia să-și apere specificul? Mă îndoiesc că ar putea s-o facă prin emisiunile de radio și televiziune care abundă în greșeli de exprimare, inclusiv cele de pronunțare.

2.5. Situația pregătirii speakerilor și a reporterilor de radio și televiziune din România

Toate evidențele ne îndreptățesc să credem că angajații mass-media din România au fost pregătiți la cursurile de dicțiune de către profesori străini, preluând astfel metodele străine de vorbire emfatică, cum sînt: mutarea accentelor și intonației cuvintelor pe silaba inițială, accentuarea cuvintelor auxiliare în propoziție etc., etc. În plus, se pare că nu sînt verificați periodic asupra corectitudinii limbii și asupra cunoștințelor lor de gramatică și ortoepie. Verificare a unor specialiști români în acest domeniu, ceea ce e absolut obligatoriu în străinătate. Criteriile de selecționare fiind și acum poate altele decît vorbirea corectă, se pare că tocmai domeniul care influențează mai mult masele e lăsat la voia întâmplării. Ca urmare, greșelile sau particularitățile de vorbire ale unor speakeri sau reporteri, fiind transmise zilnic milioane de ascultători, sînt preluate drept bune de aceștia și astfel

Valentina BRÂNCOVEANU. Năframa miresei.

pătrund în vorbirea curentă.

2.6. Despre terenul prielnic înmulțirii greșelilor de vorbire

Cînd se caută vinovatul, fiecare pune vina pe seama altcuiva. Angajații criticați de noi ar putea să se scuze că nu ar avea la dispoziție lucrări simple, dar bine documentate, despre specificul limbii române. Și, în parte, ar avea dreptate. Căci lipsesc aproape cu desăvîrșire lucrări care să apere specificul limbii, mai ales în domeniul ortoepiei.

Se pare că lingviștii români, în ambiția lor de a fi la nivelul lingvisticii moderne, s-au dat scierii unor gramatici generative sofisticate etc.; bune pentru specialiști, dar nu pentru masele largi de vorbitori. (Rezultatele negative ale unor asemenea gramatici s-au manifestat și în alte țări.) Neglijarea studiilor despre pronunțarea limbii standard are o influență negativă nu numai asupra învățării limbii române de către străini, ci și asupra pronunțării vorbitorilor nativi ai limbii, care vin în contact cu alte limbi.

La nivel de ortoepie pînă în prezent nu s-a întocmit decît un singur dicționar de pronunțare a limbii române standard, dicționar publicat la Heidelberg de subsemnata, în 1984, dar care nu este difuzat în Țară. Se simte lipsa unui dicționar al folosirii corecte a prepozițiilor în locuțiunile și expresiile tipic românești.

Dicționarul ortografic al limbii române (autoare: F. Șuteu și E. Șoșa) din 1994 este lăudabil ca început, dar e cu totul incomplet.

Este necesară o conlucrare zilnică între scriitori și lingviști și coordonatorii programelor radio și tv. Începutul foarte bun de pe timpuri al academicianului Graur este continuat în prezent prin cîteva minute la radio, dimineața, într-o emisiune în care prezentatorii înșiși comit greșeli de limbă, inclusiv de pronunțare.

2.7. Exemple de greșeli gramaticale și de pronunțare* care afectează specificul limbii

* În paranteze se indică forma corectă.

a) greșeli gramaticale:

1. lipsa sau folosirea greșită a articolului genitival:

a ajuns în fazele superioare
turneului (ale turneului),
ministru rus apărării (al apărării),
a publicat o relatare
departamentului ministerului (a
departamentului);

2. lipsa pronumelui personal de dativ-acuzativ:

urmașilor s-a interzis (li s-a
interzis),
aceștia au făcut martiri să
meurgă (pe martiri),
pe voi Domnul să pomenească
(să vă pomenească);

3. lipsa acordului adjectivului cu substantivul în gen și număr:

pățanii petrecuți (petrecute),
nu face față artileriei grea (grele),
liderii majorității democrată
(democrate),
înlocuirea acești membri
(acestor);

4. nefolosirea formei feminine la numeral:

e cinci și cincizeci și doi de
minute (două),
în urmă cu doi săptămîni (două),
doi milioane (două);

5. forme verbale greșite:

populația va scade (scădea),
n-aș vede (vedea),
trei din patru venise (veniseră),
motivele acestea au diminuat
simțitor (s-au diminuat),
ziariștii se dau cu părerea (își
dau);

6. forme greșite de pronume:

însăși efortul (însuși),
momentul însăși (însuși);

7. confuzie între adjective și adverbe:

cred că nu este bine această
introducere (bună);

8. lipsa negației duble:

nici aceia au fost scutiți (nu au
fost scutiți),
dar este mai bine nici altundeva
(nu este bine),
a zis nimic mai bun (nu a zis);

9. prepoziții greșite în

expresii:

*e legat cu această întrebare (de),
să ne concentrăm pe ceea ce
trebuie (asupra a ceea),
să plece pe alte firme (la),
am insistat pe el (asupra lui),
un om de valoare sigur pe el
(de),*

*se preocupă cu întrebarea (de),
un mare salt cu care trebuie să
ne adaptăm (la),*

față cu această realitate (de);

10. greșeli în ordinea cuvintelor:

*i-a îndelung torturat,
o nu totdeauna hotărîre,
este nici măcar în parte
adevărată.*

b) greșeli de pronunțare:

1. înghițirea silabelor cu vocale în hiat și mutarea accentului:
*conștiința (conștiința), com-
panilor (...ni-ilor), amnézia (...zî-a);*

2. pronunțarea greșită a unor cuvinte cu e inițial:

*el, este, era (pronunțat [el, este,
era] în loc de [iel, ieste, iera], dar
[ieuropa] în loc de Europa, [iechilibrul]
în loc de echilibrul;*

3. accentuarea cuvintelor auxiliare în propoziție:

el á mers, ó rea hotărîre, á luat;

4. adăugarea unui accent suplimentar pe prima silabă:

*Facultatea de Filologie a
organizat o întâlnire cu profesori din
țară. (Observați cum se schimbă întru
totul melodia propoziției față de
pronunțarea ei corectă: *Facultatea de
Filologie a organizat o întâlnire cu
profesori din țară*);*

5. mutarea accentului pe prima silabă:

De la acel stadiu greșeala a luat proporții, eliminînd întru totul accentul propriu al cuvîntului. Astfel, tonul ridicat și accentul pe prima silabă aduc nu numai deteriorarea ritmului și a intonației, ci și confuzii între cuvinte și elidarea unor silabe. De ex.: *democrați-ei* devine *democra-ției*, *a úni* se confundă cu *úni*, *mani-a* devine *ma-nia* etc. Împotriva acestei

deprinderi foarte dăunătoare specificului prozodic al limbii am luptat și se pare că toate strădaniile mele au fost zadarnice. Dar mutarea accentelor cuvintelor în scop emfatic a nemulțumit și pe alți români. De exemplu, scriitoarea și ziarista Ileana Vulpescu a publicat de curînd un articol critic intitulat: **Dughenizarea limbii române**. Și nu mă îndoiesc de faptul că și oameni de știință din România au o atitudine negativă față de schimbarea fizionomiei prozodice a limbii române, nu numai eu. Doar fluxul armonic al vorbirii românești oglindește și felul pașnic și omenos al vorbitorilor români. Pe cînd ritmul accelerat prin accentele adăugate sau chiar schimbate cu totul pe prima silabă a cuvintelor dă vorbirii românești un flux agitat, străin și dur,

Voi da cîteva exemple luate pe bandă de magnetofon dintr-o emisiune recentă la radio "Europa liberă", în cadrul căreia vorbește un reporter din România. Notez că toate exemplele de greșeli date aici au fost fie de la postul numit mai sus, fie de la radio Cluj sau București, în săptămînile cît am fost în țară în acest an. Le-am notat în caietele mele cu date exacte și adesea și cu numele vorbitorilor, fiind din ultimele șase luni, cu mici excepții. La cerere pot da datele exacte pe care, pentru simplificare, nu le-am dat aici.

6. Cuvintele de pe casetă:

a) *printr-un cuvînt* — un exemplu grăitor pentru faza absurdă la care s-a ajuns și anume: în limbă nu se pot succeda două silabe accentuate fără a face o pauză între ele. Deci *cuvînt* a trebuit despărțit printr-o mică pauză pentru a suporta succesiunea celor două silabe accentuate. Dar observați tonul ridicat doar pe prima silabă, ceea ce dă cuvîntului o fizionomie întru totul străină;

b) *acreditați, ... politicieni, reprezentanți* — cuvinte în care se poate observa că accentul adăugat pe prima silabă a devenit accentul principal, purtînd și tonul ridicat;

c) *cú privire la semnificația aniversării tricentenarului universității.*

Din exemplul acesta se poate constata nu numai transformarea accentelor adăugate pe prima silabă în accente principale, ci și sublinierea greșită a prepoziției în expresia "*cu privire*", care nu poartă accent în vorbirea corectă.

3. Necesitatea organizării apărării specificului limbii române pe întreg teritoriul țării

Din exemplele date cred că am putut scoate în evidență pericolul pe care îl prezintă schimbările nenaturale aduse de unele grupuri de vorbitori în limba română. Este nevoie să acționăm cât mai unit și mai urgent. Căci identitatea de limbă înseamnă identitate națională. Să ne amintim mereu de versurile poetului ardelean: "Graiul vechi să-l apărăm, căci pe-ascuns dușmanii cată să ni-l fure, să ni-l vîndă!"

NOTE BIBLIOGRAFICE:

¹ a) Scrisori și articole despre deteriorarea limbii române:

Tătaru A., **Scrisoare către academicianul Al. Graur**, 3.11.85, în care cer sprijinul în combaterea modei ce se răspîndește în vorbirea românească din străinătate influențînd vorbirea din țară.

Tătaru A., **Scrisoare către V. Georgescu, directorul postului "Europa liberă"**, 6.12.85, în aceeași problemă.

Tătaru A., **Scrisoare către directorul general al postului "Europa liberă" din Washington, Mr. Barklay**, 30.12.85, în aceeași problemă.

Tătaru A., **Scrisoare către speakerii postului "Europa liberă"**, în aceeași problemă, 16.1.86.

Tătaru A., 1986, **Să ne respectăm limba. Apel la corectitudine**, I, II // "Convergențe românești", Londra—Zürich.

Tătaru A., 1987, **Româna printre străini**, // "Lupta", Providence, USA.

Tătaru A., **Scrisoare către**

directorul postului "Europa liberă", N. Rateș, 25.1.89, în care mă plîng între altele și de stîlcirea limbii în emisiunile lor.

Tătaru A., 1989, **Gînduri la centenarul lui Eminescu**, articol în care mă refer la greșelile de limbă română în străinătate.

Tătaru A., 1991, **Cui îi folosește stricarea limbii române: între semănat și recoltă** // "Azi" și "Mesagerul transilvan".

Tătaru A., 1993, **Pătrunde limba română din străinătate și în România?** // "Tribuna", Cluj.

b) Comunicări la congrese internaționale despre aceleași probleme:

Tătaru A., 1983, **Some aspects of Rumanian pronunciation abroad**, Congresul de lingvistică de la Ibadan, Nigeria.

Tătaru A., 1986, **Reflecții asupra limbii române în străinătate**, Congresul de studii românești, Paris.

Tătaru A., 1987, **On a strange fashion of Rumanian accentuation abroad. A contrastive sketch with German and English**, Congresul Societății Internaționale de Fonetică, Tallin.

Tătaru A., 1993, **Despre necesitatea apărării specificului limbilor într-o Europă mai unită, Limba română: pronunțarea**, Conferința speakerilor de radio și tv de la București.

Tătaru A., 1993, **Die Spezifika der Sprachen und das künftige Europa: willkommen und unwillkommene Einflüsse, am Beispiel des Rumänischen**, Congresul Internațional de Lingvistică, Gratz.

² La congresul oamenilor de știință români de pretutindeni: "România și românii în știința contemporană", Sinaia, 23—27 mai 1994, la secția de limba română s-au ridicat mai multe voci împotriva deteriorării voite a pronunțării la radio și tv din România. Aceasta mai ales după ce și-a susținut lucrarea profesorul Alexei Palii din Basarabia, care vorbea și de mutarea accentelor cuvintelor românești în Republica Moldova.

³ Palii Alexei, 1994, **Calchierea, fenomen ce a dus la degenerarea limbii române în Republica Moldova**. Congresul de la Sinaia, mai 1994.

Nicolae MĂTCAȘ

IMPURTURBABILI, LEII...

Mă întreba deunăzi, în modul cel mai serios, un profesor universitar, pretins specialist în politologie, deputat în Parlamentul Republicii Moldova care a votat înveșnicirea în Constituție a etnonimului "popor moldovenesc" și a glotonimului "limbă moldovenească", de unde s-a luat etnonimul "român": "Înțeleg că *moldovean*, *Moldova*, care sînt mult mai vechi decît *român*, *România*, vin de la *Molda*, dar de unde se trage cuvîntul *român*?" "De la Rîm, bădie, i-am răspuns, ne tragem toți: moldovenii, muntenii, ardelenii. Adevărul acesta îl cunoșteau și cronicarii, și Cantemir, și străinii, ultimii numindu-ne și vlahi, ca pe italieni, noi însă numindu-ne în permanentă, de la Traian încoace, români. De la Roma venim, bădie, de la *romanus*, *romani*, în urma trecerii lui a înainte de n în â, ca și în *manus* > *mîna*, *canis* > *cîine*, *panis* > *pîine*". Iar el ținea să mă convingă precum că termenul *rumîn* ar fi apărut în epoca feudală pentru a denumi o stare socială — pe țăranul vecin, iobag, iar ca etnonim — abia odată cu formarea statului modern român.

Vai de capul bieților studenți, m-am gîndit atunci, dar vai și de capul bietului electorat, ai cărui exponenți nu vor să deschidă un manual de istorie nefalsificată de școala sovietică de minciuni și nici să asculte de adevărul științei...

Cei care au creat în eprubetă o "limbă moldovenească" s-au străduit s-o modifice în fel și chip pentru a o deosebi de ceea ce este cu adevărat

— limba română. Au împănă-o cu rusisme, i-au dezaxat structura sintactică romanică, înclinîndu-i catargul spre modelele structurale rusești, i-au alterat din rădăcină accentul, melodia și intonația¹, transformînd-o într-un *patois*, adică într-un talmeș-balmeș moldo-rus. Dacă francezii din Canada își permit să ironizeze cu durere în suflet și să tolereze o situație sociolingvistică specifică prin replica "Parles-vous franglais?", cred că românii din Republica Moldova care n-au mai putut contempla impasibili procesul de dispariție a limbii materne la ei acasă au avut tot temeiul să vocifereze în 1989: "Limbă! Alfabet!" Limbă, adică limbă română, limbă nealterată, limbă-model; alfabet, adică alfabet latin, alfabet care ar apăra-o de invazie, alfabet pe potriva ei. Într-un cuvînt, limbă română — alfabet român.

După ce poporul român din Republica Moldova și-a redobîndit cu greu cîteva însemne ale demnității naționale: independența față de imperiu, stemă, drapel, imn, limbă, alfabet, memorie istorică, iată că le pierde rînd pe rînd extrem de ușor. Sub pretextul că i s-ar consolida independența, se renunță la ceea ce avem comun cu frații noștri de peste Prut, astfel încît în cele două state românești totul să fie diferit: popor moldovenesc și popor român, limbă moldovenească și limbă română, drapel moldovenesc și drapel românesc, stemă moldovenească și stemă românească, clasici moldoveni și clasici români, lei moldovenești și lei românești...

Toate ca toatele, dar leii moldovenești, chipurile, prin stabilitatea lor, ar fi niște adevărați paralei, ei punînd la pămînt nu numai levele bulgărești, ci și leii românești. Îi vor fi punînd, poate, la nivel bancar, dar la nivel ortopic?

Vorba e că, în conformitate cu vechiul sistem de scriere (bazat pe alfabetul rusesc), dar și cu vechea

deprindere de pronunțare, coada leilor moldovenești se termină într-un *i* scurt (*ун лей —ниште лей — лейи*), în timp ce în grafia latină nu există semne grafice speciale pentru *i* plin și pentru *i* scurt (tot așa precum nici în vechea și nici în noua — pentru noi! — grafie nu există semne grafice diferite pentru *e* scurt și *e* plin, pentru *o* scurt și *o* plin, pentru *u* scurt și *u* plin), fapt care ne face să credem că și coada leilor românești s-ar termina tot într-un *i* scurt (*lei*). Iată însă că, spre bucuria moldavofililor și a românofobilor, nu e chiar așa: *leii* moldovenești se termină în diftongul descendent -*ij* (*ий*), constituit din *i* plin + *i* scurt (*le-ij* = *le-ий*), pe când *leii* românești se termină în diftongul ascendent -*ji*, constituit din *i* scurt + *i* plin (*le-ji* = *ле-ий*)². Bucurați-vă, adepți ai moldovenismului: există încă un "specific moldovenesc" de pronunțare, care deosebește "limba moldovenească" de cea română!

Problema care se pune este, așadar, următoarea: cum se rostește diftongul postvocalic *ii* de la finele substantivei (și adjectivei) masculine la plural, forma hotărâtă (cu articolul hotărât *i*): ca diftong descendent, *ij* (*ий*), sau ca diftong ascendent, *ji* (*ий*)?

În scrierea cu litere rusești acest *i* final cu rol de articol substantival hotărât pentru masculin plural era redat întotdeauna prin *i* scurt — *й*, ceea ce însemna că trebuia să fie rostit tot așa, adică în componența unui diftong descendent *ий* (*ий*): *кай + й = ка-ий* (*ca-ij*), *пуй + й = пу-ий* (*pu-ij*), *тей + й = те-ий* (*te-ij*), *копий+й = ко-пий* (*co-pi-ij*), *вий* (adj.) + *й = ви-ий* (*vi-ij*), *бой + й = бо-ий* (*bo-ij*), *рэй* (adj.) + *й = рэ-ий* (*ră-ij*), *винтый + й = вин-тый-ий* (*in-ti-ij*). La fel se proceda și la formarea genitiv-dativului singular articulat cu articolul hotărât *i* al femininelor care la forma nehotărâtă a acelorași cazuri se terminau într-un diftong descendent cu *i* scurt final (în afară de -*ij*): (*а*) *уней плой + й = (а)*

плой-ий (*plo-ij*). (*а*) *уней кей + й = (а)* *ке-ий* (*che-ij*). (*а*) *уней гэлбуя* (adj.) + *й = (а)* *гэл-бу-ий* (*găl-bu-ij*). (*а*) *уней вэй + й = (а)* *вэ-ий* (*vă-ij*). (*а*) *уней амэрий + й = (а)* *а-мэ-ры-ий* (*a-tă-rî-ij*). Avem un caz evident când scrierea influențează direct pronunțarea.

Lucrările de specialitate ne atenționează că numai în poziție postconsonantică la finele cuvintelor digrafii *ii* constituie diftongul descendent *ij* (*ий*): *vii*, *puștii*, *mii*, *copii*, *brazii*, *lupii*, *pomii*, *vulturii*, *cafenii*, *vrăbii* ș.a. În poziție postvocalică (cu excepția câtorva substantive feminine la genitiv-dativ singular și la nehotărât plural de tipul (*а*) *unei cră-ii*, *niște* (*al, a, ai, ale*) *unor cră-ii*) digrafii *ii* de la finele cuvintelor urmează a fi pronunțat ca un diftong ascendent, *ji* (*ий*)³: *lej + i = le-ji* (*ле-ий*), *tej + i = te-ji* (*те-ий*), *copii + i = co-pi-ji* (*ко-пий*), *vii* (adj.) + *i = vi-ji* (*ви-ий*), *pustii* (adj.) + *i = pus-ti-ji* (*пус-тий*), *puji + i = pu-ji* (*пу-ий*), *caji + i = ca-ji* (*ка-ий*), *boji + i = bo-ji* (*бо-ий*), *întîji* (adj.) + *i = în-tî-ji* (*ын-тий*), *zglobii* (adj.) + *i = zglo-bi-ji* (*эгло-бий*), *cafenii* (adj.) + *i = ca-fe-ni-ji* (*ка-фений*) ș.a.m.d.

Care ar trebui să fie temeiul unei atare pronunțări?

Să ne amintim ce se întâmplă cu semivocalele *i* scurt și *u* scurt din componența diftongilor de la finele cuvintelor atunci când la acestea se atașează fie o vocală, fie o silabă care începe cu o vocală, pentru a forma cuvinte noi, derivate, sau pentru a alcătui alte forme gramaticale ale aceluiași cuvînt. Pentru aceasta să examinăm următoarele exemple cu diftongii descendenți *aj*, *ej*, *oj*, *uj*, *ăj*, *îj* și *eu*, *ou*, *iu*, *ău*, *îu*: *mălaiaj + e* = *mă-lă-iej*, *puiaj + u + l* = *pu-iul*, *cheiaj + u + l* = *che-iul*, *joia + a* = *jo-ia*, *butoiaj + u + l* = *bu-to-iul*, *gutuij + a* = *gu-tu-ia*, *budăiaj + aș* = *bu-dă-iaș*, *călcăiaj + aș* = *căl-că-iaș*, *răsteuij + aș* = *răs-te-uaș*, *bou + ar* = *bo-uar*, *noiaj* (adj.) + *ă* = *no-uă*, *Cișmigiu + an* = *ciș-mi-gi-uan*, *flăcău + andru* = *flă-că-uan-dru*,

pîrîu + aș = pî - rî - uaș.

Observăm că atunci cînd se adaugă o silabă nouă constituită dintr-o vocală sau care începe cu o vocală la un cuvînt terminat într-un diftong descendent, semivocala din silaba precedentă trece la silaba următoare ce începe cu o vocală, constituind un nou diftong, însă de acum un diftong ascendent. Acest lucru se întîmplă din cauză că *semivocala își menține* și în noua silabă *statutul* vechi de *semivocală*. Dacă fenomenul observat este general pentru toți diftongii descendenți în poziție finală, adică are caracter de lege, înseamnă că toți diftongii finali descendenți, inclusiv *ii*, se comportă la fel: *puj + a = pu - ja*, *puj + u + l = pu - jul*, prin urmare și *puj + i = pu - ji* (пу - ии), *lej + i = le - ji* (ле - ии), *tej + i = te - ji* (те - ии), *copij + i = co - pi - ji* (ко - пи - ии), *pustij* (adj.) + i = *pus - ti - ji* (пус - ти - ии), *vij* (adj.) + i = *vi - ji* (ви - ии), *flăcăj + i = flă - că - ji* (флэ - кэ - ии) ș. a. m. d. Adică semivocala *j* (и) de la silaba precedentă (în care constituia, împreună cu vocala anterioară, un diftong descendent) trece la silaba următoare tot ca semivocală, formînd deja, în rostire, un diftong ascendent (*ji = ии*). Regula generală este că digraful *ii* de la finele cuvîntului după o silabă vocalică deschisă se pronunță ca un diftong ascendent, *ji* (ии), și nu ca un diftong descendent, *iî* (ий), cum era pronunțat în scrierea cu litere rusești. Prin urmare, din acest punct de vedere vor fi corecte pronunțările de felul: *vi - ji* (ви - ии) (adj. antepus substantivizat), *le - ji* (ле - ии), *co - pi - ji* (ко - пи - ии), *ca - ji* (ка - ии), *gre - o - ji* (adj.) (гре - о - ии), *pu - ji* (пу - ии), *nă - tă - ră - ji* (нэ - тэ - рэ - ии), *a - mă - rî - ji* (adj.) (а - мэ - ры - ии), *(a) che - ji* (ке - ии) (a) *scîin - te - ji* (скын - те - ии) ș. a., pronunțări pe care le recomandă DOLR-ul și alte lucrări normative.

Între altele fie spus, oamenii simpli, neinstruiți, de la țară, moldoveni get-beget, cum le place să-și spună, vorba lui Petre

P. Moldovan, deși știi prea bine că sînt români, anume așa și pronunță aceste cuvinte, precum au apucat din moși-strămoși. Bucuria moldavofililor, după cum vedem, și aici a fost zadarnică. Pentru că, să vedeți: această "diversiune" ortoepică moldovenească a făcut de mult o breșă largă în zidul ortografiei "munteneste" a limbii române literare și românașii nevigilenți de peste Siret nici nu-și dau seama că moldovenii le-au jucat și de data aceasta renghiul. Iese că moldovenii sînt aceia care i-au "moldovenizat" pe munteni, și nu muntenii sînt cei care i-ar fi "muntenizat" (alias românizat) pe moldoveni. Iar acum românilor basarabeni nu le rămîne decît să se "moldovenizeze" ei înșiși, adică, în cele din urmă, tot să se românească. Căci români sîntem în toate: și la umblet, și la vorbă, și la port. Și atunci nici leii moldovenești nu se vor mai zborși la imperturbabilii lei românești, după cum nu se vor mai zborși unii la alții nici stăpînii lor "dresori" de pe toate malurile de ape și de pe toate piscurile unde se vorbește românește. Deoarece numai limba, gîndirea și simțirea românească a ținut neamul acesta grămăjoară, dîndu-i tărie să reziste în fața tuturor dezastrelor.

NOTE:

¹ Cunoscutul regizor Emil Loteanu se plîngea că din o mie de absolvenți de școală medie nu poate selecta unul care să aibă o pronunție naturală.

² A se consulta, în acest sens, și extrem de instructiva, din punctul de vedere al pronunțării standard, lucrare: Ana Tătaru. **Rumanian Pronouncing Dictionary. Rumanisches Ausspracheworterbuch. Dictionar de pronunțare a limbii române**, vol. I (A-L), vol. II (M-Z), Esprint—Verlag, Heidelberg, 1984.

³ Flora Șuteu, Elisabeta Șoșa. **Dictionar ortografic al limbii române**. Editura Vestala. Editura Atos. București, 1994.

Gligor GRUIȚĂ
Cluj-Napoca

GRAMATICĂ NORMATIVĂ (III)*

LOCUIM LA ETAJUL TREI SAU LOCUIM LA ETAJUL AL TREILEA?

0. Răspunsul la această întrebare reclamă o discuție mai amplă, în vederea delimitării următoarelor timpuri de numeral:

a) **numeralul cardinal cantitativ** (care exprimă numeric cantitatea obiectelor: *La română am deja patru note*);

b) **numeralul de identificare** (utilizat, cum arată și numele, pentru identificarea obiectelor pe baze numerice: *La română am luat nota patru*);

c) **numeralul ordinal** (care indică ordinea obiectelor prin numărare: *La română am luat a patra notă*).

Statutul numeralului de identificare nu este lămurit nicăieri în gramaticile noastre descriptive. Această specie este inclusă la numeralul cardinal propriu-zis (cu care se aseamănă formal) sau este tratată ca variantă discutabilă a numeralului ordinal (cu care se aseamănă semantic-funcțional). Exemplele de mai sus evidențiază însă o diferență netă între numeralul de identificare *patru* și variantele cantitative și ordinale ale aceluiași numeral. O prezentare paralelă, mai amănunțită, numeral de identificare — numeral cantitativ și numeral de identificare — numeral ordinal, va fi în măsură, sperăm, să edifice cititorul asupra particularităților gramaticale și funcțional-semantice

ale numeralului de identificare, eliminând ezitățile și reținerile nejustificate în utilizarea acestuia.

1. Numeral de identificare — numeral cantitativ

Analiza comparativă a sintagmelor *patru note* și *nota patru* arată că diferența funcțional-semantică dintre cele două specii de numeral este categorică (cantitatea exactă a unor obiecte vs. identificarea unui obiect dintr-o serie). La aceasta se adaugă și câteva importante deosebiri morfologice și distribuționale, după cum se va vedea în continuare.

1.1. Numeralul de identificare are numai valoare de singular, lucru firesc dacă avem în vedere rolul său de individualizare/identificare. Numeralul cantitativ are valoare de plural (cu excepția lui *unu/una*). Să se compare:

Ei ocupă zece camere (cantitativ).

Ei ocupă camera zece (identificare).

Diferența de valoare (singular/plural) rezultă din diferența de număr gramatical de la substantivele cu care cele două numere fac grup nominal în varianta-tip. Numeralul de identificare este întotdeauna termenul adjunct al unui apelativ la singular (*pagina șapte, programul doi*). Numeralul cantitativ, cu excepția capului de serie, formează grup nominal cu un substantiv la plural (*șapte pagini, două programe*). În varianta eliptică a acestor grupuri nominale, numerele preiau informația regentului, inclusiv pe cea de număr, de unde și comportamentul diferit ca termen iradiant în relația de acord:

Zece sunt ocupate ("camere").

Zece este ocupată ("camera").

1.2. În ceea ce privește genul, numeralul de identificare nu cunoaște flexiunea după categorie gramaticală: *nota doi, camera douăzeci și unu*. Numeralul cantitativ, în schimb, marchează formal opoziția de gen la primele două unități și la toate construcțiile care le încorporează pe acestea: *doi note, douăzeci și una de camere*.

*Continuare. Vezi nr. 1 și 2, 1995.

1.3. Deosebiri nete apar și în felul în care numerele în discuție realizează categoria cazului. Să se compare:

Echivalentul celor 1992 de lei/ a 1992 de lei.

La începutul anului 1992/ lui 1992.

1.4. După cum s-a putut constata deja, există și o diferență de topică între numeralul de identificare și cel cantitativ. Variantele-tip (cu substantiv) ale celor două grupuri nominale au, din acest punct de vedere, structuri diametral opuse:

A + B (substantiv + numeral de identificare): *nota patru*;

B + A (numeral cantitativ + substantiv): *patru note*.

2. Numeral de identificare — numeral ordinal

Funcțional-semantic, cele două numere se apropie mai mult decât perechea examinată anterior. Faptul apare ca normal, dacă ținem seama că numeralul ordinal exprimă ordinea numerică a obiectelor, iar numeralul de identificare realizează o individualizare/identificare bazată tot pe ordinea matematică (*a patra notă* — *nota patru*). Putem afirma chiar că cele două componente semantice (ordinea numerică și identificarea numerică) sunt implicate concomitent în sensul fiecăruia dintre numerele menționate. Încadrarea formală la un tip sau altul este decisă de trăsătura dominantă. De pildă, în *nota patru*, numeralul este un fel de nume propriu, deoarece *patru* este numele unei note din sistemul nostru de apreciere a performanței școlare. Pe de altă parte însă, nu putem neglija faptul că funcția de identificare a acestui "nume propriu" se bazează pe ordinea matematică (ascendentă/descendentă), foarte riguros determinată. În *nota a patra* (respectiv, *a patra notă*), accentul cade pe ordine, după criteriul succesiunii în timp, iar identificarea, secundară aici, se limitează la locul ocupat de această notă, după criteriul amintit.

În general, primul tip de numeral este utilizat astăzi cu prioritate pentru

a identifica unitățile unor sisteme cunoscute, acceptate, cu repere sigure, permanente. Cîteva exemple:

Sistemul numerelor abstracte: *numărul șapte*;

Sistemul unităților temporale: *minutul opt, anul 1948, secolul XX*;

Sistemul codurilor poștale, al telefoanelor: *codul poștal 3432, telefonul 334316*;

Legi, decrete, articole de lege, paragrafe, alineate: *legea 18, decretul 616*;

Organizarea internă a unor volume: *capitolul trei, subcapitolul doisprezece, pagina 325*;

Mijloace de transport în comun: *troleibuzul 26, trenul 405, autobuzul 17*;

Instituții de învățămînt: *Scoala Generală 14, Liceul (nr.) 10*;

Etaje, camere, sectoare, străzi (în unele țări): *sectorul III, camera 405, etajul VII etc.*

Numeralul ordinal apare, de obicei, acolo unde prioritară este ordinea sau poziția fixată pe baza unor repere spațiale sau temporale conjuncturale, stabilite ad-hoc:

El a ieșit al doilea din sală.

Ea era a treia din dreapta.

Al patrulea secol de dominație otomană începea atunci.

A pierdut al treilea autobuz.

S-a întîmplat într-al cincilea an al șederii sale acolo.

3. Mobilitatea accentului semantic-funcțional (ordine-identificare) sau percepția nediferențiată, aproximativă a semanticii numeralului pot duce la concurența celor două specii discutate la 2:

Am citit pagina șapte/Am citit pagina a șaptea.

Desigur, în general, ambele formulări vizează aceeași pagină, dar nu este exclusă nici diversitatea referențială. *Pagina șapte* este una singură în orice carte. Chiar dacă, din greșală, a fost plasată la mijlocul volumului, contează ordinea absolută de pe axa numerelor, în baza căreia a fost numerotată și cu ajutorul căreia o identificăm. *Pagina a șaptea* reflectă

locul unei pagini în volum, raportat la diferite repere convenționale (ex. *pagina a șaptea din ultimul capitol*). *Pagina șapte* asigură o interpretare univocă, exactă, identificând pagina respectivă pe baza unui criteriu absolut.

Cam în același fel se pune problema conținută în titlu: *etajul trei* sau *etajul al treilea*? Etajul trei este unul singur, cel ce reprezintă, potrivit accepției comune, al patrulea nivel al unei construcții. *Etajul al treilea* se referă la același etaj, dar poate indica, în anumite situații, specificate în context, și un alt nivel al edificiului. De exemplu: *etajul al treilea de sus în jos*; *al doilea etaj de deasupra mea* etc. Ordinea spațială, cea temporală pot fi schimbate. Ordinea numerică absolută nu se schimbă, de aceea, pentru identificare, este mai potrivită aceasta. În concluzie, *etajul trei*, este o formă exactă, corectă, neinterpretabilă. Are și *avantajul simplității morfologice*, spre deosebire de numeralul ordinal, care trebuie marcat printr-un complex de morfeme specifice: *al... lea*, *a ... a* (*al treilea*, *a treia*).

Observații. (1) Nu trebuie să se înțeleagă din cele spuse mai sus că *etajul al treilea* ar fi o formulare greșită. Este doar mai puțin economică, ușor desuetă și, într-o oarecare măsură, uneori, ambiguă, imprecisă. Pe de altă parte, considerăm că nu e bine nici să întreținem în continuare ideea că *etajul trei* este o variantă "tolerată", un numeral cardinal folosit impropriu în locul unui numeral ordinal. *Etajul III* (trei) este un numeral de identificare, folosit exact cum și unde trebuie, avînd legitimitatea și prestigiul normei literare.

(2) Faptul că, în asemenea situații, numeralul de identificare este tot mai mult preferat celui ordinal nu înseamnă că acesta din urmă este în pericol, pe cale de dispariție. El are rolul său bine precizat în limbă, este necesar și bine consolidat morfologic, sintactic, semantic. Își restrînge doar sfera de utilizare, renunțîndu-se la el acolo unde ordinea se subordonează scopului de identificare. Fenomenul

este un reflex lingvistic al modernizării societății. Așa cum s-a văzut, astăzi identificăm rapid, pe baze numerice: autoturisme, autobuze, tramvaie, troleibuze, trenuri, telefoane, camere de hotel, apartamente, sectoare, zone poștale, legi, articole, paragrafe etc. Într-o asemenea situație, este firesc ca în conștiința lingvistică a vorbitorilor să se impună tot mai pregnant numeralul de identificare, cu avantajele amintite (precizie, economicitate).

(3) Acest proces al deplasării dinspre ordinal spre numeralul de identificare este în plină desfășurare, de aceea uzul are numeroase puncte de ezitare. Se constată stadii diferite de evoluție, în funcție de genul substantivului determinat, de domeniul la care se referă acesta etc. De pildă, sintagmele masculine și neutre sunt mai avansate pe calea abandonării ordinalului. Se spune astfel, în mod curent:

anul unu (doi, trei, patru) de studii;
regimentul unu (doi, trei, patru etc.);
batalionul trei (unu, doi).

La feminin, în schimb, lucrurile se mișcă mai încet. Se spune și *compania unu*, dar mai des se folosesc ordinalele: *compania întâi*, *compania a doua* etc. Este adevărat că au apărut: *casa de filme unu (doi, trei)*, *linia unu* (la C.F.R.), dar în sistemul școlar se utilizează *clasa întâi*, *clasa a doua* etc., în exclusivitate.

Repetăm, variantele ordinale nu sunt greșite, dar nici nu trebuie absolutizate ca singurele corecte.

NE ÎNTÎLNIM LA ORA 17 SAU NE ÎNTÎLNIM LA ORELE 17?

În propozițiile din titlu avem de-a face cu un *numeral de identificare*. Această specie de numeral îndeplinește în limbă rolul unui nume propriu: individualizează și identifică un "obiect" dintr-o pluralitate de obiecte identice. În cazul de față, 17 este "numele" unei ore dintre cele 24 care alcătuiesc durata unei zile.

Între particularitățile flexionare și combinatorii ale numeralului, de identificare, amintim:

a) Este indiferent la genul substantivului regent (*nota doi, pagina douăzeci și unu*).

b) Ocupă poziția a doua în grupul nominal *substantiv + numeral* (*sala unu, legea optsprezece*).

c) Formează sintagmă numai cu substantive la singular (*sectorul patru, camera nouăsprezece*).

Raportînd întrebarea din titlu la caracteristicile menționate aici, rezultă că recomandabilă este prima variantă:

Ne întîlnim la ora 17.

Formularea cu substantivul la plural (*orele 17*) este, din păcate, destul de răspîndită. Ea trebuie respinsă nu numai din rațiuni strict gramaticale, cum s-a arătat, ci și pentru că intră în contradicție cu realitatea evocată: nu sunt mai multe "ore 17" într-o zi. De altfel, cînd sintagma respectivă apare în poziția sintactică de subiect, varianta cu pluralul devine imposibilă: nu se spune *Sunt orele 17*, ci *Este ora 17*. Sublinierea ideii de plural, prin acordul predicatului, scoate și mai mult în evidență contradicția dintre realitate (= singularitate) și expresia ei lingvistică (= plural). Pluralul substantivului regent se justifică numai atunci cînd apar mai multe numerele de identificare coordonate:

Magazinul este deschis între

orele 9 și 17.

Observații. 1. Potrivit regulii că numeralul de identificare nu cunoaște flexiunea după gen (are formă unică, de masculin), se spune: *ora unu* (nu *ora una*) și *ora douăzeci și unu* (nu *douăzeci și una*). Consecvenți în respectarea acestei reguli, ar trebui să zicem *ora doi*. După cum se știe însă, se întrebuintează forma de feminin: *ora două, ora douăsprezece, ora douăzeci și două*. Această abatere de la sistem este atât de bine consolidată în limba română, încît a devenit normă. Desigur, se aud și formulări ca *ora doi* și mai ales *ora doisprezece*, dar acestea reprezintă apariții izolate, regionale, opuse uzului general.

În impunerea excepției amintite (numeral de identificare feminin, pentru *doi* și compusele sale, la indicarea orei), un rol hotărîtor a avut tradiția ordinalului (*ora a doua — ora doua — ora două*). Expriarea orei prin numeral de identificare este de dată relativ recentă. Însuși substantivul *oră* este un neologism. Limba veche utiliza numeralul cantitativ, atașat altui substantiv (*ceas*), la plural (*zece ceasuri din ziuă*), sau pe cel ordinal, acordat (*al zecelea ceas al zilei*).

2. O oscilație similară (masculin — feminin) prezintă și numeralul care indică zilele de început ale fiecărei luni. Prima zi este indicată prin masculin: *unu martie* (alternativ cu exprimarea prin ordinal: *întîi martie*). Pentru ziua a doua a lunii apar deja două variante de gen, iar formularea cu ordinalul este exclusă. În sudul țării predomină femininul: *două martie, douăsprezece martie, douăzeci și două martie*. În restul țării, cu precădere în Transilvania, se folosește mai ales varianta masculină: *doi martie, doisprezece martie, douăzeci și doi martie*.

Avînd în vedere încadrarea în sistem, considerăm că masculinul trebuie să aibă aici cîștig de cauză, ca formă invariabilă a numeralului de identificare.

**Laboriosul și neobositul
muncitor în minele
limbii române, scriitorul
Alexandru GROMOV
a împlinit
vîrsta de 70 de ani.**

*Felicitările noastre, maestre!
Colegiul de redacție
al revistei "Limba Română"
și cu această ocazie
își exprimă considerația față
de strădania dumneavoastră
de a contribui la "cresțerea
limbii românești" în Basarabia.
Prin perseverența
și nedezmintita tenacitate
de a cultiva și a propaga
limba română,
de a populariza vorbirea
și scrierea ei corectă,
v-ați situat în primele rînduri
ale apărătorilor
și promotorilor frumuseților
inestimabile ale limbii
noastre. Revista "Limba
Română" dorește să vă aibă
în calitate de haznic
și fidel colaborator mulți,
mulți ani înainte.*

Alexandru GROMOV
Chișinău

DIN VREMILE "CIOCĂLĂILOR DE AUR"

Din surse demne de încredere, mi s-a transmis cum a reacționat un vechi prieten de-al meu, într-un mediu academic, la o situație lingvistică aberantă.

În cadrul unei ședințe, raportorul se plîngea că sectorul pe care-l conduce e finanțat în proporție foarte redusă față de necesar, utilajul s-a uzat, a degradat din punct de vedere fizic și moral. Dar întrucît nu-și dăduse osteneala să asimileze terminologia de specialitate, vorbitorul se poticnea la tot pasul, alegea cu greu cuvintele și în cele din urmă recurgea la o limbă străină — după cum v-ați priceput, nu la engleză... La un moment dat, amicul meu n-a mai rezistat:

— Vă so-ciu-stvăiesc, a silabisit.
Nici în laboratoria me nu stăm ghini
cu napreajenia...

Efectul, se zice, a fost fulminant: lumea a izbucnit în rîs, vorbitorul a găsit de cuviință să-și ceară scuze, iar întreaga discuție a luat cu totul altă întorsătură — cît de bine ne cunoaștem limba și ce ar trebui să facem ca s-o cunoaștem cu adevărat.

1

Ah, de-ar avea întotdeauna ironia o acțiune atît de benefică!

Trec pe lîngă cafeneaua "Mămăliguța" și-mi rîde inima. Nu

pentru că aş fi un client fidel al localului, ci doar la vederea firmei şi la gândul cum a evoluat — prima denumire, de mai demult, fusese “Ciocălăul de aur”.

Intenţia responsabililor era, desigur, demnă de laudă — să ofere doritorilor cea mai autentică bucătărie naţională. Şi meniul, probabil, o confirma. Mai ales că erau timpurile lui Hruşciiov, cu porumbul proclamat împărat al lanurilor. Pentru măria sa se găseau cele mai alese epitete, presa moscovită îţi servea o listă interminabilă. Nouă, după cum vedeţi, ne-a căzut “Ciocălăul de aur”.

Am avut în nenumărate rînduri ocazia să citez denumiri ciudate, năstruşnice, absurde, etalate în văzul tuturor, însă povestea cu ciocălăul, după mine, constituie un caz aparte. Ne bucurăm de o atît de vastă autonomie culturală, încît nici cel mai autohton produs agricol sau fel de bucate nu putea fi scos pe firmă decît în traducere.

Parcă au trecut acele vremi — şi nu prea. Formal, nu ne obligă nimeni, dar continuăm să traducem. Şi mai întotdeauna dăm în gropi. O mostră de ultimă oră: “Banca de finanţe şi comerţ”. Ar fi fost corect “banca comercială”, dar bancă... de finanţe?! Banca efectuează operaţii comerciale, asta îi este destinaţia. E ca şi cum ai spune *aluat din făină* sau *fier de metal*. În cazul dat, eroarea rezultă din original. Dar pentru ce, mă rog, să avem nevoie de acel original?

2

Aşteptam troleibuzul şi, involuntar, m-am uitat la ceas. După care ridic ochii şi citesc: “Promstroi—2”. Şi nu era o firmă de cine ştie cînd, supravieţuitoare a “stroiurilor” de toată mîna, nu! Tocmai strălucea de

dichisită ce era, ca scoasă din cutie. Prin urmare, fusese comandată şi fixată recent, şi nu atît cu titlu de informaţie, cît de sfidare afişată: v-aţi zbatut pentru limba de stat, na-vă-o!

Mi-am mai rotit privirea şi am dat peste “Spălarea lengeriei” (ultimul cuvînt scris cu *g* şi nu cu *j*, cum dictează normele ortografice!), pe cînd ar fi fost de ajuns “Spălătorie”, de un “Atelier de lemnărie”, pe cînd lemnăria ea însăşi semnifică un atelier. Alături, un afiş anunţa cum că “Noi vă aşteptăm pe dvs.” şi, “dacă vreţi să îmbunătăţiţi relaţiile familiei...” Relaţiile familiei dumneavoastră cu cine? m-am întrebat. Răspunsul, bineînţeles, nu l-am găsit, în schimb, am “descoperit” un afiş redactat în altă limbă, din care am priceput că în româneşte fraza cu bucluc ar fi trebuit să sune: *dacă vă doriţi o bună înţelegere în familie, atunci...* Dar textul pseudoromănesc nu era altceva decît o pretinsă traducere, făcută de mîntuială, doar să se cheme că s-a respectat uzanţa.

M-am mai uitat o dată la ceas şi, iarăşi fără să vreau, am constatat: trecuseră fix două minute şi patruzeci de secunde. Cu alte cuvinte, aberaţiile se succedau în ritmul de 1:40 sec. Impunătoare frecvenţă, ce mai calea-valea! Putea fi înregistrată în calitate de record, dacă nu s-ar fi repetat la tot pasul...

(De altfel, aşteptatul troleibuz încă nu sosise, ceea ce mi-a oferit posibilitatea de a mai admira două anunţuri: “Atenţie automobil” şi “Atenţie automobilul”, ambele evident greşite: se spune “Atenţie la automobil, la tren etc.”. Aşadar, s-ar fi cuvenit să revizuiesc sus-pomenita frecvenţă, dar m-am lăsat păgubaş.)

Ne împresoară, ne năpădesc firmele, anunţurile, afişele de asemenea speţă. De unde deducţia că

Într-o perioadă de tranziție ("tranzacție", cum o mai trîntesc unii) cum e a noastră cei mai puțin periclițați de șomaj se arată a fi zeloșii răsăditori ai ciocălăilor de aur.

3

După cum au consemnat-o cronicile, Cato cel Bătrîn, scriitor, istoric și om de stat roman, își încheia fiecare discurs, orișicare i-ar fi fost tema și scopul, cu apelul "Delenga Carthago" — să distrugem Cartagina, pe atunci principalul rival al Romei. Comentatorii de mai târziu i-au apreciat procedeul oratoric în mod diametral opus: unii au elogiât intransigența politicianului, alții nu au văzut în ea decît o idee fixă, dusă la paroxism. În ceea ce mă privește, îmi declar toată stima pentru cei dintîi — în unele situații te vezi pur și simplu obligat să lansezi astfel de chemări.

Combat cu atîta înverșunare inepțiile zugrăvite sau tipografiate pentru că, sărind la tot pasul în ochii trecătorilor, intră treptat în subconștient, substituind, eliminînd expresiile corecte. Dacă așa stă scris pe firmă, omul are certitudinea că așa trebuie să fie — firmele, în accepția lui, nu le comandă agramății. Sfîntă naivitate! Mult aș da să-i convoc pe cei cu pricina într-o sală de curs și să le propun o dictare....

Desigur, depoluarea, să-i zicem așa, a inscripțiilor de tot felul ar contribui serios la asanarea limbii. Dar pînă a ieși la liman mai avem cale lungă.

Întrebați-l pe un basarabean mai puțin versat în filologie ce înseamnă "zăvod" și se va mira nespus: păi cum, o știe toată lumea — fabrică, zăvod... Nici să-i treacă prin gînd că zăvodul e cîine ciobănesc, dulău, prezent în toată literatura clasică. Un exemplu

concludent de infiltrare a unui sens greșit, preluat mecanic din altă limbă.

În genere, s-a înrădăcinat tendința de a considera anumite cuvinte drept termeni profesionali și, prin urmare, intraductibili. Nu l-am auzit pe vreun factor poștal sau funcționar de la oficiu să-i spună serviciului de distribuire a corespondenței altfel decît "dostafcă". Vînzătoarele te anunță că magazinul e închis pentru "oborcă" — și acesta, mă rog, termen. Dar prin contabilitățile "Ciotovod", "ciocic" — de parcă ar sta cu toții să contabilizeze cioturi...

Uneori avem iluzia că facem un pas înainte, dar se dovedește că-l batem pe loc. Așa s-a întîmplat cu "vafele". Se vehicula ideea că ar fi un produs tipic rusesc, ca și "pelmeni", prin urmare nu se traduce. Cei care știau că le spune napolitane și atunci ar fi mai curînd de origine italiană erau acuzați, bineînțeles, de "românizare". Abia mult mai târziu s-a ajuns la un fel de compromis, introducîndu-se "gofrele", dar termenul n-a prins, n-a intrat în vocabular. A fost nevoie de primul pod de flori peste Prut ca napolitanele să reentre în drepturi — astăzi e unul din puținele neologisme pe care le folosește oricine.

Mai rău stăm cu "jevacica" — așa se numește la noi guma de mestecat. E un caz de-a dreptul comic: în rusește, ține de argou, deoarece în realitate "jvacika" semnifică rumegătură, hrană rumegată de respectivele patrupeze. Iată, prin urmare, cu cine e asemuit amatorul de gumă...

4

Evident, se poate naște întrebarea: dacă așa se prezintă firmele și afișele, ce trăsnaî o fi ascunzînd ștampilele și anteturile,

mult mai puțin expuse privirilor și, prin urmare, pericolului de a fi reperate?

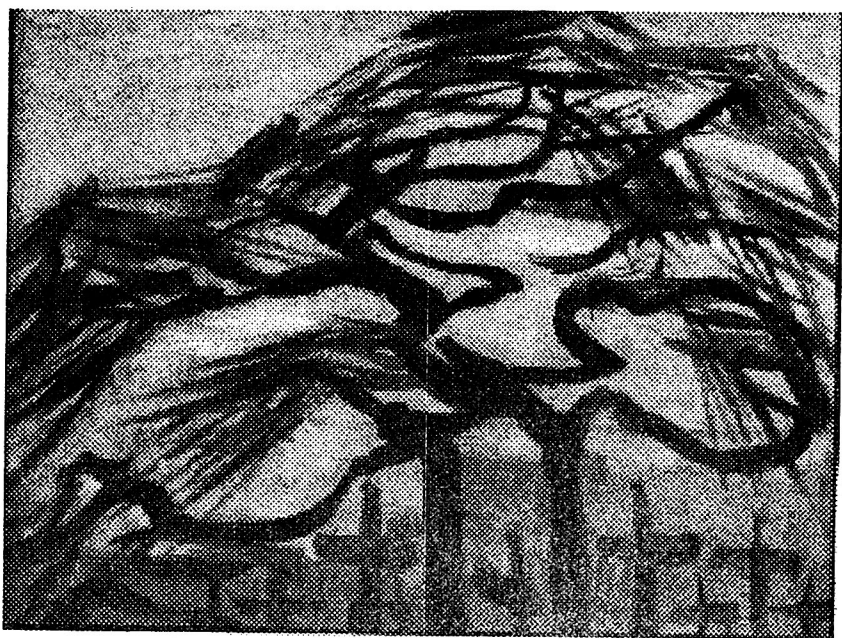
Uite că n-ați ghicit.

A fost suficientă o acțiune de corelare cu forurile de resort, pentru ca nici o ștampilă să nu fie confecționată fără aprobarea Centrului Național de Terminologie. Procedura e simplă și rapidă: specialistul-terminolog verifică denumirea unității economice și toate celelalte componente ale ștampilei și antetului, introduce corectivele necesare. De regulă, prea destule, deoarece proiectele lasă de dorit, nefiind de cele mai multe ori decât niște calchieri mecanice, demne de "epoca ciocălăilor". Aici, din fericire, li se barează calea.

Concomitent, terminologul de serviciu mai are o misiune — în cadrul C.N.T. funcționează Serviciul Limbii, telefon de contact 24-64-92, lumea îl cunoaște și se folosește de el din plin.

Din parte-mi, l-aș dori și mai solicitat, în felul acesta în practica terminologică ar surveni schimbări esențiale.

În efortul nostru de afirmare și promovare a valorilor limbii, C.N.T.-ul se configurează ca o structură de rezistență, o cheie de boltă. Nici nu vreau să-mi imaginez unde am fi ajuns dacă ar fi căzut și el sub securea reorganizărilor și restructurărilor. În toate sferile civilizației umane, numărul de termeni se află în continuă creștere, fixarea, sistematizarea și utilizarea lor devine o chestiune de prim ordin. Pentru a răspunde competent și prompt la întrebări sau a interveni în numeroase alte cazuri când ți se cere avizul, nu te poți bizui pe intuiție și nici chiar pe dicționar. Terminologistica e prea complexă și polivalentă, ea necesită acumularea perpetuă a unei baze de date minuțios selectate și verificate. În prezent, o

Valentina BRÂNCOVEANU. Destine schingiuite. Cimitirul deportaților. Palanga.

astfel de bancă electronică e în curs de formare la C.N.T., intrarea ei în circuitul cotidian va pune la dispoziția publicului un veritabil tezaur.

Pentru a vă convinge o dată mai mult de importanța vitală a sistemelor terminologice, voi menționa că nici o economie națională nu poate funcționa și evolua fără un ansamblu de prescripții tehnice prin care se stabilesc caracteristicile produselor, metodele de verificare a acestor caracteristici și o sumă de alți parametri, prescripțiile în cauză purtând denumirea de standarde. Se înțelege că acțiunea de standardizare nu poate fi efectuată fără a fi pusă la punct terminologia, și aici revenim la misiunea C.N.T.-ului. Cu alte cuvinte, reglementarea tehnică scontată se cere precedată de o adecvată reglementare terminologică. Iar aceasta din urmă, la rândul ei, va semnifica o turnură crucială — odată elaborate și implementate, standardele naționale vor contribui la o extindere considerabilă a ariei de circulație a limbii române. Cu condiția, firește, ca toți cei implicați în procesul de standardizare să se aștearnă pe carte, dându-le un bun exemplu și celorlalți.

Ca să ne dăm seama de proporțiile acestui obiectiv, să reținem că numai numărul de standarde generale urmînd a fi introduse se ridică la 20 de mii, la ele adăugîndu-se 45 de mii ramurale, iar fiecare înglobînd cîte 600—700 de standarde terminologice. Din vidul în care ne aflăm la ora actuală — ce salt spectaculos!

Să avem speranța că întregul efort în respectiva direcție se va materializa într-o tipăritură voluminoasă și comprimată cu titlul "Catalog de standarde". Dar parcă mai puțină nevoie avem de un volum de

formularistică? Din cîte știu, azi sînt puse în circulație circa o mie de formulare de diversă destinație, departamentale și interdepartamentale, însă necesarul, fără îndoială, nu se limitează la atît. Un element de substanțială asistență lexicografică îl constituie dicționarele de specialitate. La acest capitol am răsfoit la C.N.T. o listă impresionantă: 8 gata de editare, 76 în stadiu de elaborare. Cunoscînd mai mult decît modestele noastre posibilități editoriale, există șanse minime de a le găsi la librării într-un timp apropiat. Unica soluție ar fi să plasăm dicționarele într-un tabel de prioritate, stimulînd pe toate căile apariția lor.

Și un ultim prilej de optimism: la rugămintea Ministerului de Interne, prin C.N.T. a trecut "Regulamentul cu privire la modul de perfectare a actelor de identitate din sistemul național de pașapoarte". Așa că vom avea toate motivele să afirmăm: sîntem cu actele în regulă!

5

Întrucît terminologistica evoluează vertiginos și orice dicționar se dovedesc a fi inevitabil depășite, dl Constantin Tănase, directorul C.N.T., propune editarea periodică a unor caiete lexicale conținînd explicația cuvintelor recente. Nu numai că-l susțin din tot sufletul, dar îmi permit să fac și unele sugestii: *insomniat* — persoană suferindă de insomnie; *a acționa* — a transforma o proprietate a statului în societate pe acțiuni; *a returna o marfă* — a o întoarce producătorului; *activitate universitară* — muncă didactică în învățămîntul superior; *asociație de cercetări-producție* — (așa-numita, mult pătimită) asociație științifică-de producție.

Petru BUTUC
Chișinău

PREDICATELE VERBALE ANGRENATE

În sintaxa limbii române contemporane predicatul prezintă un deosebit interes științific și practic, deoarece el este indisolubil legat de o serie de probleme fundamentale privind propoziția și fraza. Justa concepere a acestui "centru organizatoric"¹ al propoziției, consideră majoritatea specialiștilor în domeniul sintaxei, ar contribui la o tratare mai adecvată a altor chestiuni de prim-ordin, cum ar fi delimitarea structurală și semantică a părților secundare ale propoziției, precizarea funcției sintactice a formelor nominale ale verbului (infinitivul, gerunziul, participiul și supinul), clasificarea propozițiilor din punctul de vedere al structurii și al conținutului în cadrul frazei, stabilirea raportului gramatical și semantic între propozițiile regente și cele subordonate etc.

Punând la bază principiul logico-semantic și funcțional, adică onoma-siologic, care prevede studierea fenomenelor sintactice "de la conținut spre forma de expresie", constatăm, împreună cu alți colegi de breaslă, că predicatul în limba română nu poate fi limitat la tipurile incluse în gramaticile obișnuite, el incluzând o serie de expresii cu verbe desemantizate, unele construcții infinitivale cu verbul *a avea*, pleonasmе, tautologii, repetiții verbale etc. Aceste modalități de redare a verbalității alcătuiesc la nivel sintactico-funcțional predicatul angrenat (PA)², care în viziunea noastră este o unitate sintactică formată din două și mai multe elemente ce constituie un tot întreg logico-se-

mantic și funcțional, comportînd anumite semnificații suplimentare: de durată (limitată sau nelimitată a acțiunii), de intensitate, de insistență, de gradatie etc. Angrenate pot fi toate tipurile tradiționale de predicate: PVS, PVC, PN, PVN, cum ar fi în exemplele ce urmează: 1) "Și apucînd spre răsărit, *s-a dus, s-a dus, s-a dus* trei zile și trei nopți..." (P. Ispirescu); 2) "Făt-Frumos *a luat și s-a pornit* în lume." (M. Eminescu); 3) "Îndată după plecarea Greuceanului, Faurul-pămîntului *se apucă și făcu* chipul lui Greuceanu..." (P. Ispirescu); 4) "*De vorbit, nu poate vorbi*, că măselele și dinții i-au căzut mai bine de o mie de ani..." (I. Creangă); 5) "Împăratul *n-avu* nici el ce mai *zice și îi dete fata*." (P. Ispirescu); 6) "*De milostiv milostiv ești, de bun la inimă bun ai fost*, nu-i vorbă, dar de la o vreme încoace, ...te-ai făcut prea nu știu cum." (I. Creangă).

Elementele subliniate în exemplele de mai sus intră în componența PA, deoarece exprimă un tot întreg logico-semantic și au o singură funcție sintactică. Ele mai conțin, pe lîngă semnificația substanțial-gramaticală de bază, și semnificații suplimentare. În exemplul 1 — de durată nelimitată a acțiunii, în 2 — o decizie promptă, în 3 — un aspect incoativ-terminativ, în 4 — o constatare a incapacității efectuării acțiunii, în 5 — obiectul acțiunii și în 6 — o constatare de ordin calificativ.

Cele arătate ne permit să delimităm în cadrul fiecărui predicat forme de bază și forme angrenate. Esența PA constă în faptul că, neschimbîndu-și fondul structural al tipului respectiv, alături de semnificația substanțial gramaticală de bază, mai exprimă semnificații suplimentare prin concursul elementelor angrenante.

Forma gramaticală a predicatului, se constituie în genere din unitatea semnificațiilor general-gramaticale și mijloacele ei structurale de exprimare. Aceleași semnificații gramaticale pot fi exteriorizate prin diverse mijloace. Astfel, paralel cu formele de bază ale

PVS, PVC, PN, PVN, delimităm respectiv și formele angrenate ale lor: PVS (angr.), PVC (angr.), PN (angr.) și PVN (angr.).

PVS (angr.), din punct de vedere logico-semantic și funcțional, exprimă ideea unei singure acțiuni a verbului de conjugat, redând și o singură semnificație gramaticală și substanțială. Repetiția verbală (RV), ca specie de PVS (angr.), prezintă sub aspect științific, o mare varietate de nuanțe de sens³. În lingvistica românească repetiția verbală a fost cercetată sub diferite aspecte, atât ca fenomen sintactic, determinabil sub raport structural⁴, cât și ca procedeu stilistic, caracteristic vorbirii populare, precum și limbii literaturii artistice⁵. Majoritatea savanților care s-au ocupat de studiul acestui fenomen lingvistic au ajuns la concluzia că RV contribuie la reliefarea prin insistență a semnificației termenului repetat. Totodată, repetiția verbală servește pentru a exprima fie întărirea ideii conținute în verb, fie diferite raporturi între constituienții frazei. Astfel, cu ajutorul repetiției se exprimă ideea de superlativ⁶, de intensiv, durată și chiar ideea de progresie, alternanță, succesiune, limitare, continuitate, excludere etc.⁷. În ceea ce ne privește, considerăm RV drept o modalitate specifică de exprimare a PVS (angr.). Tratarea repetiției cu sens de durată a unei acțiuni ca PVS nu a întâmpinat mari obiecții din partea specialiștilor. De exemplu, în fraza "*Am stat noi, am stat, am stat...*", când pe-aproape de ziuă, iaca auzim pîrîind desigurile prin codru" (M. Sadoveanu) cuvintele subliniate sînt o repetiție verbală cu funcție de PVS (angr.) în care se exprimă ideea acțiunii unui singur verb. Reluarea imprimă acțiunii o nuanță suplimentară de durată în timp⁸.

Mult mai controversată e problemă interpretării sintactice a unor tautologii verbale de tipul: *de citit citește; citește cît citește* ș. a.

Profesorul I. Diaconescu,

referindu-se la aspectul sintactico-gramatical al tautologiilor, menționează că ele se prezintă ca "fenomen lingvistic integrat într-o structură pe baza unei relații de subordonare reciprocă și cu o funcție față de baza repetată"⁹.

Tautologia verbală ca unitate lingvistică ce se realizează structural-gramatical prin reluarea aceluiași verb la altă formă gramaticală constituie, în interpretarea noastră, un singur predicat. Reluarea verbului, în cele mai multe cazuri, nu poate fi omisă. Omiterea unei unități ar atrage după sine fie o suprimare a plusului de informație, fie o schimbare a raporturilor semantice și gramaticale din cadrul enunțului¹⁰.

Un alt tip de PVS (angr.) este cel format din verbul *a lua* + conjuncție (*și*) + $V_2(f)$ ¹¹. În fraza "Erau cîteva foiețe, dar soacra a acoperit niște hîdunețe, le-a făcut unsuroase și măcar *ia și plîngi* — nici hîrtie, nici toc." (I. Druță) verbul *ia* (*a lua*) în asemenea trinomuri ne apare desemantizat. Datorită unei puternice suduri logico-semantice a elementelor componente, blocul citat, din punct de vedere funcțional, formează un PVS (angr.) cu un surplus de semnificație, cu un fel de "ataș". Anume acest "ataș" creează toată "atmosfera" comunicativă, indicînd spontaneitatea realizării unei acțiuni sau stări concrete, ce este semnalată de $V_2(f)$, adică de verbul "plenipotențiar" al trinomului dat.

O altă unitate sintactică predicativă cu anumite particularități specifice este blocul $V_1(a \text{ se apuca})$ + conj. (*și*) + $V_2(f)$. În fraza "Îndată după plecarea Greuceanului, Farul-pămîntului *se apucă și făcu* chipul lui Greuceanu numai și numai din fier." (P. Ispirescu) structura subliniată pare, la prima vedere, că este absolut identică cu cea anterioară, dar în realitate situația e alta. În modelul dat, verbul *a se apuca*, deși e coborît în rang sub aspect predicativ, își mai păstrează, în mare măsură, unul din sensurile de bază, și anume cel de "a

începe, a iniția o acțiune". Dar și acest sens în cazul nostru a evoluat. Căci una e cînd verbul *a se apuca* apare în funcție de semiauxiliar al predicatului verbal compus: a) *s-au apucat să citească* și cu totul alta e cînd în structura discutată el devine pur și simplu un semn deictic: b) "**Se apucă și-și tale** degetul cel mic, și cum îl puse acolo se lipi." (P. Ispirescu). În ambele exemple, a) și b), semantica referențială a verbului *a se apuca* parcă e aceeași, incoativă, însă ne aflăm totuși în fața unei diferențieri privind rangul și funcția sintactică a verbului *a se apuca*. Astfel, în a) el s-a coborît la treapta de semiauxiliar aspectual, iar în b) coboară la treapta cea mai joasă — la cea de semn deictic, cu nuanță incoativă, el indicînd pur și simplu începutul acțiunii, care se conține în verbul al doilea al blocului predicativ. În PVS (anгр.) *se apucă și făcu* se conține ideea că subiectul (Faurul-pămîntului) a început și a terminat acțiunea de "a face". Așadar, aspectul global aici e incoativ-terminativ.

În concluzie menționăm că formele angrenate ale PVC conțin o singură semnificație gramaticală de tip modal-aspectual și o singură semnificație conținutală, exprimînd concomitent și valori semantico-gramaticale suplimentare. Aceasta înseamnă că în componența formelor gramaticale ale PVC, în afară de componentul substanțial al verbului de bază sau al celui semiauxiliar, mai pot interveni alte elemente (angrenante), care schimbă caracterul sintactico-funcțional al structurii predicative. Angrenarea PVC are loc aproximativ în baza acelorași fenomene lingvistice: repetiția și tautologia verbală.

Așadar, angrenarea PVC constă în exprimarea suplimentară a semnificației gramaticale (modal aspectuale) și substanțiale. Omiterea componentului angrenant are drept consecință pierderea semnificației suplimentare, nu însă și a celei de

bază. Elementul comun al tuturor formelor PVC propriu-zis și PVC (anгр.) îl alcătuiește verbul de bază, care este purtătorul semnificației conținutale și verbului semiauxiliar, care imprimă PVC valori modal-aspectuale.

PVS (anгр.) și PVC (anгр.) înbinare de cuvinte lexicalizată, deși gradul de fuzionare nu este identic celui din structura idiomelor, fapt care îi face pe unii specialiști să nu le recunoască statutul unei singure părți de propoziție.

NOTE:

¹ Ciobanu A., **Probleme dificile de gramatică**, Chișinău, 1969, p. 3.

² Ciobanu A., **Sintaxa și semantica**, Chișinău, 1987, p. 97—106.

³ **Gramatica limbii române**. Vol. II, București, 1966, p. 407—419.

⁴ Byck Jacques. **Studii și articole**. București, 1967, p. 151—166.

⁵ Iorgu Iordan. **Stilistica limbii române**. București, 1975.

⁶ Vezi: Melnicu Ion. **Superlativul în limba moldovenească**. Chișinău, 1981.

⁷ Byck Jacques. **Op. cit.**

⁸ Vezi: Matcaș Nicolae. **Un tip de predicat verbal simplu**. În rev. Î.S., nr. 4, 1969, p. 57—61.

⁹ Diaconescu Ion. **Probleme de sintaxă a limbii române actuale**. București, 1989, p. 185—187.

¹⁰ În literatura de specialitate atare tautologii verbale V_1 (sup.) + V_2 (f.) la nivel sintactico-funcțional în unele izvoare sînt dezmembrate în două unități sintactice, primul element (supinul) fiind considerat complement de relație (vezi: GLR, vol. VI, B., 1963, p. 192—196; Vasile Șerban. **Sintaxa limbii române**. B., 1970, p. 274—278; Gh. Rusnac. **Tautologia echipolentă cu complement circumstanțial de relație în folclor**. LLM, nr. 4, 1975), iar elementul al doilea — verbul-predicat determinat.

¹¹ **Sintaxa și semantica**, p. 104—106.

Georgeta RAȚĂ
Suceava

OBSERVAȚII ASUPRA VERBELOR DE TIP REFUTATIV

Cea mai explicită formă de contestare (înțeleasă ca "acțiunea de a contesta și rezultatul ei; tăgăduire, nerecunoaștere") este legată de prezența unei mărci lingvistice nominative de contestare, mai exact, a verbului performativ *a contesta*, verb a cărui prezență în enunț este de ajuns pentru ca acțiunea să se realizeze. În acest caz, enunțul nu poate primi decât o singură interpretare — cea de contestare.

Verbul *a contesta* și verbele care fac parte din aceeași paradigmă — *a denega*, *a dezamăgi*, *a nega*, *a refuta* și *a tăgădui* — constituie un ansamblu de predicate performative a căror caracteristică semantică principală constă în prezentarea negativă a unui conținut propozițional *p*. Aceste predicate instituie, deci, o relație de contradicție între un conținut *p* și un conținut *non-p*, *p* fiind într-o relație de anterioritate față de *non-p*.

Din punct de vedere etimologic, cu excepția verbului *a tăgădui* (provenit din magh. *tahadni*), toate celelalte verbe de contestare (verbe numite și refutative) au o etimologie comună, latină. Astfel, **DEX** indică:

— pentru *a contesta*, fr. *contester* (provenit, la rîndul său, din lat. jurid. *contestari*, "a pleda aducînd martori — *testes*") și lat. *contestari*;

— pentru *a denega*, lat., it. *denegare*, cu trimitere și la fr. *dénier* (provenit din lat. *denegare*, derivat, la

rîndul său, din *negare*, "a nega");

— pentru *a dezminți* (din *dez-* + *minți*, provenit din lat. *mentiri*), fr. *démentir* ca model de derivare;

— pentru *a nega*, lat. *negare*;

— pentru *a refuta*, fr. *réfuter* (din lat. *refutare*, "a respinge, a refuta") și lat. *refutare*.

În cele ce urmează vom face o descriere a verbelor de tip refutativ, verbe destul de puțin reprezentate față de alte categorii, dar care prezintă caracteristici demne de a fi reținute. Descrierea noastră se bazează pe datele furnizate de dicționarele de limbă română și pe atestările orale (de tip radio și televiziune), date care permit abordarea dintr-o perspectivă dacă nu completă, cel puțin complexă: sintactică, semantică și pragmatică.

1. Proprietăți sintactice

Toate cele șase unități verbale inventariate sînt tranzitive, acțiunea lor răsfrîngîndu-se direct asupra unui "obiect" care poate fi un *grup nominal*, un *verb la infinitiv* sau o *propoziție subordonată*.

a) Pot fi urmate de un **grup nominal** verbele *a contesta*, *a dezminți*, *a nega* și *a tăgădui*:

*X *a contestat* existența unor documente...

*Y *a dezmințit* afirmațiile potrivit cărora...

*Z *a negat* necesitatea unor alegeri anticipate...

*A *a tăgăduit* faptul că...

Verbele *a denega* (considerat învechit) și *a refuta* (considerat franțuzism învechit) nu mai sînt înregistrate în structuri de acest tip. În ceea ce privește verbul *a refuta*, îi este preferat *a respinge* în contexte de tipul:

*X *a respins* ideea potrivit căreia...

valoare neînregistrată, însă, în dicționarele de limbă română.

b) Construcțiile în care complementul direct este exprimat

printr-un *infinitiv trecut* (este adevărat, rar întâlnite), par, astăzi, cel puțin prețioase:

* *X a contestat a fi comis crima...*

c) Verbele *a contesta*, *a dezminți*, *a nega* și *a tăgădui* pot fi urmate de o completivă directă introdusă prin *că* și al cărei predicat este un verb la indicativ:

* *X a contestat că va reuși fără ajutorul...*

sau la **condițional**:

* *X a dezmințit că ar fi jucat un rol în afacerea...*

* *Y a negat că s-ar fi aflat la locul accidentului...*

* *Z a tăgăduit că i-ar fi dat suma de...*

2. Proprietăți semantice

Din punct de vedere semantic se impun trei observații:

a) **Aserțiunea** (adică "ceea ce afirm eu ca locutor") comună acestor verbe este *X spune că p este fals* (unde *X* = locutorul), trăsătură ce reiese din definițiile date, de exemplu, în **DEX** sau în **DN**:

— *a contesta* = a nu recunoaște dreptul sau valoarea cuiva sau a ceva, existența sau necesitatea unui lucru;

— *a denega* (a se vedea *a nega* și *a tăgădui*);

— *a dezminți* = a declara că un fapt, o afirmație etc. nu corespunde adevărului; a arăta că ceva este altfel decât pare, a fi în dezacord cu; a contrazice pe cineva;

— *a nega* = a contesta existența, necesitatea, obligativitatea unui lucru, a unui fenomen etc.;

— *a refuta* = a combate o afirmație, o teorie etc. prin argumente puternice;

— *a tăgădui* = a contesta o afirmație, a nu recunoaște ceva.

b) Folosirea acestor verbe presupune că altcineva decât locutorul consideră ca fiind adevărat conținutul lor propozițional:

* *Contest afirmațiile dumneavoastră referitoare la...*

* *X a dezmințit afirmația agenției de presă...*

* *♥ neagă știrea că ar fi fost implicat...*

Și în acest caz verbului *a refuta* îi este preferat *a respinge*:

* *Resping acuzația dumneavoastră conform căreia...*

c) În ceea ce privește conținutul propozițional **p**, acesta:

— poate denota un fapt, în cazul verbelor *a contesta* ("a nu recunoaște dreptul sau valoarea cuiva sau a ceva, existența sau necesitatea unui lucru" — **DEX**, s.v. *a contesta*); a denega (a se vedea *a nega*); a nega ("a contesta existența, necesitatea, obligativitatea unui lucru, a unui fenomen etc., a nu recunoaște, a nu admite un *fapt*" — **DEX**, s.v. *a nega* sau "a nu recunoaște ceva" — **DN**, s.v. *a nega*);

— poate **face obiectul unei**

Valentina BRÂNCOVEANU.
Flori pe fundalul nopții.

aserțiuni, în cazul verbului *a refuta* ("a combate o afirmație, o teorie etc. prin argumente puternice" — **DEX**, s.v. *a refuta* sau "a combate cu argumente temeinice" — **DN**, s.v. *a refuta*);

— poate **denota un fapt și face obiectul unei aserțiuni**, în cazul verbelor *a denega* (a se vedea *a tăgădui*), *a dezminți* ("a declara că un fapt, o afirmație etc. nu corespunde adevărului" — **DEX**, s.v. *a dezminți* sau "a declara (cuiva sau despre cineva) că nu a spus adevărul, că a mințit; a declara fals (un zvon, o știre etc.)" — **DN**, s.v. *a dezminți*), *a tăgădui* ("a contesta o afirmație, a nu recunoaște ceva" — **DEX**, s.v. *a tăgădui*).

3. Proprietăți pragmatice

Dintre toate verbele descrise mai sus, singur *a refuta* ("a combate o afirmație, o teorie etc. prin argumente puternice" — **DEX**, s.v. *a refuta* sau "cu argumente temeinice" — **DN**, s.v. *a refuta*) presupune existența unei argumentații (înțeleasă ca "totalitate a argumentelor aduse în sprijinul unei afirmații").

Folosirea acestui verb la persoana întâi singular (mai rar în limba română, dar destul de frecvent în limba franceză, de exemplu) nu face decât să anunțe argumentația, nu și să o efectueze, proprietate care face din verbul *a refuta* mai degrabă un *pseudo-performativ* decât un performativ.

4. Concluzii

Verbele de tip refutativ *a contesta*, *a denega*, *a dezminți*, *a nega*, *a refuta* și *a tăgădui* sînt:

— **verbe de tip asertiv comunicativ**, ele afirmînd și comunicînd, în același timp, "ceva" (mai exact, părerea locutorului despre conținutul de adevăr al unui enunț anterior efectuat);

— **verbe de tip factitiv**

epistemic, ele traducînd intenția locutorului de a-l înștiința pe interlocutorul său cu privire la o stare de lucruri preexistentă, nouă pentru acesta din urmă;

— **verbe de opinie**, "adevărul" locutorului neidentificîndu-se în mod obligatoriu cu "adevărul universal".

Din **punct de vedere sintactic**, numai verbele *a contesta*, *a dezminți* și *a nega* se folosesc astăzi urmate de un grup nominal, iar *a contesta*, *a dezminți*, *a nega* și *a tăgădui*, urmate de o **completivă directă, infinitivul trecut** nefiind, practic, astăzi, înregistrat cu funcția de complement direct.

Din **punct de vedere semantic**, dacă toate cele șase verbe au în comun aceeași aserțiune și aceeași presuposiție, ele denotă conținuturi propoziționale diferite: un **fapt** (*a contesta*, *a denega*, *a nega*), o aserțiune (*a refuta*), un **fapt** sau o aserțiune (*a denega*, *a dezminți*, *a tăgădui*).

Din **punct de vedere pragmatic**, singur *a refuta* este un pseudo-performativ, folosirea lui presupunînd, în plus față de celelalte verbe refutative, existența unei argumentații (anunțată, dar neefectuată).

BIBLIOGRAFIE:

1. Coteanu I., Seche L. & Seche M. (coord.), **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, Ed. Academiei Române, București, 1975.

2. Dauzat A., Dubois J. & Mitterand H., **Nouveau dictionnaire étymologique et historique**, Larousse, Paris, 1972.

3. Marcu F. & Maneca C., **Dicționar de neologisme (DN)**, Ed. Academiei Române, București, 1978.

4. Rață G., **L'Expression du desaccord en français et en roumain** (Teză de doctorat), Univ. din București, 1995.

Maria GRAUR
Chişinău

CONSTRUCȚII EMFATICE ÎN TITLURI DE ZIAR

Este bine cunoscut faptul că fenomenul inversiunii determinativului ca procedeu emfatic, ca procedeu de reliefare a unei idei se prezintă ca o trăsătură pronunțată, specifică tuturor limbilor romanice, inclusiv limbii române. Construcțiile cu determinativ inversat par la prima vedere destul de omogene, uniforme, ele încadrându-se toate schematic în formula *determinant + determinat*. Analiza detaliată însă a fenomenului în cauză denotă o ramificație variată a îmbinărilor cu determinativ antepus. Mai mult decât atât: tendința antepunerii determinativului e în continuă dezvoltare, generând apariția unor modele de îmbinări neatestate pînă acum în limbă. Astfel, în proza lui D. Matcovschi întâlnim o construcție originală, neobișnuită, a cărei esență constă în următoarele: unul și același substantiv determinat este utilizat în propoziție de 2 ori: în prima parte a propoziției e utilizat fără determinativ, iar în a doua se repetă însoțit de determinativ antepus. La repetarea substantivului o condiție obligatorie este articularea lui cu articol hotărît. De ex.: "La redi îi răsare în cale *un băiețel* cu o sarcină de iarbă în spate, **mic băiețelul, mare sarcina**" (**Focul din vatră**, 140); "Mă trezesc și alerg spre țarm, numai eu și *stihia* pe țarm, *albă stihia* ca laptele" (**Bătuta**, 194).

Aceste construcții originale sînt propoziții sincopate cu numele predicativ inversat. Ideea de predicativitate e redată anume prin intermediul inversării părții nominale și prin articularea determinativului. Esența, originalitatea, neobișnuința acestor construcții o putem releva, comparîndu-le cu îmbinările tradiționale avînd determinativul inversat. Dacă schimbăm articularea — *mic băiețelul* — *micul băiețel* — dispăre predicativitatea, propoziția sincopată se transformă în îmbinare nepredicativă. Dacă schimbăm topica, lăsînd articularea așa cum este, de asemenea dispăre ideea de predicativitate: *mic băiețelul* — *băiețelul mic*.

În cele ce urmează vom examina un tip nou de construcții cu determinativul inversat. E vorba despre un model de titluri de dată recentă, atestate în stilul publicistic contemporan. Începînd, aproximativ, din anul 1980 ziarele noastre au fost invadate de asemenea titluri: "Nestinsă, flacăra memoriei" ("Tinerimea Moldovei", 7/XII—80); "Dulce, aroma pîinii" ("Moldova Socialistă", 4/XI—80); "Odihnitoare, lumina codrului" ("Literatura și Arta", 2/X—80). Aceste construcții sînt alcătuite dintr-un determinativ izolat prin virgulă, plasat înaintea determinatului. După cum observăm, în construirea acestor îmbinări este obligatorie prezența următoarelor trei momente de ordin gramatical: antepunerea determinantului, izolarea lui prin virgulă, nearticularea lui (se articulează determinatul). Anume conlucrarea, simbioza acestor trei momente generează un puternic efect stilistic: crearea unor construcții-titluri poetice, în care se accentuează pregnant însușirea determinatului. E de menționat că determinativele din

aceste construcții prin însăși natura lor semantică sînt capabile să imprime titlurilor în cauză un ton patetic, înălțător, o deosebită plasticitate. Plasate, în plus, înaintea determinatului, ele contribuie în mod vădit la sporirea expresivității titlurilor. Pauza marcată prin virgulă creează un anumit echilibru al celor două părți componente, imprimînd construcției melodicitate, ritmicitate. Aceste construcții ar putea fi calificate drept propoziții eliptice cu nume predicativ inversat (cu verbul copulativ sincopat, însă care ar putea fi lesne restabilit). Ca și în cazul precedent (ne referim la construcțiile din proza lui D. Matcovschi), ideea de predicativitate rezultă din nearticularea determinativului antepus și articularea determinatului; la o eventuală metamorfoză a construcției — transpunerea articolului de la determinat la determinant — propoziția sincopată se transformă în îmbinare de cuvinte. Deci, unitatea predicativă "Avîntată, corabia muncii" ("Învățămintul Public", 18/VII—84,2) se transformă în unitatea nepredicativă "Avîntata corabie a muncii". În această ordine de idei ni se par nereușite titlurile care se vor construi după acest model, dar care nu respectă cel puțin unul din cele trei momente de ordin gramatical menționate anterior. Astfel, titlul "Harnice, brațe de plugar" (M.S., 30 / XI—84,1) se pretinde a fi construit după acest model, determinantul fiind izolat prin virgulă. El, însă, este nereușit, căci lipsește articolul la cuvîntul determinat. Titlul firesc ar fi următorul: "Harnice, brațele de plugar".

Titlurile emfaticе la care ne referim au dominat în înțelesul deplin al cuvîntului timp de vreo 5 ani, din 1980 pînă prin 1985, avînd o frecvență

Valentina BRÂNCOVEANU.
Chișinăul vechi. Poarta neagră.

nemaivăzută: "Superb, cuvîntul său artistic" (Î.P., 15/IV—81, 4); "Perpetuă, formula armoniei" (Î.P., 24/VI—81, 4); "De omenie, florile destinului" (L.A., 13/X—83, 1); "Necuten, zborul cutezanței" (M.S., 18/VIII—83, 1); "Perenă, floarea tinereții" (T.M., 27/VII—83, 2); "Îmbietor, portalul septembrin" (L.A., 1/IX—83, 1); "Plină de farmec, toamna" (T.M., 5/X—83, 1); "Veșnic vie, memoria" (L.A., 18/VIII—83, 6); "Născător de belșuguri, cugetul..." (L.A., 22/IX—83, 3); "Comoară de suflet și de gînd, limba" (L.A., 9/VIII—84, 6); "Decisiv, rolul partidului" (L.A., 19/XII—85, 2); "Împovărați de doine, bătrînii lăutari" (L.A., 1/I—85, 7) și multe, multe altele. Am găsi și o anumită explicație acestei invazii de titluri patetice; e perioada unui triumfalism covîrșitor, care, ne dăm bine seama, a dispărut în ultimii 4—5 ani. Deci, în anii cînd

partidul nu ne mai "mobilizează" așa cum o făcea pînă acum, frecvența acestor titluri a scăzut vizibil, ele dispărînd aproape cu totul de pe paginile ziarelor noastre. În ultimii ani am depistat doar cîteva: "Eternă, memoria strămoșilor" (L.A., 30/VIII—90, 7); "Neînfrînt, dorul de adevăr și dreptate" (L.A., 17/V—90, 6); "Nestîniși, ai memoriei ochi" ("Viața Satului", 30/IX—90, 6—7); "Sfinte, hotarele noastre" (M.S., 23/IX—90, 1); "Strălucindă, flacăra spiritului" ("Făclia", 4/I—91, 5).

Să luăm aminte la componența lexicală a acestor titluri. Dacă în perioada triumfalismului total ele abundau în elemente lexicale de tipul: *superb, peren, perpetuu, fascinant* ș.a., în titlurile de dată recentă atestăm cu totul de alt soi: "Grei, pașii renașterii noastre" (F., 27/IV—90, 4); "Plină de sens — viața..." (F., 13/IV—90, 7).

Referitor la structura acestor titluri vom mai menționa următoarele: de obicei, prima parte este alcătuită dintr-un singur element lexical — un adjectiv, iar a doua o constituie un substantiv determinat de un adjectiv postpozitiv. Dacă determinantul este un atribut dezvoltat, alcătuit din cîteva elemente lexicale, partea a doua o constituie un singur cuvînt. Deci, se respectă echilibrul, ritmicitatea, melodicitatea construcției. De exemplu: "Un zbor terestru, dansul" (T.M., 5/X—83, 4); "Dragostea lor dintîi, Poezia" (L.A., 20/XII—84, 5); "Pătruns cu inima, trecutul" (Î.P., 15/XII—84, 2). Și invers, dacă partea a doua e dezvoltată, partea întîi a construcției e alcătuită dintr-un singur element: "Strălucindă, flacăra spiritului"; "Superb, cuvîntul său artistic".

După cum observăm, aceste structuri apar aproape în exclusivitate în titluri. Din toată diversitatea de

construcții analizate numai unul a fost atestat în text, nu în titlu: "Dureroasă, această tăcere a lor" (L.A., 16/X—86, 3). Pe alocuri, în urma abuzului, s-a ajuns la crearea unor structuri nereușite. De exemplu: "Al nostru, avem un drept la vreme..." (L.A., 11/X—84, 5) — construcție șchiopătîndă din cauza prezenței verbului-predicat.

În concluzie, vom sublinia originalitatea incontestabilă a acestor structuri.

Ele au apărut pe teren propriu, și nu "sub influența binefăcătoare a limbii ruse", cum afirmam pînă nu demult. Asemenea titluri nici nu se pretează traducerii. Astfel, cînd apăreau asemenea titluri în ziarele dublate de variantă rusă, nu se traducea, ci se crea altul, complet nou, perifrastic. (De exemplu, titlul "Irepetabile, clipele bucuriei" era redat în limba rusă astfel: "Чтоб добрым словом отозвался".)

Klaus NEITMANN
Heidelberg

EMINESCU
ÎN REPUBLICA
SOVIETICĂ
MOLDOVENEASCĂ (III)*

Cu timpul, însuși Emilian Bucov își va schimba vechea opinie, intrînd și el în corul lăudătorilor¹. Evidența numeroaselor manifestări de prețuire față de Eminescu, venite din rîndurile poezilor și prozatorilor care au debutat după cel de-al doilea război mondial, aproape că nu mai poate fi ținută. A-l denumi pe autorul poemului **Luceafărul** "Luceafărul poeziei noastre" a devenit demult un clișeu. O culegere apărută în anul aniversar 1975, la care își aduc contribuția 29 de tineri autori, poartă titlul unei alte poezii de Eminescu, **Dintre sute de catarge**². Și cei doi corifei ai literaturii sovietice moldovenești de astăzi, prozatorul Ion Druță (n.1928) și poetul Grigore Vieru (n.1935), s-au pronunțat de mai multe ori în legătură cu Eminescu: Druță într-un articol intitulat **Eminescu, poet național**³, Vieru cu cele mai diferite ocazii, între 1964 și 1985. La ambii autori se simte o anumită nuanță a conștiinței naționale, în raport cu moștenirea clasicilor, extrem de importantă pentru moldoveni în ce privește găsirea propriei lor individualități, în cadrul naționalităților din U.R.S.S. În poezia lui Vieru **Legămînt**, publicată în 1964 și citată atît de des, opera lui Eminescu apare ca o proprietate sfîntă, pe care tatăl dorește s-o transmită copiilor săi, în ceasul morții, atunci cînd aceștia disting "al străvechii slove bucium". Iată cum sună această

poezie, care poartă dedicația: "Lui Mihail Eminescu": "Știu: cîndva la miez de noapte/Ori la răsărit de soare/Stinge-mi-s-or ochii mie/Tot deasupra cărții Sale. // Am s-ajung atunce, poate, / La mijlocul ei aproape, / Ci să nu închideți cartea / Ca pe recile-mi pleoape. // S-o lăsați așa deschisă — / Ca băiatul meu ori fata/Să citească mai departe / Ce n-a dovedit nici tata. / Iar de n-au s-auză dîșșii / Al srtăvechii slove bucium, / Așeza-ți-mi-o ca pernă / Cu toți codrii ei în zbucium"⁴.

Accentul național, care în alte referiri lirice ale lui Grigore Vieru la Eminescu sînt și mai clare sau mai directe decît aici⁵, poate fi întîlnit și la alți autori din zilele noastre. Așa, de exemplu, în **De parcă mă ascultă Eminescu**, aparținînd poetului Vasile Romanciuc, din generația mai tînără. Să cităm cîteva versuri din acest poem publicat în 1985, care îl prezintă pe autorul **Luceafărului** ca pe un garant al limbii strămoșilor: "[...] Cîți au trecut străini pe-aicea / În veacuri ce au asfințit, / Ei n-au ochit numai pămînturi — / Și-n graiul nostru au ochit. // De-aceea-n veacuri zbuciumate / (Destinul nu ne-a răsfațat) / Strămoșii, apărîndu-și glia, / Și graiul și l-au apărat. // Au poți să-ți uiți pe-o clipă graiul / Cum ai uita niște-amintiri? / Fără de grai — ca fără casă: / În ce trăiești? Cu ce respiri? / Să-ți fie-atît de drag cuvîntul, / Încît atunci cînd îl rostești / Să crezi că însuși Eminescu/Ascultă ce și cum vorbești..."⁶.

În același context al "Eminescianei" ar trebui amintită și dramatizarea biografiei lui Eminescu, realizată de către regizorul Valeriu Cupcea, în 1965, care s-a bucurat de succes și dincolo de granițele Republicii Moldovenești, sau baletul **Luceafărul** de Eugeniu Doga, compus pe un libret de Emil Loteanu (1984).

* Sfirșit. Vezi nr. 1 și 2, 1995.

În legătură cu eforturile de a interpreta științific opera lui Eminescu în R.S.S.M., schița noastră, care nu pretinde a da seama despre toate cercetările întreprinse, nu poate oferi decât un mic rezumat. La fel ca și în cazul publicării creațiilor sale, critica și istoria literară n-au început să se ocupe de autorul **Luceafărului** decât din anul 1954. Cel care a realizat cea dintâi lucrare despre Eminescu a fost criticul Ramil Portnoi, căruia i se datorează nu numai cel dintâi eseu pe această temă, ci și prima încercare de sinteză mai amplă (în forma unui capitol din **Istoria literaturii moldovenești**⁷. Tot Portnoi este autorul unui capitol de 120 de pagini, intitulat **Eminescu** (prezentare și texte alese), din manualul școlar alcătuit în colaborare cu Gheorghe Bogaci, **Literatura moldovenească. Crestomație pentru clasa IX**⁸, care a jucat mult timp un rol decisiv în ce privește imaginea despre clasici a publicului celui mai larg. Din 1963, încercările de eminescologie din Moldova sînt dominate de Constantin Popovici, care din 1962 a fost șef de secție la Institutul pentru limbă și Literatură de pe lângă Academia de științe a R.S.S.M. Din mulțimea publicațiilor sale pe această temă (în care ne atrag atenția repetițiile) se detașează voluminoasa monografie **Eminescu. Viața și opera**⁹ (în total: 576 de pagini). Dintre lucrările sale mai noi ar fi de amintit volumul **M.Eminescu. Viața și opera în documente, mărturii, ilustrații**¹⁰ sau capitolul **Eminescu din Literatura și arta Moldovei. Enciclopedie în 2 volume**¹¹. Imaginea pe care ne-o oferă Portnoi și Popovici în legătură cu Eminescu este una deosebit de dogmatică. Ea se caracterizează printr-o stilizare unilaterală a "clasicului român-moldovean", mai ales în direcția unui fond social-politic pozitiv al operei sale. Două citate vor reuși, credem, să ne ofere o imagine în

legătură cu aceasta. În contribuția lui Portnoi, din manualul pe care l-am amintit mai înainte, se pot citi următoarele: "Creația lui se impune prin răsunetul puternic ce și-au aflat într-însa ideile și mișcările cele mai înaintate ale epocii, prin critica radicală a nedreptăților sociale, prin protestul ei puternic împotriva obștii de clasă. Eminescu introduce (sic) în literatura noastră pe proletar și pe intelectualul sărac — elementele sociale cele mai progresiste ale vremii — cu viața, frământările și năzuințele lor"¹².

Iar în 1980, Popovici scria despre poet următoarele: "În aprecierea literaturii el s-a aflat mereu pe pozițiile unui activ luptător pentru o artă combativă și sănătoasă, axată în realitatea timpului cu gravități în cele mai vitale și palpitante sfere ale vieții și psihologiei omenești. Servind ca model și exemplu, însăși opera eminesciană a confirmat concepția de ansamblu a poetului, a categorisit și cimentat poziția lui de poet-cetățean (sic), poet tribun"¹³.

Cu o astfel de optică — pe care, în treacăt fie spus, cercetarea românească pe această temă a abandonat-o demult — anumitor texte eminesciene, în care apar unele teme social-politice, li s-a acordat o importanță disproporționat de mare. Așa se întâmplă, de exemplu, cu poemele **Împărat și proletar** și **Înger și demon** (care în ediția din 1976 a monografiei lui Popovici sînt analizate pe aproximativ 80 de pagini, dintr-un total de 576) sau cu **Junii corupți**, **Mureșanu** și **Geniu pustiu**. Pentru aceste interpretări dogmatice, decisive în personalitatea și în opera poetului sînt protestul împotriva ordinii sociale a timpului său, simpatia față de Comuna din Paris, contactele cu cercurile socialiste, interesul momentan pentru marxism, ateismul și materialismul, așa-zisul elogiul adus culturii ruse, convingerea "că elementul slav ar fi jucat un rol impor-

tant în formarea și dezvoltarea limbii moldovenești, ca și a celorlalte limbi romanice răsăritene"¹⁴, interesul pentru Pușkin și Gogol, în fine, afinitatea **Luceafărului** cu **Demonul** lui Lermontov. Toate aceste aspecte vor fi de fiecare dată accentuate, în dauna altora, cum ar fi, de exemplu, tematica iubirii în lirica eminesciană.

Pe de altă parte, firește, nu s-a putut ocoli faptul că unele aspecte esențiale din gândirea și din creația marelui clasic n-au mers în direcția dorită. Anumite "contradicții" și "rătăcirii" legate de aceste aspecte nu puteau fi trecute cu vederea. La numeroși analiști, un spațiu întins este consacrat combaterii pesimismului general al lui Eminescu. El este explicat și scuzat fie prin poziția mizerabilă a artistului în societatea burgheză, fie pe baza modului în care Lenin a interpretat "contradicțiile" din opera lui Tolstoi. În același fel ca la Tolstoi, ne explică Popovici cu diferite ocazii, și la Eminescu se exprimă întunecarea perspectivei asupra lumii, așa cum apărea ea în anii 60 — 80 ai secolului XIX, adică în perioada de trecere la orînduirea socială capitalistă, la acei intelectuali care erau legați de un sistem feudal și patriarhal idealizat și care regretau dispariția inevitabilă a acestuia, fără a reuși să întrevadă alternativa unei răsturnări revoluționare a noilor relații sociale, pe care le detestau. De altfel, răspunzătoare pentru aceasta e făcută și influența nefastă a "filozofiei sceptice a idealiştilor germani", în primul rînd a lui Schopenhauer.

Problematică e și relația poetului cu cerul "reacționar" al *Junimii* și în mod special cu protectorul și susținătorul său, Titu Maiorescu. E curios cît de negativă a fost de la început. (și mai este și astăzi) evaluarea acestei mișcări literare și culturale și a mentorului ei, în critica și în istoria literară sovietico-moldovenească, aflată într-o totală

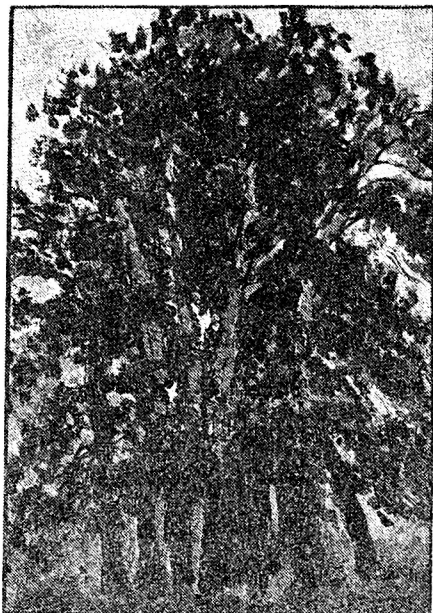
contradicție cu evaluarea junimiștilor în România, așa cum se face ea începînd cu anii 60. Legătura strînsă a poetului cu *Junimea*, o legătură de necontestat, e considerată de Kojevnikov, a cărui părere poate fi privită ca fiind reprezentativă pentru acea *communis opinio* a cercetătorilor de la Chișinău și Moscova, "un joc politic murdar", pe care Maiorescu și ai săi l-au practicat cu un mare artist, utilizat ca paravan care să mascheze propriile interese de clasă¹⁵.

Însă ne-am fi așteptat ca patriotismul național-românesc al lui Eminescu și punctul său de vedere atît de radical antirusesc în problema Basarabiei să fi reprezentat "contradicțiile" cele mai delicate. După cum se știe, în calitate de publicist el a protestat vehement împotriva tendințelor de cucerire, a avîntului expansionist rusesc pe seama României și împotriva tendințelor panslaviste, mai ales în cursul anului 1878, cînd sudul Basarabiei a fost din nou smuls României, în urma războiului ruso-turc. Faptul că întreaga Basarabie trebuia să-i revină României era pentru autorul vestitului poem **Doina** ("De la Nistru pîn'la Tisa/ Tot românul plînsu-mi-sa...") în afara oricărei discuții¹⁶. Asupra acestor opinii de politică externă și în general asupra patriotismului eminescian în Republica Moldovenească se așterne cea mai deplină tăcere. Ca atare, în cuprinzătoarea lucrare pe care Popovici a consacrat-o vieții autorului și operei acestuia, **Doina** nici nu este măcar amintită, ca de altfel în nici una din celelalte cercetări sovietice moldovenești consacrate acestui poet. Cel mult o singură dată, sub forma unei litote, se face observația că: "Publicistica eminesciană cuprinde [...] și unele confuzii în chestiunile sociale și naționale"¹⁷.

Ar fi totuși greșit ca, din pricina orientării lor apriorice, să le refuzăm cercetărilor sovietice de

eminescologie, pe care tocmai le-am prezentat, orice relevanță sau orice interes științific. Acolo unde constrîngerile doctrinare nu reușesc să deformeze perspectiva, lucrările unor Popovici și Kojevnikov rămîn demne de citit și de luat în considerație. Firește, și mai interesante se dovedesc a fi lucrările unor tineri și talentați critici și istorici literari, ca, de exemplu, Mihai Cimpoi, a cărui carte **Narcis și Hiperion. Eseu despre poetica lui Eminescu** (1979, 1986) reprezintă tot ce s-a scris mai exact, în R.S.S.M., despre Eminescu. Nu e locul aici să explicăm mai pe larg această afirmație.

În încheiere, cîteva cuvinte despre efectele pe care recuperarea moștenirii literare a clasicii le-a avut asupra creației mai noi a scriitorilor din R.S.S.M. Scoaterea de sub interdicție a literaturii mai vechi a fost de o importanță decisivă pentru progresul poeziei și al prozei moldovenești.

Valentina BRÂNCOVEANU.
"Pe lângă plopii fără soț". Iași.

Dacă pînă la mijlocul secolului nostru, literatura Republicii Moldovenești a fost o literatură cu totul nouă, născută aproape din nimic, așa ca literatura kirghiză sau cazahă sau ca alte literaturi naționale apărute după 1917 în U.R.S.S., din acest moment ea s-a plasat dintr-o dată alături de literaturile venerabile, avînd o bogată tradiție, cum ar fi, de exemplu, literatura rusă, și s-a văzut intrată în posesia unui bogat capital de experiențe și de realizări artistice, mai ales în ceea ce privește modelul lingvistic și modalitățile de expresie stilistică. Fără îndoială, fenomenul evidentului progres calitativ al literaturii moldovenești, care se constată la unii dintre reprezentanții acesteia, începînd cu sfîrșitul anilor 50, a fost în mod substanțial determinat și de noile relații de intertextualitate care s-au realizat acum între literatura modernă și cea clasică¹⁸. Iată ce scria în 1979 Cibotaru, în legătură cu aceasta: "Editarea, studierea și popularizarea operei scriitorilor clasici au avut o înrîurire considerabilă asupra dezvoltării literaturii sovietice moldovenești, au contribuit la creșterea măiestriei artistice a scriitorilor sovietici moldoveni, la dezvoltarea și îmbogățirea limbii literare moldovenești contemporane. E un fapt incontestabil că succesele evidente și unanim recunoscute ale poeziei, prozei și dramaturgiei din ultimele decenii se datoresc în mare măsură însușirii moștenirii literare"¹⁹.

Încă din 1960, cei care urmăreau dezvoltarea literaturii puteau să constate cu satisfacție că, după o epocă a "naivității și a primitivismului", a scrisului fără prea multe cunoștințe și fără "staj clasic", a devenit în fine actuală întrebarea în legătură cu modul în care "literatura noastră ar putea deveni o literatură adevărată"²⁰; și că prin editarea clasicii au fost fixate "un anumit nivel al limbii literaturii", "o anumită linie de mijloc, o nouă limită" "sub care de acum înainte nu s-ar mai

putea scrie”²¹.

În afara acestor observații cu caracter general s-ar mai putea aduce numeroase alte dovezi pentru a arăta în ce mod interesul față de anumite opere ale clasicii a stimulat cât se poate de concret creația literară contemporană, uneori ajungându-se chiar la o imitație de tip epigonic. Cel care a marcat profund poezia lirică a contemporaneității a fost Eminescu, în legătură cu a cărei influență tematică, formal-metrică și lingvistică sau stilistică există deja o serie de cercetări (ca, de exemplu, **Aspecte ale artei eminesciene**²² de Leonid Curuci și **Din perspectiva actualității**²³ de Vasile Badiu). De amintit sînt și legăturile intertextuale cu Eminescu din lirica celui mai important poet moldovean de astăzi, Grigore Vieru, care într-unul din interviurile publicate s-a autodefiniț ca reprezentant al “generației probabil cel mai nedrept tratate” și anume ca poet care a trebuit să crească fără Eminescu, pe care abia mai târziu și l-a putut apropia²⁴. Întrebat ce reprezintă pentru el Eminescu, Vieru a precizat: “Răspundere, în primul rînd. Eminescu e izvorul. El este lacrima de foc a universului”²⁵. Și în altă parte: “Să învățăm arta poetică de la El. Nu spre a fi cît mai simpli, ci spre a fi mai înțeleși — spre asta să mergem. Adică spre simplitate complexă”²⁶.

În opera lui Grigore Vieru, care ne amintește de Eminescu tocmai printr-o astfel de “simplitate complexă”, se pot întîlni unele reminiscențe extrem de caracteristice, cum ar fi motivul teiului (în **Femela, teiul. Lui Mihai Eminescu**, poem cu care pot fi asociate **Făt-Frumos din tei** sau **Povestea teiului**), unele particularități lexicale proprii poetului clasic sau, pe de altă parte, preluarea unor întregi începuturi de poezii și a unor versuri de Eminescu, în **Răsai, O, mamă, De-aș mai trăi**²⁷. Toate acestea nu pot fi decît amintite în studiul de față.

Așa cum am putut deja constata în legătură cu Vieru, pentru practica

și teoria creației literare a scriitorilor moldoveni, atașamentul față de Eminescu nu reprezintă numai o parte a credinței într-o legătură verticală indisolubilă a trecutului cu prezentul literar. În același timp avem aici și conștiința unei continuități orizontale (uneori exprimată), mai exact spus, un sentiment al legăturii pe care cei care l-au moștenit pe Eminescu o realizează între ei, pe deasupra oricăror tranșe sau linii politico-administrative de demarcație, în felul celor reprezentate de granița dintre Uniunea Sovietică și România, dintre Moldova de dincoace și Moldova de dincolo de Prut. Cînd Vieru s-a întîlnit la un moment dat cu Nichita Stănescu, cei doi poeți au purtat un dialog despre Eminescu, “ramura purtătoare de muguri” a propriei lor poezii²⁸. “Viața poeziei noastre și viața noastră se trag din această ramură”, a fost atunci de părere moldoveanul; iar munteanul a întărit această afirmație cu invitația: “Atuncea HAI să ne topim întru Eminescu”.

Traducere de
Florin Manolescu

NOTE:

¹ **Eminesciana** // “Cultura”, 18 ian., 1975, p. 8 și urm. Bucov ne oferă o probă a noii sale atitudini față de Eminescu prin poezia **Tuturor vremilor**, publicată în “Nistru”, încă din 1964 (nr. 6, p. 26 și urm.)

² Vezi și culegerea alcătuită de A. V. Ciocanu și M. Papuc, **Închinare la Luceafăr. Antologie de texte despre și pentru Eminescu**, Chișinău, 1975.

³ În “Tinerimea Moldovei”, 8 ian. 1975.

⁴ Apărută mai întîi în “Nistru”, 6, 1964, p. 45; apoi în Grigore Vieru, **Fiindcă iubesc**, Chișinău, 1980, p. 28.

⁵ Vezi poeziile **Harta**, în “Nistru”,

12, 1966, p. 3, **Graiul**, strofa 13, în "Literatura și arta" din 22 nov. 1979, p. 4. Vezi mai jos și nota 27.

⁶ "Literatura și arta", 10 ian. 1985, p. 5.

⁷ Chișinău, 1958, vol. 1, pp. 395—458.

⁸ Ediția utilizată de noi: Chișinău, 1959, pp. 175—293.

⁹ Chișinău, 1976 (1974).

¹⁰ Chișinău, 1985.

¹¹ Chișinău, 1985, vol. 1, pp. 212—215.

¹² **Literatura moldovenească**, p. 214.

¹³ **M. Eminescu, Concepțiile estetice**, în "Limba și literatura moldovenească", 3 (1980), pp. 11—19 (aici, p. 11).

¹⁴ "Poetul era ferm convins că elementul slav a jucat un rol important în formarea și dezvoltarea limbii moldovenești ca și a celorlalte limbi romanice răsăritene". [V. Melnic, **Lumina graiului matern**, în "Nistru", 12, 1984, pp. 113—119, aici p. 116.]

¹⁵ **Mihail Eminescu i problema romantizma v rumînskoi literature XIX-ogo veka**, Moscova, 1968; citat după traducerea românească a cărții: **Mihail Eminescu și problemele romantismului în literatura română**, Iași, 1979, p. 152. Cu acest prilej poate fi amintită o altă carte a aceluiași autor, în care se vorbește din nou despre Eminescu și despre romantism: **Epoha romantizma v rumînskoi literature**, Moscova, 1979.

¹⁶ Vezi în legătură cu aceasta Klaus Heitmann, **Eminescu als politischer Denker**, în E. J. Tetsch, P. Miron (editori), **Wechselwirkungen in der deutschen und rumänischen Geisteswelt am Beispiel Mihai Eminescu**, Stuttgart, 1977, pp. 69—101 (aici, p. 87—89). (Vezi versiunea românească a acestui studiu în vol. **Eminescu în critica germană**, editor Sorin Chițanu, Iași, 1985, pp. 192—228). Luările de poziție ale lui Eminescu în problema Basarabiei au fost adunate în volumul **Mihail Eminescu. Bucovina și Basarabia. Studiu istorico-politic**, editor I. Crețu, București, 1941; reeditat la München în 1981.

¹⁷ Popovici, **Eminescu**, p. 458.

¹⁸ Repetăm aici cele constatate deja în **Rumänische Sprache und Literatur...**, p. 143 și urm.

¹⁹ **Scriitorul și timpul**, p. 185.

²⁰ (Autor anonim) **Discuția asupra poeziei** // "Nistru", 7, 1960, pp. 128—152 (aici, p. 150).

²¹ Corbu, **În jurul moștenirii literare**, p. 138. Tot așa la G. Meniuc, **Călătorie în lumea micilor visători** // vol. S. S. Cibotaru, M. Cimpoi (editori), **Maturitate**, Chișinău, 1967, pp. 53—65 (aici, p. 55).

²² Chișinău, 1966, cap. **Viabilitatea poeziei eminesciene**.

²³ Chișinău, 1975, cap. **Tradiții eminesciene în lirica moldovenească de azi**.

²⁴ Interviu realizat de S. Saca cu Vieru în revista "Moldova", 8, 1974; citat după comentariul critic publicat de Cibotaru în "Nistru", 1, 1976, p. 139.

²⁵ **Fiindcă iubesc**, Chișinău, 1980, p. 4.

²⁶ Apud N. Corlăteanu, **Lumea poetului și resursele de exprimare a ei** (I) // "Literatura și arta", 1 ian. 1985, p. 4.

²⁷ Aceste poezii ale lui Vieru pot fi consultate după cum urmează: în vol. **Aproape**, Chișinău, 1974, la p. 139, **Răsai**, la p. 144, **O, mamă** și la p. 153, **De-aș mai trăi**, iar în vol. **Fiindcă iubesc**, la p. 69, **Femeia, teiul**. Observații prețioase în legătură cu influența lui Eminescu asupra lui Vieru pot fi găsite la Corlăteanu (**Lumea poetului**) care s-a ocupat de acest aspect încă din studiul **Tradiție și inovație în limba scriitorului** (II) // "Nistru", 5, 1978, pp. 147—152 (aici, p. 148).

²⁸ Am citat din această convorbire, așa cum a fost ea reprodusă în revista românească "Tribuna", din 11 aprilie 1985, sub titlul **Din cartea vorbită. Cu Nichita și Grigore Vieru**.

LIVIU DAMIAN: 60 DE ANI

Organizat de către Institutul de Istorie și Teorie Literară al Academiei de Științe a Moldovei, simpozionul cu tema "Liviu Damian: nevoia de modernizare a poeziei" și-a desfășurat lucrările la 9 martie a.c. în Sala Mică a Academiei. În cuvîntul de deschidere Mihail Dolgan, doctor habilitat în filologie, a remarcat înalta conștiință artistică și rezistența morală a lui Liviu Damian care susținea că "în mare și în mic important e să fii tu însuși".

Maria Șleahțișchi, doctor în filologie, în comunicarea "Umbra și lumina arborelui în lirica lui L. Damian" s-a oprit asupra motivului poetic "salcîmul" și a relevat procesul de sincronizare a poeziei de pe cele două maluri ale Prutului. Eliza Botezatu, doctor în filologie, a făcut o incursiune în "căutările de specie și de formulă" ale lui Liviu Damian, evidențiind intelectualizarea poeziei basarabene cu începere din anii 60 și punînd accentul pe importanța vitală — pentru creația lui Liviu Damian — a prietenilor literare cu Nichita Stănescu, Gheorghe Emin (Armenia), Ivan Draci (Ucraina), Imant Ziedonis (Letonia).

Mihail Dolgan în comunicarea "Conceptul modern de poezie la Liviu Damian" a relevat diverse procedee între care "fragmentismul", "elementul de cultură", "literalitatea", ele determinînd locul creației autorului "între mit și reportaj". Sentimentul înstrăinării, "tăcerea", iruperea tăcerii în revolta devastatoare, transigurarea acesteia în sentimentul iubirii la modul holderlinian — toate acestea indicînd traseul unei trăiri lirice complexe a autorului "Părții noastre de zbor" — au constituit obiectul la care s-a referit cercetătorul literar Ana Bantoș în comunicarea "Liviu Damian — drama înstrăinării". Vorbind despre "condiția poeziei și nevoia de sine a poetului", Timofei Roșca, doctor în filologie, s-a oprit în special la analiza lucrării "Elenograma".

"Ruinarea temeliei morale" pe

care Liviu Damian a reflectat-o în "Îngînduratele porți" și "Dialoguri la marginea orașului" a fost abordată în comunicarea lui Nicolae Bilețchi, membru corespondent al A.Ș.M., "Publicistica lui Liviu Damian între reportaj și poezie". Tatiana Botharu, doctor în filologie, s-a referit la viziunea folclorică și mitul în creația lui Liviu Damian, la atmosfera de sacralizare orientată spre permanentizarea vivacității neamului.

În seara aceleiași zile poetul a fost omagiat la bibliotecă "Onisifor Ghibu". La manifestație au participat scriitorii Vladimir Beșleagă, Nicolae Dabija, Ion Hadârcă, Eliza Botezatu, Ana Bantoș, Iulian Filip, Victor Dumbrăveanu, Elena Damian, sora poetului, precum și un numeros public.

Personalitatea și creația poetului a fost evocată de către scriitori și oameni de cultură la 10 martie în incinta Casei Scriitorilor. Luînd cuvîntul la serată, Mihail Cimpoi, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova, a subliniat: "Liviu Damian a fost un caracter. Personalități avem, dar, cu părere de rău, nu avem caractere".

Duminică, 12 martie a.c., la baștina poetului, în satul Corlăteni, r-nul Rîșcani, a fost inaugurat muzeul "Liviu Damian".

"Limba Română"

*Mă-ntristează pe vecie
Tot ce pare-a fi, dar nu-i
Și-nțeleptul care știe
Gîndurile orișicui.*

(Gingaș)

Ana BANTOȘ
Chișinău

DRAMA ÎNSTRĂINĂRII

Personajul literar al lui Liviu Damian este un însingurat. Mai însingurat decît poate părea la prima vedere. Personajul din creația lui Grigore Vieru, bunăoară, este mai puțin singur, aflat în spațiul protector al forței materne supreme, deși nu este mai puțin atins de drama cunoașterii. Liviu Damian își deprinsese cititorul cu un fel al său de a fi puternic și neclintit, expansiv, deschis, volubil și prietenos. Însă, cu toate acestea, în poezie, este un solitar, trăsătură ce se explică doar parțial prin ceea ce numim de obicei însingurarea poetilor, stare propice creației. Lui Liviu Damian îi aparțin versurile:

*Gingaș, mamă, m-ai făcut,
Și la somn și la mîncare,
Scump la vorbă ca un mut,
Rușinos nevoie mare.
Nu pot suferi defel
Vîntul dacă e prea rece,
Pumnul dacă-i de oțel,
Dorul ce ca vîntul trece...*

(Gingaș)

Ironia dozată lasă loc de trecere în prim-planul trăirii unei tristeți a însinguratului. Este izolarea de un anumit context, acel al aparențelor afișate și al "spionării":

Motive precum "lacrima luminînd", "casa" și "salcîmul din prag" fac mult mai clară situația. Astfel, "casa" apare în două rînduri. O dată, aproape neluată în seamă, situată după cadru:

*Viața ne era ca-n palmă
În văzul întregului sat,
În văzul rotundului cer.*

(Ca-n palmă)

Deci întreg universul — favorabil comuniunii spirituale — este aidoma unei case. Și a doua oară, "spulberată" în detalii, dintre care se distinge: "ușa", "acoperișul", "pragul", "lampa" — toate acestea fiind evocate separat: "ușa", ca hotar între interior și exterior; "acoperișul" — necesitînd eforturi supraumane pentru a fi menținut deasupra vetrei:

*Te-am ținut cum am putut,
acoperiș părintesc
cu șindrilă tămîioasă de brad,
cu căpriori ușori
sub stele ce cad,
în fața cerului mirat!;*

"pragul" — loc de unde încep "spațiile deschise — spaimelor asemeni". Iar "lampa" — plasată la marginea satului unde mama îl așteaptă cu disperare pe cel plecat:

*Atîtea nopți n-am înțeles
de ce ai stat și ai vegheat
cu lampa-n margine de sat.*

Toate aceste detalii reliefează o singură stare — a înstrăinării. Asupra lărgirii cadrelor spațiale ce duc la

Anul 1973.

La o întâlnire cu cititorii.

Anul 1976. Zilele poeziei la Chișinău. Gheorghe Madan, Liviu Damian, Mircea Tomuș, Nichita Stănescu, Victor Prohin.

Anul 1947.
Efimia Damian
și copiii Liviu, Elena
și Tatiana cu gândul
la tatăl deportat

Ștefan Damian
după zece ani
de gulag împreună
cu familia.

Anul 1957. Între colegii de grupă. Liviu Damian — în centru.

Liviu DAMIAN

VERB MATERN

Verde matern, verb matern —
Codrul te vede veşnic verde,
Nisipul te vede al nimănuui,
Mutul te vede al mutului.

Harnic te văd dăruirii cu har,
Fără de sare — duhul sărac.
Marea îţi soarbe cuvîntul
Munţii cu fag stîncă te fac.
amar,

Cînd vorba mă minte alunec
din minte
Şi intru supus în infern
Decît să vîntur pe vînt cuvînte
Din marele verb matern.

Mă văd prin vremi ce demult
au apus:
În vîrfuri de sulici e capul meu
Şi-n urmă huma lacomă
strînge
Verbe materne — lacrimi
de sînge.

CERCURI

Lui V. Beşleagă

Lăsîndu-mă de fiare sfişiat,
Am cunoscut deplina libertate.
Ideile s-au luminat cu toate
Şi peste trupul meu
s-au ridicat.

Amin — am zis acelui
care-am fost
Şi fricii lui cu ochi de buhnă
oarbă,
Nimicurilor cu sau fără rost
Care-aşteptau puterea
să mi-o soarbă...

Dar limpede şi-aproape
zburător
Din depărtări revin la vechea
vatră,
Unde-am visat şi-am plîns
cu capu-n piatră
Şi unde am ştiut ce-nseamnă
dor.

Vin nevăzut şi nu mă pot
desprinde
De troscotul ce creşte peste
prag,
De fumul care suie din hogeag
Şi-n faldurile sale mă cuprinde.

pierderea ființei umane atrage atenția și Denis de Rougemont: "Dacă persoana se pierde în lumea modernă, aceasta se întâmplă pentru că înseși cadrele au devenit prea largi. Însă de ce le-am mărit astfel, de un secol încoace, dincolo de orice măsură? De ce se vrea măreție, mereu mai multă măreție, cu orice preț? Tocmai pentru a ne pierde în ea! Pe de o parte, individul modern este îndemnat să-și judece viața ca fiind meschină și să fugă de ea; pe de altă parte, el este aspirat de marile emoții colective. Această repulsie și această atracție joacă în același sens. Ele îl împing pe om să caute prilejurile de a fi depozitat de sine însuși... Pretutindeni unde un individ ajunge să se dezguste de viața sa personală, totalitarismul găsește un candidat"¹. Cel de-al treilea motiv — "salcîmul" — este un arbore străin, aproape străniu în aria liricii noastre. În copilărie poetul a sădit un salcîm în fața casei părintești, copac care a fost martor la toate prin cîte a avut de trecut familia Damian. Așa a ajuns "salcîmul din prag" în poezia lui Liviu Damian. Cu rădăcinile încleștate strîns în pămînt, florile îmbietoare și spinii ce îl protejează, copacul se proiectează în voie pe cer, exprimînd nevoia de libertate a unei firi claustrate. Fixat în pragul casei, el ca și cum intervine în procesul devastării interiorului de către exterior, opunînd rezistență pustiirii comuniunii spirituale de către "spațiile deschise — spaimelor asemeni".

Ceea ce-și propune eul liric din poezia lui Liviu Damian este să reziste pustiirii. Chiar "focul din verb" — expresie ce îl caracterizează pe deplin — focul desemnînd un "principiu al individualității" (Gaston Bachelard) — ia naștere dintr-o insuficiență. Necesitatea umplerii unui gol îl va

determina pe L. Damian să se apropie de izvoarele firești, dar uitate (din cauza condițiilor istorice binecunoscute) ale poeziei noastre, anume de materialitatea expresiei lirice a lui Tudor Arghezi, materialitate care, potrivit subtiliei observații a criticului literar Ioana Em. Petrescu, e capcana prin care spiritul individual încearcă să învingă absența, golul, să dea ființă ideii refugiate în pură negativitate. Liviu Damian deprinde atitudinea în fața realului de la Lucian Blaga, popasul oferindu-i posibilitatea de a-și struni propriul eu spre a nu se destrăma în vîltoarea unor ritmuri necaracteristice și nefirești mersului său. Nu este vorba de zăbovirea sfătoasă, nici de staționarea într-un rai al uitării, așa cum se întâmpla de multe ori cu autorii de la noi. Liviu Damian făcea popasul "pe marginea vuindelor fruntarii". Amintim, între altele, că Lucian Blaga a numit întregul spațiu românesc "pămînt de cumpănă". Este clipa pe care poetul basarabean o cere de la Dumnezeu pentru a o împărți cu cititorul. Grigore Vieru îl urmează îndeaproape pe Blaga, cel al cărui popas are loc "sub imperiul uimirii" (Șt. Aug. Doinaș), iar Liviu Damian urmează atitudinea filozofică blagiană venită din Goethe, urmează pornirea de a problematiza, tăcerea scurtă avînd menirea de a atrage luarea aminte. Grigore Vieru plasticizează miracolul vieții, de care este absorbit aidoma celor mai caste ființe — copii. Vă amintiți versurile: "Ca un copil aștept dimineața, / pînă la lacrimi mi-i dragă viața". Liviu Damian este ros de întrebări și încearcă gestul sisific al noilor zidiri și al reclădirii, gestul "veșnicei lucrări supusă frumosului". "Veșnica lucrare" — presupunînd o permanentă nemulțumire de sine și teama de batere a pasului pe loc — se conjugă perfect cu cea deschidere

în accepția modernă a cuvîntului sesizată de Umberto Eco în stilul baroc, pentru că "aici este negat tocmai caracterul definitiv, static și lipsit de echivoc, al formei clasice..." și pentru că aici "omul se sustrage obișnuințelor canonicului (...) și se află, în artă ca și în știință, în fața unui univers în mișcare care îi solicită acte de invenție..."² Trăgîndu-și seva dintr-o astfel de înțelegere a lucrurilor, creația lui Liviu Damian necesită o cheie aparte pentru a fi descifrată. Odată cu publicarea culegerii de versuri **Sînt verb** poezia este înțeleasă de către Damian orfic, cu alte cuvinte, verbul este investit cu capacitatea de a crea ființa. Este interesant să constatăm că în același 1968, anul apariției cărții **Sînt verb**, poetul francez Alain Bosquet, despre a cărui inspirație Pierre de Boisdeffre spunea că este trasă "în dreapta și în stînga de toate apelurile secolului", publica volumul **Les tigres de papier**, în care scria: "Frate, nu mă-ndoiesc o clipă de scriitură. Găsesc că ființele și lucrurile nu există decît prin verb: placenta, tată hrănitor, maestru de conștiință. Sînt pentru a mă spune. Restul e incident al materiei și luptă contra neantului. Sînt mîndru că am cuvintele la dispoziție: nu fac doi bani fără ele... Sînt înalt funcționar al verbului, singura formă a sacrului".³ Credința fermă într-un similar "sînt pentru a mă spune" îl însuflețea și pe poetul nostru. Esențialul constă în faptul că poezia este axată pe o credință, am putea spune chiar pe o religie, în care domină icoana verbului. Se produce înlocuirea unui eu empiric cu unul impersonal. "Rostirea", însă, alternează cu "tăcerea", care în poezia lui Liviu Damian este neașteptat de frecventă. Luna, "buimăcită de radare", "se uită și tace", "pita e mută", mamele sînt "tăcute sălcii", melcul (vezi

poemul **Melcul**), este și el tăcut. Intervenirea judecății de valoare întrerupe inerția tăcerii mai întîi printr-un "dialog cu tăcerea". Citez din poezia cu același titlu:

*De cîte ori am vrut să nu rostesc,
Dar fug tăcuți pe sub copaci aricii
Și prea mulți oameni
În tăcere-albesc,
Și ies din țevă prea tăcute-alice.*

Cunoscînd "tăcerea", poetul nu va mai putea să scrie fiind pur și simplu un orfic. Spunerea este potrivnică tăcerii, este, deci, revolta care schimbă radical orientarea. Albert Camus scrie în cartea sa **Omul revoltat**: "Oricît de confuză ar fi, se naște totuși o conștientizare din gestul de revoltă: perceperea fulgerătoare a faptului că există în om ceva cu care el se poate identifica, fie și numai pentru un timp". "Negativă în aparență, deoarece nu creează nimic, revolta este profund pozitivă, pentru că ea dezvăluie ceea ce în om trebuie mereu apărut". Revolta din poezia lui Liviu Damian este alimentată de contradicția dintre limitele unei realități totalitariste tot mai lucid conștientizate și dorința de a le depăși, dorința de evadare, de înduplecare a destinului și de înfruntare a lui. Iată cîteva exemple:

"Priviți-i cum retează nucii", scria indignat poetul, făcînd trimitere la o situație concretă. Sau altă dată clamează, apărîndu-se de disperarea ce-i gata să-l cuprindă:

*"Nu mă uita, te chem, nu mă uita,
Sînt lacrimă de foc sub geană grea".*

Poetul își exprimă uneori sentimentul de neîmpăcare pe un ton stăpînit, dar tocmai forțata autoimpunere a stăpînirii de sine relevă indignare și amărăciune:

*Cu erbicide strînse-n gușă
Mai cîntă, cucule, mai cîntă.*

Albert Camus indică asupra faptului că revolta în esența ei refuză umilirea, "fără s-o ceară pentru celălalt. Ea chiar acceptă durerea pentru sine însuși, numai să îi fie respectată integritatea"⁵.

Inima și tunetul, Spicul în inimă sau Mîndrie și răbdare neagă resentimentul și afirmă caracterul pus în serviciul apărării demnității personajului, pentru care umilirea se află pe treapta cea mai de jos a sentimentelor umane. "Oastea melcilor /urcînd la cer/ ca să încheie-o socoteală veche / sau poate ca să domolească izvorul marelui îngheț" din poemul **Melcul** are semnificații de simbol în aceste împrejurări. Sensul inoculat, incantatoriu, la fel ca în poezia lui Ion Barbu, constă în revolta dusă la apogeu. Or, așa cum arăta același Albert Camus, "în trăirea de zi cu zi, revolta joacă același rol pe care îl deține "cogito"-ul în domeniul gîndirii: ea este prima evidență. Dar această evidență îl scoate pînă la individ din solitudinea lui. Ea este un loc comun care întemeiază în toți oamenii prima valoare. Eu mă revolt, deci noi sîntem. /Je me revolte, donc nous sommes./"⁶. Revolta, descătușîndu-i sufletul, eliberat pe această cale din starea de însingurare și de înstrăinare, această revoltă —transfigurată prin artă — devine la Liviu Damian iubire în sens hîlderlinian, adică "nemăsurată iubire". De aici și înțelegerea poeziei ca forță ocrotitoare, ca scut al omului, al naturii, al vieții pe pămînt. Așa se explică faptul că, în ciuda încordării, a tensionării duse la apogeu, rezultate din scindarea eului între fragment și totalitate, pe Liviu Damian îl definește de asemenea echilibrul și gîndirea

mediană, aceea a echilibrului, prin care natura umană se dezvăluie în deplina ei lumină și care corespunde spiritului grec. Să nu uităm că Damian a și tradus un volum de versuri din Ianis Ritsos. Tot lui Damian îi aparține observația făcută în unul din eseurile sale că "de la acest popor mediteranean am moștenit un anume simț al întregului, al unității lumii, al geometriilor cosmice". Această latură a creației sale este relevantă îndeosebi în **Altul pe o tulpină vorbitoare, Mîndrie și răbdare și Partea noastră de zbor** — volume în care revolta împotriva limitărilor de orice fel, transferată în planul creației, devine, așa cum o spune și unul din titlurile enumerate mai sus — *Partea noastră de zbor*. Și ce este "partea de zbor" a ființei umane dacă nu ceea ce e mai bun, mai liber, mai legat de spiritul înălțător și transfigurator al artei, unicul în stare să convertească răul sau să lecuiească rănile, poezia fiind definită drept "rană din care crește ramul".

Lucian Blaga scria: "Durerile nu sînt adînci decît atuncea cînd rîd". Este și modul lui Liviu Damian de a sfida cu demnitate destinul ingrat.

NOTE:

¹ Denis de Rougemont, **Partea diavolului**, București, 1994, p. 116.

² Umberto Eco, **Opera deschisă**, ed. București, 1969, p. 25.

³ Alain Bosquet, **Sînt înalt funcționar al iubirii**. Fragment publicat în revista "Steaua", nr. 5—6, 1992, p. 12.

⁴ Albert Camus, **Omul revoltat**, București, 1994, ed. Sophia, p. 24.

⁵ *Idem*, p. 28.

⁶ *Ibidem*, p. 32.

Alexandru CRIȘAN
București

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÎNTUL ROMÂNESC (II)

În temeiul celor expuse succint în articolul precedent (Crișan, 1994 b) vom aprofunda — în cele ce urmează — dimensiunile esențiale care circumscriu cele trei segmente definitorii ale oricărui model didactic: *componenta reglatoare*, *componenta conceptuală* și *componenta operațională*.

1. *Componenta reglatoare* are la bază, pe de o parte, reperiile la care ne-am referit anterior, iar pe de altă parte, analiza nevoilor reale ale studiului limbii române în școală. Ea comportă un nivel al *scopurilor urmărite* și unul al *principiilor* de concretizare a acestora.

A. În primul caz se poate vorbi despre o ierarhizare a scopurilor, pornind de la *idealul educațional* la *finalitățile* și *obiectivele* propriu-zise ale studiului limbii și literaturii române.

Astfel, *idealul educațional* s-ar putea concretiza — la nivelul specific al disciplinei — prin două coordonate esențiale: (a) educația complexă — prin intermediul valorilor vehiculate de limba și literatura română — pentru inserția socială (lingvistică, culturală, morală etc.) armonioasă a fiecărui tînăr; (b) structurarea unor capacități, cunoștințe și metode de muncă individuală, ca premise ale unei vieți afective complexe și ale unor atitudini și disponibilități funcționale în a recepta și interioriza actul creator.

În ceea ce privește *finalitățile* studiului limbii și literaturii române pe parcursul școlarității, acestea se vor centra pe *educația lingvistică, estetică, moral-civică și axiologică* a elevului, subordonate toate *educației sociale*; înțelegă în sens larg.

Avînd în vedere acest cadru reglator, dar și resursele pedagogice proprii disciplinei, *obiectivele generale* vor urmări, la un prim nivel de concretizare, dezvoltarea: (a) *competenței comunicative*; (b) *competenței de înțelegere și de interpretare a universului textual* în general, și a celui *literar* în special; (c) *competențelor cognitive* (mentale) și *acționale* în ansamblul lor.

La un al doilea nivel de concretizare, obiectivele generale vor viza: (a) *performarea rațională a limbii materne*, proces constînd în stimularea reflecției active asupra limbii ca sistem, dar și în asigurarea utilizării coerente și nuanțate a acesteia în cele mai diverse situații de comunicare orală și scrisă; (b) *realizarea educației textuale*, inclusiv *literare*, ca temelie a structurării culturii generale și umaniste, a formării unui univers afectiv și a unei atitudini deschise și reflexive față de actul cultural, premise ale desăvîrșirii unei personalități depline; (c) *structurarea și consolidarea capacităților cognitive* în general, dar și a modelelor și tehnicilor de acțiune individuală, independentă și creatoare.

B. Realizarea obiectivelor generale propuse este posibilă numai în condițiile elaborării unor *principii didactice*, în măsură să asigure coerența pedagogică a disciplinei de-a lungul întregii școlarități. Aceste principii au fost generate, pe de o parte, de noua viziune privind locul procesului de învățare în devenirea personalității, iar pe de altă parte, de analiza critică a stadiului atins în prezent de disciplina avută în vedere.

În sensul discutat, este recomandabilă respectarea unei serii

de principii general valabile pentru întregul proces de învățare a limbii și literaturii române: (a) urmărirea — desigur, cu ponderi diferite — unui set unitar și coerent de finalități și obiective generale, cu rol reglator de-a lungul ansamblului școlarității; (b) adaptarea unei paradigme didactice relativ unitare, în cadrul căreia să apară evidentă deplasarea accentului de pe "stocarea" sterilă de informație pe structurarea de capacități, atitudini și disponibilități de tip funcțional, cu valențe ulterioare de "reproducere" și de "multiplicare"; în acest fel, locul actualelor "rupturi paradigmatică" ar fi luat de diferențele firești determinate de tipurile speciale de capacități care se formează în cadrul celor trei cicluri de școlaritate; (c) asigurarea unei baze conceptuale coerente pentru abordarea didactică a studiului limbii și literaturii; (d) diversificarea strategiilor, ofertelor și situațiilor de învățare, fie prin manuale alternative, fie prin obiective diferențiate în funcție de diversele filiere școlare avute în vedere.

În cazul învățămîntului obligatoriu, la aceste principii se adaugă și alte *exigențe*, cum ar fi: (a) asigurarea caracterului flexibil și actual al studiului limbii române, prin conectarea sa mai organică la realitățile vieții cotidiene; (b) renunțarea la compartimentarea scolastică și artificială a disciplinei în "limbă" și "literatură" și adoptarea unui "decupaj didactic" al cărui principiu ordonator să fie constituit de cele patru deprinderi integratoare subiacente oricărui act de comunicare (înțelegerea după auz, vorbirea, lectura și scrierea); (c) reechilibrarea ponderilor acordate în studiu variantei scrise și celei orale, pe de o parte, iar pe de altă parte, a proceselor receptive și celor productive; (d) adoptarea unei perspective consecvent comunicative, în cadrul căreia accentul să fie plasat pe aspectele concrete ale utilizării limbii.

În ceea ce privește cazul spe-

cial al învățămîntului liceal, s-ar impune: (a) adîncirea perspectivei comunicative adoptate în cursul învățămîntului obligatoriu, atît prin rafinarea treptată a celor mai apropiate strategii comunicative proprii interacțiunii sociale, cît și prin interpretarea operei literare în calitatea sa de rezultat al unui act de comunicare de natură specifică, în ansamblul căruia predominantă este funcția estetică a mesajului; (b) înlăturarea unei viziuni adeseori încă prea sociologizante și istorizante, precum și a unei perspective excesiv expozitive și descriptive, în favoarea unei abordări predominant hermeneutice, în contextul căreia să primeze înțelegerea autentică a valorii operelor studiate; (c) diversificarea procedeelelor de dezvoltare a competenței lectorale; (d) amplificarea rolului opțiunii în selectarea operelor supuse abordării în clasă.

2. Componenta conceptuală

s-a structurat pe baza fuziunii, într-un "dispozitiv" unitar și coerent, a unor constructe teoretice și aplicative aparținînd, în primul rînd, domeniului special al abordării academice a limbii și literaturii, iar în al doilea rînd, sferei pedagogice și didactice vizînd învățarea acestora în școală. Este vorba, în esență, despre: (a) *concepția pragmalingvistică*, relativă, pe de o parte, la caracterul sistematic al "limbii în funcțiune" și la structurarea actului comunicativ în raport cu datele concrete ale situației de comunicare, iar pe de altă parte, la funcționarea dinamică a competențelor și deprinderilor integratoare subiacente învățării limbii (a se vedea, pentru detalii, *Crișan, 1994*); (b) *viziunea hermeneutică* privind abordarea — din ce în ce mai complexă, în funcție și de vîrsta elevilor — a textului în general și a celui literar în special; (c) *concepția psihologică* privitoare la caracterul progresiv și etapizat al procesului învățării, precum și la adaptarea mecanismelor și exigențelor acestuia la stadiile dez-

voltării psihice a copilului / tînărului; (d) *concepția didactică* relativă la renunțarea, în studiu, la "logica științifică" subiacentă unui anumit domeniu, în favoarea unei "logici proprii disciplinei de învățămînt", prin "didactizarea" mai pronunțată a acesteia (deci nu "gramatica", în calitate sa de arie a investigației științifice; nu "literatura" în viziunea "înalță" a criticii literare etc.).

3. **Componenta operativă** a prezentului model — pentru a avea o valoare realmente acțională — ar trebui să cuprindă: (A) *obiectivele specifice* (pe cicluri și clase); (B) *conținuturile aferente studiului*.

(A) *Obiectivele specifice* — structurate într-un corpus unitar pentru întregul sistem de învățămînt — sînt delimitate în "obiective de referință" (avînd caracter ordonator și reglator) și în "obiective performative" (constituind, implicit, și reperele pentru evaluare). Aceste categorii de obiective — în curs de elaborare pentru învățămîntul primar și finalizate, într-o primă formă, pentru gimnaziu — vizează structurarea, în fuziunea funcțională, a celor patru deprinderi integratoare vizate în cadrul concepției de față: "înțelegerea după auz", "vorbirea", "lectura" și "scrierea". Din punct de vedere didactic, aceste procese au fost abordate prin prisma sferei cognitive, a celei afective, precum și a sferei concret-acționale, caracterizînd orice strategie de învățare (a se vedea *Crișan, Cincu, 1993; Crișan, 1994*).

(B) În acest context, conținuturile propuse prin programe nu ar mai trebui să fie uniforme și, cu atît mai puțin, directive, ca pînă în prezent. Astfel, în locul eternelor liste de texte literare și de "cunoștințe de gramatică", capitolele de conținuturi ar trebui să ofere, cel puțin în învățămîntul obligatoriu, doar un cadru orientativ și un sistem de referință, în termeni de tipuri, clase și categorii de unități propuse pentru învățare. Fără a intra în amănunte, iată doar cîteva ilustrări.

În ceea ce privește *învățămîntul primar*, programa ar putea fi mult simplificată, ea oferind exclusiv: (a) o listă a strategiilor și tehnicilor de comunicare orală și scrisă care se recomandă a fi însușite de către elevi; (b) ansamblul esențializat de elemente de construcție a comunicării și de acte de vorbire necesare structurării strategiilor menționate; (c) un set de domenii tematice — adecvate vârstei — conform cărora s-ar putea selecta cele mai apropiate texte introduse în manuale; (d) o listă a noțiunilor teoretice minimale privind structurile textului.

Ca o extindere firească a unei asemenea proiectări, programa de gimnaziu s-ar putea organiza în următoarele capitole (a se vedea *Crișan et al., 1994*): (1) *Cartea — obiect cultural*; (2) *Textul* (texte non-ficționale și de ficțiune); (3) *Noțiuni de teorie literară*; (4) *Elementele de construcție ale comunicării* (vizînd studiul problemelor de fonetică, lexic, morfosintaxă și semantică, dar nicidecum în actualul lor "format" academic, ci, mai degrabă, într-o ordonare concepută în termenii unei logici a funcționării lor în actul concret al comunicării); (5) *Comunicarea orală* (strategii și tehnici); (6) *Comunicarea scrisă* (organizarea textului; contextele de realizare). Programa ar putea oferi și cîteva sugestii privind *universul tematic* al textelor care vor apărea în manuale și, eventual, numele unor autori care vor trebui să figureze în oricare dintre manualele alternative.

Și conținuturile din *programa liceală* ar trebui să se "des-centralizeze" mult mai pronunțat, un bun început, în acest sens, fiind programa pentru clasa a XII-a. Ar fi poate suficient ca acest document să menționeze doar perioada care urmează a fi abordată într-o anumită clasă, recomandînd spre studiu aprofundat și obligatoriu doar operele cele mai reprezentative respectivei epoci; acest lucru ar permite, pe de o parte, înțelegerea autentică a

fenomenului literar, inclusiv prin intermediul mai susținut acordat studierii textului, corectînd, pe de altă parte, și actuala ezitare între o viziune preponderent cronologică și alta hermeneutică. În rest, autorul de manual și, de ce nu, profesorul ar trebui să aibă o mai mare autonomie în a selecta acele opere care să ilustreze, în modul cel mai convenabil, epoca studiată. O asemenea viziune s-ar putea impune și în condițiile regîndirii sistemului de examene și verificări, în sensul opțiunii pentru evaluarea nivelului de asimilare a competențelor, iar nu a gradului de însușire a unor "comentarii" sau "sinteze" prefabricate și, mai ales, tipizate.

4. Manualele alternative

În aceste condiții ar trebui să ne așteptăm la "*manualele alternative*" de autor, materiale care să se remarce — de la caz la caz — printr-o tratare didactică originală a *conținuturilor-cadru* propuse de programă. În condițiile învățămîntului obligatoriu,

manualele ar trebui să fie integrate, cuprinzînd laolaltă cunoștințele de limbă și textele de diverse tipuri.

În ceea ce privește organizarea "unităților de manual", aceasta se poate face fie pe baza principiului tematic (în titluri, ca, de exemplu, "Copilăria", "Casa părintească", "Familia", "Natura" etc.), fie respectîndu-se "ordinea naturală" în structurarea diverselor capacități a căror consolidare se urmărește într-o perioadă determinată de timp. Astfel, alegînd un exemplu la întîmplare, manualul clasei a VI-a ar putea cuprinde următoarele "unități de învățare": (1) "A descifra textul tipărit"; (2) "A informa (a se informa) în legătură cu textul"; (3) "A explica — a convinge"; (4) "A investiga esențialul într-un text"; (5) "Povestirea și descrierea: a descrie locuri și personaje"; (6) "Povestirea: a varia ordinea și ritmul relatării"; (7) "A identifica tipurile de povestire"; (8) "A descoperi textul"; (9) "A descoperi

Valentina BRÂNCOVEANU. Vatra Dornei. Orașul vechi.

textul de presă”; (10) “A descoperi poezia”.

Din punctul de vedere al *structurării întemeiate* a capitolelor fiecare “unitate” în parte ar trebui să atingă un număr bine determinat de probleme; în acest fel, ilustrațiile concrete ar putea urmări — în mod integrat — o anumită “idee ordonatoare”. Iată un șir de asemenea componente înlănțuite și exemplificările de rigoare: (1) *Textul obligatoriu* (de exemplu, un pastel); (2) *Scurte texte auxiliare* (ficționale/non-ficționale, ilustrând diverse tipuri de descriere a unui colț din natură, a unui tablou, a unei situații etc.; o portretizare; prezentarea detaliată a unui obiect etc.); (3) *Gramatică* (morfologie: adjectivul; feluri; rolul adjectivului în descriere; gradele de comparație și mijloacele de realizare a acestora; sintaxă: funcțiile adjectivului; determinanții adjectivului); (4) *Lexic* (derivarea adjectivelor; adjectivele compuse; sinonimia adjectivală, paronimele adjectivale); (5) *Retică* (structura tipică, precum și elementele componente ale unui text — oral/scriș — de natură descriptivă); (6) *Teorie literară* (modurile de expunere — descrierea; tipuri de discurs descriptiv; portretul/taboul); (7) *Comunicare* (monologul oral: structurarea descrierii orale; dialogul: structuri interogative în cadrul unui discurs descriptiv); (8) *Stilistică* (“epitetul” — în contrast cu “atributul”; enumerația); (9) *Redactare* (compunerea de tip descriptiv, după natură: pornind de la un tablou; din imaginație etc.); (10) *Ortoepie/ortografie* (pronunțarea/scrierea corectă a pluralului cuvintelor de tipul *albastru, astru, aspru* etc.); (11) *Punctuație* (rolul virgulei și al “punctului și virgulei” într-un text enumerativ).

5. În loc de concluzii

Intenția studiului de față și a celui precedent (Crișan, 1994 b) a fost aceea de a oferi o alternativă la actuala concepție privind învățarea limbii și literaturii române în școală; acesta nu are însă nicidecum pretenția de a

reprezenta și unica alternativă posibilă. Tocmai din acest motiv el trebuie privit ca un punct de plecare pentru o viitoare concertare națională vizînd această problematică importantă. Oricum, ideea centrală este aceea că o *descentralizare a proiectării didactice* de tipul celei pe care am propus-o în paginile precedente ar putea marca, fără îndoială, întoarcerea, pe de o parte, la tradiția interbelică a unor *programe-cadru*, nu numai flexibile, dar și “aerisite” (cf. *Hangiu, 1990*), iar pe de altă parte, integrarea noastră în contextul unora dintre cele mai actuale procese de reformă pedagogică din lumea contemporană.

DIN BIBLIOGRAFIE:

Crișan, Al., 1993 a. *Curriculum Development in Romania*, in J. C. van Bruggen (ed.), *Case studies: Strategies for and Organization of Curriculum Development in some European Countries*, Enschede, CIDREE, p. 155—172.

Crișan, Al., 1993 b. *Preliminarii la o nouă programă de limbă română: Nevoia de schimbare*, în “Tribuna învățămîntului”, nr. 18, p. 6.

Crișan, Al. 1994 a. *Bazele psiholingvistice ale didacticii limbii române*, în M. Purice, V. Guțu (red.), *Limba română în școlile alolingve*, Chișinău, Editura Lumina, p. 12—29.

Crișan, Al., 1994 b. *Limba și literatura română în învățămîntul românesc*. “Limba Română”, nr. 3, Chișinău, 1994, p. 54—56.

Crișan, Al., Cincu, G., 1993. *O nouă perspectivă în elaborarea programei de limbă română*, în “Revista de pedagogie” nr. 1—2, p. 53—63.

Crișan, Al., Cerkez, M., Cincu, G., Costea, O., Mihailovici, A., Mihailescu, C., 1993/1994. *Limba română în gimnaziu: obiective și conținuturi* (I—III), în “Limba și literatură”, vol. I—II, p. 131—134, vol. III—IV, p. 123—129; vol. I, p. 80—101.

Hangiu, I., 1990. *Principii și sistem în elaborarea noilor programe și manuale școlare de limbă și literatură română* (I—II), în “Limba și literatură”, vol. III—IV.

**Valentina
BRÂNCOVEANU**

a moștenit din noianul secolelor nu numai un nume domnesc, ci și o mare dragoste față de poporul nostru talentat, dar și necăjit, față de cadrul natural autohton, care te face să te cutremuri de frumusețe. Această dragoste răzbate în egală măsură din toate pânzele pictoriței, fie că este vorba de peisajele citadine sau rustice, fie că este vorba de multitudinea buchetelor de flori sau de portrete.

Împresionează capacitatea de muncă a Valentinei Brâncoveanu, calitatea rară a ei de a lucra dezinvolt în diferite condiții, locuri, proprietatea de a asimila, de a se bucura împreună cu cei din preajmă; de a se bucura împreună cu ei și poate chiar mai mult decât ei. Or, e nevoie să simți cu tot sufletul teiul lui Eminescu pentru a-l picta vara, dar și iarna, de fiecare dată altfel, e nevoie să te pătrunzi de semnificațiile Casei lui Eminescu de la Ipotești, ale Clubului *Junimea* sau ale străzilor Iașului pentru a le imprima lumina și culoarea gemene cu eternitatea.

Remarcabile sînt clipele și locurile surprinse de V. Brâncoveanu la Vatra Dornei, lîngă munții seculari, nemaipomenit de frumoși cînd se lasă amurgul, la Palanga pe malul Mării Baltice aducînd a larghețe, libertate și liniște în zorii zilei. Dar o dragoste aparte a pictoriței este Chișinăul, îndeosebi orașul vechi — urbea copilăriei autoarei.

Cît de mult trebuie să iubești acest oraș, cît de mult trebuie să-ți fie tîngă, cît de mult trebuie să te doară că vor dispărea fără de urmă aceste case, aceste porți, aceste curți, acești arbori, ca să stăruie în preajma lor, să revii la toate neîncetat cu penelul, dar

mai mult cu sufletul! V. Brâncoveanu niciodată nu are senzația că pierde timpul, fie că lucrează în preajma unui pom înflorit, fie că meditează în preajma unei clădiri dragi inimii sau în preajma unei proprii plăsmui care se înalță tristă și neapărată deasupra luminii din noi. Primăvara sau toamna, vara sau iarna pictorița cîștigă timp, adică se cîștigă, se intuiește și se definește pe sine.

Valentina Brâncoveanu are un simț excepțional al culorii. Pentru ea interacțiunea dintre lumină și culoare este o întreagă aventură. Îi simte nuanțele, caută și găsește noi și neașteptate interferențe.

Dramatic și germinatoriu în cazul V. Brâncoveanu este impactul dintre culoare și cuvînt. Sensurile cuvintelor, dedesubturile și muzicalitatea lor — toate acestea o determină să caute pînă în pânzele albe un ton, o realitate ireală, să ne sugereze că ideea nu ia sfîrșit la marginea unei petale, a unui ram, a unui munte sau în dreptul ramei. Cuvintele se scurg și se precipitează în culori. Precum muzica, liniștea și durerea. Poeziile lui M. Eminescu, G. Bacovia ș.a. sînt pentru V. Brâncoveanu un nesecat izvor de inspirație, acestea alegîndu-și, cu de la sine putere, culorile și, mai mult chiar, artistul care le-ar trece și imortaliza pe pînză.

Desăvîrșirea este căutată de V. Brâncoveanu în multitudinea variantelor, mai ales cînd este vorba de flori. Panseluțele pictoriței își schimbă felul de a fi, culoarea și chiar nuanțele de la un tablou la altul, ca pînă la urmă să rămîină îngîndurate într-o aură enigmatică, amintindu-ne volens-nolens de "Anemonele" lui Ștefan Luchian.

Leo BORDEIANU

DAȚI-MI MITĂ!

sau

LA TEIUL LUI MIHAI EMINESCU

I. Te risipești, bade Mihai,
îți trebuiesc cîrje de-ale lui
Salvador Dali
ca să mai dăinuiești
în Copoul
călcat de tălpile bocancilor
cîrmpoțiți ale tinerilor punkeri...

Vor mai sta mult crengile
celor două brațe ale tale?
Nu va cădea oare una din ele
înainte de a mai veni un alt
idoltru provincial
ca să atingă cu pietate tulpina ta
și să lase scrisă o dorință pe un
cîrmpoi de foaie.
Dar unde s-o lase, pe ce creangă,
dacă se dărmă teiul?

II. Mă descalț ca să calc
pe covorul fraged al ierbii
din spatele bustului tău, tată...
La ce mai folosește polemica
dacă toate aceste lucruri
au fost deja spuse...
de Eminescu...
de Maiorescu...
de Kogălniceanu...
de domnii de la masa vecină...
De ce ați pus placa nominală
la spatele bustului?
Oamenii privesc la ea
și uită să mai privească la
fața marelui suferind,
Eminescu...

Vreau să-mi dați mită!
alungați copiii de pe crengile
teiului lui Mihai Eminescu!
Dați-le pruncilor un șut în fund!
De ce nu s-ar duce ei în banca lor,
în șala de studii a liceului
"Costache Negruzzi", lași...
și atunci, cînd va veni
provincialul, să nu găsească
mucuri de țigări pe postamentul
bustului, și sticle de bere din cartofi
sub băncile din parc...

Plîngi, bade Mihai,
ghilotinat, ca și Păunescu,
de priviri în ceață.

III. Mai am și eu puțin timp
ca să privesc în ceața ta,
apoi să plec să mănînc
un sandvish, plimbîndu-mă prin
"Sala pașilor pierduți"...

IV. Vreau să-mi dați mită!
Făceți-mi o poză kodak pe
fondul teiului lîngă care
Eminescu scria poezii.
Da... și scuipați, vă rog, guma...

Ștefan-Vitalie KONDRATKI
clasa XI,
membru al clubului literar
"Clipa siderală"
17.III.95

UN "PEȚITOR DE VÎNT" DIN BASARABIA

Sînt mai multe feluri de a-ți înfrînge frisoanele angoasei în această lume nebună, bîntuită de tot felul de insanități. După lunga și năprasnica experiență totalitaristă — și de pe malul drept și de pe malul stîng al Prutului — mulți persistă încă într-un sindrom de năuceală, mulți s-au replit în cuibul afacerilor și puțini au rămas ancorați în durabil și în statornicii nepervertite. Ion Proca face parte din ultima categorie și scrie versuri cu dezinvoltura celui ce-și face exercițiul matinal de înviorare, ajungînd la ora actuală, după propria-i mărturisire, "cel mai mare poet al satului Colonița, județul Lăpușna, Basarabia". O performanță care, de n-ar fi o glumă, l-ar scuti de invidia confrăților. Adevărul este că noul său volum de versuri, **Pețitor de vînt**, apărut la Editura "Glasul" din Chișinău, umple zăriștea Moldovei cu un dangăt de clopot vechi, bătut în dungă.

E ciudat că poetul, descinzînd dintr-o republică "afîit de suverană și independentă / că te apucă durerile de scăfîrlie", nu are subiecte preferate. În democrația sa estetică toate motivele au același drept de tratament orgiastic și de intrare în pagină. Nu ostracizează și nu fetișizează, dar, după caz, i se întîmplă să blagoslovească sau să anatemizeze. Tonul ironic, alura de psișicher șugubăț pus pe șotii și pe luare în rîspăr a lucrurilor îl prind bine, deși din substratul lor se degajă o notă de gravă amărăciune și durere.

Ion Proca face poezie din orice fapt de viață, din orice gînd fugar, cu toate că, de multe ori, circumstanțialitatea e mai mult ostentativă, părelnică, pretextuală, autorul refuzînd să rămîna înglobat în truismele referențialului mai mult decît

îi este necesar să-i extragă sîmburele de ironic, semnificația ascunsă, ambrosia zeiască ce i-ar putea legitima punerea în rost poetic.

Cum se întîmplă cu mai mulți poeți basarabeni, și la Ion Proca răzbat acele subiecte izvorîte din durerile neamului cotropit, victimizat de istorie și de trufia moscovită. O face însă discret, fără acea exaltare claxonată și inflaționistă și, firește, fără a-i diminua din efecte. Amintirea tatălui, obsesie frecventă la poet, îi produce frisoane de vinovăție pentru că, e conștient, nu l-a "prea îndesit cu pomeni", ci a lăsat totul în seama mamei, care "i-a cumpărat din pensie cîteva rînduri de straie / și un pulover turcesc și un cojoc moldovenesc / ca să nu-i fie frig acolo-n ceruri. / Toate bune și la socoteală. / Un singur lucru pune mama la îndoială: / Toader al meu n-o fi trădător de țară? / Că atunci cînd trăgea să moară / nu avea pașaport că-i român / și printre ruși de se strecoară / iarăși prin siberii mi-l adăpostesc. / De aceea mama trei cojoace a dat de pomană / încă din vară. / Simte ea că Siberia se-n-toarnă" (**Pomene**).

Semnalam mai sus tonul

șugubă, de coțcar pus pe ghidușii, care știe și înțelege multe, dar nu vrea să se exprime direct, ci o face disimulat, prin intermediul satirei. Iată ce spune despre firea românului: "Românul nu-i furios, / românul nu înjură, / ci pur și simplu / își amintește de mamă, / icoană, pești, dumnezei / și toți sfinții" (**Fire românească**). Sau acolo unde își justifică, printr-o ușoară persiflare și luare în râspăr, focul trudnic al scrisului: "Nu scriu că mi-i drag a scrie, / mai bine-i în pușcărie. / Nici că scriu să mă hrănesc — / mai bine să putrezesc. / Ci așa mi-a fost lăsat — / un nebun să aibă satul / și să scrie o poveste / despre ham, despre căpestre, / despre multe viclesuguri, / doar ca să nu trag în pluguri. / Dar gândindu-mă a bine / plugul ară tot în mine / și boroana boronește / peste cuiu ce vestezește" (**Scrisul**).

Cu acest fel pieziș de a privi lucrurile și balada devine antibaladă; sacrificiul Anei din cunoscutul cântec cu cei nouă meșteri mari este nu numai lipsit de motivație, dar chiar nelegiuit: "Unde-era Dumnezeu s-o vadă / cum își lasă frumusețea / în niște pietroaie / pentru niște meșteri / care nu învățaseră meseria de zidărie?" (**Altă antibaladă**).

Pe coperta exterioară a cărții sînt cîteva cuvinte scrise de fiul poetului, Iulian Proca, student la Facultatea de Teologie din Iași: "Aș fi vrut să-l văd pe tata mai aproape de legile firești ale scurgerii veacului efemer al omului și aveam a înțelege că drumul pe care a pornit nu-i va aduce "vînare de vînt", nici deșertăciune. Poate un fior de amărăciune că a rămas de carul generației sale". E o dovadă că fiul își înțelege bine părintele. Subscriem la această judecată cu amendamentul că Ion Proca mai poate încă prinde din urmă "carul generației sale", că ranița pe care o poartă cu evlavie nu-i chiar goală de nădejdi, deși drumul se arată anevoios.

Ionel NECULA
Tecuci

FARMECUL LACONISMULUI POETIC

Puțini poeți își asumă riscul de a debuta la o vîrstă ce te apropie de o jumătate de secol. A îndrăznit Arghezi să debuteze la 47 de ani. S-a autopersiflat Petru Cărare cînd zicea că la vîrsta lui mureau poeții, iar dînsul nici nu moare și nici clasic nu-i.

Vasile Spinei, la ora debutului cu **Teama de semn rău**, trecea de vîrsta de 45 de ani, rămînînd anonim față de colegii de generație și de facultate ca Vasile Romaniuc, Nicolae Dabija. Și iată că marea sa taină avea să răbufnească. Deși a fost luat în furci, huiduit și mai că agățat în ștreang la stîlpul infamiei de unii critici, dînsul a perseverat cu demnitate și a scos la lumină o nouă carte, intitulată **Scut de zăpadă**, plachetă apărută la Editura Junimea din Iași. Într-o microprefață Dan Mănuță avea să-l caracterizeze astfel: "Vasile Spinei are știința versului, pe care îl alintă în întorsături de rostiri bătrînești, dar cu împerecheri de vocabule făcute după regulile postmodernismului. Universul lui poetic este unul fără idilism, în care

domină o temă ascunsă, o amenințare când cosmică și copleșitoare, când firavă și insinuantă. Lirica sa confirmă maturitatea poeziei basarabene contemporane”.

O notă distinctivă a poeziei lui Vasile Spinei din această carte este încremenirea clipei în coloane picturale, hașurate cu imagini și metafore luate de-a dreptul din peisajul rustic sau din umbrele spațiului cosmic. Majoritatea poemelor sale sunt conturate într-un stil laconic, telegrafic, ceea ce în ansamblu ne oferă o siluetă grațioasă a unduiilor dintre rînduri. Ce frumos și concis: “Cerul, sus, / e numai nor, / Ochiul, jos, / e numai dor”.

Aproape fiecare poet își are anotimpul său îndrăgit. Alții o lună a anului. Macedonsky era frapat de luna noiembrie. În sufletul lui Bacovia se oploșise cadențele sumbre ale toamnei, dar și frumusețea ninsorilor decembrine. Vasile Spinei observă nu numai “garduri bandajate”, ci și miracolul desfrunzirii, la fel de lapidar: “Mireasmă de pleavă, / de zămoși răscopți / Desfrunzirea”. Iar noiembrie vine prin: “Două lebede, / două bulboane, / două coloane de brumă”. Sau și mai candid: “Zăpadă / încălzindu-se la pieptul brazdelor. Decembrie...”.

Iată și un titlu curios — 2048. Ce-o fi cu această cifră din secol viitor? Probabil va să însemne o sută de ani de la nașterea poetului Vasile Spinei. E un testament pentru urmași, e un fel de a spune sau a presupune? Oricum depistăm această unică poezie scrisă în dulce stil clasic: “Ar mai fi de rîs, / ar mai fi de plîns, / ar mai fi de spus, / de n-ar fi de dus / spre duios apus, / peste apă lină, / cu o lună plină, / cu un gînd ce trece, / în albastru cînt, / în negru mormînt; / ar mai fi de rîs / ar mai fi de plîns, / ar mai fi de spus, / de n-ar fi de duș / vîrsta pînă sus”.

Vasile Spinei mai are de dus și de adus încă frumoase poeme, ocrotite, firește, și de căldura scutului de zăpadă.

Alexei CODREANU

LACRIMĂ DORNEANĂ DULCE- AMĂRUIE

Pe lîngă pîinea cea de toate zilele, un poet din Vatra Dornei, și anume Petru Țăranu, ne trece prin paradisul lacrimii jilăvite. Laitmotivul lacrimii se conturează prin “lacrimă-poem”, “lacrima ierbii”, “suspîn de zei”, “cine intră în lumea lacrimii / Se poate întoarce în lumea lui”, “Cînd lacrima-i destin de primăveri”, “Florile... mîngîiere, lacrimi uneori”, “Lacrima... o stare-n meditație”, “Cînd lacrima se culcă în stele / Cu dorul dorurilor mele”, “Din lacrima de lăcrămioară”, “Cînd lacrima-mi șoptește-n prag / Of de dor și of de drag”, “Tu ești regret de lacrimă căzută pe cărări umbrite”, “În troiene de zăpezi tu, lacrimă, pură făptură”, “Fulgii, lacrimile iernii, se alintă în cînturi”.

Dar lacrima mai întîi de toate e durere: “Nu uita că lacrima-i dor și dorul e durere”, “Cu lacrimile toamnei, cu brumele durerii”.

De la un capăt la altul al plachetei, urmărit ca de o obsesie, poetul se lasă mînat de vraja lacrimii, pentru că în ea pot înmuguri și rosturile unei iubiri: "Liniștea-i lacrima durerii în destinul amintirii, / Lacrima-i steaua ce arde în vatra și focul iubirii, / Iubirea-i lacrima din liniștea și nelișiștea firii".

Cele douăzeci și două de poeme cuprinse în cartea lui Petru Țăranu mai poartă și amprenta unor reminiscențe folclorice, dar e și firesc, pentru că autorul a explorat acest gen în memoria Dornelor, poveștile muntelui.

Credem că cel mai bine a intuit starea poetului un alt bucovinean, Arcadie Suceveanu, care ne-a venit în poezie cu lacrima munților fisurați de hotare nemiloase. "Poetul, romantic și îndrăgostit, pare un cavaler rătăcit prin lumea de sticlă și beton a secolului XX. El nu se sfiește să iasă pe bulevarde purtînd la piept o lăcrămioară, ca pe un simbol al frăgezimii primăvăratice și al misterului dragostei, ca pe o imagine miniaturală a arborelui arhetipal cu fructe-de-lacrimă..."

Augustin BĂRLĂDEANU

REVELAȚIA UNUI RĂSĂRIT DE SOARE

Ca o adiere de primăvară proaspătă, îmbătătoare au apărut de sub tipar **Sclipirile siderale** ale membrilor clubului literar "Clipa siderală" de la Liceul academic "Mircea Eliade". Este una dintre primele, dacă nu chiar prima lucrare de acest fel. Apariția ei, neprogramată și necenzurată "de sus", se datorează strădaniilor directorului Liceului, dnei Iuliana Gorea-Coștin, ale profesoarei-poete, dnei Eugenia Bulat, și ale colaboratorilor catedrei "Limba și literatura română" de la aceeași instituție.

Chiar în nota introductivă a antologiei dna Gorea-Coștin afirmă

integral: "e firească axarea activității noastre pe trei piloni de temelie: Inteligență, Cugetare, Creație". Creația, deci, apărînd ca o încununare logică a tuturor ocupațiilor și eforturilor.

Materialul din volum este structurat conform principiului apartenenței textelor la anumite teme mai mult sau mai puțin distincte. Compartimentele "... Sunt gînd", "Suflet dezgolit", "Întunericul și cupa libertății", "Ce multe-aș vrea să-ți spun", "Mai presus decît toate" și "Unde odihnește soarele" se constituie în bună parte din versuri, dar și din eseuri, aforisme ș.a., marcate de un real talent și o poziție civică bine definită.

Am parcurs cu un viu interes creațiile copiilor inserate în antologie și am avut revelația unui răsărit de soare multpromițator. Am zice chiar a unei revărsări solare. Sînt abordate toate problemele noastre. Și nu așa cum gîndim noi, maturii, ci dintr-un punct de vedere care ne îmbogățește viziunea asupra lucrurilor acestei lumi, împrăștiindu-ne-o.

Autorii gîndesc și simt la o cotă de ardere care ne permite să afirmăm că cei mai talentați dintre ei au depășit faza exersării și își conturează un stil, un fel propriu de a fi în literatură și, ceea ce nu e mai puțin important, în viață.

Leo BORDEIANU

DRAGI CITITORI!

**Continuă abonarea
la revista
"Limba Română"
pentru
a doua jumătate
a anului curent.
Costul unui
abonament
este de trei lei
(plus cheltuielile
poștale).**

Indicele — 77075.

Elena BIVOL

Silvica ȚUGUI-OBRIJANU

Lucia PÎSLARU

Lilia CIOBANU

Vlad ATANASIU

Foto:

Victor LAVRIC

Pavel FREI

Dat la cules: 1.03.95.

Bun de tipar: 04.05.95.

Format: 70x108 1/16

Tiraj: 5000. Com. nr. 1841

Prețul 1 leu

Tipografia Editurii "Universul"

Casa Presei,
str. Pușkin, nr. 22, Chișinău,
277012

Cutia poștală nr. 83,
bd. Ștefan cel Mare 134,
277012, Chișinău

23 44 19, 23 44 12

**Articolele publicate în revistă reflectă
punctul de vedere al semnatarului, care
nu coincide neapărat cu cel al redacției.**

În
crîngul
cu stoguri
de
frunze
ruginite
Era
un frig
liniștit...

George
BACOVIA

Indice 77075

Valentina Brâncoveanu
(n. 1950)
absoluește școala
de pictură
“Alexandru Plămădeală”
în 1971.

În calitate de profesor,
sfetnic și susținător
îl are pe regretatul
maestru Ion Vieru.

Din 1985
este membru
al Uniunii

Artiștilor Plastici
din Moldova.

Expoziții personale:

Gurzuf (1987),
Palanga (1990),
Chișinău (1992).

Alte expoziții: Galați,
Bacău, Bârlad, Iași,
Chișinău.